

Controversiae

Lucius Annaeus Seneca maior

Liber I

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Exigitis rem magis iucundam mihi quam facilem; iubetis enim quid de his declamatoribus sentiam, qui in aetatem meam inciderunt, indicare et si qua memoriae meae nondum elapsa sunt ab illis dicta colligere, ut, quamvis notitiae vestrae subducti sint, tamen non credatis tantum de illis sed et iudicetis.

Est, fateor, iucundum mihi redire in antiqua studia melioresque ad annos respicere et vobis querentibus, quod tantae opinionis viros audire non potueritis, detrahere temporum iniuriam. [2] sed cum multa iam mihi ex me desideranda senectus fecerit, oculorum aciem retuderit, aurium sensum hebetaverit, nervorum firmitatem fatigaverit, inter ea quae rettuli memoria est, res ex omnibus animi partibus maxime delicata et fragilis, in quam primam senectus incurrit. hanc aliquando in me floruisse, ut non tantum ad usum sufficeret sed in miraculum usque procederet, non nego; nam et duo milia nominum recitata, quo erant ordine dicta, reddebam, et ab his, qui ad audiendum praeceptorem meum convenerant, singulos versus a singulis datos, cum plures quam ducenti efficerentur, ab ultimo incipiens usque ad primum recitabam. [3] nec ad complectenda tantum quae vellem velox mihi erat memoria sed etiam ad continenda quae acceperam (solebat bonae fidei esse.) nunc iam aetate quassata et longa desidia, quae iuvenilem quoque animum dissolvit, eo perducta est, ut, etiamsi potest aliquid praestare, non possit promittere: diu ab illa nihil repetivi. nunc quia iubetis, quid possit experiar et illam omni cura scrutabor; ex parte enim bene spero, nam quaecumque apud illam aut puer aut iuvenis deposui, quasi recentia aut modo audita sine cunctatione profert; at si qua illi intra proximos annos commisi, sic perdidit et amisit, ut, etiamsi saepius ingerantur, totiens tamen tamquam nova audiam. [4] ita ex memoria mea quantum vobis satis sit superest; neque enim de his me interrogatis, quos ipsi audistis, sed de his, qui ad vos usque non pervenerunt.

Fiat quod vultis: mittatur senex in scholas, illud necesse est impetrem, ne me quasi certum aliquem ordinem velitis sequi in contrahendis quae mihi occurrent; necesse est enim per omnia studia mea errem et passim quidquid obvenerit adprehendam. [5] controversiarum sententias fortasse pluribus locis ponam in una declamatione dictas; non enim, dum quaero aliquid, invenio, sed saepe quod quaerenti non comparuit, aliud agenti praesto est; quaedam vero, quae obversantia mihi et ex aliqua parte se ostendentia non possum occupare, eadem securo et reposito animo subito emergunt. aliquando etiam seriam rem agenti et occupato sententia diu frustra quaesita intempestive molesta est. necesse est ergo me ad delicias componam memoriae meae, quae mihi iam olim precario paret.

[6] Facitis autem, iuvenes mei, rem necessariam et utilem, quod non contenti exemplis saeculi vestri priores quoque vultis cognoscere; primum quia, quo plura exempla inspecta sunt, plus in eloquentiam proficitur. non est unus, quamvis praecipuus sit, imitandus, quia numquam par fit imitator auctori. haec rei natura est: semper citra veritatem est similitudo. deinde, ut possitis aestimare, in quantum cotidie ingenia decrescant et nescio qua iniquitate naturae eloquentia se retro

tulerit. quidquid Romana facundia habet, quod insolenti Graeciae aut opponat aut praeferat, circa Ciceronem effloruit; [7] omnia ingenia, quae lucem studiis nostris attulerunt, tunc nata sunt. in deterius deinde cotidie data res est sive luxu temporum, nihil enim tam mortiferum ingeniis quam luxuria est, sive, cum pretium pulcherrimae rei cecidisset, translatum est omne certamen ad turpia multo honore quaestuque vigentia, sive fato quodam, cuius maligna perpetuaque in rebus omnibus lex est, ut ad summum perducta rursus ad infimum velocius quidem quam ascenderant relabantur.

[8] Torpent ecce ingenia desidiosae iuventutis, nec in unius honestae rei labore vigilatur: somnus laguorque ac somno et languore turpior malarum rerum industria invasit animos; cantandi saltandique obscena studia effeminatos tenent; [et] capillum frangere et ad muliebres blanditias extenuare vocem, mollitia corporis certare cum feminis et immundissimis se excolere munditiis nostrorum adolescentium specimen est. [9] quis aequalium vestrorum quid dicam satis ingeniosus, satis studiosus, immo quis satis vir est? emolliti enervesque quod nati sunt inviti manent, expugnatores alienae pudicitiae, neglegentes suae. in hos ne dii tantum mali ut cadat eloquentia; quam non mirarer, nisi animos, in quos se conferret, eligeret. erratis, optimi iuvenes, nisi illam vocem non M. Catonis sed oraculi creditis; quid enim est oraculum? nempe voluntas divina hominis ore enuntiata; et quem tandem antistitem sanctiorem sibi invenire divinitas potuit quam M. Catonem, per quem humano generi non praeciperet sed convicium faceret? ille ergo vir quid ait? ' orator est, Marce fili, vir bonus dicendi peritus.' [10] ite nunc et in istis vulsis atque epolitus et nusquam nisi in libidine viris quaerite oratores. merito talia habent exempla qualia ingenia. quis est qui memoriae studeat? quis est qui non dico magnis viribus sed suis placeat? sententias a disertissimis viris factas facile in tanta hominum desidia pro suis dicunt et sic sacerrimam eloquentiam, quam praestare non possunt, violare non desinunt.

Eo libentius quod exigitis faciam et quaecumque a celeberrimis viris facunde dicta teneo, ne ad quemquam privatim pertineant, populo dedicabo. [11] ipsis quoque multum praestaturus videor, quibus oblivio imminet, nisi aliquid, quo memoria eorum producat, posteris traditur. fere enim aut nulli commentarii maximorum declamatorum extant aut, quod peius est, falsi. itaque, ne aut ignoti sint aut aliter quam debent noti, summa cum fide suum cuique reddam.

Omnes autem magni in eloquentia nominis excepto Cicerone videor audisse. ne Ciceronem quidem aetas mihi eripuerat sed bellorum civilium furor, qui tunc orbem totum pervagabatur, intra coloniam meam me continuit; alioqui in illo atrio, in quo duos grandes praetextatos ait secum declamare, potui adesse illudque ingenium, quod solum populus Romanus par imperio suo habuit, cognoscere et, quod vulgo aliquando dici solet sed in illo proprie debet, potui vivam vocem audire.

[12] Declamabat autem Cicero non quales nunc controversias dicimus, ne tales quidem quales ante Ciceronem dicebantur, quas thesis vocabant. hoc enim genus materiae, quo nos exercemur, adeo novum est, ut nomen quoque eius novum sit. controversias nos dicimus: Cicero causas vocabat. hoc vero alterum nomen Graecum quidem, sed in Latinum ita translatum, ut pro Latino sit, ' scholastica' , controversia multo recentius est, sicut ipsa ' declamatio' apud nullum antiquum auctorem ante Ciceronem et Calvum inveniri potest, qui declamationem (a dictione) distinguit; ait enim declamare iam se non mediocriter, dicere bene; alterum putat domesticae exercitationis esse, alterum verae actionis. modo nomen hoc prodiit, nam et studium ipsum nuper celebrari coepit. ideo facile est mihi ab incunabulis nosse rem post me natam.

[13] In aliis autem an beneficium vobis daturus sim, nescio; in uno accipio: Latronis enim Porcii, carissimi mihi sodalis, memoriam saepius cogar retractare et a prima pueritia usque ad ultimum eius diem perductam familiarem amicitiam cum voluptate maxima repetam. nihil illo viro gravius, nihil suavius, nihil eloquentia [sua] dignius. nemo plus ingenio suo imperavit, nemo plus indulsit. in utramque partem vehementi viro modus deerat: nec intermittere studium sciebat nec repetere. [14] cum se ad scribendum concitaverat, iungebantur noctibus dies et sine intervallo gravior sibi instabat nec desinebat nisi defecerat. rursus cum se remiserat, in omnes lusus, in omnes iocos se resolvebat. cum vero se silvis montibusque tradiderat, in silvis ac montibus natos homines illos agrestis laboris patientia et venandi sollertia provocabat et in tantam perveniebat sic vivendi cupiditatem, ut vix posset ad priorem consuetudinem retrahi. at cum sibi iniecerat manum et se blandienti otio abduxerat, tantis viribus incumbebat in studium, ut non tantum nihil perdidisse sed multum adquisisse desidia videretur. [15] omnibus quidem prodest subinde animum relaxare, excitatur enim otio vigor et omnis tristitia, quae continuatione pertinacis studii adducitur, feriarum hilaritate discutitur, nulli tamen intermissio manifestius proderat: quotiens ex intervallo surrexerat, multo acrius violentiusque dicebat; exultabat enim novato atque integro robore et tantum a se exprimabat, quantum concupierat. nesciebat dispensare vires suas sed immoderati adversus se imperii fuit, ideoque studium eius prohibere debebat, quia regi non poterat. itaque solebat et ipse, cum se assidua et numquam intermissa contentione fregerat, sentire ingenii lassitudinem, quae non minor est quam corporis sed occultior.

[16] Corpus illi erat et natura solidum et multa exercitatione duratum, ideoque numquam impetus ardentis animi deseruit. vox robusta sed surda, lucubrationibus et negligentia, non natura infuscata. beneficio tamen laterum extollebatur et quamvis inter initia parum attulise virium videretur, ipsa actione adcrecebat. nulla umquam illi cura vocis exercendae fuit; illum fortem et agrestem et Hispanae consuetudinis morem non poterat dediscere: utcumque res tulerat, ita vivere, nihil vocis causa facere, non illam per gradus paulatim ab imo ad summum perducere, non rursus a summa contentione paribus intervallis descendere, non sudorem unctione discutere, non latus ambulatione reparare. [17] saepe cum per totam lucubraverat noctem, ab ipso cibo statim ad declamandum veniebat. iam vero, quin rem inimicissimam corpori faceret, vetari nullo modo poterat: post cenam fere lucubrabat nec patiebatur alimenta per somnum quietemque aequaliter digeri, sed perturbata ac dissipata in caput agebat. itaque et oculorum aciem contuderat et colorem mutaverat.

Memoria ei natura quidem felix, plurimum tamen arte adiuta. numquam ille quae dicturus erat ediscendi causa relegat: edidicerat illa cum scripserat. quod eo magis in illo mirabile videri potest, quod non lente et anxie sed eodem paene quo dicebat impetu scribebat. [18] illi, qui scripta sua torquent, qui de singulis verbis in consilium eunt, necesse est quae totiens animo suo admovent novissime adfigant; at quorumcumque stilus velox est, tardior memoria est. in illo non tantum naturalis memoriae felicitas erat sed ars summa et ad comprehendenda quae tenere debebat et ad custodienda, adeo ut omnes declamationes suas, quascumque dixerat, teneret (et)iam. itaque supervacuos sibi fecerat codices; aiebat se in animo scribere. cogitata dicebat ita, ut in nullo umquam verbo eum memoria deceperit. historiarum omnium summa notitia: iubebat aliquem nominari duces et statim eius acta cursu reddebat; adeo, quaecumque semel in animum eius descenderant, in promptu erant.

[19] Video vos, iuvenes mei, plus iusto ad hanc eius virtutem obstupescere; alia vos mirari in illo volo. hoc, quod tantum vobis videtur, non operosa arte tradi potest. intra exiguum paucissimorum dierum tempus poterit quilibet facere illud, quod Cineas fecit, qui missus a Pyrrho legatus ad Romanos postero die novus homo et senatum et omnem urbanam circumfusam senatui plebem nominibus suis persalutavit; (aut) quod ille fecit, qui recitatum a poeta novum carmen dixit suum esse et protinus (e) memoria recitavit, cum hoc ille, cuius carmen erat, facere non posset; aut quod fecit Hortensius, qui a Sisenna provocatus in auctione persedit per diem totum et omnes res et pretia et emptores ordine suo argentariis recognoscentibus ita, ut in nulla re falleretur, recensuit. cupitis statim discere? suspendam cupiditatem vestram et faciam alteri beneficio locum; interim hoc vobis, in quo iam obligatus sum, persolvam.

[20] Plura fortasse de Latrone meo videor vobis, quam audire desiderastis, exposuisse: ipse quoque hoc futurum provideram, ut memoriae eius, quotiens occasio fuisset, difficulter avellerer; nunc his tamen ero contentus, sed quotiens me invitaverit memoria, libentissime faciam, ut illum totum et vos cognoscatis et ego recognoscam; illud unum non differam, falsam opinionem de illo in animis hominum convaluisse: putant enim fortiter quidem, sed parum subtiliter eum dixisse, cum in illo, si qua alia virtus fuit, et subtilitas fuerit. [21] id, quod nunc a nullo fieri animadverto, semper fecit: antequam dicere inciperet, sedens quaestiones eius, quam dicturus erat, controversiae proponebat, quod summae fiduciae est; ipsa enim actio multas latebras habet, nec facile potest, si quo loco subtilitas defuit, apparere, cum orationis cursus audientis iudicium impediatur, dicentis abscondat. at ubi nuda propuntur membra, si quid aut numero aut ordine excidit, manifestum est.

Quid ergo? unde haec de illo fama? nihil est iniquius his, qui nusquam putant esse subtilitatem nisi ubi nihil est praeter subtilitatem. et in illo cum omnes oratoriae virtutes essent, hoc fundamentum superstructis tot et tantis molibus obruebatur, nec deerat in illo sed non eminebat, et nescio an maximum vitium subtilitatis sit nimis se ostendere: magis nocent insidiae, quae latent; utilissima est dissimulata subtilitas, quae effectum apparet, habitu latet.

[22] Interponam itaque quibusdam locis quaestiones controversiarum, sicut ab illo propositae sunt, nec his argumenta subtexam, ne et modum excedam et propositum, cum vos sententias audire velitis, et quidquid ab illis abduxerit molestum futurum sit. hoc quoque Latro meus faciebat, ut sententias amaret: cum condiscipuli essemus apud Marullum rhetorem, hominem satis aridum, paucissima belle sed non vulgato genere dicentem, cum ille exilitatem orationis suae imputaret controversiae et diceret: ' necesse me est per spinosum locum ambulans suspensos pedes ponere' , aiebat Latro: ' non merces tui pedes spinas calcant sed habent' , tunc statim ipse dicebat sententias, quae interponi argumentis cum maxime declamantis Marulli possent.

[23] Solebat autem et hoc genere exercitationis uti, ut (aliquo die) nihil praeter epiphonemata scriberet, aliquo die nihil praeter enthymemata, aliquo die nihil praeter has translaticias quas proprie sententias dicimus, quae nihil habent cum ipsa controversia implicitum sed satis apte et alio transferuntur, tamquam quae de fortuna, de crudelitate, de saeculo, de divitiis dicuntur; hoc genus sententiarum supellectilem vocabat. solebat schemata quoque per se, quaecumque controversia reciperet, scribere, et putant illum homines hac virtute caruisse, cum ingenium quidem eius et hac dote abundaverit! iudicium autem fuit strictius: non placebat illi orationem inflectere nec umquam recta via decedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset aut magna suasisset utilitas. [24] schema

negabat decoris causa inventum sed subsidii, ut quod [palam] aures offensurum esset, si palam diceretur, id oblique et furtim subreperet. summam quidem esse dementiam detorquere orationem, cui esse rectam liceret.

Sed iam non sustineo diutius vos morari: scio, quam odiosa res mihi sit circensibus pompa. ab ea controversia incipiam, quam primam Latronem meum declamasse memini admodum iuvenem in Marulli schola, cum iam coepisset (or)dinem ducere.

1. LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Duo fratres inter se dissidebant. alteri filius erat. patruus in egestatem incidit. patre vetante adulescens illum aluit. ob hoc abdicatus tacuit. adoptatus a patruo est. patruus accepta hereditate locuples factus est, egere coepit pater; vetante patruo alit illum. abdicatur.

[1] (PORCI LATRONIS.) Quid mihi obicis? puto luxuriam. quidquid umquam immodesta largitione effudimus, id omne consumebatur in alimentum duorum senum. Cum vetaret me pater, aiebat: ' ips mihi, (si) egerem, alimenta non daret.' Eo iam perductus erat, ut omnem spem [ultimorum] alimentorum in ea domo poneret, in qua habebat abdicatum et inimicum. Ecce oppresserit mors egentem: quid acturus es? pluris tibi frater efferendus quam alendus est. Quisquis rogatus est, ait: ' qui porro? tam locuples frater alere non potest?' miserrimus senex divitiis tuis etiam blandimentum in stipem perdidit. [2] ' ips inquit ' mali vetuit' ; imitacionem alienae culpae innocentiam vocas? ne eo quidem aestimas, quanta ista crudelitas sit, quod, si quis fratrem non alit, ne a filio quidem alendus est? Quid adoptionem iactas? tunc ad te veni, cum haberem divitem patrem. Parcius, quaeso, patres: praesentes habemus deos. Scis tuto te facere: etiamsi abdicaveris, alam. Fatendum est crimen meum: tardius miseritus sum; itaque do poenas: egeo. [3] Parentibus meis, cum in cetera odium sit, tantum in meam notam convenit. o felix spectaculum, si vos in gratiam possum reducere! faciam quod vultus quoque vestri hortantur: surgite, patres, adeste, iudices: alter mihi ex parentibus servatus, alter servandus est. porrigite mutuas in gratiam manus, me foederi medium pignus addite; inter contententes duos medius elidor. Ergo fame morientem videbo per cuius cineres iuraturus sum? Omnis instabilis et incerta felicitas est: quis crederet iacentem supra crepidinem Marium aut fuisse consulem aut futurum? quid porro? tam longe exempla repeto, tamquam (in) domo non sit? qui illud vidit quid non timendum felicibus putat, quid desperandum infelicibus?

[4] IVNI GALLIONIS. Ego indicabo, cur me abdicet; tu indica, cur adoptaveris. quae iam accedunt nova? Equidem [nova] illud non miror, quod misericordia obicitur; illud miror, quod hic obicit. sic enim me gessi, ut hoc crimine duos patres obligarem. Vterque me amat, uterque ali miser desiderat, uterque prohibet: nec secum nec mecum (iis nec cum) fortuna bene convenit. Componite aliquando bonos quidem sed contumaces viros. uter discordiae causam praebuerit, nolite a me exigere: uterque patruus est, uterque pater est. Transit ad istum fratris sui et fortuna et animus. Misericors sum: non mutassem patrem, si naturam mutare potuissem.

[5] P. ASPRENATIS. Fortunae lex est praestare quae exegeris. miserere, mutabilis est casus: dederunt victis terga victores, et quos provexerat Fortuna destituit. quid referam Marium sexto consulatu Carthagini mendicantem, septimo Romae imperantem? ne circa plura instabilis fortunae

exempla te mittam, vide, quis alimenta rogetur et quis roget.

IVNI OTHONIS patris. Time mutationem: et ille nihil prius ex bonis quam filium perdidit.

[6] ARELLI FVSCI patris. Ecquid aperis mihi penates tuos? non sum hospes gravis: unum senem adduco. Hoc tibi vitio, pater, placui. Venit ignotus senex; volo transire iacentem: per patrem rogat. Ergo aliquis peribit fame, qui filium suum optat superstitem? Quid hoc esse dicam, quod me tam periculose abdicant, quod totiens isti fortunam mutant, quotiens ego patrem? Redite in gratiam! inter funestas acies armatae manus in foedus porriguntur. perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. aut si tam pertinacia placent odia, parcite: iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Positus inter duo pericula quid faciam? qui alunt abdicantur, mendicant qui non alunt. illud tamen, pater, deos testor: divitem te relinquo.

[7] CESTI PII. Tali me operi praeparaveram: volebam fratres in gratiam reducere. hoc tu obicis? at, nisi impetravero, ut boni fratres sint, (quomodo) impetrabo, ne mali patres sint? Uterque me amavit, uterque pro me vota fecit; quantum est, si dixerō: 'uterque me aluit'? Quae causa fuerit discordiae, nescio; timeo, ne iste prior (odiosus fuerit, qui prior) egere coepit. Quid obicis, pater? (misericordiam, puto:) scio quendam in hac civitate propter istud crimen adoptatum. 'Fratrem' inquit 'alere noluit': inveniisti quod (non) possim defendere. Possum liberos tollere, ut primum hoc illis narrem, avum illorum fame perisse? Non fefelli te, qualis essem: scivisti, cum adoptares. Bis abdicatus sum; volo utramque causam meam agere, neutram per me volo; adsit mihi altus. Semper causa mea habebit advocatum patrem. Alter alterum amet: uterque me amavit. Vis illum veras poenas dare? sentiat, quam bono fratri iniuriam fecerit.

[8] POMPEI SILONIS. De patre bene *** (quam)quam eum per aetatem nosse non possum, sed habet et ille beneficium meum: duos eius filios alui. Surge, infelix senex. quid? putatis illum flere, quod eget? immo quod abdicavit qui aluit.

ARGENTARI. Vides enim, liberalis in domo tua esse coepi. Ille propter me duxit uxorem, cum fortasse iuvenem adoptare posset. Haec abdicantis fuere verba: '(i) ad illum, quem magis amas quam patrem!' Non omnibus imperiis patris parendum est; nihil in te novi facio: scis me et priori patri non paruisse. Venit immissa barba capilloque deformi, non senectute sed fame membris trementibus, summissa et tenui atque elisa ieiunio voce, ut vix exaudiri posset, introrsus conditos oculos vix allevans. alui. quomodo, quaeritis? quomodo istum.

[9] CORNELI HISPANI. Puta me hodie non abdicari sed adoptari; volo quaedam futuro praedicere patri: hic, quem vis adoptare, inimicum patris sui invito patre aluit; reliquit aequo animo beatam domum, ut cum mendico viveret. noveris oportet hoc eius vitium: ad praestandam calamitosis misericordiam contumax est. nec tamen habeo, quod de hoc vitio meo queri possim: hoc inveni patrem; hoc perdidit. Quam multi patres optant similem filium! bis (ab his) abdicor. Homo est; non vis alam hominem? civis est; non vis alam civem? amicus est; non vis alam amicum? propinquus est; non vis alam propinquum? sic pervenitur ad patrem: homo est, civis est, amicus est, propinquus est. condicione ergo (ista) non erit vitium porrexisse stipem, nisi dixerō: 'pater est'.

[10] VIBI GALLI. Circumibo tecum, pater, aliena limina, ostendam omnibus et me, qui alimenta dedi, et te, qui negasti.

ROMANI HISPONIS. Scio, pater, melius esse quod tu dicis: istud ego si possem, numquam abdicatus essem. fateor, vitium est: hoc quoque in me prior emendare voluit pater nec potuit. Impulisti me in fraudem: qui me abdicabat, aiebat: ' non oportebat fieri'; tu dicebas oportere; tibi credidi. 'Non dedit' inquit mihi alimenta'; defuerunt tibi? Quisquis alimenta a mendico rogatus est, nihil amplius quam monstrat: ' i ad fratrem, i ad filium' Iam quidam nobis eandem fortunam precantur; crede mihi, sacra populi lingua est.

ALBVCI SILI. Tollite vestras divitias, quas huc atque illuc incertae fortunae fluctus appellet, redite in gratiam: innocens sum.

[11] Pars altera. VALLI SYRIACI. Crescere ex mea proposuit invidia; sequemur senes quo vocat ambitio iuvenilis, et contionem illi praebebimus? melius se potest iactare quam defendere. Ecquid iustus metus meus [tu] est, ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam? Inter cetera, quae mihi cum inimico fateor esse communia, et hoc est: infelicissimam ambo et tristissimam egimus vitam, excepto uno quod alter alterum egentem vidimus. Proici me adiectis verborum contumeliis iussit, ad caelum manus sustulit fassus huius se spectaculi debitorem, et tunc primum fratri vitam precatus est. Laetitiam parati patrimonii, ut ex tanto calamitatum stupore, nullam percepi, nisi quod isti daturus omnia eram, illi negaturus. Liquet nobis deos esse: qui non aluit eget; qui in domum suam fratrem non (re)cepit in publico manet. Aequavit iam potentiam meam cum illius potentia fortuna, nisi quod haec prior facere non possum. Adoptavi te, cum abdicatus es; cum adoptas, abdicō.

[12] VIBI RVFI. Cum egerem, aiebam: ' sis se vindicavit, quod a dispensatore locupletis inimici consors modo omnis fortunae diurnum petam' .

MARVLLI. Ille autem audebit rogare, qui mori malit quam sua verba sibi dici? Multis debeo misericordiam, multis tuli: quisquis est, qui me ulla calamitate similis effingit, perinde habeo ac si gradu cognationis attingat. Scio, quam acerbum sit supplicare exteris; scio, quam grave sit repelli a domesticis; scio, quam crudele sit cotidie et mortem optare et vitam rogare. Etiam si tu non odisti eum, qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum, qui fecit tibi.

[13] Divisio. Divisio controversiarum antiqua simplex fuit; recens utrum subtilior an tantum operosior, ipsi aestimabitis: ego exponam, quae aut veteres invenerunt aut sequentes adstruxerunt.

LATRO illas quaestiones fecit: divisit in ius et aequitatem, an abdicari possit, an debeat. (an possit) abdicari, sic quaesit: an necesse fuerit illum patrem alere, et ob id abdicari non possit, quod fecit lege cogente. hoc in has quaestiones divisit: an abdicatus non desinat filius esse; an is desinat, qui

non tantum abdicatus sed etiam ab alio adoptatus est. etiamsi filius erat, an quisquis patrem non alu(er)it puniatur, tamquam aeger, vinctus, captus; an aliquam filii lex excusationem accipiat; an (in) hoc accipere potuerit. an abdicari debeat, per hoc quaesit: an, etiamsi ille indignus fuit, qui aleretur, hic tamen recte fecerit, qui aluit. deinde, an dignus fuerit, qui aleretur.

[14] Novi declamatores Graecis auctoribus adiecerunt primam illam quaestionem: an adoptatus abdicari possit. hac CESTIVS usus est; adiecit quaestionem [Gallio] alteram: an, si abdicari possit etiam adoptatus, (possit) ob id vitium, quod, antequam adoptaretur, notum fuit adoptanti. haec autem ex aequitatis parte pendet et tractatio magis est quam quaestio.

GALLIO quaestionem primam Latronis duplicavit sic: licuit mihi alere etiam te vetante; deinde, non licuit non alere. in priore parte hoc vindicavit, non posse filium ob id abdicari, quod esset suae potestatis; nulli autem interdici misericordia: quid, si flere me vetes, cum vidi hominem calamitosum? quid, si vetes propter aliquod honestum factum periclitanti succurrere? adfectus nostri in nostra potestate sunt. quaedam iura non scripta, sed omnibus scriptis certiora sunt: quamvis filius familiae sim, licet mihi et stipem porrigere mendico et humum cadaveri (inicare). iniquum est conlapsis manum non porrigere; commune hoc ius generis humani est. Nemo invidiosum ius postulat, quo alteri profuturus est.

[15] LATRO illud vehementer pressit: non feci ratione, adfectu victus sum: cum vidissem patrem egentem, mens non constitit mihi; quid vetueris, nescio. hoc aiebat non esse tractandum tamquam quaestionem, esse tamen potentius quam ullam quaestionem.

FVSCVS ARELLIVS pater hoc movit in ultimo tamquam quaestionem: putavi te, quamvis vetares, nihilominus velle ali fratrem; eo vultu vetabas aut mihi ita videbaris.

CESTIVS audacius: non fuit contentus dicere ' putavi velle te'; adiecit: ' voluisti te hodieque vis' et sub hac figura dixit omnia, propter quae velle deberet: ' quare ergo abdicas? puto, indignaris praereptum tibi officium.'

[16] LATRO colorem simplicem pro adolescente: habere non quo excuset, sed quo gloriatur. non potui, inquit, sustinere illud durum spectaculum. offensam mihi putas tantum excidisse? mens excidit: non animus mihi constitit, non in ministerium sustinendi corporis suffecerunt pedes, oculi subita caligine obtorpuerunt. alioqui ego, si tunc meae mentis fuisset, expectassem dum rogarer?

FVSCVS illum colorem introduxit, quo frequenter uti solebat, religionis: movit, inquit, me natura, movit pietas, movit humanorum casuum tam manifesto approbata exemplo varietas. stare ante oculos Fortuna videbatur et dicere: ' alia his fiunt qui suos non alunt.'

[17] ALBVCIVS hoc colore: accessit, inquit, ad me pater nec summis(sis) verbis locutus est, non rogavit, sed, quomodo agendum esset cum filio, alere me iussit. recitavit legem, quam ego semper

scriptam etiam patruo putavi. et deinde dixit: praestiti non quantum patri praestare debui sed quantum vetanti subripere potui.

BLANDVS colore diverso: venit subito deformis squalore, lacrimis. o graves, Fortuna, vices tuae! ille dives modo, superbus, rogavit alimenta, rogavit filium suum, rogavit abdicatum suum. interrogas, quam diu rogaverit? ne di istud nefas patiantur, ut diu rogaverit; diutius tamen quam tu. Quaeritis, quid fecerim? quod solebam.

[18] SILO POMPEIVS hoc colore: movit, inquit, me quod nihil suo iure, nihil pro potestate, quod tamquam patruus accessit. ego vero non expectavi verba, non preces: complexus sum et osculatus sum patrem. dedi alimenta: hoc unum crudeliter feci, quod dixi fratrem dedisse: non alere sed exprobrare visus sum.

TRIARIVS hoc colore: timui, inquit, si non aluissem, ne abdicarer a patre; sciebam, quomodo illi placuissem.

ARGENTARIVS hoc colore: accessit, inquit, ad me pater obrutus sordibus, tremens deficientibus membris; rogavit alimenta: interrogo vos, iudices, quid me sic facere oporteat, nam istum non interrogo: scit, quid facturus sim. Non patiar, ut alteri patri faciam iniuriam, alteri invidiam. Cum vetuisset me alimenta praestare, si qua est fides, non putavi illum ex animo vetare: lenocinatur, inquam, gloriae meae, ut videar patrem etiam prohibitus aluisse.

[19] MARVLLVS novo colore egit: cecidit in pedes meos senex squalidus barba capilloque: novit, inquam, nescio qui iste misericordiam meam. adlevavi, cum ignorarem quis esset; vultis repellam, quod pater est?

CESTIVS hoc colore: haec mecum cogitavi: patrem meum egentem videt frater; non miseretur, non praestat alimenta; hoc est, inquam, non vult eripere filio officium, scit in hac fortuna meorum has iam meas esse partes. Hoc scilicet peccavi, quod non ultro ad patrem accessi; sed aiebam: nolo huic quicquam amplius praestare quam illi praestiti: non expectavi, donec patruus ad me veniret? et nunc expectabo. Venit ad me pater; quid habui facere? perducere illum ad patruum? non feci. merito irascitur: potuit enim, si aluisset, levare quidem fortunam fratris sed causam adgravare.

[20] BVTEONIS colorem non probabat Latro: praestitisse se dixit exiguum, tantum quo spiritum posset producere, et cum descripsisset pallorem eius ac maciem, adiecit: apparet illum ab inimicis ali. hunc colorem cum improbaret LATRO, hac sententia usus est: non est, inquit, abdicato quicquam ex gloria criminis sui detrahendum.

HISPANVS hunc colorem venustius, nam et miserationi eius, qui non benignissime alitur, adiecit aliquid et pietati suae nihil detraxit: quomodo autem, inquit, illum alo? exiguos furtive cibos mitto et si quid de mensa mea detrahere potui, famelico seni porrigo. non credis, qui scis, quomodo te

aluerim?

[21] Colorem ex altera parte, quae durior est, LATRO aiebat hunc sequendum, ut gravissimarum iniuriarum inexorabilia et ardentia induceremus odia Thyestes (teo) more: aiebat patrem non irasci tantum debere sed furere. ipse (in) declamatione usus est summis clamoribus illo versu tragico: cur fugis fratrem? scit ipse.

Hunc colorem secutus SYRIACVS VALLIVS durum sensum videbatur non dure posuisse in narratione sic: infelicissimam ambo et tristissimam egimus vitam, excepto quod alter alterum egentem vidimus. aequae efficaciter odium videbatur expressisse fraternum hac sententia: vos, iudices, audite quam valde egerim: fratrem rogavi!

[22] Hanc partem memini apud Cestium declamari ab ALFIO FLAVO, ad quem audiendum me fama perduxerat. qui cum praetextatus esset, tantae opinionis fuit, ut populo Romano puer eloquentia notus esset. semper de illius ingenio Cestius et praedicavit et timuit: aiebat tam immature magnum ingenium non esse vitale. sed tanto concursu hominum audiebatur, ut raro auderet post illum Cestius dicere. ipse omnia mala faciebat ingenio suo, naturalis tamen illa vis eminebat, quae post multos annos iam et desidia obruta et carminibus enervata vigorem tamen suum tenuit. semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam: in puero lenocinium erat ingenii aetas, in iuvene desidia. [23] hic cum declamaret partem abdicantis, hanc summis clamoribus dixit sententiam: quis es tu, qui de facto patrum sententiam feras? ' Iam tunc peccavit; tu nunc peccas.' ad te arbitrum odia nostra non mittimus: iudices habemus deos. et illam sententiam: audimus fratrum fabulosa certamina et incredibilia, nisi nos fuisset; impias epulas, detestabili parricidio fugatum diem: hoc uno modo iste frater a fratre alii meruit. quam innocenter me contra parricidium vindico! filium illi suum reddo.

[24] CESTIVS hunc colorem tam strictum non probavit sed dixit temperandum esse, et ipse hoc colore usus est, quem statim a principio induxit: miratur aliquis, quod, cum duo gravissimam fratris acceperimus iniuriam, ego et filius; ego solus irascor? non est, quod miretur: iam filio satisfactum est. Debuisti, inquit, me rogare, ut ipse praestarem; debuisti illum ad me perducere; debuisti reconciliationem temptare, non famam pietatis ex nostra captare discordia. Fortasse ego, cum egerem, fratrem rogassem, si tu non fuisses; fortasse ille me rogasset, si tu non fuisses; poterit nobis convenire, si non fuerit in medio quem potius miseri contumaces rogent.

[25] HERMAGORAS in hac controversia transit a prooemio in narrationem eleganter, rarissimo quidem genere, ut eadem res transitus esset, sententia esset, schema esset, sed, ut Latroni placebat, schema quod vulnerat, non quod titillat: ***

Ex altera parte transit a prooemio in narrationem GALLIO et ipse per sententiam sic: quidni filium mihi nolim cum isto communem esse, cum quo utinam communem nec patrem habuissem?

DIOCLES CARYSTIVS illum sensum a Latinis iactatum dixit brevissime, rarissimo genere, quod

sententias verbis (duobus) consummat (nec enim paucioribus potest): ***

EVCTEMON, levis declamator sed dulcis, dixit nove et amabiliter illum aequae ab omnibus vexatum sensum, quo reconciliatio fratrum temptatur: ***

2. SACERDOS CASTA E CASTIS, PVRA E PVRIS SIT. Quaedam virgo a piratis capta venit; empta a lenone et prostituta est. venientes ad se exorabat stipem. militem, qui ad se venerat, cum exorare non posset, colluctantem et vim inferentem occidit. accusata et absoluta remissa ad suos est; petit sacerdotium.

[1] PORCI LATRONIS. Sacerdos vestra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Inter barbaros quid passa sit, nescio: quid pati potuerit, scio. Sacerdoti ne purus quidem contigit dominus. Absint ex hoc foro lenones, absint meretrices, ne quid parum sanctum occurrat, dum sacerdos legitur. Si nihil aliud, certe osculatus est te quisquis plura imputavit. O egregium pudicitiae patrocinium: ' militem occidi'; at hercule lenonem non occidisti. Deducta es in lupanar, accepisti locum, pretium constitutum est, titulus inscriptus est: hactenus in te inquiri potest; cetera nescio. quid in cellulam me et obscaenum lectulum vocas? de pudicitia sacerdotis hic quaeritur. 'Nemo' inquit 'mihi virginitatem eripuit'; sed omnes quasi erepturi venerunt, sed omnes quasi eripuissent recesserunt. Quo mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas? Cum ex illo lupanari cruenta fugeres, si qua tibi occurrisset *** Si mater tua prostitisset, tibi noceret; propter te liberis tuis sacerdotium non dare(tur).

[2] FVLVI SPARSI. Quid inclusa feceris, nec quaerere debemus nec scire possumus.

CORNELI HISPANI. Occidisti hominem; quid respondes? ' im adferebat mihi.' iam, puto. Sacerdoti pro libertate vota facienda sunt: captivae mandabi(t)i)s? pro pudicitia vota facienda sunt: prostitutae mandabitis? pro militibus vota facienda sunt: isti mandabitis? Id enim deerat, ut templa recipiant quas aut carcer aut lupanar eiecit.

MARVLLI. Vt sciamus illam apud lenonem fuisse, blanda est; ut sciamus apud piratas, cruenta est. ' Nemo' inquit 'me attigit' da mihi lenonis rationes: captura conveniet. Age si quis venit pertinax? age si quis hoc ipsum concupit, quod virgo eras? age si quis, ne negare posses, ferrum attulit?

[3] P. VINICI. Eam sacerdotem facite, quae aut honeste maneat quod semper fuit, aut poenam sentiat, si esse desierit. Cuius audaciae es, puella! etiamsi nos nobis non timeremus, tu tibi metuere deberes. aliter deorum numini subiecta uniuscuiusque conscientia est, aliter nostrae aestimationi: nos tantum quae palam feceras vidimus, illi etiam quae secreta sunt. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. Praecedens hanc lictor summovebit? huic praetor via cedit? summum imperium, consules cedent tibi? quaecumque meretrix prostabit, fugiet? Fas sacerdoti non esset ancillam tibi similem habere: te fieri sacerdotem fas erit? nam quod ad sortem pertinet, ne reliquae virgines contaminarentur, haec segregata est. Castam te putas, quia invita meretrix es? Nuda in litore stetit ad fastidium emptoris: omnes partes corporis et inspectae et contrectatae sunt.

vultis auctionis exitum audire? vendit pirata, emit leno, excipitur nihil. eo deducta es, ubi tu aliud nihil honestius facere potuisti quam mori. Impensius stipem rogasti quam sacerdotium rogas. 'Fortuna' inquit 'haec me coegit pati; misereri debent omnes mei.' et ego misereor tui, puella, sed non facimus miserandas sacerdotes. non est apud nos maximus honor ultimorum malorum solacium.

[4] MENTONIS. Honorem habitum aurium maiestatisque vestrae velim, quod necesse est in hac causa nominare lupanar, lenonem, meretricios quaestus, homicidium. quis credat? inter haec sacerdos quaeritur! at mehercules futurae sacerdoti nihil ex his audiendum erat. Sacerdotis vestrae summa notitia est quod prostitit, summa virtus quod occidit, summa felicitas quod absoluta est. Non potest in ea sperari sacerdos, in qua sperari meretrix potest: aliis oculis virginem leno aestimat, aliis pontifex.

BLANDI. 'Vigo sum,' inquit 'interroga, si dubitas, archipiratam, interroga gladiatorem, an rogatus virginitati pepercerit.' non effello, dum scias clausa esse testibus tuis templa. in auctione nemo voluit liceri, ut enotuit servisse piratis. non videbatur iste virginis vultus, ista constantia et ne armatum quidem timens audacia.

[5] ARELLI FVSCI patris. +neme tue puellam pudicam+ es, sed sic te viro lauda, non templo. Meretrix vocata es, in communi loco stetisti, superpositus est cellae tuae titulus, venientem recepisti: cetera, etiamsi in communi loco essem, tamen potius (ne)scirem.

POMPEI SILONIS. Excipitur meretricium osculis, docetur blanditias et in omnem corporis motum confingitur. avertite aures, petiturae sacerdotium, dum reliqua narro. Nihil ad vos deferam dubium, nihil audietis, nisi quod vicina civitas vidit. Tu sacerdos? quid, si tantum capta, quid, si (tantum) prostituta, quid, si tantum homicida, quid, si tantum rea fuisses?

[6] ROMANI HISPONIS. Numquid hoc negas, conluctatam te tamen cum viro, quem in illa volutione necesse est prius super te fuisse? Aiebat leno merito occisum militem plus ausum quam in prosti(tu)tam licebat. Exorasti populum? numquid et lenonem, numquid et piratam illum, quem non poteras occidere?

ARGENTARI. 'Amatum' inquit 'occidi' : quid iocor? gloriatur homicidio eius, quem nescio an sero occiderit.

[7] CESTI PII narratio. Ita domi custodita est, ut rapi posset; ita cara fuit suis, ut rapta non redimeretur; ita raptae pepercere piratae, ut lenoni venderent; sic emit leno, ut prostitueret; sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Coniectum in urnam nomen eius non exit sed eiectum est: tempus erat nos sortiri; urna purgata est. Stetisti, puella, in lupanari: iam te ut nemo violaverit, locus ipse violavit. stetisti cum meretricibus, stetisti sic ornata, ut populo placere posses, ea veste quam leno dederat. nomen tuum pependit in fronte, pretia stupri accepisti, et manus, quae dis datura erat sacra, capturas tulit. Cum deprecareris intransis amplexus, ut alia omnia impetrares, osculo

rogasti. Ancillae ex lupanaribus sacerdoti non emuntur. Coram sacerdote obscenis homines abstinent. Non sine causa sacerdoti lictor apparet: occurrent(em) tibi meretricem summovisset. [8] Non est credibile temperasse a libidine piratas omni crudelitate efferatos, quibus omne fas nefasque lusus est, simul terras et maria latrocinantes, quibus in aliena impetus per arma est; iam ipsa fronte crudeles et humano sanguine adsuetos, praeferentes ante se vincula et catenas, gravia captis onera, a stupris remove potuisti, quibus inter tot tanto maiora scelera virginem stuprare innocentia est? sed lupanar exceptit: omnis sordida iniuriosaque turba huc influit, nec quisquam eo, ut +iudicet+, venit. at omnes favere fabulis tuis, at omnibus persuasum est? nemo in tanta euntium redeuntiumque turba inventus est, qui fortunae tuae vellet inludere? Ergo tu, cum tam innocens quam dicis vixeris, ista passa es (et) credis deos esse? ' nihil' inquit sspaum' hoc satis est nupturae, sacerdoti parum. Vbi adhuc fuisti? discede, ignota es; discede, (immo) nimium nota es.

[9] P. ASPRENATIS. Contradico non (odio, non) inimicitis [cuiquam] impulsus. quod enim odium, quae inimicitiae cuiquam (cum ea) esse possunt, quam nemo civium suorum norat, antequam prostitit? movet me respectus omnium virginum, de quibus gravis hodie fertur sententia, si in civitate nulla inveniri potest neque meretrice castior neque homicida purior. Piratae te inviolatam servaverunt? a sacerdote se non abstinisset pirata, leno, mango. de sacerdotis pudicitia his sponsoribus credendum est? iacuisti in piratico myoparone, contrecta(ta) es alicuius manu, alicuius osculo, alicuius amplexu. an melius pirata servavit quam pater? Conversata es cruentis et humano sanguine delibutis; inde est profecto, quod potes hominem occidere. [10] Proclama ingenuam esse te: quid expectas, dum in lupanar veneris? iam tibi omnia templa praeclosa sunt. Conservarum oculis inquinatur, inter ebriorum convivarum iocos iactatur modo in puerilem, modo in muliebrem habitum composita; istinc ne patri quidem redimenda est. Nulla satis pudica est, de qua quaeritur. Non legerem te sacerdotem, etiamsi sacerdoti servisses. Virginem esse sacerdotem nostram cui credimus? meretrici, lenoni, piratis; haec enim testium summa est. Castigationem [ex] pontificis maximi meruerat sacerdos, si te e lupanari redemisset. Convenit omnis libidinosorum turba et concurrat ad meretricem novam. Illud certe fateberis: pudicitia tua precaria est. Tot intraverunt cellam tuam gladiatores, tot (petulantes) iuvenes, tot ebrii; et omnes ante militem inermes? Ego illam dico prostitisse, illa se dicit etiam mendicasse. Pudicitiam sacerdotis meae etiam carnifici debeo.

[11] IVNI GALLIONIS. Ambitiosa lex est: ad sacerdotium non ullas (nisi integrae) non sanctitatis tantum sed felicitatis admittit; inquit in maiores, in corpus, in vitam: vide, quemadmodum tam morosae legi satisfacias. Capta es a piratis: inter sicarios, inter homicidas in illis myoparonis angustiis posita es. viderimus, quid in te audere potuerit feritas hostium, libido barbarorum, licentia dominorum. Certum habeo, iudices, cum hanc feritatem barbarorum audiatis, favetis illi, ut quam primum mutet servitutem (sacerdotio). Sic istam servaverunt piratae, quemadmodum qui lenoni essent vendituri. *** stare in illo ordine, ex eadem vesci mensa, in eo loco vivere, in quo etiamsi non patiaris stuprum, videas. [12] Aliquis fortasse inventus est, quem hoc ipsum inritaret, quod rogabas. Ipse autem leno pepercit? ignoramus istos, quibus vel hoc in eiusmodi quaestu praecipue placet, quod illibatam virginitatem decerpunt? servavit te leno, quam prostiturus erat in libidinem populi? ita est: sic leno tamquam nos: 'castam [tam] e castis'. ' Omnes' inquit exorabam': si quis dubitabat, an meretrix esset, audiat, quam blanda sit. Haesisti in complexu: osculo pacta es; ut felicissima fueris, pro pudicitia impudice rogasti. Quid faciam mulieri in(ter) crimina sua delitescenti? cum dico: ' vim passa es', ' occidi' inquit; cum dico: ' homicidam occidisti' 'inferebat' inquit 'vim mihi' : sacerdos nostra stuprum homicidio, homicidium stupro defendit.

[13] Divisio. LATRO in has quaestiones divisit: an per legem fieri sacerdos non possit; etiamsi lex illi non obstat, (an) tamen sacerdotio indigna sit. an lege prohibeatur, in haec duo divisit: an casta sit, an pura sit. an casta sit, in haec divisit: utrum castitas tantum ad virginitatem referatur an ad omnium turpium et obscenarum rerum aestimationem: puta enim virginem quidem esse te sed contrectatam oculis omnium; etiamsi citra stuprum, cum viris tamen volutatam: es casta talis, qualis videri potest cui lex nocere vult matrem quoque incestam? etiamsi ad virginitatem tantum refertur castitas, an haec virgo sit. [14] aiebat Apolladoreis quidem placere fixa esse themata et tuta, sed hic non repugnare controversiam huic suspicioni; non enim ponit ut adhuc virginem, et multa sunt, propter quae credibile sit non esse. illud adiciebat: denique, etiamsi non effecero, ut credant iudices non esse virginem, consequar tamen, ut non putent dignam sacerdotio, de qua dubitari potest, an virgo sit. an pura sit, in haec divisit: an, etiamsi merito occidit hominem, pura tamen non sit homicidio coinquinata; deinde, an merito occiderit hominem innocentem, uti corpore prostituto volentem: absoluta est; ostendit non puram se esse sed tutam. an idonea sit, in tractationes quas quisque vult dividit: an idonea sit tam infelix, ut caperetur, ut veniret, ut lenoni potissimum, ut prostitueretur, (ut) occidere hominem cogeretur, ut causam diceret.

[15] CESTIVS etiam altius petit et obiecit, quod tam vilis suis fuisset, ut non redimeretur.

SILO POMPEIVS dum praeceptum sequitur, quo iubemur, ut, quotiens possumus, de omnibus legis verbis controversiam faciamus, illam quaestionem movit: 'casta e castis' :ex, inquit, 'e castis' cum dicit, hoc non tantum ad parentes refert sed ad omnes, quibus conversata est virgo; non enim adicit 'e castis parentibus' sed 'e castis' :m dicit, vult illos, a quibus venit virgo, castos esse. intellego, inquit, sub hoc verbo multa: 'castis' cum dicit, (intellego castis) penatibus; tu ex incestis venis. intellego castis disciplinis: tu ex obscenissimis venis; quid enim didicisti? et quaecumque hoc loco dici poterant. idem et in illa parte fecit, ' :a e puris'.

[16] HISPO ROMANIVS accusatoria usus pugnacitate negavit puram esse, non ad animum hoc referens sed ad corpus: tractavit impuram esse quae osculum impuris dederit, quae cibum cum impuris ceperit.

ALBVCIVS figura divisit controversiam, dixit enim: putemus tres sacerdotium petere, unam quae capta est, alteram quae prostitit, tertiam quae hominem occidit: omnibus nego. et sic causam contra singulas egit.

FVSCVS ARELLIVS sic divisit: probabo indignam sacerdotio, primum, etiamsi pudica sit; deinde, quia nescimus, an pudica sit; novissime, quia non sit pudica.

[17] FVSCVS pro puella colorem hunc introduxit: voluerunt di immortales in hac puella vires suas ostendere, ut appareret, quam nulla vis humana divinae resisteret maies(tati). putaverunt posse miraculo esse in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in accusata innocentiam.

LATRO dixit: aliqua capta felicior fuit, nulla fortior.

MARVLLVS cum descripsisset dignationem puellae magnam fuisse altius quiddam superbiusque vultu ipso praeferentem, hanc adiecit sententiam, quam solebat mirari. Latro, immo, ut ipse aiebat, exoculari: narrate sane omnes tamquam ad prostitutam venisse, dum tamquam a sacerdote discesserint.

[18] ALBVCIVS dixit: nescio quis feri et violenti animi venit, ipsis credo dis illum impellentibus, ut futurae sacerdotis non violaret castitatem (sed) vindicaret. praedixit illi, abstineret a sacro corpore manum: ' non ~~st~~, quod audeas laedere pudicitiam, quam homines servant, dii expectant.' ~~rich~~ et in perniciem ruenti suam 'en' inquit ~~ma~~, quae nescis te ferre pro pudicitia' , ~~ter~~ruptum gladium in pectus stupratoris mersit. hoc factum eius ne lateret, iisdem dis immortalibus fuit curae: accusator inventus est, qui pudicitiae eius in foro testimonium redderet. nemo credebat occisum virum a femina, iuvenem a puella, armatum ab inermi; maior res videbatur, quam ut posset credi sine deorum immortalium adiutorio gesta.

[19] CESTIVS timuit se in narrationem demittere; sic illam transcucurrit: haec dixit in sacerdote futura maxime debere aestimari, pudicitiam, innocentiam, felicitatem: quam pudica sit, miles ostendit; quam innocens, iudex; quam felix, reditus. etiam habemus quandam praerogationem sacerdoti ab ipso numine datam: licet isti obiciant fuisse illam captivam, lenoni postea servisse, causam novissime dixisse; inter tot pericula non servassent illam dii nisi sibi.

ARGENTATIVS illud in narratione dixit: accusator in hoc maxime premebat ream: aiebat occisum esse intra verba, antequam vim adferret.

[20] SILO POMPEIVS hac figura narravit: eam vobis sacerdotem promitto, quam incestam nulla facere possit fortuna. potest aliquam servitus cogere: servit et barbaris et piratis, inviolata apud illos mansit. potest aliquam corrumpere prolapsi in vitia saeculi prava consuetudo et iam matronarum vul (ga)tum in libidine magisterium: pudica permanebit. licet illam ponatis in lupanari; et per hoc illi intactam pudicitiam efferre contigit. fuit in loco turpi, probroso, leno illam prostituit: populus adoravit; nemo non plus ad servandam pudicitiam contulit quam quod ad violandam attulerat. multum potest ad certum quoque pudici animi propositum hostis gladio: non succumbet, immo, si opus fuerit, pudicitiam vindicabit. incredibilem videor in puella rem promittere; iam praestitit: adulescentem misericordis populi beneficium polluere temptantem gladio reppulit. Fuit qui illam accusaret caedis: absoluta est. ne qua posset esse vobis dubitatio, quae ventura ad sacerdotium erat an pura esset, an integra, iam iudicatum est.

[21] TRIARIVS dixit: negabat se puella fecisse, negabat illum suis cecidisse manibus: 'altior' ~~riquit~~ ' humana visa est circa me species eminere et puellares lacertos supra virile robur attollere.' quicumque estis, dii immortales, qui pudicitiam ex illo infami loco cum miraculo voluistis emergere, non ingratae puellae opem tulistis: vobis pudicitiam dedicat, quibus debet.

Alterius partis color nihil habet difficultatis; (ex sententiis) apparet, quas praeposui. dicendum est in puellam vehementer, non sordide nec obscene; sordide, ut BASSVS IVLIVS, qui dixit: extra portam hanc virginem! et: ostende istam aeruginosam manum; (ut) VIBIVS RVFVS, qui dixit: redolet adhuc fuliginem fornicis; obscene, quemadmodum MVRREDIVS rhetor, qui dixit: unde scimus, an cum venientibus pro virginitate alio libidinis genere deciderit? [22] hoc genus sensus meminisse quendam praetorium dicere, cum declamaret controversiam de illa, quae egit cum viro malae tractationis, quod virgo esset, et damnavit; postea petit sacerdotium: novimus, inquit, istam maritorum abstinentiam, qui, etiamsi primam virginibus timidis remisere noctem, vicinis tamen locis ludunt. audiebat illum SCAVRVS, non tantum disertissimus homo sed venustissimus, qui nullius umquam impunitam stultitiam transire passus est: statim Ovidianum illud 'inepta loci' et ille excidit nec ultra dixit.

Hoc autem vitium aiebat Scaurus a Graecis declamatoribus tractum, qui nihil et non permiserint sibi et +penetraverunt+. [23] HYBREAS, inquit, cum diceret controversiam de illo, qui tribadas deprehendit et occidit, describere coepit mariti adfectum, in quo non deberet exigi inhonesta inquisitio: EGO D ESCHOPESA PROTERON ANDRA (EI) EGGEENEETAI TIS E PROSERRAPTAI. +GRANDAVS+, Asianus aequae declamator, cum diceret in eadem controversia: ' non ~~ico~~ occidi *** adulteros non paterentur', dixit: EI DE FELARRENA ELABON; in hac controversia de sacerdote non minus obscene dixit MVRREDIVS: fortasse, dum repellit libidinem, manibus excepit. longe recedendum est ab omni obscenitate et verborum et sensuum; quaedam satius est causae detrimento tacere quam verecundiae dicere.

VIBIVS RVFVS videbatur cotidianis verbis usus non male dixisse: 'ista sacerdos quantum mihi abstulit!'

3. INCESTA SAXO DEICIATVR. Incesti damnata, antequam deiceretur de saxo, invocavit Vestam. deiecta vixit. repetitur ad poenam.

[1] (PORCI) LATRONIS. Hoc expectatis, ut capite demisso verecundia se ipsa, antequam impelleretur, deiecerit? id enim deerat, ut modestior in saxo esset quam in sacrario fuerat. constitit et circumlatis in frequentiam oculis sanctissimum numen, quasi parum violasset inter altaria[que], coepit in ipso quo vindicabatur violare supplicio: hoc alterum damnatae incestum fuit. Damnata est, quia incesta erat; deiecta est, quia damnata erat; repetenda est, quia et incesta et damnata et deiecta est. Dubitari potest, quin usque eo deicienda sit, donec efficiatur propter quod deiecta est? Patrocinium suum vocat pereundi infelicitatem. Quid tibi, importuna mulier, (im)precer, nisi ut ne bis quidem deiecta pereas? Veniet ad colendum Romani imperii pignus etiamsi non stupro, at certe carnificis manu incesta? 'Invocavi' inquit ' ~~eos~~ ' ; ~~stata~~ in illo saxo deos nominasti et miraris, si te iterum deici volunt? si nihil aliud, loco incestarum stetisti.

[2] CESTI PII narratio. Quid agam? exponam, quando stuprum commiserit, cum quo, quibus consciis? ista quia probavi, damnata est' ; quid ~~pot~~ accessit, quod illam virginem faceret? quod iacuit in carcere, quod ducta est ad saxum, quod inde proiecta? Ait se innocentem, quia perire non potuit: ita lex de sacerdote impura in iudicio quaeri voluit, de iudicibus in supplicio? ampliatur a iudicibus in poenam? postulat, ut, cum contra poenam causa tuta non fuerit, contra causam tuta

poena sit; non putas legem cavisse, ut perires, quae cavit, quemadmodum perires? Exoremus te, mulier, ut iterum absolvaris? Aut tu sacerdotium violasti aut hi sacerdotem. Male de diis existimas, si sacerdoti suae tam sero succurrunt. Lata est sententia, pronuntiatum est, damnata es; interrogo te hoc loco, mulier, responde mihi: sunt dii?

[3] ARELLI FVSCI patris. Iterum experiamur. quid times propitios deos? ' *Eat*' inquit ' *pæruptus* locus et immensae altitudinis (tristis aspectus)' decebat, ubi incestam lex mori voluit. stat moles abscisa in profundum, frequentibus exasperata saxis, quae aut elidant corpus aut de integro gravius impellant; inhorrent scopulis enascentibus latera. [et immensae altitudinis tristis aspectus] electus (is) potissimum locus, ne damnati saepius deiciantur.

FVLVI SPARSI. A superis deiecta, ab inferis non recepta, in cuius poenam saxum extruendum est.

[4] IVLI BASSI. Nihil putaram amplius adici posse audaciae istius, quam quod in illa rupe Vestam nominaverit; tamen ab ipso supplicio in templum usque revoluta quidquid secundum deos sanctissimum est contactu suo polluit et, quam a saxo nusquam reverti fas est nisi ad saxum, quanto minus quam in templum resiliit! Hoc potius venit, ubi damnatur, quam illo, ubi absolvitur.

ALBVCI SILI. Si quis (ad)huc dubitabat de deiecta, veniat et sibi ipse credat: haec impudentia virginis est? in urbe tam beata cum tot superfluant virgines, cum tot principum filiae sint, postulat, ut praeteritis his potissimum ab inferis eruatis sacerdotem. ' *Quare* ergo, si incesta sum, vivo?' nescio; hoc unum scio, nec fieri quod non potest nec portentum esse quod potest. Absit nefas, [et] ut id saxum absolvat, quod tantum damnatas accipit.

[5] ARGENTARI narratio. Paene, iudices, narrare coepi, qualis esset rea; sed quid efficiam, cum illam incestam probavero? nempe ut de saxo deicienda videatur; iam visa est. non imitabor istius impudentiam, ut repetendo iudicium, quod factum est, improbasse videar. quod exigebatur probavi, quod iudicastis exsequor.

CORNELI HISPANI. Deos deasque invoco, quos priore iudicio non frustra invocavi: incesta quam tardissime pereat! ' *Invocavi*' inquit ' *nummia*': quid invocas, mulier? si innocens es, dii non sunt. Videte, quantum sacerdos peccaverit, quae nec absolvi potuit nec mori. Aut tu sacerdotium violasti aut nos sacerdotem. Erras, (si) satis ad sacerdotium putas penire non posse.

[6] ROMANI HISPONIS. Ab Tarpeio ad Vestam, cuius vittam carnifex rupit; a templo ad saxum, a saxo ad templum: hac pudicae sacerdotis inter supplicia et vota discursus est. Inter superos (inferos) que iactata in novam poenam revixisti.

POMPEI SILONIS narratio. Quod ad rerum expositionem pertinet, iudices, non committam, ut ultionem deorum immortalium morer. Incesta saxo deiciatur: lege damnata est, habetis iudicium; deiecta eat, habetis exemplum.

VIBI GALLI narratio. Brevis expositio rerum est: adversariam incesti postulavi, accusavi, damnavi, carnifici tradidi. (si) permittis, iam ab rea accusator recedam; eamus ad absolutionem tuam. Ita dii damnatam maluerunt absolvere quam sacerdotem? Sero innocentiam damnata concupisti, vitam deiecta.

[7] Ex altera parte. FVLVI SPARSI. Damnata deiecta est, absoluta descendit.

ARELLI FVSCI patris. Putares puellam demitti, non cadere.

CESTI PII. Nullam habebat gratiam, in templo vixerat; itaque tantum deos invocabat. Lex sacerdotem non usque ad saxum differret, nisi expectaret deorum sententiam.

CORNELIVS HISPANVS descripsit altitudinem montis etiam secure despicientibus horrendam et adiecit: carnifex quoque recedens impellit. Nihil fecit tamquam rea; contumax est innocentia. turpe putabat sacerdos rogare nisi deos.

MARVLLI. Mirandum est, si oppressa est virgo sine gratia? cuius enim genibus submisit manus, quem deprecata est, quae tarde rogavit etiam deos?

[8] Divisio. LATRO (in) has quaestiones divisit: Vtrum lex de incesta tantum sit, vel quae deiciat (ur) nec pereat, an etiam damnata, si innocens post damnationem apparuit, deici [non] debeat. an haec innocens sit. an haec deorum adiutorio servata sit.

CESTIVS et illa subiunxit huic ultimae quaestioni: an dii immortales rerum humanarum curam agant. etiamsi agunt, an singulorum agant. si singulorum agunt, an huius egerint. Impro(ba)bat ALBVCIVM, quod haec non tamquam particulas incurrentes in quaestionem tractasset sed tamquam problemata philosophumena.

FVSCVS ARELLIVS pater sic divisit: utrum incestae poena sit deici an perire. utrum providentia deorum an casu servata sit. si voluntate deorum servata est, an in hoc, ut crudelius periret.

[9] Hic color fere sententiis, quas praeposui, permixtus est; quid tamen CESTIVS senserit, indicabo: contra sacerdotem qui(dam) dixerunt videri deos infestos illi, in hoc eam servasse, ut diutius torqueretur; aiebat Cestius malle se casu videri factum quam deorum voluntate; nam si semel illos intervenire huic rei fatemur, manifestius erit (a) poena servatam (es)se sacerdotem quam in poenam. itaque non probabat illud TRIARI: remissam tibi poenam putas? ampliata es. ea ipsa, inquit, ampliatio, quae apud iudices fieri solet, ex qua verbum in sententiam petatum est, non est damnantis sed dubitantis.

[10] Declamaverat apud illum hanc ipsam controversiam VARVS QVINTI(LI)VS, tunc Germanici gener, ut praetextatus; cum descripsisset circumstantium (indignationem), quod tam cito oculis poena subduceretur, dixit: exaudierunt dii immortales publici[um] voti preces: incestam, ne cito supplicium transcurreret, revocaverunt. CESTIVS multa contumeliose dixit in istam sententiam: sic, inquit, quomodo quadrigas, revocaverunt? nam et ante posuisti (istam) similitudinem, quia et haec de carcere exierat. cum multa dixisset, novissime adiecit rem, quam omnes improbavimus: ' sta negligentia pater tuus exercitum perdidit.' filium obiurgabat, patri male dixit.

[11] PASTOR AIETIVS hanc controversiam apud Cestium dixit iam senator, et hunc colorem optimum putavit: sic veneficiis corpus induruit, ut saxa reverberet. multum CESTIVS hunc corripuit et dixit: hoc est, quare ego auditores meos vetem ad alios audiendos ire. haec mala mihi facit ille, qui aut athleta aut phthisicus est. dicebat autem in ALBVCIVM, qui illis diebus dixerat in hac controversia ' dius saxo'; et in BASSVM IVLIVM multa, qui dixerat ' irgo desultrix' .

OTHONEM IVNIVM patrem memini colorem [in]stultum inducere, quod (eo) minus ferendum est, quod libros colorum edidit: 'fortasse' inquit ' potuisse praeparavit, et, ex quo peccare coepit, cadere condidit.'

[12] SILO POMPEIVS hunc colorem temptavit: praestatur, inquit, quaedam (et dam)natis sacerdotibus verecundia: erubuimus quicquam ex damnatae veste detrahere.

HISPANVS dixit: ita putaveras una te poena posse defungi, cum in saxo deos nominasses?

TRIARIVS indignantium voces descripsit et dicentium: quia non potes bis mori, (semel morere!)

MARVLLVS dixit: constituta in saxo invocavit deos; publica indignatio exorta est: ' audet ista nominare deos, audet hoc loco! quid autem habet iam, quod illos roget, nisi bonam mortem?'

DIOCLES CARYSTIVS dixit: CHATAPEDA CHAI DEUTERON CHAI TRITON CHAI MECHRI AN OU PESES EF D BEBLESAI.

4. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPRENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. LICEAT ADVLTERIVM IN MATRE ET FILIO VINDICARE. Vir fortis in bello manus perdidit. deprendit adulterum cum uxore, ex qua filium adolescentem habebat, imperavit filio, ut occideret: non occidit, adulter effugit. abdicat filium.

[1] PORCI LATRONIS. Adulteros meos tantum excitavi: me miserum, quamdiu iacuerunt, postquam deprehenderam! Ego te non abdicem? maluissem posse occidere! O acerbam mihi virtutis

meae recordationem, o tristem victoriae memoriam! ille onustus modo hostilibus spolis vir militaris adulteris meis tantum maledixi; solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec occidi. ' Quid ridetis? inquam, 'habeo manus!' voca(vi) filium. Tu viri fortis filius, qui stringere ferrum non potes? Ne truncus quidem capi potui nisi domi. Vt cumque tamen potui, obluctatus sum et truncum corpus opposui. exierunt adulteri tantum meo sanguine cruenti.

CORNELI HISPANI. ' O dignum, ~~ui~~ aut pudica contingat uxor aut impudica, dum armatus est!' ~~¶~~, res publica, invoco, quae manus meas possides. Quis non putet aut me sine filio fuisse aut filium sine manibus?

[2] CESTI PII. Conceptus est iste , ex quo, sciemus, cum adulteros deprendero. Numquam putavi futurum salva re publica, ut vir fortis sentiret se manus perdidisse.

MARVLLI. Adulteros meos usque ad limen prosecutus sum. Cucurri miser ad ferrum, quasi manus haberem.

TRIARI. Deciderunt arma cum manibus. tunc primum sensi me manus perdidisse. descriptio pugnantis viri fortis. dii boni, et has aliquis manus derisit?

P. ASPRENATIS. Arcensus, ut occideret adulteros, venit, ut dimitteret. Ita ego manus etiam pro adulteris perdi? steti deprehensus ab adulteris meis: patris desertor, matris leno, quem, puto, iam creditis non esse: filium viri fortis, tertius in cubiculo derisor stetit.

[3] FVLVI SPARSI. In bello suas, in domo etiam filii manus perdidit. Processit in bellum hic unus omnium adolescentis filii vicarius. In acie vicit, domi captus est. monstrat inter spolia viri fortis volutantes adulteros: 'adulescens, venit tempus militiae tuae.' indigna res: deceptus est; tam frustra ad filium quam ad gladium cucurrit. ridebant adulteri truncas viri fortis manus circa sua arma labentis.

ARGENTARI. Ante patriae quam patri negavit manus. Libenter causam eius suscepi; quis enim illum non vindicet? Quid hoc infelicius, quem adulteri tunc riserunt, cum deberent mori? Vir fortis in civitate truncus integros adulteros spectat?

[4] IVLI BASSI. Non est, quod putetis puniri illum; ad suos dimittitur. (dimittitur), inquam, ad matrem suam, nescio an et patrem; meruit hereditatem illius, quem occidere parricidium putavit. Nulli umquam plus debuistis viro forti: usque eo pro vobis pugnavit, ut pro se non posset. Adulescens, quos dimisisti sequere.

[5] Pars altera. VIBI GALLI. ' ~~M~~atrem' inquit non occidisti' : ~~qua~~ minus hoc crimine perdere debui quam patrem? Pater occidere iussit, lex vetat. non comparassem patri legem, nisi cum illa lex

fuisset. Alterum putavi parricidium matrem coram patre occidere.

ARELLI FVSCI patris. O misera pietas, inter quae parentum vota constitisti! Non semper scelera nostri iuris sunt, et truces quoque animos misericors natura debilitat.

[6] Divisio. LATRO hac usus est divisione: an licuerit filio tunc vindicare, (an) oportu(er)it. an, si licuit et oportuit, ignoscendum sit illi, si non potuit indulgentia repugnante. an licuerit, in illa divisit: an tunc liceat adulterium filio vindicare, cum maritus (in eo loco) non est; an tunc liceat, ubi maritus in eo loco est, quasi omnino non esset. an oportuerit, tractationis quidem est, quam ut quisque vult variat, Latro sic tamen ordinavit: oportuit, etiamsi pater non iuberet, occidere adulteram viri fortis uxorem. oportuit iubente patre, etiamsi ipse posset occidere. oportuit, cum et iuberet et ipse non posset.

Novi declamatores illam quaestionem temptaverunt ex verbo legis natam ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT: an nemo possit occidere nisi qui deprehenderit. temptaverunt et illam: an non possit abdicari filius ob id, quod illi facere sua lege licuit.

[7] Color pro adolescente unus ab omnibus, qui declamaverunt, introductus est: non potui occidere, ex illa Ciceronis sententia tractus, quam in simili controversia dixit, cum abdicaretur is, qui adulteram matrem occidendam acceperat et dimiserat: ter non *** LATRO descripsit stuporem totius corporis in tam inopinati flagitii spectaculo et dixit: pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia. et cum oculorum caliginem, animi defectionem, membrorum omnium torporem descripsisset, adiecit: antequam ad me redeo, exierunt. GORGIAS inepto colore sed dulci ***

PAMMENES ex novis declamatoribus dixit: *** GORGIAS egregie dixit: *** PAMMENES dixit: ***

[8] FVSCVS ARELLIVS dixit: maius erat scelus quod imperabas quam quod deprehenderas.

ALBVCIVS non narravit, sed hoc colore egit ab initio usque ad finem: ego me defendere debeo? si quid mihi obiectum erit, aut negabo aut excusabo. si quid exegeris maius viribus meis, dicam: ignosce, non possum. ignoscit filio pater navigationem recusanti, si non fert mare; ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamvis pater ipse militaris sit: non possum occidere. aegedum ipsam legem recita: LICEAT ET MARITO, LICEAT ET PATRI, LICEAT ET FILIO: quare tam multos nominat, nisi quod putat aliquos esse, qui non possint? et in descriptione dixit: cum me vocavit pater, 'hoc' nquam 'putat supplicium futurum morte gravius, si adulteram filio ostenderit.' et illud dixit: exierunt adulteri inter patrem debiem et filium stupentem.

SILO hoc colore narravit: non putavi mihi licere.

[9] BLANDVS hoc colore: utrimque fili nomen audio: pater rem petit iustioem, mater facilioem. et illud post descriptionem adiecit: fatebor vobis, parricidium coram patre facere non potui.

CESTIVS hoc colore egit: prosiluit, inquit, protinus mater et amplexu suo manus meas alligavit. Ago confusioni meae gratias, quod nihil in illo cubiculo vidi praeter matrem et patrem. (Pater) rogabat, ut occiderem, mater, ut viveret; pater, ne nocens impunita esset, mater, ut ego innocens essem; pater recitabat legem de adulteris, mater de parricidis. et ultimam sententiam dixit: occidere [si] matrem (si) turpe est noluisse, non potui.

ARGENTARIVS dixit: non est, quod me ex hoc habitu aestimetis: quod manus habeo, tunc non habui. et illud dixit: dat poenas tibi: perdidit virum, perdidit filium: aegrotanti non adsidebo, egentem non alam. omnia mihi libera sunt: iam vitam illi non debeo.

[10] Ex altera parte multa sunt pulcherrime dicta, sed nescio an Graecis nostri cessuri sint. in hac controversia dixit DAMAS: *** habet aliquid corrupti haec sententia.

LATRO dixit: quantum ego tunc questus sum cum fortuna mea, quod non et oculos perdidissem!

SILO POMPEIVS dixit: fili, aut oculos erue aut manus commoda. Omnes aliquid belli dixerunt illo loco, quo deprenti sunt adulteri (et) dimissi. LATRO dixit: adulteros meos tantum excitavi. FVSCVS ARELLIVS illius sententiae frigidius dixit contrariam [illi sententiam]: adulteros interventu meo ne excitavi quidem. VIBIVS RVFVS dixit: adulteri marito non adsurrexerunt. POMPEIVS dixit: adulescens, denique adulteros excita. postquam tu venisti, securius iacent. LATRO dixit: 'erratis, qui me putatis manus non habere.' filium vocavi; ut intravit, ab adultero salutatus est. [11] FVSCVS dixit: fili, tuam fidem! ostende te integro manus me non perdidisse. controversiam mihi de te facit adulter: veni, utrius sis filius, indica. P. VINICIVS et pulchre dixit et nove (sen)sum etsi ab omnibus bene dictum: inrupi in cubiculum adulterorum, quid mentior, miser? aperto cubiculo expectabant adulteri. CESTIVS dixit: voca(vi) filium; risit adulter, tamquam qui diceret ' ~~mes~~ est' .

VIBIVS RVFVS dixit: adulter meus exit, et commoda suo. HYBREAS hunc sensum optime dixit: *** DIONYSIVS, filius eius Dionysii, qui Ciceronis filium docuit, elegans magis declamator quam vehemens, hunc sensum et vehementer dixit et eleganter: *** [12] VIBIVS RVFVS dixit: quam otiosi, quam securi adulteri transierunt praeter oculos meos, praeter filii manus!

LATRO cum exeuntis adulteros descripsisset, adiecit: adulescens, parentes tuos sequere.

NICETES illam sententiam pulcherrimam, qua nescio an nostros antecesserit: *** sed illud ALBVCI utique Graecos praeminet: cum pugnans se acie descripsisset, dixit: me miserum, quas manus adulter effugit! et illud Albuici: ' non poti' inquit matrem occidere': quo excusator sis, adice

et ' paterem' . Albius sic narravit, tamquam filio sciente factum esset adulterium; suspectum quasi conscium matri suae fecit. P. ASPRENAS dixit: exit novissime maritus et dedit adulteris suis locum. idem dixit: matrem occidere non potes? adulterum certe occide. an et iste pater est?

Dixerat NICETES: *** MVRREDIVS, dum hanc sententiam imitari vult, stultissimam dixit: reliqui in acie pugnantes manus.

5. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Vna nocte quidam duas rapuit. altera mortem optat, altera nuptias.

[1] PORCI LATRONIS. Iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset. Stupro accusatur, stupro defenditur; cum altera rapta litigat, alteram advocat. Vindicate, patres, vindicate, fratres, vindicate, mariti; fortior publicae disciplinae severitas surgat: iam binae rapiuntur!

MENTONIS. Postero die erat in huius domo fletus, lamentatio matris spes suas deplorantis, cum interim ex alia domo alia vociferatio oritur, alius tumultus: coit populus velut publico metu exterritus; vix credit duos tantum fuisse raptos, cum interim producit publicus pudicitiae hostis, quem una nocte unius virginis iniuria non satiaverat.

CESTI PII. Alteram iniuriae rapuit, alteram patro(cio)nio. Quantum suspicor, ne rapta quidem es. quaeris argumentum? non irasceris. quomodo istud fit? duabus iniuriam fecit, una queritur? ' Misericors sum' inquit: gaude, habes qui te vindicet. Vide, qualem habitura sis virum: non est una contentus.

ARGENTARIVS eundem sensum dixit hoc adiecto: non est una contentus, (ne) una quidem nocte.

[2] POMPEI SILONIS. At quam bene mimum egit! quomodo raptam se questa est, qua vociferatione! quam paene illi optione cessimus!

TRIARI. Perieras, raptor, nisi bis perire meruisses.

IVNI GALLIONIS. Sumatur de illo supplicium, constituatur in conspectu publico, caedatur diu: toto die pereat qui tota nocte peccavit. Subito fastidiosus raptor occurrit et ait: ' iam nec nuptias volo.' Sulta, deciperis: dicam, si vis, quid dixerit tibi; idem enim dixit et huic: ' dumte puto, in illam incidi.'

ARELLI FVSCI patris. Retro amnes fluant et sol contrario cursu orbem ducat, confugiat sacrilegus ad aras: raptorem rapta vindicat.

[3] Ex altera parte. POMPEI SILONIS. Postero die cum illi narratus esset nocturnus error, dum putat se in unam incidisse, huic priori supplices summisit manus, hanc prius deprecatus est, exoravit. propter hoc, puto, ista magis raptori irascitur. Altera ex puellis raptorem mori vult, altera servari; reum alter iudex damnat, alter absolvit: inter pares sententias mitior vincat. Dicam quod sentio: magis irasceretur, si unam tantum rapuisset; diceret: 'ergo ego sola digna visa sum, cui iniuriam faceret?'

ARGENTARI. Refer nunc Verginiam, refer Lucretiam; plures tamen Sabinae sunt. Ex tribunis potentior est, qui intercedit. Non est invidiosa potestas, quae misericordia vincit. Quid cessas, puella? pro marito roga. haec sententia deridebatur a CESTIO quasi improba.

[4] Divisio. In hac controversia de prima quaestione nulli cum altero convenit. LATRO primam fecit quaestionem: non posse raptorem, qui ab rapta mori iussus esset, servari. si legatus, inquit, exire debet, peribit; si militare debet, peribit; si lege +ducere+ debet, peribit; si raptam ducere debet, aequè peribit. Si is te ante rapuisset et nuptias optasses, interposito deinde tempore, antequam nuberes, hanc vitiasset, negares illum debere mori rapta iubente? atqui nil interest, nisi quod dignior est raptor morte, cuius inter duos raptus ne una quidem nox interest. si rapta nupsisses, deinde post tertium diem rapuisset aliam, negares illum mori debere? atqui quid interest, nisi quod honestius tunc maritum defenderes quam nunc raptorem defendis? [5] Alteram fecit: an rapta, quae nuptias optat, nihil amplius raptori praestare possit quam ne sua lege pereat, contra alienam legem nullum ius habeat. optasti nuptias: non occidetur tamquam raptor tuus, at idem eadem nocte, qua te rapuit, (si) stationem deseruit, fuste ierietur; si sacrilegium fecit, occidetur, licet tu dicas: ' quid ego? ego non nubam?' ut raptori praestas, ut illum ipsa non occidas; non potes praestare, ne quis occidat. quomodo sacrilegus quamvis a te servatus periret, sic alterius puellae raptor licet a te servatus peribit. si rapuisset te, deinde in adulterio deprehensus adservaretur in tormentum diutius pereundi, tu interim educta nuptias optasses, datur enim optio et in absentem, vetares illum occidi a marito? quid interest, qua lege pereat, nisi quod modestius alienam legem interpellares quam tuam?

[6] Tertiam fecit: cum quod utraque optat fieri non possit, an ea eligenda sit optio, qua ultio ad utramque perveniat. ait quae mortem optat: ' mea optio et te vindicat, tua me non vindicat; et hoc tibi mea optio praestat, quod +et+ mihi occiso raptore invidiam.' illa respondet: ' opti tua me non vindicat: vindictam tu meam putas non fieri quod volo, fieri quod nolo? etiam contumeliosum mihi erit te dignam videri, in cuius honorem (occidatur, me indignam, in cuius honorem) servetur. isto modo et mea te vindicat: nempe lex duas poenas scripsit vitiatore; alteram passurus est. non eris inulta, nam raptor non erit impunitus: habebit poenam, indotatam uxorem.' respondet eodem modo: morietur (utrique, tibi servabitur) sed non mihi.

Quartam fecit quaestionem: si non potest utriusque rata esse optio, utra, quae (vale)at, dignior sit. ultimam non quaestionem sed tractationem (fecit: neminem) non raptorem impunitum futurum, si haec via impunitatis monstratur, ut, qui plures rapuisset, tutior esset; neminem non inventurum aliquam humilem, quae se in optionem commodaret.

[7] FVSCVS ARELLIVS primam quaestionem hanc fecit: (an), qui duas rapuit, perire utique

debeat: lex, inquit, quae dicit: RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM OPTET AVT NVPTIAS de eis loquitur, qui singulas rapuerunt. non putavit quemquam futurum, qui una nocte raperet duas. non quaero, quid optetis; quod severissime optare potestis occupo: necesse est raptorem mori. quare? utrique raptae ultio debet contingere: utramque non potest ducere, utrique mori potest. una pars legis ad hunc raptorem pertinet, in qua mors est. putate enim utramque nuptias optasse: quid futurum est? in raptoris matrimonium ambitus erit. putate illum plures rapuisse quam duas: quid fiet? una nubet? nuptiae ad unam pertinebunt, mors ad omnes. qui duas rapuit, utique debet mori. quare? dicam. quod (quaeque) vult eligat: aut (mortem aut) nuptias optabunt aut altera mortem, altera nuptias; si nuptias (utraque aut altera mortem, altera nuptias) optaverint, non poterit fieri quod utraque volet. uno modo poterit fieri quod utraque volet: si utraque mortem optaverit. ergo fiat quo uno duae vindicari possunt. [8] hic tractavit: ne exemplum quidem utile esse non utique perire eum, qui duas rapuerit; nam hunc morem perniciosissimum civitati introduci, ut aliquis propter hoc non pereat, quia perire saepius meruit. reliquam partem controversiae Fuscus in haec divisit: ultra optio honestior sit, ultra iustior, ultra utilior.

CESTIVS hanc partem controversiae sic divisit: ultra puella dignior sit, quae valeat; ultra optione raptor dignior sit. Cestius et coniecturalem quaestionem temptavit: an haec cum raptore colluserit et in hoc rapta sit, ut huic opponeretur. [9] LATRO aiebat non quidquid spargi posset supiciose, id etiam vindicandum: colorem hunc esse, non quaestionem; eam quaestionem esse, quae impleri argumentis possit. Cestius aiebat et hanc posse impleri argumentis *** hunc sensum a Latinis iactatum NICETES dixit: EPI TEN TRITEN NUKS ECHLINEN. GLYCON dixit: *** DIOCLES CARYSTIVS dixit: *** hunc sensum VIBIVS RVFVS subtiliter dixit: volo tibi malam gratiam cum sponso tuo facere: habet amicam. in hac controversia dixit ALBVCIVS: ambulet in masculos. adeo nullum sine amatore vitium est, ut hoc quidam disertum putaverint; ego tamen magis miror hoc potuisse Albucium dicere quam aliquos potuisse laudare.

Ex Latinis dixit TRIARIVS: gratulor vobis, virgines, quod citius illuxit. ARGENTARIVS dixit: quaeritis, quid isti finem rapiendi fecerit? dies. LATRO: iam se parabat in tertiam, nisi nox defecisset.

6. Captus a piratis scripsit patri de redemptione; non redimebatur. archipiratae filia iurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset; iuravit. relicto patre secuta est adulescentem. redit ad patrem, duxit illam. orba incidit: pater imperat, ut archipiratae filiam dimittat et orbam ducat. nolentem abdicat.

[1] PORCI LATRONIS. Pro di boni, et haec puella hospitio patris excepta est? prohibeo domo terra prohibendam. Bonae spei uxor, bonae spei nurus, quae amare potest captivum, odisse vel patrem. ' Captus' inquit ' ni tenebris iacebam!'; narra, obsecro, soceri tui beneficia. Possum, iudices, esse securus? filius meus ait se uxori parricidium debere.

CESTI PII. Quis interfuit nuptiis tuis? pater? denique puellae pater?

[2] Ex altera parte. IVLI BASSI. Hodie captivus essem, nisi haec archipiratae filia fuisset. Vt dixi:

' p̄trem habeo' ,riter bonos captivos sepositus sum. Archipiratae filia vocatur, puto, ex aliqua nata captiva; certe animum eius natura a patre abduxerat: misericors erat, deprecabatur, flebat, movebatur periculis omnium. nihil in illa deprehendi poterat piraticum. Promisi nuptias et quasi aliquam sacram testationem tuum nomen inserui. Eo loco me non deseruit, in quem venire etiam patres timuerunt. Artius nos fortuna alligavit, [nisi corpus omnia vinculis] quam ut orba posset divellere. Vidisses tectum pannis corpus, omnia membra vinculis pressa, macie retractos introrsus oculos, obtritas catenis et inutiles manus; talem quis amare nisi misericors posset? [3] Decepi te, puella, alia pollicitus: 'cum veneris in patriam mecum, ibi tibi gratiam referam; hic catenatus, egens, squalidus quid possum? pater meus, socer tuus' , h̄o enim te iam pridem vocabat , ' s̄ocer' inquam ' t̄t̄i tuus gratiam referet.' Quia in avitas paternasque flagitiis obruerunt imagines, quidam ignobiles nati fecere posteris genus. in illis non servasse quod acceperant maximum dedecus, in illis quod nemo dederat fecisse laudabile est. si possent homines facere sibi sortem nascendi, nemo esset humilis, nemo egens: unusquisque felicem domum invaderet. sed quando non (pos)sumus, natura nos regit et (in) quemcumque vult casum quemque mittit. tunc sumus aestimandi, cum sumus nostri. [4] quis fuit Marius, si illum suis inspexerimus maioribus? in VII his consulati(bus) nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hereditariae sustulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Servium regem tulit Roma, in cuius virtutibus humilitate nominis nihil est clarius. quid tibi videntur illi ab aratro, qui paupertate sua beatam fecere rem publicam? quemcumque volueris revolve nobilem: ad humilitatem pervenies. quid recenseo singulos, cum hanc urbem possim tibi ostendere? nudi stetero colles, interque tam effusa moenia nihil est humili casa nobilior, (etsi) fastigatis supra tectis auro puro fulgens praelucet Capitolium. potes obiurgare Romanes, quod humilitatem suam, cum obscurare possint, ostendunt; sed haec non putant magna, nisi apparuerit ex parvis surrexisse.

[5] ' Mis̄eri illius oportet, quia orba est.' ista tamen est (dives,) habet propinquos, habet amicos paternos, habet te imbecillitatis suae tutorem fortissimum. omnes uxores divites servitutum exigunt: crede mihi, volet in suis regnare divitiis, et tamen aecum est eam possidere domum, quae mea non erit. si coeperimus esse magis liberi, si paulo speciosior animo eius adfulserit domus, si parum blande fecerimus, relinquet, et tunc est tormentum carere divitiis, cum illas iam senseris. vides, quid inter duas uxores intersit: ista, si nos reliquerit, repetet sua; haec, quod dedit, dimissa non auferet, multi duxere sine dotibus uxorem, quidam dictas non acceperere dotes, quidam etiam emptis contenti fuere mancipiis et, cum possent accipere divitias, emere quibus libertatem darent maluerunt quam suam vendere. [6] aliquis in adoptionem iuvenis petitur: si volet ire, quaerat, senex ille qui petit quales et quos habeat maiores, quanta bona; an satis magno se possit addicere. aliquis capere orbos senes vult et suas spes in alienas mortes diffundere: excutiat testamenta, scrutetur census. ubi vero quaeret uxorem, videat, an nupta sua se amet, an nil pluris faciat marito, an misericors sit, an fortis sit, an possit, si quid viro inciderit, mala una tolerare: si his bonis fuerit instructa, dotata est.

Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus. ' Fa' inquit ' quodm̄perat. nolo propter me patrem tuum offendas; ibo' inquit; ' o'la' .ut ibis, quoque, infelix, quas petitura regiones? est enim tibi aliquis locus? pater tuus nobis maria praeclusit, meus terras.

[7] CESTI PII. Solent qui coguntur a patribus, ut uxores ducant, illa dicere: ' non sumustiamnunc apti nuptiis.' ego contra refugio uxorem, quia uxorius sum.

ARELLI FVSCI patris. Impotens malum est beata uxor. cum immensum pondus auri orba attulerit,

cum pecunia arcas nostras oneraverit, quid aliud quam beati serviemus? Altera filium dat tibi, altera patrimonium: pater, utra magis dives est? Locuples est, pater, quam mihi concilias; o si scires, quam dives et haec fuisset! 'Orba' inquit 'est' : t̄haec orba est. inter duas orbas ea mihi curanda est magis, quam orbam ego feci.

[8] Divisio. In hac controversia nihil litium fuit; fere omnes consentiunt. LATRO primam quaestionem fecit: an pater propter matrimonium abdicare filium possit, cum liberum cuique huius rei arbitrium sit. GALLIO subiecit huic: etiamsi potest imperare filio, ut uxorem ducat, an ei, qui iam habet. LATRO secundam fecit: si ius est patri etiam propter matrimonium abdicandi, an huic liberum non fuerit parere, cum iurasset. hoc in haec divisit: an nemo iure iurando teneatur, quo per necessitatem adactus est. an expleverit ius iurandum ducendo illam uxorem. an, etiamsi non explevit, non teneatur religione qui coactus aliquid contra ius iurandum facit; hunc autem cogi a patre. si per ius iurandum [facit hunc] potest parere patri, an debeat. hic de meritis puellae et moribus.

[9] Colore hoc usus est Latro pro patre: puellam non misericordia motam sed libidine, et ideo non esse beneficium. in argumentis eleganter hanc partem tractavit: etiamsi beneficium dedisset, non esse sic referendam gratiam. deinde beneficium esse quod iudicio detur, non quod furore aut morbo.

HISPO ROMANIVS alio colore dixit illam non amore adolescentis sed odio patris sui secutam: voluit illi et amoris commendationem detrahere.

BVTEO longe arcessito colore usus est; voluit enim videri non invito patre sed secreto suadente, palam dissimulante totum hoc gestum: +re illae+ honestam condicionem nuptiarum inventam, cum alio nullo modo posset; neque enim aliter effugere illos potuisse nisi patiente patre. [10] sed aiebat LATRO non esse tanti detrahere illi commendationem soluti adolescentis, ut detraheretur invidia relictis patris.

FVSCVS ARELLIVS egregie declamavit; non enim propter nuptias orbae dimitti illam, sed quasi orba non esset, eici iussit: non aliam sibi magis placere sed illam displicere dixit et hoc, quod LATRO transcurrerat, pressit: timere se puellam temerariam, inter piratas natam, inter piratas educatam, impiam in patrem.

GALLIO illud, quod omnes scholastici transierunt, dixit: timere se, ne haec speculatrix esset et piratis occasiones omnes indicaret, aut certe, ne videretur; nolle se suspectum esse rei publicae.

*** illi iurasse; timuit, ne puella videretur improbe ius iurandum exegisse: ne quid liberi sibi esset, adiecit iurasse se per patrem. [11] TRIARIVS dum sententiam parem illi captat, inepte dixit iurasse se et per orbam. aiebat enim CESTIVS valde fieri (praescium; si per) hanc orbam et iam iurasset. LATRO aiebat *** quoque ius iurandum ineptum esse; nihil enim minus convenire quam aliquem per patrem iurare patrem relicturam.

Omnes honestam mentem puellae dederunt, omnes dixerunt eam (etiam) misericordia motam, non amore. solus POLLIO iudicio fecisse vult eam [etiam misericordia discessisse]; dixit enim illam non potuisse cum piratis vivere: ut primum honestam occasionem invenerit discedendi, discessisse.

[12] Q. HATERIVS a parte patris pulcherrimam imaginem movit: coepit enim subito, quo solebat, cursu orationis (de)scribere, quasi exaudiret aliquem tumultum, vastari omnia ac rapi, corruiere incendiis villas, fugas agrestium; et cum omnia implesset terrore, adiecit: quid exhorruisti, adulescens? socer tuus venit.

GLYCONIS valde levis et Graeco sententia est: CHATAPONTOSON TON IDION GENETOSA ECHOMEN PATERA. tolerabilem dixit illam rem, cum iuris iurandi vim describeret: hoc esse, quod foedera sanciret, quo astringerentur exercitus: OPCHOS ESTIN MEISMA CHAI PARA PEIRATAIS PEPISTEUMENON.

ARTEMON circa eundem sensum versatus est a parte adulescentis; cum dixisset relictum patrem, adiecit: LOIDOREI NUN TON ARCHIPEIRATEN, TON MIAIFONON, TON IEROSULON, EI THELEIS, CHAI TON EPIORCHON.

7. LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Quidam alterum fratrem tyrannum occidit, alterum in adulterio deprehensum deprecante patre interfecit. a piratis captus scripsit patri de redemptione. pater piratis epistulam scripsit: si praecidissent manus, duplam se daturum. piratae illum dimiserunt. patrem egentem non alit.

[1] PORCI LATRONIS. Da mihi epistulam esurientis istius: ' manus' inquit ' praecidantur'; in quam (cumque) corporis partem potius saevitia incurrat: cetera membra mea sunt, manus publicae sunt. Numquid (nimium) peto tyrannicida: ' alem me dimittite, qualem a piratis recepistis'? Non habeo, quod de fortuna queri possim [eum]: qui manus meas (praecidi voluit, ad manus meas) confugit. ' Si praecideritis' inquit 'manus'; si irascaris, scribe potius ' isoccideritis' tyrannicida exitum tyranni rogo. Non timeo, ne, quas manus piratae solverunt, iudices alligent. [2] Ex omnibus, quae mihi fortuna terra marique privatim publiceque congescit, tyrannum adulterumque, piratas, nihil expertus sum durius quam patrem: tyrannus, cum timeret manus meas, non praecidit. iniuria matrimonii nihil abstulit corpori. piratae, quasi beneficio meo viverent, gratis miseriti sunt. unum hostem inexorabilem habui. o felicem rem (publicam), quod sub isto inimico non ante tyrannidem navigavi! 'Genui' inquit, 'educavi' : ompe istud beneficium et tyranno praestitisti et adultero. Has manus si per te redimere non potes, rem publicam appella. Adulter cum manibus sepultus, tyrannus cum manibus proiectus est. (In) magnis sceleribus iura naturae intereunt: non magis tu pater es quam illi fratres. Audite novam captivi vocem: tutus sum, si pater meus nihil habet. 'Quidquid habes pro redemptione filii mitte; non est, quod timeas: non deerunt tibi alimenta, cum dixeris tyrannicidae (te) patrem.' Pro adultero filio rogas(ti, pro tyrannicida non rogas): quaerite nunc, quomodo tyranni fiant.

[3] CESTI PII. Cedo mihi epistulas patris. quaeris, unde habeam, cum mihi nullas miseris? (piratae

mihi dederunt, ut primus legerem miser.)' duplam dabo pecuniam': apparet, pro unico filio rogat. 'duplam pecuniam dabo' : unam [pecuniam dabo iam] summam pro filio, alteram pro tyrannicida. 'si manus praecideritis'; hoc ne (in) adulteros quidem licet. 'Non habui pecuniam': sed rogare illos potes, et audacter roga: in misericordes piratas incidi. Quare non alo? quia captum filium tuum [agere] parum est si dixero non redemisti. Alere non possum: perdidisti manus. non credis? epistulas lege: duplam pecuniam dabas, avaris dabas, piratis dabas. sic excusabant piratae ipsi se mihi, cum praeciderent manus: 'pater iussit' aiebant: 'magnum facinus est, sed magno licet.' [4] 'Eens sum' inquit: mentiris, cedo mihi patris mei census. ' Quid ergo, ales patrem?' dimissus fortasse promittam, cum rogaveris; nihil paciscor: etiam nunc manus meas petis.

*** Nega tuam esse epistulam, et habes argumentum; dic: 'ego rogare etiam pro adultero soleo' . ' Qui non lauit' inquit ' patrem, adligetur' plus de manibus meis timui.

CORNELI HISPANI. Quid me rogarit pater, nescio: publica vindicta cruentum gladium privato tyranno impressi. Captum me piratae nihil amplius quam alligaverunt. 'Duplam pecuniam dabo.' quid? plus polliceris quam petitur? unde tantas patrimoni vires habes? etiam nunc tamquam (quantumlibet facile hausurus ex) tyranni arca loqueris? Corrupti frater uxorem meam, quam nec tyrannus violaverat. Vt pretium piratae constituerunt, gavisus sum: ('salvus sum') inquam, 'locuples est pater; poterat dare, etiamsi duplam poposcissent!' Remiserunt me rei publicae cum manibus, patri cum epistulis.

[5] POMPEI SILONIS. Pactus sum de redemptione, scripsi patri. quicumque pro tyrannicida vestro pependistis, certum habeo, solliciti optatis, ut hae litterae ad patrem perveniant. ' Ego' inquit: sic subito? Quod ex toto emi non debet, duplo emit.

ARELLI FVSCI patris. Causam meam tenui apud eos, qui nihil debebant manibus meis. Tunc primum egere (se) querit(ur) iste, cum manus meas vidit. Quid mirum, si non putaverant turpe piratae accipere mercedem, quam pater dabat? ' Acks, Pietas: si sancte vixi, si innocenter, effice, ut iste manus meas qui odit desideret.' Tarde mihi epistula solvi videbatur. Hoc prorsus fabulis, repleto sceleribus nostro saeculo, deerat, ut narretur aliquis solutus a piratis, adligatus a patre.

[6] BLANDI. Hic, qui unde vivat non habet, quam care tyrannicidas vestros emancat! Quid ais, pirata fili, piratarum magister, eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor est?

ROMANI HISPANIS. ' Pater piratis salutem': hanc eripis filio. ' duplam dabo': quid necesse est? potui vilius solvi. 'ut praecidatis manus': obstipuerunt piratae, et cum dimitterent, dixerunt: 'indica patri tuo non omnia piratas vendere.'

MENTONIS. Adhuc, iudices, tamquam pro meis manibus egi; verum confitendum: vobis remissae sunt. exhibeo, res publica, piratarum depositum tibi: manus hae tuae salvae ad te perlatae sunt. fac quod voles, illud unum rogo: si peccaverunt, cuilibet tu vincendas trade; si isti trades, sic alligabit, quomodo (qui) voluit praecidere.

[7] ALFI FLAVI. Adhuc, qualem optem patrem, nescio; divitem? debilitat. egentem? adligat. neutrum manibus meis expedit. ' Duplū dabo, ut manus praecidatis' : fīum minus crudelem habuisti.

MARVLLI. Vt adlata est epistula, [que] coeperunt iam me piratae solvere; ut recitata ' duplū in epistula ' pecunia' est, ' hī est' inquam ' pter, quem vobis laudaveram.'

TRIARI. Vbi est patrimonium tuum illud, quod tyrannos instruit, quod adulteros facit? ubi est? certe in me nil impendisti.

[8] Pars altera. IVLI BASSI. Infelix futura est etiam victoria mea: si non tenuero causam, fame moriar; si tenuero, hoc tantum consequar, ne fame moriar. Duxi uxorem nimium fecundam; peperit mihi tria nescioquae prodigia variis generibus inter se +et iuditia+ furentia; alium qui patriam posset opprimere, alium qui fratrem, alium qui patrem. Testor, iudices, omnes cives meos: una servivimus; nemo tyrannidem (me) uno sensit magis. argumentum habeo maximum, quod vivo: non pepercissetis mihi, si putassetis me patrem tyranni. Dum inter se pugnant, vicit res publica. reliqui duo, quia non poterant in nos, inter se tyrannidem exercuerunt. Habebat iste nescioquam uxorem, quam in arce cognoverat. Si alligare te possem, proficiscentem alligassem. [9] Non opus est tibi magna impensa ad sustinendum patrem; [magna omnia sunt] tu mecum alimenta partire. nolo me tam bene alas, quam ego tealui. Nolo ignoscas mihi; quidquid passus es, quidquid timuisti, patiar: posce flagella, scinde rugas, usturos subice ignes, emeritam hanc pau(perta)tem, quae tantum in contumeliam suam spirat, quia extingui non potest, exure. si parum est, fac quod ais ne piratas quidem fecisse: manus praecide. exhibeo tibi: hae sunt illae, quae quidlibet scribunt. Vbi est gladius tuus? stringe. tyranno licuit vulnere mori, adulter uno ictu breviter confectus est: pater te pro beneficio similem sortem rogo. Ne tu quidem apud piratas famem timuisti; neminem tyrannus sic torsit.

[10] PORCI LATRONIS. Fili, nihil amplius quam famem deprecor; si tamen inexorabilis es, illud pro beneficio peto, ut aut tamquam adulter moriar aut tamquam [adulter] tyrannus. Par erat utriusque fortuna illo tempore: [ut] tu alligatus eras, ego in senectute immobilis et vincto simillimus; tu in solitudine mei, ego in omnium meorum solitudine; tu lucem non videbas, ego etiam oderam. hoc unum inter nos interest, quod tu etiam a piratis cibum accepisti.

BLANDI. Deprecabar non pro adultero sed pro domo, ne fratrem occideret, tyrannicidam inquinaret, patrem respergeret. roganti mihi et has interponenti manus paene praecidit. Haec sententia deridebatur a LATRONE tamquam puerilis: hoc ei provisum est, ut aliquem ex suis reliquisse videatur, quem non occiderit.

VIBI RVFI. Hae nempe scripserunt epistulam manus; praebeo. praecide et ale.

POMPEI SILONIS. LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR: ad te legem meam transfero: licet alliges et alas.

[11] Divisio. Fere (omnes) hac usi sunt divisione: an lex causam nec patris nec filii aestimet, sed omnis pater a filio alendus sit. (LATRO) dixit legem hanc pro malis patribus scriptam esse; bonos etiam sine lege ali. (si) non omnes alendi sunt, an hic alendus sit. hanc quaestionem Latro in haec divisit: an alendus sit, qui filium a piratis non redemit. hoc loco quaesit, an non potuisset redimere, an noluisset. deinde, (an) alendus sit, etiam si praecidi filii manus voluit. novissime, an praecidi voluerit.

[12] HISPO ROMANIVS separatim quasi iuris quaestionem fecit: an, qui non redemit filium, non possit ab eo alimenta petere; sed hoc utraque quaestio continet, ut aiebat GALLIO, et prior, in qua quaeritur, an omnis pater alendus sit; dicitur enim: quid, si quis filium excaecaverit? quid, si quis non redemerit? et cum ad alteram quaestionem ventum est, in qua quaeritur, an hic pater alendus sit, nihil aliud potest dici, quare non alatur, quam quod non redemit, quam quod duplam promisit, ut manus praeciderentur.

Graecorum improbam quaestionem satis erit in eiusmodi controversiis semel aut iterum adnotasse: an in tyrannicidam uti pater hac lege possit: quasi sacras et publicas manus esse, in quas sibi ne piratae quidem licere quicquam putent. nostri hoc genus quaestionis submoverunt.

[13] SILO POMPEIVS non eis tantum usus est quibus ceteri, cum dicerent non debere hunc patrem ali, quod non redemisset filium et quod praecidi manus filio voluisset, sed a privatis causis transit ad publicam causam; dixit enim non debere ali hominem perniciosum rei publicae, qui tyrannum filium habuisset, qui non occidisset, qui desideraret amissum, qui vindicaret; et negavit ullam aliam illi causam esse persequendi tyrannicidam nisi libertatem publicam, et descripsit mores hominis impii, cruenti, quia per liberos non posset, per piratas tyrannidem exercentis. quae ut liberius diceret, patronum filio dedit. et illud in hac parte laudatum est [a] Silone declamante: coeperat hoc tractare, non debere ali tyranni patrem; omnibus faventibus illum fame necandum. et cum diu pressisset illum tyranni patrem esse, adiecit: aude postulare, ut illud tibi prosit, quod tyrannicidae pater es. BLANDVS hunc sensum, cum postero die declamaret, in ironiam vertit, et, cum obiecisset, quod tyranni pater esset, adiecit: nolite illum aversari; habet quod apponat: et adulteri pater est.

[14] Colorem pro patre alius alium introduxit. FVSCVS iratum se illi confessus est fuisse, quod fratrem in conspectu patris occidisset, et huic loco vehementer institit, quom nemo hoc tyrannus, nemo pirata fecisset. 'rätus' rīquit ' ob hō ipsum fui, quod hoc scelere etiam tyrannicidium inquinaveras; apparet te morbo quodam adversus tuos furere.' tēservavit hunc actionis tenorem: ' rätus fui hodieque irascor nec queror.' nec se demisit in preces aut rogavit sed iure patrio usus est. illud ad excusandam epistulae crudelitatem adiciebat: scripsi piratis non eo animo, ut manus tibi praeciderentur, sed ut exprobrarem tibi cruen(ta)tas in conspectu patris fraterno sanguine manus. tuto autem scribebam; sciebam enim piratas non facturos, nisi pecuniam acceperissent, quam non mittebam; denique nec praeciderunt. et si sperassent, utique praecidissent, sed apparuit illas epistulas irascentis esse, non promittentis. in ultimo descripsit, quam miser futurus esset alimenta accipiens illis manibus, quas paulo ante spectaverit fratrem occidentes, et adiecit, quod aiebat

praeceptore suo dicente summa cum admiratione exceptum, illud Homeri (in) Priamo dictum [Il. 24,478-479]:

(CHAI CHUSE CHEIRAS

DEINAS, ANDROFONOUS, AI OI MOLEAS CHTANON UIAS.)

[15] SILO POMPEIVS et ipse iram fassus est; aiebat enim non habiturum fidem, si negasset iratum fuisse, sed irae causam non dixit quam Fuscus: transeundas aiebat eas offensas, quibus ille gloriaretur. hanc causam posuit, quod relictus esset ab unico filio, quod invito se navigasset, cum videret senem, orbum, iam paene egentem. iam tum illum fugisse, ne aleret. et ad preces patrem deduxit et rogavit in epilogo filium.

Et SPARSVM hoc colore declamasse memini, hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum.

[16] CESTIVS (longe) alio colore [longe] usus est: dixit non iram fuisse illam patris sed calliditatem. ' non habebam' inquit ' unde redimerem. quem rogarem pecuniam in tam avara civitate, in qua ne filii quidem patres alunt? usus sum consilio: sciebam piratas non crudeles esse sed avaros. volui efficere, ut desperarent +non+ illum redimi et propter hoc supervacuum et sum(ptui) futurum dimitterent. an prudenter cogitaverim, nescio; interim, feliciter cogitavi: post epistulas illas, quas accusat, dimissus est.'

LATRO totum se ab istis removit coloribus et advocavit vires suas tanto totius actionis impetu, ut attonitos homines tenuerit; hoc enim colore usus est: nescio, quid scripserim. olim iam mihi excussa mens est. ex quo vidi filium unum in arce, alterum in adulterio, tertium in parricidio, ex quo respersus sum fili morientis sanguine, ex quo relictus sum solus, orbis, senex, odi meos. hic color illius viribus approbandus est; quanta enim vi opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat!

[17] ALBVCIVS omnes colores miscuit, et, ut hoc liberum esset, patronum patri dedit nec voluit narrare. a propositione coepit: alimenta pater a filio petit. deinde, cum ad defendendum venit quod scripsit duplam se daturum, si manus praecidissent, primum Latroniano colore usus est: hoc, inquit, respondeo: nescit, quid fecerit, (in) insaniam malis actus est. hic philosophum locum introduxit, quomodo animi magnis calamitatibus everterentur, deinde anthyphoran sumpsit: ' tantis, ille vero iratus fuit.' cois, inquit, me dicere iratum tibi merito fuisse; (et) executus est omnia; hoc illi inter cetera obiecit, quod occupat(urum arcem) fratrem suum ignorasset aut dissimulasset, ut tyrannicidio quoque eius commendationem (de)traheret. deinde ad illum colorem redit Cestianum: sed puta illum consilio fecisse quae fecit; quid ergo? quid iste tamen dicit? quare scripsisti? nihil dicit: flet, mori vult, sed non fame.

[18] In hac declamatione ALBVCIVS hanc sententiam dixit dubiam inter admirantes et deridentes:

panem, quem cani das, patri non das.

GLYCON egregie dixit: ELEESATE AUTON UIOS CHINDUNEUEI MATERA THREPSAI.

GARGONIVS fuit Buteonis auditor, postea scholae quoque successor, vocis obtusae sed pugnacissimae, cui Barrus scurra rem venustissimam dixit: centum raucorum vocem habes. hic putavit se vafrum colorem excogitasse pro patre: ego, inquit, dictavi: 'duplam dabo, si manus non praecideritis'; librario una syllaba excidit, ' non' t, scripsit 'si praecideritis' . digna res, quae voce illa diceretur!

ARTEMON dixit: FILOTEXHNE PATER, CHAI SOI TIMOREIN APOCHNEI TIS;

ADAEVS dixit: EIDOMEN TACHINON SCHAFOS. CHAI TIS TON ANTIONTON EN TOUTO TO SCHAFEI PATEO ESTIN;

NICETES dixit: DIPLA DOSO, AN APOCHOPSETE TAS CHEIRAS. EZETOUN OI PEIRATAI ME TI ETURANNSAS; ME TI EMOICHEUSAS;

8. QVI TER FORTITER FECERIT, MILITIA VACET. Ter fortem pater in aciem quarto volentem exire retinet; nolentem abdicat.

[1] PORCI LATRONIS. Miserrimus pater iam non viderem filium, nisi abdicarem. Fortis plus quam legi aut patri (satis) est tertio mihi non redit sed relatus est. quod patriae superest, patri vindico. Fugit me filius, et quidem ad hostem. Quousque pavidus proeliorum nuntios expectabo? filii mihi vacationem peto.

CESTI PII. Abdico filium, ut habeam. Non minus vacatio mea rei publicae profuit quam militia: duxi uxorem. sic descendit in narrationem: tertio audivi velut denuntiantes deos: faceret adulescens iam felicitatis suae finem. ego advocationem in unam pugnam petii. accidat, inquam, quidquid timeo, si illum amplius in aciem dimisero; cum diis pactus sum. ' Non timeo' inquit; hoc est, cur timeam. Obicitur mihi, quod me filius oderit.

[2] ARELLI FVSCI patris. O me filio pugnante iam lassum! Magna omina sunt: nihil hoc putas, quod viri fortis pater timeat? Miserum me, iam hosti nimis notus es, iam pro te nescioquid etiam lex timet. miraris, si, quod legi satis est, patri nimis est? ' Numquid luxuriam' inquit ' obis?' ego vero te etiam hortari possum in voluptates: quousque duro castrorum iacebis cubili? quousque somnum classico rumpes? quousque cruentus vives? simus hilares: trium victoriarum vota solvenda sunt. Tot acies sustinuisti, tot vulnera; possum cum re publica queri: sero dimitteris. Subinde audio te dicentem: 'malo gloriam quam vitam.' hoc ergo me exanimat, quod mori tibi tam facile est. Denique uno quiesce bello.

[3] POMPEI SILONIS. Causa mihi abdicandi est, ne sine filio vivam, quem tam diu non viderem, nisi abdicarem. Abdicatio mea in potestate abdicati est.

ROMANI HISPONIS. Quid fatigatae felicitati molestus es? quid expectas, donec castris eiciaris?

MENTONIS. Erubescit res publica tam cicatricoso milite uti. Non oportet tantam virtutem sine successore concidere; ducenda uxor est, sed iam nunc te admoneo, ne unum tollas.

CORNELI HISPANI. Non ante te retinere coepi quam dimisit res publica. Nullum iam tibi vulnus nisi per cicatricem imprimi potest. Adhuc diutius fuisti cum hoste quam apud patrem: domi tantum sanatus es.

IVNI OTHONIS patris. Optimus virtutis finis est antequam deficias desinere.

[4] Ex altera parte *** Ter fortiter *** certe pugnare abdicatis licet.

ALBVCI SILI. Quis hic subitus insonuit tumultus? numquid imperator vocat? venio. Plurimum in prima acie laboravi *** Pudet me: ter victi militant.

P. ASPRENATIS. ' Quousquē inquit ' periclitaberis?' bene habet, iudices: pater me putat dignum esse, qui salvus sim. Senator post sexagesimum et quintum annum in curiam venire non cogitur, non vetatur. praetorio licet praetexta toga uti festis aut sollemnibus diebus: numquid necesse est? quidquid aut praemii aut honoris nomine datur, in utramque partem licet; alioqui desinit praemium esse, cui necessitas iniungitur. Pareo illi patri, qui gloria nos immortales fieri dicebas, qui ex acie redeuntis vulnera osculaberis. [5] ad haec nova et diversa imperia subito me circumagi putas posse? non ita est: ille in nos dominatur affectus, qui animum primus intravit; luxuria, avaritia, desidia, [iustitia] timor non dediscuntur, et cotidie omnia haec aut castigantur aut puniuntur: tam[en] etiam vitiorum tenaces sumus. Crede mihi, pater, non sum mei iuris, cum ille proelii clamor exortus est; invadere hostes libet, obstantis cuneos gladio diducere. Hic impetus, hic ardor animi domum tuam trinis hostium spoliis adornavit, huic supplicationes illas debes, propter hunc me, etiam cum abdicas, diligis. Non animus mihi, (non) lingua constat; in alieno opere comprehensus sum; toga ipsa humeris non sedet. [6] ad obsidendum hostem, ad occupandum castris locum, ad intercipiendos hostium commeatus ire iusseris: non animo (nec viribus deficiat). otium imperas animo non otioso. quotienscumque tumultus aliquis exortus est, in me civium deriguntur oculi, me(as) spectant manus; et ad hoc, verum dicendum est, nihil patria debet mihi: numquam pugnavi nisi coactus. Credisne quicquam referre, ubi simus, quem vitae cursum agamus? eadem pericula nos ubique circumstant, et totidem ad mortem viae sunt. Interdum continuatus labor firmiores facit; saepe, quod corroboraverat, desidia consumpsit.

MARVLLI. Sine me aliquod meritum in patriam conferre: adhuc militia mea legis munus est. Pugnabo et abdicatus, nec verebor, ne (in)utilis sit opera mea patri(ae): Athenienses abdicato vicerunt duce. quantum inter me et illum interest! ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

[7] Divisio. Prima quaestio illa ab omnibus facta est vulgaris: an filius ob id, quod sui iuris sit, abdicari possit. deinde, an debeat. haec tota tractationis est. Graeci illam quaestionem primam solent temptare, quam Romanae aures non ferunt: an vir fortis abdicari possit. non video autem, quid adlaturi sint, quare non possit, nam quod et vir fortis est et totiens fortiter fecit, non plus iuris illi adfert, sed plus commendationis.

[8] Colorem a parte patris quidam duriorem fecerunt; voluerunt enim videri invisum filio patrem, itaque illum malle (cum) hostibus vivere quam cum patre. paene omnes: esse adolescentem insatiabilem gloriae et propter (id) ipsum patri et moderandum et continendum. quidam ex toto ad patris indulgentiam refugerunt et non disputaverunt hoc modo, quo SILO POMPEIVS disputavit, qui sic divisit, ut diceret: etiamsi patrem non haberes, desinere debebas; qui patrem habes, desinere debes, quia pater vetat. [9] aut illo modo, quo GALLIO, qui sic divisit hanc partem: hoc impero rei publicae (causa), tua causa, mea causa. sequentia duo videris quemadmodum potuerit implere; illud, rei publicae causa se imperasse, sic tractavit: primum, ut pluribus iuvenibus pateat ad virtutem aditus, non debere omnem occasionem fortiter faciendi ab uno occupari. deinde, expedire rei publicae non videri ex uno pendere: futurum, ut animi et hostium crescerent et suorum frangerentur, si casu ter fortis occidisset. ad ultimum, utile esse rei publicae ter fortem servari, ut sit, qui ostendatur iuventuti: iam illum magis posse ornamentum esse quam praesidium. illum sensum veterem, ' iam pro viro forti nescioquid etiam lex timet' , hoc loco Gallio posuit: haec quoque, inquit, ter viro forti aut diffidit aut consultit.

[10] Ne illam quidem secuti sunt tractationem, qua usus est Blandus, qui dixit: militia tibi supervacua est, invidiosa est, periculosa est. supervacua est, quia non cogeris, immo verecunde vetaris. gloriae causa aliquis militat: consecutus es gloriam; vacationis causa: consecutus es; praemii (causa): tria domi praemia sunt. et sic transit, ut diceret invidiosum esse unum hominem totiens optare omnes honores intercipere; quam periculosa res esset invidia, quam magnos viros oppressisset. hic exempla. periculosam esse militiam eodem modo collegit quo ceteri. illud unum [non] adiecit de lege, non posse iam illum fortiter facere, quia omnes illum hostes peterent; et adiecit: ideo lex ter fortem dimisit; scit illum iam observari ab hoste.

[11] His ergo omissis illi, qui amantem patrem induxerant, hoc genere egerunt: non possum pati, non possum desiderium tui sustinere. hoc loco AESCHINES ex novis declamatoribus, cum diceret: non me gloria cupidiorum tui fecit, non omnibus admiranda virtus, 'confitebor' inquit ' factus patris, quos ut quisque volet interpretetur: OUTOS AN CHAI DEILON EFILOUN.' videtur hic, dum indulgentiam exprimit, non servasse dignitatem patris.

Placebat autem LATRONI potius ratione retinere patrem quam affectu, cum in ratione habeat aliquem locum et affectus.

[12] ASPRENAS colorem secutus est longe alium; dixit enim se non negare rei publicae viri fortis operas, sed ad necessarios casus reservare: si magnum aliquod bellum incidat, tunc et veteranos vocari ad arma. et illa sententia eius hoc loco valde laudata est: nunc illi militent, quibus necesse est; tu militabis, si erit necesse. sic venisse populum Romanum ad Scipionem Aemilianum, cum maius bellum Numantinum apparuisset, quam quod sustinere alii duces possent; magnum intervallum inter Carthaginem et Numantiam Scipioni datum. sic ad Pompeium, cum piratae maria clausissent. magna praesidia non esse consumenda. hoc loco Asprenas de lege dixit et ipse sententiam: videlicet ad hos casus lex ter fortem seposuit.

[13] A parte filii colorem induxerunt quidam, ut illum cupidum gloriae et bellicosum facerent. NICETES quidem hoc usus est verbo: PARASTESOMEN AUTOR TOIS DICHASTAIS AREIMANION, et sic egit, ut quereretur, quod cessarent manus suae, quod inermes essent.

LATRONI non placebat hic color: malebat adulescentem iudicio quam morbo militare. hoc est, inquit, quod pater efficaciter dicat: detrahere illum operibus suis glo(riam ut te)merarium, sanguinarium, quem nec pater possit retinere nec lex dimittere.

[14] Quidam pacti sunt cum patre tamquam MENTO, qui dixit semel tantum militare se velle, ut aliquid videretur rei publicae supra legem praestitisse. quidam perpetuam denuntiaverunt militiam: quamdiu vires fuissent, non defuturum rei publicae (virum) fortem. non probabat hunc colorem LATRO: negabat patri abscidendam spem filii in perpetuum.

VIBIVS RVFVS hoc colore egit, quo Mento, sed illud adiecit: pervenire ad se voces invidentium illas: ' numquid amplius pugnavit quam dum necesse illi fuit?' quia in hoc quoque compositum et simulatum inter nos putaverunt, ut ego militare vellem, tu vetares.

[15] LATRO vehementer egit a parte patris et adiecit: abdicato quoque non permittam exire: iniciam manus, tenebo, novissime ante limen exeuntis cadaver hoc sternam. ut ad hostem pervenias, patrem calca.

Putabat PLANCVS, summus amator Latronis, hunc sensum a Latrone fortius dictum, a LESBOCLE Graeco tenerius, qui dixit sic: CHEISOMAI OS TEICHOS, (OS) TAFRON UPERBETHI CHAI PATERA.

FVSCVS ARELLIVS religio(sum) patrem induxit ominibus territum; aiebat praeceptorem suum in hac controversia describentem pericula futuri proelii ab hoc Homeri versu coepisse: DAIMONIS, FTHISEI SE TO SON MENOS. GLYCON dixit: OPSESTHE, POS THANATON CHATAFRONO TOUTON PATER EIMI. DIOCLES CARYSTIVS dixit: AN EPITUCHES, MIAN PROSTHESEIS ARISTEIAN AN D APOTUCHES, TREIS ARISTEIAS APOLESEIS. [16] GLYCON dixit: OUCH ESTIN EUOIONISTION UPO CHLAIONTOS PROPEMPESTHAI. AESCHINES, non ille orator (tunc enim non declamandi studium erat) sed hic ex declamatoribus novis dixit, cum denuntiaret filio periculum et praesagiis tangi se diceret: ESTIN TI PATER EIS

UIOU TUCHEN MANTICHOTATON.

DIOCLES CARYSTIVS dixit sententiam, quae non in declamatione tantum posset placere sed etiam in solidiore aliquo scripti genere, cum de fortunae varietate locum diceret: MIA GAR ESTIN PROS TUCHEN ASFALEIA TO ME POLLACHIS AUTEN PEIRASAI. DORION dixit rem paulo quidem elatiorem quam pressa et civilis oratio recipit, sed qua egregie attonitos patris affectus exprimeret: TIS EPITHUMIA, TECHNON, EMAGMENA PIEIN, EMAGMENA FAGEIN; FOUOUMAI, ME PON PARATAXIS, ME POU LOIMOS, ME POU PATHE S ELE. FOUOUMAI PERI TES (SES TUCHES). OICHOI MENE. TI, TECHNON, FRUASSE;

(EXCERPTA CONTROVERSIARVM LIBRI PRIMI)

Patruus abdicans

1. LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Duo fratres inter se dissidebant. alteri filius erat. patruus in egestatem incidit. patre vetante adulescens illum aluit. ob hoc abdicatus tacuit. adoptatus a patruo est. patruus accepta hereditate locuples factus est, eger coepit pater; vetante patruo alit illum. abdicatur. contradicit.

Eo iam perductus erat, ut omnem spem ultimorum alimentorum in ea sola domo poneret, in qua habebat abdicatum et inimicum. 'pse' inquit ' mali vetuit' ; imitationem alienae culpa innocentiam vocas? Omnis instabilis et incerta felicitas est: quis crederet iacentem supra crepidinem Marium aut fuisse consulem aut futurum? Quid non timendum felicibus putas, quid desperandum infelicibus? Ne circa plura instabilis fortunae exempla te mittam, vide, quis alimenta rogetur et quis roget. Non sum hospes gravis: unum senem advoco. Hoc tibi vitio, pater, placui. Perierat totus orbis, nisi iram finiret misericordia. Iactatus inter duos patres, utriusque filius, semper tamen felicioris abdicatus. Illud tamen, pater, deos testor: divitem te relinquo. Circumibo, pater, aliena tecum limina, ostendam omnibus et me, qui alimenta dedi, et te, qui negasti. Abdicari non possum ob id, quod feci lege cogente. Quid, si flere me vetes, cum vidi hominem calamitosum? non sunt affectus nostri in nostra potestate. quaedam iura non scripta sed scriptis omnibus certiora sunt.

Pars altera. Crescere ex mea proposuit invidia homo, qui se melius iactare potest quam defendere. Iustus meus metus est, ne heredem ingratum scribam, inimicum relinquam. Etiam si tu non odisti eum, qui mihi fecit iniuriam, ego odi eum, qui fecit tibi. Desinit esse filius, qui non tantum abdicatus sed et ab alio adoptatus est. Audite, quam valde egerim: fratrem rogavi! Quis es tu, qui de facto patrum sententiam feras? Ad te arbitrum odia nostra non mittimus; iudices habemus deos.

Extra controversiam dicta. Alfius Flavius praetextatus apud Cestium controversias declamabat. Semper autem commendabat eloquentiam eius aliqua res extra eloquentiam: in puero [eloquentia] lenocinium erat ingenii aetas.

Sacerdos prostituta

[2] SACERDOS CASTA E CASTIS, PVRA E PVRIS SIT. Quaedam virgo a piratis capta venit; empta a lenone et prostituta est. venientes ad se exorabat stipem. militem, qui ad se venerat, cum exorare non posset, colluctantem et vim inferre volentem occidit. accusata et absoluta et remissa ad suos est. petit sacerdotium. contradicitur.

Sacerdos vestra adhuc in lupanari viveret, nisi hominem occidisset. Quid mihi sacerdotem, cuius precaria est castitas? Id enim deerat, ut eas templa recipiant, quas aut carcer aut lupanar eiecit. Indignam te sacerdotio dicerem, si transisses per lupanar. ' Fortunati coegit, et misereri debent omnes mei' ; at non facimus miserandas sacerdotes, nec est apud nos maximus honor ultimorum malorum solacium. Ita domi custodite est, ut rapi posset; ita cara fuit suis, ut rapta non redimeretur; ita raptae pepercere piratae, ut lenoni venderent; sic emit leno, ut prostitueret; sic venientes deprecata est, ut ferro opus esset. Movet me respectus omnium virginum, si in civitate nulla inveniri potuit neque meretrice castior neque si quis dubitabat, an meretrix esset, audiat, quam blanda sit. Putemus tres sacerdotium petere, unam quae capta sit, alteram quae prostiterit, tertiam quae hominem occiderit: omnibus nego.

Pars altera. Voluerunt dii esse miraculo in captiva libertatem, in prostituta pudicitiam, in homicida innocentiam. Narrate sane omnes tamquam ad prostitutam venisse, dum tamquam a sacerdote discesserint. Quam pudica sit, miles ostendit; quam innocens, iudex; quam felix, reditus. Inter tot pericula dii non servassent, nisi sibi servaturi fuissent. Totus populus ad servandam pudicitiam contulit quidquid ad violandam attulerat. Dicat diis pudicitiam, quibus debet.

Extra. Longe recedendum est ab omni obscenitate et verborum et sensuum. quaedam satius est causae detrimento tacere quam verecundiae dicere.

Incesta de saxo

[3] INCESTA SAXO DEICIATVR. Incesti damnata, antequam deiceretur, Vestam invocavit. deiecta vixit. repetitur ad poenam.

Id enim deerat, ut modestior in saxo esset quam in sacrario fuerat. Dubitari potest, quin usque (eo) deicienda sit, donec efficiatur, propter quod deiecta est? patrocinium suum putat pereundi infelicitatem. quid, importuna mulier, precer, nisi ut ne bis quidem deiecta pereas? Exponam, cum quo stuprum vel quando commiserit? quia probavi ista, damnastis. Non putas legem cavisse, ut perires, quae cavit, quemadmodum perires? Male de diis aestimas, si sacerdoti suae tam sero succurrunt. Ita dii damnatam maluerunt absolvere quam sacerdotem?

Pars altera. Damnata deiecta est, absoluta descendit. Putares puellam non deici sed demitti. Lex sacerdotem non ad saxum usque differret, nisi sententiam expectaret deorum. Erat altitudo montis

etiam secure despicientibus horrenda.

Fortis sine manibus

[4] ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. liceat adulterium in matre et filio vindicare. vir fortis in bello manus perdidit. deprehendit adulterum cum uxore, de qua filium adulescentem habebat, imperavit filio, ut occideret: non occidit, adulter effugit. abdicat filium. contradicit.

Solus ego ex omnibus maritis nec dimisi adulteros nec occidi. Quis non putet aut me sine filio fuisse aut filium sine manibus? Conceptus est iste, ex quo, sciemus, cum adulteros deprehendere. Tunc primum sensi ad filium quam ad gladium cucurri. In bella non venit et ante patriae quam patri negavit manus. Vsque eo pugnavit pro vobis, ut pro se non posset. adulescens, quos dimisisti sequere. ' Non pater inquit ' matrem occidere': quo sis excusator adice et 'patrem' .

Pars altera. Alterum putavi parricidium matrem coram patre occidere. Non semper scelera nostri iuris sunt, et truces quoque animos misericors natura debilitat. In tam inopinati flagitii spectaculo toto corpore stupui. pater, tibi manus defuerunt, mihi omnia. Priusquam in mei memoriam reverterer, exierunt. Maius erat scelus quod imperabas quam quod deprehenderas. Si quid exegeris maius viribus meis, dicam: ignosce, non possum. ignoscit filio pater navigationem recusanti, si non ferat mare; ignoscit non sequenti castra, si non potest, quamvis pater ipse militaris sit. Ipsam legem recita: 'liceat marito, liceat et filio' ; quare tam multos nominat, nisi quod putat esse aliquos, qui non possint? Exierunt adulteri inter patrem debilem et filium stupentem.

Raptor duarum

[5] RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Vna nocte quidam duas rapuit. altera mortem optat, altera nuptias.

Stupro accusatur, stupro defenditur; cum altera rapta litigat, alteram advocat. vindicate, patres, fortior publicae disciplinae severitas surgat: iam binae rapiuntur! Coit populus velut publico metu territus et vix credens duos fuisse raptos. Alteram iniuriae rapuit, alteram patrocinio. Perieras iam, raptor, nisi bis perire meruisses. Si te ante rapuisses et nuptias optasses, deinde hanc vitiasset antequam nuberet, negares illum iubente rapta debere mori? Nihil amplius raptori praestare potes quam ne tua lege pereat; contra alienam legem nullum ius habes. Tu raptori praestas, ut illum ipsa non occidas; non potes praestare, ne quis occidat.

Pars altera. Inter pares sententias mitior vincat. Refer Virginiam, die Lucretiam; plures tamen Sabinae sunt. Contumeliosum mihi erit te dignam videri, in cuius honorem homo occidatur, me dignam non videri, in cuius honorem servetur.

Archipiratae filia

[6] Captus a piratis scripsit de redemptione; non redimebatur. archipiratae filia iurare eum coegit, ut duceret se uxorem, si dimissus esset; iuravit. relicto patre secuta est adolescentem; duxit illum. orba incidit: pater imperat, ut archipiratae filiam dimittat et orbam ducat. nolentem abdicat.

Bonae spei uxor, bonae spei nurus, quae amare potest vel captivum, odisse vel patrem. ' In carcere' inquit 'ac tenebris iacebam' narra, obsecro, soceri beneficia! Puella non misericordia mota sed libidine.

Pars altera. Eo me loco non deseruit, in quem venire etiam pater timuit. Vidisses membra vinculis pressa, macie retractos introrsus oculos, attritas catenis et inutiles manus; talem quis amare nisi misericors potest? In tot consulatibus Marius nihil habet clarius quam se auctorem. Pompeium si hereditariae extulissent imagines, nemo Magnum dixisset. Servium regem tulit Roma. Quid tibi videntur illi ab aratro, qui paupertate sua beatam fecere rem publicam? Non possumus una felices esse: quod solemus, una infelices erimus.

A piratis tyrannicida dimissus

[7] LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Quidam alterum fratrem tyrannum, alterum in adulterio deprehensum deprecante patre interfecit. a piratis captus scripsit patri de redemptione. pater piratis epistulam misit: si praecidissent illi manus, duplam pecuniam se daturum. piratae illum dimiserunt. pater in egestatem incidit, petit alimenta. negantem vult in vincla ducere. contradicit.

' Spraecideritis' ; si rascaris, scribe potius ' si occideritis'; tyrannicida exitum tyranni rogo. non timeo, ne, quas manus piratae solverunt, iudices alligent. Pro adultero filio rogas: quaerite nunc, quomodo tyranni fiant. ' Duplam dabo': apparet, pro unico filio rogat. 'Duplam dabo' alteram pro filio, alteram pro tyrannicida. ' si manus praecideritis': hoc nec adultero fecimus nec tyranno. Etiam nunc manus meas petis. nega tuam esse epistulam, et habes argumentum; dic: 'ego rogare etiam pro adultero soleo' . Remiserunt me rei publicae cum manibus, patri cum epistulis. Hoc nostro saeculo ad fabulas deerat, ut narraretur aliquis solutus a piratis, alligatus a patre. Eius crudelitatis emptor, cuius nec pirata venditor. ' Duplam dabo' : quid necesse est? potui vilius solvi. ' upraecidatis manus' : obstipere praedones et 'indica' riquiunt ' patri non omnia piratas vendere' . Qualem optem patrem, nescio: dives debilitat, egens alligat. neutrum manibus meis expedit. Vbi est patrimonium tuum, quo tyrannos instruis, quo adulteros facis?

Pars altera. Suscepi tria prodigia inter se et me furentia; unum qui patriam posset opprimere, alium qui fratrem violare, alium qui patrem. Lex haec scripta est pro malis patribus, nam boni etiam sine lege aluntur. Sciebam piratas non facturos, nisi pecuniam accepissent, et si sperassent, utique praecidissent. Non ira illa patris sed calliditas fuit: unde redimerem, non habebam; rogare in tam

avara civitate neminem poteram, in qua ne filii quidem patres alunt. usus consilio sum sciens piratas non crudeles sed avaros: feci, ut desperarent posse redimi. An prudenter cogitaverim, nescio; interim, feliciter cogitavi. Excussa mens est, ex quo vidi unum in arce filium, alterum in adulterio, tertium in parricidio; relictus solus, orbus, senex. Qui color approbandus est impetu; magna enim vis opus est, ut aliquis accusando se miserabilem faciat.

(Extra.) Sparsum memini hominem inter scholasticos sanum, inter sanos scholasticum.

Ter fortis

[8] QVI TER FORTITER FECERIT, MILITIA VACET. pater ter fortem in aciem quarto volentem exire retinet; nolentem abdicat.

Quod patriae superest, patri vindico. O me filio pugnante iam lassum! Iam pro te nescioquid etiam lex timet. miraris, si, quod legi satis est, patri nimis est? Causa mihi abdicandi est, ne sine filio vivam. Abdicatio mea in potestate abdicati est. Optimus virtutis finis est antequam deficias desinere. Lex quoque in ter viro forti aut diffidit aut consulit.

Pars altera. Certe abdicatis pugnare licet. Pudet me: ter victi militans. Senator post sexagesimum et quintum annum in curiam venire non cogitur nec vetatur. Quidquid honoris nomine datur, in utramque partem licet; alioqui desinit praemium esse, cui necessitas iniungitur. Otium imperas animo non otioso. Tumultus exortus est: in me omnium civium diriguntur oculi: et adhuc, verum dicendum est, nihil mihi patria debet: numquam pugnavi nisi coactus. Adhuc militia mea legis munus est. Athenienses abdicato vicerunt duce. quantum interest! ille abdicationem virtute delevit, ego merui.

Liber II

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Cum repeterem, quos umquam bene declamantes audissem, occurrit mihi inter alios FABIANVS philosophus, qui adulescens admodum tantae opinionis in declamando, quantae postea in disputando fuit. exercebatur apud Arellium Fuscum, cuius genus dicendi imitatus plus deinde laboris impendit, ut similitudinem eius effugeret, quam impenderat, ut exprimeret. erat explicatio Fusci Arelli splendida quidem sed operosa et implicata, cultus nimis acquisitus, compositio verborum mollior quam ut illam tam sanctis fortibusque praeceptis praeparans se animus pati posset. summa inaequalitas orationis, quae modo exilis erat, modo nimia licentia vaga et effusa: principia, argumenta, narrationes aride dicebantur; in descriptionibus extra legem omnibus verbis, dummodo niterent, permissa libertas. nihil acre, nihil solidum, nihil horridum: splendida oratio et magis lasciva quam laeta.

[2] Ab hac cito se Fabianus separavit, et luxuriam quidem cum voluit abiecit; obscuritatem non potuit evadere, haec illum usque in philosophiam prosecuta est. saepe minus quam audienti satis est eloquitur, et in summa eius ac simplicissima facultate dicendi antiquorum tamen vitiorum remanent vestigia: quaedam tam subito desinunt, ut non brevia sint sed abrupta.

Dicebat autem Fabianus fere dulces sententias, et quotiens inciderat aliqua materia, quae convicium saeculi reciperet, inspirabat magno magis quam acri animo. deerat illi oratorium robur et ille pugnatorius mucro, splendor vero velut voluntarius non elaboratae orationi aderat. vultus dicentis lenis et pro tranquillitate morum remissus; vocis nulla contentio, nulla corporis adseveratio, cum verba velut iniussa fluerent. iam videlicet compositus et pacatus animus cum veros compressisset affectus et iram doloremque procul expulisset, parum bene imitari poterat quae effugerat. suasoriis aptior erat: [3] locorum habitus fluminumque decursus et urbium situs moresque populorum nemo descripsit abundantius. numquam inopia verbi substitit, sed velocissimo ac facillimo cursu omnes res beata circumfluebat oratio.

Haec eo libentius, Mela, fili carissime, refero, quia video animum tuum a civilibus officiis abhorrentem et ab omni ambitu aversum hoc unum concupiscentem, nihil concupiscere, ut eloquentiae tamen studeas. facilis ab hac in omnes artes discursus est; instruit etiam quos non sibi exercet. nec est, quod insidias tibi putes fieri, quasi id agam, ut te bene cedentis studii favor teneat; ego vero non sum bonae mentis impedimentum: perge quo inclinat animus, et paterno contentus ordine subduc fortunae magnam tui partem. [4] erat quidem tibi maius ingenium quam fratribus tuis, omnium bonarum artium capacissimum; est et hoc ipsum melioris ingenii pignus non corrumpi bonitate eius, ut illo male utaris. sed quoniam fratribus tuis ambitiosa curae sunt foroque se et honoribus parant, in quibus ipsa quae sperantur timenda sunt, ego quoque, eius alioqui processus avidus et hortator laudatorque vel periculosae dum honestae modo industriae, duobus filiis navigantibus te in portu retineo.

Sed proderit tibi in illa, quae tota mente agitas, declamandi exercitatio, sicut Fabiano profuit. qui aliquando, (cum) Sextium audiret, nihilominus declamabat et tam diligenter, ut putares illum illi studio parari, non per illud alteri praeparari. [5] habuit et Blandum rhetorem praeceptorem, qui eques Romanus Romae docuit; ante illum intra libertinos praeceptores pulcherrimae disciplinae continebantur, et minime probabili more turpe erat docere quod honestum erat discere. nam primus omnium Latinus rhetor Romae fuit puero Cicerone Plotius. apud Blandum diutius quam apud Fuscum Arellium studuit, sed cum iam transfugisset, eo tempore quo eloquentiae studebat non eloquentiae causa.

Scio futurum, ut auditis eius sententiis cupiatis multas audire, sed nec ille diu declamationibus vacabat, et ego tanto minorem natu quam ipse eram audiebam quotiens inciderat, non quotiens volueram. in hunc ergo libellum quaecumque ab illo dicta teneo conferam.

1. Dives tres filios abdicavit. petit a paupere unicum filium in adoptionem. pauper dare vult; nolentem ire abdicat.

[1] PORCI LATRONIS. Hancine meam esse fortunam? eodem tempore et abdicor et adoptor. Ista videlicet domus adolescentem me non capit, quae te senem fecit? Quietiora tempora pauperes habuimus: bella civilia aurato Capitolio gessimus. Divitias putas aurum et argentum? ludibria fortunae, quae interim cum ipsis dominis veneunt. Denuntio tibi, dives: etiamsi venero, dabo operam, quod in tua domo facillimum est, ut abdicer. Etiamsi multa contra expectationem accidunt, numquam tamen futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset aut dives concupisceret. Non desidero patrimonium; fragilis et caduca felicitas est, et omnis blandientis fortunae speciosus cum periculo nitor: et sine causa saepe fovit et sine ratione destituit. vidi ego magni exercitus ducem sine comite fugientem, vidi (ab) ambitiosa turba clientium limina deserta sub domino sectore venalia. nam quid ex summis opibus ad egestatem devolutos loquar? multa tibi succurrent exempla, etiamsi in una domo quaeras.

[2] RVFI VIBI. Habendos esse liberos is quoque iudicat, qui non libentissime habet. Ego illos in frivola invitavi nostra: qui illis meam promisi domum, suam eripiam? Quid faciam? si parvero, abdicabor; si non parvero, abdicabor. Patrem amo; haec est contumacia mea. Dives filium non habet: me dabis. dives reduxerit suos: me recipies. ita non adoptari sed commodari recuso.

[3] CESTI PII. Accipe vitae meae testem, quod magni aestimas, divitem, cui placere difficile est. Vultis scire, quare patrem non relinquam? quia genuit me, quia educavit, quia abdicavit. Diu dubitavi, ille amicum temptaret an hic filium. 'Abdicor' inquit hoc pater verus: quid ab eo, qui adoptabit, sperare possum?

Narratio CESTI PII. Dives (sus)tulit unum filium; non fuit contentus: quid enim erat diviti unus? tres sustulit: poterat etiam in adoptionem dare. Abdicavit unum, alterum, tertium. iam nihil diviti putatis superesse? quartum addet.

[4] ARELLI FVSCI patris. Quisquis es avarus pecuniae custos immensique cultor soli: cum multa quaesieris, poterisne omnibus frui? Filium quaeris? ecce turba iuvenum sine patre. Impera quod vis: navigabo, militabo, dummodo, ubicumque fuero, tuus sim. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? Vnde talem patrem? non irasceris, nisi ut ames. Quid porro? ista patrimonia, in quae male sani ruitis, gaudia dominorum an onera sunt? mille corruentium inter (di)vitias suas exempla referebas, et inter illa ponebas et divitis domum. Merito abdicasti an immerito? si immerito abdicasti, odi patrem tot eicientem innocentes; si merito, odi domum tot facientem nocentes. Aliquid in domo locupleti non agendum agam: quae apud nos frugalitas est, apud illos humilitas est. [5] Perdis iterum potius filios quam recipis? Colit etiam nunc in Capitolio casam victor omnium gentium populus, cuius tantam felicitatem nemo miratur; merito potens est: nempe ab eius origine est, qui non reliquit patrem. Eredientem te certe domum redeuntemque comitabor, nec nisi in limine deseram: ero in publico filius. Amo aequae paupertatem quam patrem: utrique consuevi? Non possum agere in domo divitis filium. Si carum tibi servum venderes, quaereres, numquid saevus emptor esset. Eam mehercule horam, qua tibi irato satis faciam, interim pluris omni patrimonio puto. Hoc solum quod sic me amittere cupis, satis amare non possum. Quid faciam adoptatus? loquar de filiis eius bene, de abdicatione? [6] Ego in domum vestram intrabo, tamquam ego vos eiecerim? ego ornamenta vestra occupabo? tum me, si illic quid commisero, nec meus recipiat pater. Quid est, quod aut negandum mihi aut excusandum sit? non insanissimum dispendiorum malum, non erubescendos amores neque luxuriantem habitum neque potatus obicis filio. haec si non potes, aliqua saltem ex commentariis amici tui describe: madentem unguentis externis, convulneratum libidinibus, incedentem, ut feminis placeat, femina mollius, et cetera, quae morbi, non iudici sunt; abdicatio loquax est. [7] Quam te, paupertas, amo, si beneficio tuo innocens sum! accusatorem non habeo, immo, me miserum!, etiam laudatorem habeo, et eum, cui non omnes placent (hoc enim malo dicere quam ' omnes non placent'). Non tibi per multos fulta liberos domus est, neque turba lateri circumerrat, nec multus intra limen heres est, nec post me ali(us), quem retineas (quamquam ne sic quidem debuisti dare, quom etiam deos cum votis patris vidisses certantis). et tutior adversus fortunam est cui aliquid post damnum superest, et habemus exemplum posse aliquem tres filios perdere. Ille Croesus inter reges opulentissimus; memento, post terga vinctis manibus ductus est. tu, Crasse, post evestigata illa fugitivorum arma urbis Romanae divitissimus, qui nunc apud Parthos eges sepulchro quoque. [8] [dicta praeterea illia corruentium] (plura exempla) non refero; quotiens enim [inter divitias suas exemplo] istam posuisti domum meliores perdentem divitiis suis liberos! Hoc (animo) scio nostros fuisse maiores, hoc illum Aelium Tuberonem, cuius paupertas virtus fuit, hoc Fabricium Samnitium non accipientem munera, hoc ceteros patres nostros, quos apud aratra ipsa mirantes decora sua circumstetere lictores. Surgite, surgite, miserrimi iuvenes, et meum rogando patrem vestrum rogare discite.

[9] BLANDI. Tres genuit, quattuor abdicat. 'Abdico' inquit: apparet, unde venias.

GALLI VIBI. Si quis me audit abdicari, iam putat adoptatum. ' Quare (recusas?)' respondeo: ne auferam patri filium, filiis patrem. Nec tam vicino exemplo emendaris? qui abdicat suos quaerit alienos. Nulla certa felicitas est: paulo ante ego divitis filiis invidebam, modo illi mihi. Laudat me pater, cum abdicet; laudo ego patrem, cum abdicet. haec una inter nos disputatio est: iste me dignum putat beato patre, ego me meo.

[10] FABIANI PAPIRI. Ecce instructi exercitus saepe civium cognatorumque conserturi proelio

manus constiterunt, et colles equis utrimque complentur, et subinde omnis regio trucidatorum corporibus consternitur. (in) illa tum multitudine cadaverum vel spoliantium sic quaesierit aliquis: quae causa hominem adversus hominem in facinus coegit? nam neque feris inter se bella sunt, nec, si forent, eadem hominem deceant placidum proximumque divino genus. quae tanta vos pestis, cum una stirps idemque sanguis sitis, quaeve furiae in mutuam sanguinem egere? [11] quod tantum malum huic generi fato vel forte (in)iunctum? an, ut convivia populis instruuntur et tecta auro fulgeant, parricidium tanti fuit? magna enim vero (so)lacia sunt, propter quae mensam et lacunaria sua (nocentes) potius quam lucem innocentes intueri maluerint. an, ne quid ventri negetur libidinique, orbis servitium expetendum est? in quid tandem sic pestiferae istae divitiae expetuntur, si ne in hoc quidem, ut liberis relinquuntur? quid tandem est, quod divitiae (non) corruperint? primum, si inde incipere velis, aedes ipsae, quas in tantum extruxere, ut, cum domus ad usum ac munimentum paratae sint, nunc periculo, non praesidio *** tanta altitudo aedificiorum est tantaque viarum angustiae, ut neque adversus ignem praesidium nec ex ruinis ullam in partem effugium sit. [12] ad delicias dementis luxuriae lapis omnis eruitur, caedunturque gentium silvae; aeris ferrique usus, iam auri quoque, in extruendis et decorandis domibus, nempe ut anxii et interdum et nocte ruinam ignemque metuant; qui seu tectis iniectus est (seu) fortuitus ðquae et beunað illa urbium excidia sunt: quippe non defendunt sua, sed in communi periculo ad praedam (ruunt, rapturi velut praedones) hostesque aliena, et in suis domini a validiore caeduntur alio, ipsique cum maxime flagrante (domo) spoliuntur ex alienis ruinis ferunt. in hos ergo exitus varius ille secatur lapis, ut tenui fronte parietem tegat ðquam umetis seuereð? in hoc pavementum tessellatum et infusum tectis aurum? o paupertas, quam ignotum bonum es! [13] quin etiam montes silvasque in domibus marcidis ex umbra fumoque viridibus aut maria amnesque imitantur. vix possim credere quemquam eorum vidisse silvas patentisque campos, quos rapidus amnis ex praecipitio vel, cum per plana infusus est, placidus interfluit. non maria umquam ex colle vidisse lenta aut hiberna, cum ventis penitus agitata sunt. quis enim tam pravis oblectare animum ita possit, si vera cognoverit? videlicet (haec illis placent) ut infantibus quae tangi comprehendique manibus aut sinu possunt; nam magna non capit exigua mens. ex hoc litoribus quoque moles invehuntur, congestisque in alto terris exaggerant sinus; alii fossis inducunt mare. adeo nullis gaudere veris sciunt, sed adversum naturam alieno loco aut terram aut mare imita(ntia) aegris oblectamenta sunt. et mirabere, si fastidio rerum naturae laborantibus iam ne liberi quidem nisi alieni placent?

[14] HISPANI CORNELI. Solus omnium abdicor, quia me meus pater diligit, alienus adpetit. Quid mihi obicit? meretricis amo? aes alienum feci? dic, dives audiat. ' Diitem' inquit 'esse te volo' : o ð abdicandum, si talem patrem relinquo! Laudabat mihi pater paupertatem, narrabat divitum incommoda, aiebat multos divites accusatos; ego certe memini abdicatos. ' Abdio' non ðspatris mei verbum.

[15] TRIARI. Quare abdicas? numquid dies noctesque impendo turpibus conviviis? plurimum vivo in lupanari? si nescis quae crimina obiciantur, ab amico disce. Si omnes mali sunt, quid isto patre (miserius? si omnes boni sunt, quid isto patre) crudelius?

ROMANI HISPONIS. In hanc ego domum ibo, in qua aut totiens insanitur a patre aut totiens peccatur in patrem? Cum prodiero repente dives, dicent omnes: ' quis ð iste, quem magna fortuna non decet?' 'ad est divitis quarta abdicatio.'

[16] SILONIS POMPEI. Quantumcumque est, satis mihi est; unicus sum. Fortiter fortunam meam feram: hoc non mihi primum accidit. Tuus sum filius, etiam(si) abdicor. Quid videri me velis, nescio: (in)nocentem? sed abdicor; nocentem? sed adoptor. Vt cumque tamen abdicatio tolerabilior est: unum abdicat; adoptio tres abdicat(vit, quantum abdicat)ura est. Non potest mihi dici quod ceteris abdicatis: ' in tua potestate fuit; si paruiesses patri, non perdidisses patrem.' ~~et~~ tamen non abdicarer, perditurus fui.

[17] Pars altera. LATRONIS PORCI. Si nescirem, quid mali esset paupertas, nunc intellegerem: abdicationem filius meus non timet. Fabiorum imagines Metellis patuerunt; Aemiliorum et Scipionum familias adoptio miscuit, et iam abolita saeculis nomina per successores novos fulgent. sic illa patriciorum [eorum] nobilitas (a) fundamentis urbis [habet] usque in haec tempora constitit. adoptio fortunae remedium est. Non ignoro ego quorum inopia per otium in angulis divitiarum convicio strepit accusantium quae consequi nequeunt. sed nulla materia in rebus humanis virtutes clarius ostendit: census senatorium gradum ascendit, census equitem Romanum a plebe secernit, census in castris ordinem promovet, census iudices in foro legit. Non persuasit tibi? (i) ergo ad illos, quos mavis sequi quam reducere.

[18] FVSCI ARELLI patris. Facilius possum paupertatem laudare quam ferre. Quid mihi Phocionem loqueris, quid Aristiden? tunc paupertas erat saeculi. quid loqueris Fabricios, quid Coruncanios? pompae ista exempla fictilibus fuerunt diis. facile est, ubi non noveris divitias, esse pauperem. Quod vos liberis vestris optatis, ego meo impero.

[19] Divisio. Non puto vos quaerere, quomodo haec controversia divisa sit, cum habeat negotii nihil; FVSCVS tamen sic divisit: dico licuisse mihi adoptari; dico licuisse mihi recusare adoptionem; dico, ut non licuerit, recte tamen recusasse: et quod iure fit verum est, et quod sine iure quoque rationem habet recte fit. cum de iure diceret, dixit: ' Subarbitrio' inquit ' patris es' : si in hoc subicior patri, quia filius sum, in hoc sine dubio, ut filius sim, et ad manum argumentum est: nempe abdicanti respondeo; quom itaque ei respondeo, scilicet id ago, ne desinam filius esse. atqui id(em) ago, cum respondeo emancipanti; quid enim ad amittendum patrem interest, utrum eiciat an transferat? si non licet recusare, [quare] cur potius abdicas me quam tradis? cum de officio diceret, in haec divisit: dico non fuisse dandum sine magna causa filium in adoptionem; dico multo minus a te; dico minime illi.

[20] SILO POMPEIVS sic divisit: coepit a vetere et explosa quaestione, (an) in omnia patri parendum sit. etiamsi in omnia, an ibi tamen non sit parendum, quo efficitur, ne pater sit. deinde quaesit, an invitus filius dari in adoptionem possit. si non potest, an ob id abdicari possit, quod arbitri sui est. an, ut possit, non cum contra voluntatem patris sed cum male arbitrio suo utitur. hic subiecit, an hic bene usus sit. de(inde) officii partem tractavit et ita divisit: turpem esse adoptionem, inutilem esse, periculosam esse. cum diceret turpem, dixit: aliena bona invadere et trium filiorum subsessorem esse et liberis spem reconciliationis paternae eripere quam inhumanum est! cum inutilem diceret, dixit patri (in)utilem esse, adoptanti inutilem esse, (sibi inutilem esse). cum patri inutilem diceret, tractavit, quam grave esset filio carere unico, (quanto) gravius eo, quem alius concupisceret; et cum diceret divitem [esse] quoque, qui tot haberet solacia, filium quaerere, dixit: tibi non erit facile adoptare. cum inutilem [rem] diviti diceret, sic tractavit: futurum, ut ad suos rediret, si non adoptasset. [21] hoc loco belle videbatur dixisse: si animum patris intellegis, dat tibi

notam reconciliandi suos: negat se solitudinem pati posse. cum inutilem esse sibi diceret, paupertatem laudavit, in divitias invectus est: dixit [si] posse se divitiis corrumpi, quibus corrumpi posset exercitus. cum in divitias inveheretur, dixit: aiunt multa vitia divites habere istos, et hoc gravissimum: suos non amant. nec est, quod quisquam se putet satis firmum ad repellenda vitia: contactu ipso nocent transeunti. (Ti)meo, ne peccare discam: ecce tu quam cito abdicare didicisti! dixit futurum, ut diviti displiceret propius inspectus: ipsum amorem paupertatis ab illis fastidiri. dixit futurum, ut abdicaretur: sic adoptatus placuerim? ego nec meo placeo. adiecit et periculosam sibi futuram adoptionem in domo suos dominos desiderante, tota familia expellere insitivum heredem cupiente.

[22] LATRO ultimam quaestionem posuit, quam fere solebat: etiamsi non recte fecit, quod adoptari a divite noluit, an tamen, (si) id bono adversus patrem animo fecit, [an] ignoscendum sit. deinde, an bono adversus patrem animo fecerit. in hac quaestione bona pars adolescentis est, patrem amantis et opibus praefertentis; Latro tamen negabat patrem daturum manus bono adversus se animo factum, sed consensum filiorum adversus patres dicturum. [23] tacitam nescioquam (inducendam) verecundiam) BROCCO cuidam, non malo rhetori, visum erat, qui dixerat adolescentem videri sibi habere comperta quaedam vitia: male de se existimare eum, qui ire ad iudicem strictum innocentiae nollet.

ARGENTARIUS omnes priores transit partes (et) statim ad hoc venit: debueritne patri parere an non debuerit; et in figuram contulit declamationem: volo, inquit, aliquis filium abdicet, qui petit a patre paupere, ut in adoptionem diviti daretur. quam bonam, inquit, causam pater habebit! dicit hic: ä deinde sic transit, cum declamasset eam controversiam, quae posita non erat: si ille filius malam causam haberet, ego bonam habeo. contulit suam causam cum illo.

[24] De colore magis quaesitum est: (an) adolescens debeat in divitem aliquid dicere. quid enim faciet? dicit in eum, qui tantum honoris illi habet, et in amicum paternum? non dicit in eum, quem fugit? et illi tamen, qui sibi abstinentiam conviciorum imperaverant, non bene praestiterunt; (interim) alicuius sententiae dulcedo subrepsit, cui non potuerunt obsistere. aridi declamatores fidelius quos proposuerunt colores tuentur; nihil enim illos sollicitat, nullum schema, nulla sententia. sic quae malam faciem habent saepius pudicae sunt; non animus illis deest sed corruptor.

[25] FABIANUS philosophus hoc colore usus est, ut diceret: etiamsi sustinerem [ad] alicui tradi, diviti nollem. et in divitias dixit, non in divitem: illas esse, quae frugalitatem, quae pietatem expugnassent, quae malos patres, malos filios facerent.

GALLVS VIBIVS fuit tam magnae olim eloquentiae quam postea insaniae; cui hoc accidisse uni scio, ut (in) insaniam non casu incideret sed iudicio perveniret; nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingeni furorem putat, quod [quodis] simulabat ad verum redegit. hic controversiam postero die, quam erat a Fabiano dicta, declamavit. [26] solebat autem sic ad locos pervenire, ut amorem descripturus paene cantantis modo diceret: 'amorem describere volo' sic tamquam 'acchari volo' . deinde describebat, et (ut) totiens coepturus repetebat: 'amorem describere volo' . in hac controversia plane quod voluit consecutus est, ut divitias nobis in odium adduceret: saepe enim ingressit: 'divitias describere volo' , et multa facunde explicuit, corruptius quam Fabianus sed dulcius.

hoc unum occurrit, in quo pusillum inest insaniae: non me delectant ignoti servorum domino greges nec sonantia (catenis) laxi ruris ergastula: patrem gratis amo.

[27] FVSCVS ARELLIVS et hunc colorem dixit: ominibus offendor. cum primum de adoptione ista cogitarem, occurrerunt mihi tres abdicati, et audio in ista domo tres fuisse filios nec esse. timeo infelicem liberis domum. et alias causas dixit (licet enim plura abdicato dicere, propter quae neget), sed nuno refero, cui rei quisque maxime institerit.

LATRO illo colore usus est, sodalem se tribus divitis filiis fuisse: semper, inquit, illos colui, immo adhuc colo. cum abdicati essent, ego illis suasi, ut tacerent et patrem cedendo mitigarent; dixi: 'cum primum tempestivum putabitis, patrem vestrum rogabit meus.' ~~ecce~~ admonent me aptissimum esse tempus: verum est, non potest pater invenire reconciliationis aptius tempus: dives filios quaerit.

[28] CESTIVS illo colore: quos abdicacione non potuit terrere, putat se castigaturum adoptione. non ille tuum filium concupiscit: suos corrigit. cum illis putaverit me satis minatum, abdicabit. non faciet, inquit; atqui neminem adhuc habuit, in quo hoc aut facilius aut iustius faceret.

FABIANVS hoc colore, ut dixi, egit: nolo dives esse.

RVFVS VIBIVS hoc: nescio dives esse. haec in hoc loco cum diceret, excepta sunt: non est, quod putes omnibus divitias convenire; nihil est indecentius novicio divite. et illud dixit: alius animose loquatur et ex contemptu divitiarum gloriam petat. ego non dico: 'dies esse nolo', sed 'nescio'.

[29] ALBVCIVS et ipse divitias insecutus est et dixit pulchram de Fabricio sententiam: munera, inquit, regia respuit: cum auro dominum ~~det~~ accipere. et illum locum egregie tractavit: omnes cibos habebō suspectos, omnes potiones. trium paedagogi illic sunt. occidere me volet quisquis frugalissimus fuerit. non venenum pauperes timent, non heredem; adhuc nec abdicacionem timebamus.

[30] SILO POMPEIVS illo colore egit: nemo illi placere potest. ne in hoc quidem aliquem retinuit, ut non omnes abdicaret. ecce nunc, inquit, invenit novam abdicacionem, ne quid de reditu sperare possent. et cum multa dixisset in divitem, dixit: non est, quod mireris, si te odi: amo quos abdicasti.

Color a parte patris aliquid curae desiderat. quidam induxerunt patrem cupidum divitiarum, quod invidiosum est in hoc visum, quia ita divitias filio dare vult, ut filiis eripiat. itaque LATRO optimo colore usus est: in hoc, inquit, te in adoptionem volo dare, ut facilius per te abdicati reconcilientur.

CESTIVS. 'timeo' inquit abdicet: ~~o~~lem timeres!

[31] ALBVCIVS hoc colore usus est: summam sibi amicitiam cum divite fuisse. dixisse illum sibi dubitanti, an filium tolleret: ' tōē' inquit in meum patrimonium; ego istum fratrem liberorum iudicabo.' itaque cum et tertium abdicaret, dixit: ' quid sic mihi illudis tamquam unicus? etiamnunc filium habeo.' venit ad me et ait: ' adde quem educasti mihi. si emendati fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis; si perseveraverint furere, habebo hunc pro illis.' temptavi statim reducere illum in gratiam cum filiis: intempestivum erat. temptavi cogere subtrahendo meum: respondit: ðnonð tamquam possit diviti deesse filius.

[32] SILO dixit: ' nicus' inquit 'abdicatorum sum' ; quid ego? mavis inimicum adoptet? si intraveris domum, videbis, an aliqui [qui] animum patris a filiis avertant. ' si aduxerit' inquit ' illos, quid fiet?' aperit divitis domus et quattuor liberos. si te illi fratrem gravabuntur, libentissime recipiam. sic de me dives meruit, ut illi (et) dare filium paratus sim et commodare.

BLANDVS hoc colore egit, ut diceret divitem inexorabilem liberis esse: omnia se fecisse, ut illum placaret. videri esse magnas causas et graves, itaque certam futuram adoptionem.

[33] OTHO IVNIVS pater solebat difficiles controversias belle dicere, eas in quibus inter silentium et (apertam) actionem medio temperamento opus erat. edidit quidem quattuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros vocabat: tantum in illis somniorum est. et hoc vitium ab antiquis, qui artem dicendi tradebant, duxerat; illi enim colores pro(ba)bant, qui non possunt coargui, [non] ut somniasse [ut] non esset antiqu(is) omnino offensio. sed ridiculum est adfectari quod falsum probari non possit. non multum interest, in causa sua falsum aliquis testem det an se: alteri enim credi non debet, alteri non solet.

[34] Otho tamen Iunius bene dicebat has controversias, quae suspiciose dicendae erant. itaque memini optime illum dicere pro ðhac re neð adulteri reo, in quem SYRIACVS VALLIVS, homo disertus, [ad] calumniam iuraverat. erat genus iudici tale: speciosum invenem dominus suus deprehendisse cum uxore in cubiculo testatus est, et ob hoc uxorem suam dimisit. hoc nomine servum adulteri postulatum dominus non defendebat; mulier, in quam petebatur praeiudicium, tuebatur. opus erat aliquo colore, cum in cubiculo visa esset cum servo et marito. [35] Otho Iunius nullam (rem) certam posuit sed tantum circumventam (a) viro mulierem egregie tractavit. cuius actio quam utilis fuisset, statim apparuit NIGRO BRVTTEDIO dicente, qui hoc colore usus est: arcessitum a domino servum, ut inter se medius et dominam recumberet. illam non esse passam. maritum indignatum prosiluisse quasi (in) corruptorem. (verbo etiam corruptiore) usus est quam colore: dixit enim arcessitum servum, ut dominicae libidini paparium faceret. Syriacus, cum secunda actione hunc colorem urgeret, diserte multa dixit, inter quae et hoc: adulterum accusator in cubiculum usque perduxit, patronus in lectum; et paene causam abstulit. et illud autem tum Syriacus vafre fecit et belle respondit: cum prima actione diceret, non posuit causam, sed argumentatus est; dixit probaturum se deprehensam in cubiculo cum servo. [36] Niger Brutteditus cum ageret, obiecit Syriaco, quod causam non posuisset, et [non] institit assidue, quare non appa(re)ret, quomodo servus sollicitatus esset, quomodo perductus in cubiculum. cum responderet Syriacus, ait: primum non apud eundem praeceptorem studuimus: tu Apollodorum habuisti, cui semper narrari placet; ego Theodorum, cui non semper. deinde quaeris, Niger, quare ego non narraverim: ut ista narrares, feci. et contra Maximum Stertinium, a quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: per annos XII in officio tuo fui; dic, quid in domo tua peccaverim. sed haec est consuetudo vestra: iniuriam vocatis

finem servitutis. tamdiu vobis cordi sumus quamdiu usui.

Haec a Syriaco dicta, magnis [et] excepta clamoribus cum occurrerent mihi, praeterire non potui. [37] ad Othonem redeo, a quo longius aberravi. solebat hos colores, qui silentium et significationem desiderant, bene (dicere); itaque et hanc controversiam hoc colore dixit, tamquam in emendationem abdicatorum et reconciliationis causa faceret. hoc non detegebat sed omnibus sententiis utebatur ad hoc tendentibus, tamquam ' non possum' inquit ' pati sine patre': me autem sine te putas pati posse? quemquam autem patrem putas pati sine liberis posse? et illud: credite mihi: impium nihil de liberis duo patres cogitant. et illud: 'recipiat' inquit ' suam non possum sine te pati' : hoc fortasse illi placebit, quod ad tuum patrem reverti voles. et illud: non amas abdicatos? domum illorum occupa. amas? conserva. [38] dixit et illud: 'libenter' inquit ' pauper sum': et ego. dicet aliquis: ' quare ergo in adoptionem diviti filium?' recipiet excusationem, si dixerit: 'filii mei causa facio'; honestius etiam nunc facio, quam si filii mei (causa) facerem. et illud: hoc aut meum consilium est aut illius aut commune; conscientia scilicet duos senes iungit. et illud: o temerariam adolescentiae et incautam contumaciam! fortasse iam supervacua esset adoptio, si non repugnasset. (et) illud: non recipio. omnia licet facias, non ego ero pater orbo divite. et illud in ultimo: scis et me non invitum esse pauperem: ego te genui, ego divitias docui contemnere; sequere auctoritatem meam: nihil turpiter suadeo, nihil sordide concupisco. crede fidei meae: hoc fieri expedit. 'quid?' inquit: mihi, tibi, diviti; nihil amplius dico. [39] totam [inquit] bene dixit controversiam, sed hoc genere, ut putares illo dicente sic esse dicendam, deinde mirare(re), quid illi suspiciosa actione opus fuisset, cum aperta uti liceret. belle de hoc vitio illius SCAVRVS aiebat illum acta in aurem legere.

GLYCON SPYRIDION ex altera parte satis dulcem dixit sententiam: AGNOMONOS APOCHERUTTEI(S) OMOLOGON EFILESAS.

ARTEMON dixit: OUCH ESTIN, TON BEBAION CHTEMATON PLOUTOS. ENOS PLOUSIOU TREIS APORRETOI UPANTOSIN.

HERMAGORAS dixit: PERIELEUSOMETHA TESSARES ENOS APORRETOI.

2. Vir et uxor iuraverunt, ut, si quid alteri optigisset, alter moreretur. vir peregre profectus misit nuntium ad uxorem, qui diceret decessisse virum. uxor se praecipitavit. recreata iubetur a patre relinquere virum; non vult. abdicatur.

[1] PORCI LATRONIS. Dii immortales, qua debetis providentia humanum genus regitis: effecistis, ut illud non periculum esset amantis sed experimentum.

CESTI PII. Antequam iurarem, diu haec inter nos tacita lex erat. Si abdicata fuerit, non vivet. hoc illi pater non credit; non est novum: nec vir credidit. Quaeris, quod ius iurandum fuerit? 'ita patri placeam.'

FVSCI ARELLI patris. Iam, uxor, non navigabo, non peregrinabor: fides tua me timidum fecit. ' Matitus' inquit' : solenne est amantibus; ideo non nisi iurantibus credimus. Hos dividere vult socer, quos ne mors quidem dividet?' Mriar; habeo et causam et exemplum. quaedam ardentibus rogis se maritorum (im)miserunt, quaedam vicaria maritorum salutem anima redemerunt. quam magna gloria brevi sollicitudine pensata est!' oet felicem, uxor! inter has viva numeraris.

[2] MARVLLI. Adsiduae contentiones erant: 'ego magis amo' 'immo ego' . ' site vivere non possum'; ' immo ego sine te' . quisolet exitus esse certantium, iuravimus. respexistis nos, di, quos numquam violavimus.

HISPONIS ROMANI. Difficile est, iudices, eorum secretorum causas reddere, quae amantibus etiam sine ratione iucunda sunt. Nec est, quod putetis de abdicatione hodie tantum illius agi: de spiritu agitur. scitis, quemadmodum suos amet: non magis sine patre vivere potest quam sine viro.

[3] IVNI GALLIONIS. Socer , hoc enim te appellabo, quamdiu vixero. Quid sibi volunt altiores gemitus et fortiora inter lacrimas suspiria? nescioquid videris fortius, puella, promittere. non sum tanti, ut bis pro me pericliteris.

ARGENTARI. Nocet illi indulgentia suorum: in duo pericula mulier incidit, quorum neutrum esset experta, si aut minus amaret virum aut minus amaret patrem.

ALFI FLAVI. Nec est, quod putetis illi facilius istius esse desiderium: et patri iurabat tamquam viro iuraverat.

[4] Pars altera. P. ASPRENATIS. Nempe, si quid acciderit viro, aut peritura (aut peieratura) est, et, si bene filiam meam novi, peritura est. Si quid genero meo acciderit, filia mea moritura est; adiciam quod sit indignum: si quid filiae meae acciderit, vir eius victurus est! Vide, qua te lege constrinxeris: si peieraveris, vives.

BLANDI. O condicionem aequam! alteri vitam debet, alteri devovet.

PAPIRI FABIANI. ' Non possum' inquit' inquirere virum'; quicquam non potes, quae mori potes? Paene, qui falsae mortis nuntium miserat, verae recepit. Vir, dum nimis amat uxorem, [paene] causa periculi fuit; uxor, dum nimis amat virum, paene causa luctus fuit; pater, dum nimis amat filiam, abdicat. (di,) servate totam domum amore mutuo laborantem. ' Mriar' inquit hoc patri minaris, viro promittis. Potes sine viro pati: peregrinationem eius tulisti. facilius potes carere eo, qui spiritum dedit quam eo, qui impendit?

[5] Et haec controversia non eget [hii] divisione, nam praeter illam quaestionem, an pater abdicare possit propter matrimonium, reliqua, cum ad aequitatem pertineant, tractationis sunt. optimam

tamen quaestionem coniecturalem LATRO fecit; proposuit illam, an, etiamsi non malo adversus uxorem animo [fuit] maritus fecit, tamen tam temerarius et inconsultus relinquendus sit. deinde: an etiam malo adversus uxorem animo fecerit.

FVSCVS ARELLIVS iuris quaestioni subiecit non posse illam discedere a viro; nam et hoc illam iure iurando obligavit; hunc enim animum sine dubio fuisse iurantium, ut vivi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur. [6] LATRONI contrarium videbatur onerari iuris iurandi invidiam, cum extenuari deberet; et illud ius iurandum contra fortunam videtur, hoc etiam contra patrem.

CESTIVS contra fecit et toto dixit iure iurando illam liberatam: illo casu solutos ipsos vinculo religionis, et ideo non futurum periculum uxoris, si quid accidisset viro.

SILO POMPEIVS contra dixit illam teneri iure iurando et adiecit, etiamsi repudio diducta fuerit, non tamen solvi foederis pactionem: et ideo, inquit, honestum morti nostrae titulum vindico, ne, si quid acciderit, aut ego pro aliena uxore moriar aut illa pro alieno viro.

[7] HISPO ROMANIVS hoc colore usus est: ius iurandum iocosum fuisse; sicut multa cotidie iurarent amantes, et ipsum iurasse. itaque oblitum se eam iurasse et misisse nuntium, ut experiretur affectus uxoris, (cum ei su)perveniret. uxorem intellexisse falsum nuntium esse et ex eo se loco praecipitasse, ex quo praecipitata perire non posset, ut, quomodo ego illam, inquit, falso nuntio terrueram, sic illa [inquit] me falso periculo terreret.

MARVLLVS praeceptor noster licenter verbo usus est satis sensum exprimente, cum diceret uxorem intellexisse mariti mendacium: et ipsa adversus temerarios mariti iocos relusit.

[8] Hanc controversiam memini ab OVIDIO NASONE declamari apud rhetorem Arellium Fuscum, cuius auditor fuit, cum diversum sequeretur dicendi genus, nam Latronis admirator erat. habebat ille comptum et decens et amabile ingenium. oratio eius iam tum nihil aliud poterat videri quam solutum carmen. adeo autem studiose Latronem audit. ut multas illius sententias in versus suos transtulerit. in armorum iudicio dixerat Latro: mittamus arma in hostis et petamus. Naso dixit:

arma viri fortis medios mittantur in hostis;
inde iubete peti.

et alium ex illa suasoria sensum aequae a Latrone mutuatus est: memini Latronem in praefatione quadam dicere (quod scholastici quasi carmen didicerant): non vides, ut immota fax torpeat, ut exagitata reddat ignes? mollit viros otium, ferrum situ carpitur, (animum) desidia dedocet. Naso dixit:

vidi ego iactatas mota face crescere flammam
et rursus nullo concutiente mori.

tunc autem, cum studeret, habebatur bonus declamator. [9] hanc certe controversiam ante Arellium Fuscum declamavit, ut mihi videbatur, longe (aliis) ingeniosius, excepto eo, quod sine certo ordine per locos discurrebat. haec illo dicente excepta memini: quidquid laboris est, in hoc est, ut uxori virum et uxorem viro diligere concedas. necesse est deinde iurare permittas, si amare permiseris. Quod habuisse nos ius iurandum putas? tu nobis religiosum nomen fuisti: si mentiremur, illa sibi iratum patrem invocavit, ego socerum. parce, pater: non peieravimus. Ecce obiurgator nostri quam effrenato amore fertur! queritur quemquam esse filiae praeter se carum. quid est, quod illum ab indulgentia sua avocet? di boni, quomodo hic amavit uxorem? [10] Amat filiam et abdicat; dolet periclitatam esse, et ab eo abducit, sine quo negat se posse vivere: quaerit[ur] periculum eius, quae paene caruit, hic qui amare caute iubet! Facilius in amore finem impetres quam modum. tu hoc obtinebis, ut terminos quasi adprobaturi custodiant, ut nihil faciant nisi considerate, nihil promittant nisi utique facturi, omnia verba ratione et fide ponderent? senes sic amant. pauca nosti, pater, crimina: et litigavimus aliquando et cecidimus et fortasse, quod non putas, peieravimus. quid ad patrem pertinet quod amantes iurant? si vis credere, nec ad deos pertinet. [11] Non est, quod tibi placeas, uxor, tamquam prima peccaveris: perit aliqua cum viro, perit aliqua pro viro. illas tamen omnis aetas honorabit, omne celebrabit ingenium. fer, socer, felicitatem tuam: magnum tibi quam parvo constat exemplum! in reliquum, ut iubes, diligentiores facti sumus; errorem nostrum confitemur: exciderat iurantibus esse tertium, qui magis amaret; sic, di, sit semper. Perseveras, socer? recipe filiam. ego, qui peccavi, poena dignus sum. quare uxori notae causa sim, socero orbitatis? discedam e civitate, fugiam, exulabo; utcumque potero, desiderium misera et crudeli patientia perferam. morerer, si solus moriturus essem.

[12] Declamabat autem Naso raro controversias et non nisi ethicis. libentius dicebat suasorias. molesta illi erat omnis argumentatio. verbis minime licenter usus est, non (ut) in carminibus, in quibus non ignoravit vitia sua sed amavit. manifestum potest esse (ex eo), quod rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, invicem petit, ut ipse tres exciperet, in quos nihil illis liceret. aequa lex visa est: scripserunt illi quos tolli vellent secreto, hic quos tutos esse vellet. in utrisque codicillis idem versus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuit:

semibovemque virum semivirumque bovem;

secundum:

et gelidum Borean egelidumque Notum.

ex quo apparet summi ingenii viro non iudicium defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum sed animum. aiebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis naevos fuisset.

3. RAPTOR, NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM INTRA DIES TRIGINTA EXORAVERIT, PEREAT. Raptor raptae patrem exoravit, suum non exorat. accusat dementiae.

[1] PORCI LATRONIS. 'Mōiar' inquit, 'moriar': (dic ergo) verum. Hodie ego non fleo; quid contremescis, senectus? quid, lingua, trepidas? quid, oculi, obtorpuistis? nondum est tricesimus dies. Vitam rogas? dedi, et perdidisti. 'Mri' inquit 'filium vis': ego te mori volo? immo furor tuus, illa caeca et temeraria cupiditas, et inter haec pater illius, qui nimis cito exoratus est. quare tam cito senex ille remisit iniuriam? ne tristiore quidem vultu expugnatam filiae pudicitiam tulit. timeo, ne verum sit quod audio, ne novo inauditoque more de nuptiis puellae vitiator exoratus sit.

[2] CESTI PII. Quo melius de sene [de] iudicare possitis, narrabo me iuvenem. habui patrem sanae mentis nec tam severum, ut crudelis esset, nec tam indulgentem, ut incautus. duxi uxorem, quam pater iusserat, nec tamen nuptiarum mearum me paenitet. Fili, nonne saepe excandui, saepe reconciliatus sum, saepe quod negaveram dedi? ipse dispensasti triginta dies, ut haberet primos socer, medios reus, novissimos pater.

*** Ne omnia vitia a prima adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat; haec intra dies triginta. Putas me accusatori promissurum quod filio negavi? 'imptavi' inquit b'allo' : al aiunt illum a te. [me] His me diebus accusas? Rapuisti virginem, et cum tam libenter viveres?

[3] ARELLI FVSCI patris. 'Miriar' inquit etiam nunc minaris? nondum rogas? 'quousque' inquit 'rogabo' iam lassus es nec adhuc ullum rogasti. 'non possum' inquit 'exorare tam diu'; novo more obicit dementi constantiam. 'Quid ergo? tu poteris videre morientem filium?' fuisse non potero et ideo irascor, dum licet.

POMPEI SILONIS. Haec audacia eius ex parte culpae meae est: nimium indulgenter nutritus est; omnia sibi putat licere, nihil umquam me rogavit. 'Ignovit' inquit: ita aliquis ante me rogatus est? non nosti condicionem legis tuae: in hac culpa (qui pa)res sent(ent)ias habent, pereunt. ipse se ad alienam misit, lex illum [ad]misit ad meam. RAPTOR, NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM EXORAVERIT, PEREAT. vis scire, lex utrum maluerit? non exoratos; irascitur. ex duobus patribus eum raptor accusat, qui legem sequitur.

[4] ARELLI FVSCI. Miraris me dubitare? ipsa lex inter mortem et nuptias dubia est. Quid me intempestivae proditis lacrimae? nondum erat tempus fatendi. non est, quod tibi quicquam promisisse lacrimas putes: fleo, quod necesse mihi est filium spectare morientem. Quid facturum sim, adhuc nescio; utique tu ante tricesimum diem nescies. 'Exoravi' inquit '(raptae) patrem' quid ergo mihi molestus es, si hoc tibi satis est?

MOSCHI. Effregit fores et identidem leges invocantem coegit pati stuprum, nisi tam facile puellam exoravit quam patrem. Mortem vitiatione meruit, accusatione deprecatur; consumuntur interim dies. uter nostrum illos consumit? 'Rgo' inquit: non est (for)tunae meae rogari; nunc ego rogare debueram, qui periclitor.

[5] PAPIRI FABIANI. Demens sum: vides (enim), turpiter vivo, meretricem amo, leges ignoro, dies tuos non numero. Ad iudices vocat iudicem suum. ' Ergo ~~rogari~~' inquit: hoc si reo dicis, non curo; si iudici, videbo; si dementi, non intellego. ' Demens' inquit; ~~te~~huic aliquis ignoscere potest, qui sic rogat? Vos mei iudices estis; iste habet suum iudicem nec potest inexorabilem queri, quem nondum expertus est.

[6] IVNI GALLIONIS. ' Rogo' inquit; nunc? hic? sic? si volebas rogare, admovisses propinquos, amicos, maiorum imagines, lacrimas, repetitos alte gemitus. testor deos, sic rogaturus fui puellae patrem. 'Quando' inquit ('misereris?' cum) vultum in supplicis habitum summiseris, cum dixeris: ' ~~penitet~~ quod rapui, quod te priorem non rogavi' , cum dixeris te dementem fuisse, deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis, deliberabo cum tua matre. me miserum, quam paene promisi! (dura), anime, dura; here fortior eras. et multum habeo, quod deliberem: diversi me affectus dstringunt, inter reum et patrem distrahor; hinc iniuria est, hinc natura. quid properas? nemo tibi praeter me rogandus est. 'ergo' inquit ' ~~misereris?~~' nihil promittam ante tricesimum diem. o me miserum, quod tantum triginta diebus irasci possum! longiore tempore opus erat. [7] Audi a demente exempla huic crimini (convenientia). denis vicenisque annis inter bella iuventus consenuit; nos dies triginta ferre non possumus? Deliberabo; lex nihil vult temere fieri: 'magna res est' inquit, ' ~~delibera~~, cogita, tempus accipe.' Effregisti domum civis, ut dicis, etiam misericordis: morere! non est hoc nocenti grave, ego nihil peccavi; propter te mori cupio. Ratio a me exigitur alienae culpae, meae potestatis. ' Quid ~~ergo~~ facturus es?' non ~~pon~~untiabo ante supremum. quid [si] miraris, si illum citius exoravisti? facilius est iniuriam donare quam crimen. Agedum, procede in medium, senex, cuius misericordia crudelis sum: non putasti mecum deliberandum? unde tu scis, qualem filium habeam? ego certe adhuc nescio, qualem filiam habeas. 'Iam' inquit 'angustum tempus est' : ~~te~~tibi vacat accusare? ullum tempus uni verbo angustum est?

[8] VIBI RVFI. Quis umquam praeter me ignoscere iussus est? 'Iam' inquit ' ~~tempus~~ angustum est' ; ita non putas me subducere, quantum supersit? ' ~~iam~~' inquit 'tempus angustum est'; angustum erat, si duos rogare deberes. ' ~~angustum~~ tempus est' exclamat; ne sic quid(em) rogat. ergo me priorem rogare debuisti, non dico, quia dignior sum, qui prius roger, quia pater tuus; id quod minimum est, propius habito. hoc videlicet illa pars legis pertinebat: ET SVVM PATREM EXORET.

P. ASPRENATIS. Sic aliquis exorat, sic deprecatur? apparet nunc te primum rogare. Demens sum: immo, si vis, argumentum dabo tibi: (licet) filius meus moriturus sit, nondum testamentum meum mutavi.

CORNELI HISPANI. Multi me affectus diducunt; necesse est de aliis querar, de aliis erubescam, de aliis timeam, de omnibus etiamnum deliberem. ne ille quidem, quamvis dicatur nimis exorabilis, ignovisset, si sic rogatus esset.

[9] Pars altera. (ARELLI) FVSCI patris. Me miserum, pater! irae tuae detractum est nihil et tempori multum. Infelicior sum, quam si neutrum exorasset: mortem timeo, postquam mihi homines gratulati sunt. Quid tibi, optime socer, pro ista misericordia tua, qua mihi et patri meo pepercisti,

precer nisi superstitem filiam?

PAPIRI FABIANI. Non possum dissimulare, pater: quod illum exoravi, tuum beneficium est. certe, cum exoratus est, hoc dixit: 'aliud quidem suadebat dolor meus, sed quid faciam? patris iudicio (meo) misereor.' ~~M~~erere, pater; scis, quam brevis sit advocatio mea.

*** 'Misereor' inquit, vis ~~nam~~ dicam, quid dixerit?, 'patris tui.' Vnde ego miser ab hoc patre veniens timerem patrem?

[10] CESTI PII. Timeo mortem, nec iam habeo, cui peream.

MARVLLI. Si tibi tam pertinax adversus me odium est, audacter, quid sis facturus, pronuntia; dic exorari te non posse. quid me incerta mortis expectatione suspendis? sollicitus inter somnos quoque velut admotam cervicibus meis securem expavesco. si non impetro, ut vivam, hoc certe impetrem, ne diu moriar. non est, quod putetis legem in numero dierum angustam fuisse: lex (nostra filium cito exorare vult, lex) illius diu mori. Responde, pater; si servaturus es filium, iam tempus fuit; si occisurus, iam tempus est. Non possum metum sustinere ultra, haec tormenta (triginta) diebus pati; et in me mihi aliquid licet.

[11] BLANDI. Ita parum tibi contigit, quod solus periclitante filio non rogas?

LATRO sic divisit: an intra tricesimum diem raptor cum nullo agere possit, sicut non potest qui in custodia est, qui in carcere. etiamsi cum alio potest, an cum patre possit, quod vitae mortisque arbitrium datum est: an illi accusare eum liberum est, quem mortiferum est non exorasse? etiamsi cum patre potest agere, an ob id possit, cuius faciendi potestatem lex patri dedit: ista enim ratione nihil licet, si aut exorari aut accusari ei necesse est. deinde, si potest agere, an debeat. irascendi causas tractavit, quod rapuit, quod alium prius rogavit, quod eum non rogavit, quod etiam accusat. si non exorari (a) filio dementia est, an tamen dam(nari) dementiae non possit, cum adhuc, an[te] exoretur, incertum sit. hic paternos adfectus tractavit spem facientis. non probabat FVSCVM, qui paulo apertius agebat: est (contra) controversiam promittere. potest nihilominus et bonus agi pater et non exoratus.

[12] FABIANVS eam quaestionem fecit et in ea multum moratus est: dementiae non posse agi nisi cum eo, qui morbo fureret. in hoc enim latam esse legem, ut pater a filio sanari deberet, non ut regi.

LATRO eleganter dicebat quasdam esse quaestiones, quae deberent inter res iudicatas referri, tamquam, an quicquid optaverit vir fortis aut tyrannicida accipere debeat: quasi iam pronuntiatum sit non debere, nemo iam hanc quaestionem tractat, sicut ne illam quidem, an quicquid pater imperat faciendum sit. inter has putabat et hanc esse, an pater ob dementiae, quae morbo fieret tantum, accusari a filio debeat; aiebat enim manifestum ius esse ea lege et de officio patris queri, et fingi quasdam controversias, in quibus pater furiosus probari non possit (nec) absolvi tamen propter

impietatem nimiam, libidinem foedam. quid ergo, aiebat, numquam utar hac quaestione? utar, cum aliis deficiam.

[13] POLLIO ASINIVS aiebat hoc Latronem videri tamquam forensem facere, ut ineptas quaestiones circumcideret; in nulla magis illum re scholasticum deprendi: 'remittit' inquit 'eam quaestionem, quae semper pro patribus valentissima est. ego [semper] scio nulli a praetore curatorem dari, quia inicus pater sit aut impius, sed quia furiosus.' hoc autem in foro esse curatorem petere, quod in scholastica dementiae agere.

[14] GALLIO et superiore usus est quaestione et illam adiecit: an agi cum patre dementiae possit ob id, quod fecerit, non ob id, quod facturus sit: neminem iniuriarum accusari, quod iniuriam facturus sit, nec adulteri, quod adulterium commissurus sit; (sic ne) dementiae quidem, quod demens futurus sit. atqui tu non, inquit, mecum agis, quod non exoravisti, sed quod (non) exoraturus es. puta enim hodie me exorari: demens non ero. demens videor, qui uno [ne] verbo sanari possum? lex triginta dies dedit, quia iudicavit aliquem duriores futurum. etiamsi demens est qui non exoratur a filio (tricesimo die), numquid et qui vicesimo? ergo non potes hoc nomine damnare me, quod exoratus non sim; etiamnunc enim exorari possum. ita, si vis verum, agere mecum hoc crimine non potes: utique triginta dies exorari possum; post triginta queri non potes. aut crimen non habeo aut accusatorem.

[15] SILO POMPEIVS fecit quaestionem, qua Gallio usus est, (et adiecit): nihil acturum adulescentem, etiamsi damnaverit patrem; nihilominus enim periturum, quia lex nullam [habeat] aliam salutis viam dedit raptori, quam si exoraverit patrem.

LATRO haec omnia quasi membra in aliquam quaestionem (in)currentia tractabat, non ut quaestiones; tamquam hoc ipsum in illam aiebat quaestionem incurrere, in qua quaeritur, an raptor possit accusare patrem intra tricesimum diem: nam cum dico: non potes accusare eum, in cuius arbitrio positum est, moriaris an vivas, non magis quam magistratum in ius vocare, quam hodie (de) iudicibus tuis ferre sententiam, non magis quam miles in imperatorem suum animadvertere, adicio: non opus est accusare; nihil enim tibi proderit. etiamsi damnaveris, morieris. lex enim, si non exoraveris, perire te vult. non exoras autem, etiamsi damnas. quare hoc non in quaestionis loco ponebat? imbecillum putabat. [16] adparet enim (non) exigere legem ab eo, ut exoret patrem, qui non habet quem exoret. puta enim patrem alicuius esse tam palam furiosum, ut nihil intellegat; hunc exorari a filio vult? atqui eodem loco est manifestus demens (ac damnatus.)

FVSCVS parum hoc putabat valens esse tamquam quaestionem, satis valens tamquam argumentum; et illam alteram quaestionem [satis valens quaestionem], non posse cum patre agi eo nomine quod non peccaverit sed peccaturus sit, in aequitatis tractatione ponebat, cum diceret: agere mecum dementiae, etiamsi potes, (non debes). numquid enim peccavi? non sum exoratus? nondum transit tempus; etiamnunc [tempus] exorari possum. quam iniquum est nondum esse me nocentem et iam reum!

[17] Omnes infamaverunt raptae patrem quasi cum raptore colludentem. GALLIO dixit: (in)geniam

virginem rapuit, si tamen rapuit. SILO POMPEIVS eandem suspicionem in omnia contulit: ' exoravi' inquit 'raptae patrem'; immo tu, cum exorabilem haberet patrem, rapuisti. HISPANVS dixit: omnia cito facta sunt: iste cito rapuit, ille cito ignovit. nisi demens sum, aliquid suspicandum.

ARGENTARIVS dixit: rapta est et statim exorata , immo nescio, an exorata, deinde rapta. spero te innocentiolem fuisse quam vis videri: tu exorasse te dicis; ego te exoratum puto. dic: quid tibi cum socero convenit?

[18] RVFVS VIBIVS dixit: dic mihi, quid tibi (cum socero) convenerit, quanto tibi nuptias promiserit. non vis? tum hercules fateberis, cum dies venerit.

ASPRENAS [iam] dixit: ' aiunt ' non multum reliquum est ex triginta diebus' :isex illo dies numerarem, cum primum exorasti, aiunt iam triginta dies praeterisse.

LATRO dixit, id quod inter sententias scriptum est: ' mior' ; diergo verum.

CESTIVS hac figura declamavit, ut rogaret patrem, tamquam (non) exoratus esset raptae pater, deinde ad hanc sententiam transit: numquid peiorem causam habeo, si apud alterum iudicem vici? eadem figura declamavit et HISPO ROMANIVS, sed transit mollius: scio, quid respondere possit mihi: 'facile est domestico iudici satis facere; videro (de) te, cum ab raptae patre veneris.'

[19] In hac controversia TRIARIVS dixerat: non scies, an exores, nisi ultimus dies venerit, et tum, quamdiu licebit, perseverabo. deinde cum scholasticorum summo fragore: at tu, quisquis es, carnifex, cum strictam sustuleris securem, antequam ferias, patrem respice. belle deridebat hoc ASINIVS POLLIO: filius, inquit, cervicem porrigat, carnifex manum tollat; deinde respiciat ad patrem et dicat: 'agon?' quod fieri solet victumis. sed ioco quoque remoto aiebat rem verissimam, non posse (ad) carnificem veniri nisi eo tempore, quo iam exorari pater non posset.

[20] CESTIVS (ex) altera parte hoc colore usus est, qua(re) priorem rogasset raptae patrem: suspensum esse (nolui); volui statim illum securum esse de me. queritur, quod illum potius cogitare de matrimonio filii quam de periculo volui.

LATRO hoc colore usus est: scitis periclitantes alieno arbitrio agere. illi qui circa erant sodales, qui occurrerant amici paterni, aiebant: 'eamus statim ad raptae patrem; in eiusmodi casu hi rogantur, nam raptorum patres rogant.'

[21] SILO POMPEIVS diversum colorem huic secutus est: nota erat, inquit, duritia patris mei; itaque amici suaserunt, ad raptae patrem iremus, ne noceret apud illum tardius meum exorari patrem.

HISPO ROMANIVS bello idiotismo usus est: dixerunt, inquit, amici: 'eamus ad raptae patrem, hoc curemus; illud domi est.'

FVSCVS ARELLIVS dixit: prior rogatus est qui magis timebatur.

TRIARIVS a parte adulescentis dixit: timeo, ne mutetur, etiam(si) exoratus est. hunc sensum non imprudenter SILO POMPEIVS improbabat; aiebat enim non posse mutari semel latam sententiam.

[22] Quidam voluerunt videri cito exoratum raptae patrem, quidam tarde. FVSCVS ARELLIVS dixit: magnam partem legis consumpsi, nec de mora queror: raptae pater rogabatur. CESTIVS non probabat, et hac sententia usus est, cum hunc colorem argueret: dum vult videri rogatum diu raptae patrem, efficit, ut videatur suum diu non rogasse. malo autem videri huius patrem tarde exorari quam tarde rogari.

HERMAGORAS solebat interdum diu schemata prosequi, interdum breviter ðet fortiosð attingere, sicut in hac sententia fecit, cum suspicionem facere vellet inter raptae patrem et raptorem collusionis: PEPEISTAI FESIN O TES FTHAREISES PATES. OUTOS TACHEOS; MONONOU PRO TES FTHORAS.

[23] ARTEM(ON) dixit: LEGE, ES TI SU PROS TON PATERA TES EFTHARMENES SUMPEFONECHAS; LEGE, POS PEPEICHAS; SIOPAS ðIORIOð

GLYCON dixit: BRADEOS ELEEIS ME CHEROS RUSIS OUCH ESTI. FTHINO CHRUEROTERAN THANATOU MERIMNAN. OU PERIMENO SOU TON ELEON. hunc sensum commodius dixit LEPIDVS, Neronis praeceptor: non misereberis nisi ultimo die? ego mei ante miserebor.

DIOCLES CARYSTIVS a parte patris ethicos dixit: ' EBOðTHANASIMOS.' APOTHANE EIS TI GAR ERPAZES; EIS TI GAR EFEROU; EIS TI GAR EMAINOU; CHAI TAUTA DE POIESAS ENEDRAS E TI OMOION.

4. Abdicavit quidam filium. abdicatus se contulit ad meretricem. ex illa sustulit filium. aeger ad patrem misit; cum venisset, commendavit ei filium suum et decessit. adoptavit puerum (pater). ab altero [pater] filio accusatur dementiae.

[1] PORCI LATRONIS. Qualem vidi! ipsa fungebatur officis, sedula circa aegrotantis lectum in omnia discurrebat ministeria non incultis tantum sed laniatis capillis. ' ubi st' inquam ' meretrix?' Venit ad me subito qui diceret: ' filis, antequam moriatur, rogat venias.' non expectavi, dum iste permetteret; amens cucurri. cetera quemadmodum narrem, nescio: steterim an sederim, quid loc(ut)

us sim, quid audierim, nescio; hoc unum [huius unum] scio, iacuisse me inter duos filios. Accede hoc, puer, depositum, crimen meum; non habeo miser, cui te moriturus commendem.

[2] CESTI PII. Recepi in sinum nepotem. vultis et hunc abdicem? Duos filios (sus)tuli, huic numero iam adsuevi. Patrem accusat, fratrem infamat, infantem persequitur: rogo vos, non satius est meretricem amare quam neminem? In me novi generis dementia arguitur: sanus eram, si non agnoscerem meos. Tradidit infantem, expiravit. non habui, cui redderem. Offerebam me propinquis, expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret. illi videlicet in hac cogitatione tacebant: ' nos rogabimus, cum frater non audeat?' ' Meretricis' inquit ' ifium recepisti': nempe eius, quae meum receperat. Fatear aliquando me insanum fuisse: nescii, quis esset abdicandus; meliorem expuli.

[3] PAPIRI FABIANI. Quam nihil in illa domo meretricium [fide] vidi! adsidebat mulier tristi vultu, adfecta, aegro simillima ipsa, demissis in terram oculis. ' Pat', inquit, ' nihil cum frater locutus est?' In sinu meo filium posuit; domum pertuli. Dementia vocat quod infantem adoptavi: quid facerem? negarem aliquid filio, cum ille rogaret pro filio? Ignosco tibi, quod tam durus es: aegrum fratrem non vidisti. ille magni modo successor patrimonii natus in lectulo precario moriebatur; non servorum turba circumstabat, non amicorum. inter infantem et mulierculam deficientis adolescentis spiritus in adventum meum sustinebatur. ut intravi, cadentes iam oculos ad nomen meum erexit fugientemque animam retinuit. 'pater' ,inquit, ' quod hoc nihil deprecatus sum, non contumacia feci: fratri mandaveram.' Indico tibi crimina mea: expirantem coheredem tuum ad vitam volui revocare: ut salvus esset, rogavi deos et, licet dementia vocet. si vixisset, recepissem.

[4] ARELLI FVSCI patris. Securior eram, quoniam putaveram illi omnia praestare fratrem, cum subito nuntiatum est in ultimis esse filium, nec hoc a fratre. O me miserum, quod solum nepotem recepi!

ALBVCI SILI. Vt vidit uxorem, vidit patrem, circumspiciebat et fratrem.

IVLI BASSI. Tibi debeo, mulier, quod habuit filius meus, in qua domo aegrotaret. Pudet dicere: ut nepotem agnoscerem, rogatus sum. Non potest (ex) uno crimine dementia intellegi. nemo sine vitio est: in Catone moderatio (deerat), in Cicerone constantia, in Sulla clementia. Ad summam: tres fuimus, omnes peccavimus: ego quod abdicavi, frater quod tacuit, tu quod pro fratre non rogasti. Non sum uno herede contentus; duos habere volo, et, quo magis concupiscam, habui. Misit ad me adfectus, aeger; non ibo? mihi crede, aliter tu audis de coherede. cogitate, quis roget, pro quo roget, quem roget; videbitis neminem exorari non posse, nisi qui accusare possit et patrem.

[5] Altera pars. PORCI LATRONIS. Quem honestius subiec(er)at meretrix quam peperit. pater istius incertus est; bene cum ipso ageretur, si et mater.

FVSCI ARELLI patris. Errat, si quis [sit] me putat pecunia moveri: primum, adsuevi coheredem habere; deinde, olim iam cum puero isto paterna divisi, quia multa illi pater donavit, plus quam suam partem.

ROMANI HISPONIS. Incidit in meretricem inter omnia mala etiam fecundam. Vere mimicae nuptiae, (in) quibus ante in cubiculum rivalis venit quam maritus.

ARGENTARI. Cum abdicaret, aiebat: hoc (modo) scilicet expectabo, donec e meretrice liberos tollas? Mulier, nescio an adversus patrem iniuriosior, quod abstulisti illi heredem, an quod dedisti.

[6] ALBVCI SILI. Sine veniant illuc amici, sine propinqui; nunc erubescunt in domum meretricis accedere. Mulier, quae sine praefatione honeste nominari non potes, cedo istum puerum nulli agnoscendum, si mater adserat. Severissimus pater abdicavit etiam quem sciebat suum. [erat in domo puer, qui omnes vocabat patres] adoptavit eius filium, propter quam etiam suum eiecerat.

CESTI PII. Nullum genus iudicum recuso: si severi erunt, nocebit isti quod recepit meretricis filium; si clementes, quod abdicavit suum. Clamavit pater: ' in domum ergo meam meretrix veniet aut, quod turpius est, filium (adducet? meus potius filius) ad illam ibit!' ~~Mis~~ in domum nostram publicum puerum. Quis illis nuptiis interfuit nisi abdicatus aut abdicandus?

[7] LATRO sic divisit: an pater ob ullam adoptionem accusari possit; an ob hanc debeat.

Omnes infamaverunt adolescentem, quasi illius criminationibus factum sit, ut frater abdicaretur, et ideo sententia laudata FABIANI: nihil tecum locutus [sum] est?

Cum hoc unum puero noceat, quod ex meretrice natus est, omnes operam dederunt, ut, quantum controversia (salva) licebat, huic vitio mederentur efficerentque, ne quicquam in illa videretur meretricis fuisse nisi nomen.

MARVLLVS decenter hoc dixit simul obiciens fratri impietatem: nihil, inquit, in illa domo meretricium fuit; scires si mecum fuisses.

[8] ALBVCIVS ethicos, ut multi putant, dixit; certe laudatum est, cum diceret: exeuntem puer secutus est. non probabat hanc MESSALA sententiam: non habet, inquit, fiduciam, si mavult videri recepisse puerum quam adduxisse, neque rationis est adoptatum esse non quia debuerit, sed quia secutus sit.

Fuit autem Messala exactissimi ingenii in omni quidem studiorum parte, Latini utique sermonis observator diligentissimus. itaque, cum audisset Latronem declamantem, dixit: sua lingua disertus est. ingenium illi concessit, sermonem obiecit. non tulit hanc contumeliam Latro et pro Pythodoro Messalae orationem disertissimam recitavit [que] compositamque (cum ea suam) suasoriam (de) Theodoto declamavit per triduum. quae dixerit, suo loco reddam, cum ad suasorias venero.

[9] A parte adolescentis non unus omnibus color placuit. quidam personam eius, qualem acceperant, introduxerunt duram et asperam; ex quibus fuit et HISPO ROMANIVS: hoc unum aiebat efficiendum, ut non durus videretur sed severus. in hac parte dixit nobilem illam sententiam, quam Fabius Maximus circumferebat: venit adsidue in domum meretrix, non recedit; paulum abest, quin noverca sit.

CESTIVS bella figura egit: dementia, inquit, res est sanitati contraria. non quaeram extra exemplar sani hominis, ad quod patris dmet gatd: ipsum sibi comparabo. fuit aliquando sanus; tunc quid faciebat? oderat luxuriam, vitia castigabat. nunc tam severum senem putabitis sanum, si vobis in lupanari ostendero? sic declamavit, ut patri accusatorem patrem daret et illum argueret sibi ipsum comparando.

[10] LATRO patri pepercit, puerum pressit et dixit fratris filium non esse et ne fratrem quidem hoc fieri voluisse: illa verba aegro imperata.

FABIANVS ex omnibus istis colorem secutus est optimum, quo aiebat Messala posse non tantum bonam partem adolescentis fieri sed etiam honestam; obiecit patri, quod fratrem abdicasset, non schemate sed (de)recto: nihil, inquit, peccaverat: 'mat meretricem'; solet fieri, adolescens est; expecta, emendabitur; ducet uxorem. 'quare ergo tunc non egisti dementiae?' utam [aiebat] expectabam paenitentiam, aiebam: 'am recipiet.' (et) hoc per transitum obicere coepit, quod non recepisset, cum vidisset in lupanari habitantem: abdicasti, inquit, ut emendares; vitia augeri vides. nullum illius vitium: aetatis est, amoris est. recipe, antequam aliquid faciat, cuius mox pudore moriatur. ad ultimum obiecit illi, quod aegrum non sustulisset: [11] potest, inquit, convalescere, si viderit penates suos; (si) minus, certe moriatur salvo paterno (nomine), suo puro. 'Quare' inquit tu apud fratrem non fuisti?' ego queror: ille, cum ad te mitteret, putavit se ad duos mittere. utinam tecum fuisset, pater! redisses illinc cum filio, sed tuo. de adoptione novissime questus est et hac figura: abstulisti mihi fratrem, cum quo natus sum, cum quo educatus sum, ut quem dares? istum! indignor hanc (fieri) fratri meo contumeliam, ut huius vocetur pater.

Sed ut aliquid iocemur, FABIVS MAXIMVS nobilissimus vir fuit, qui primus foro Romano hunc novitium morbum, quo nunc laborat, intulit. de quo SEVERVS CASSIVS, antequam ab illo reus ageretur, dixerat: quasi disertus es, quasi formosus es, quasi dives es; unum tantum es non quasi: vappa. [12] hanc controversiam cum declamaret Maximus, dixit [quasi] tricolorum tale, qualia sunt quae basilicum dīnsectantd (dicebat autem a parte (patris)): omnes aliquid ad vos imbecilli, alter alterius (infirmi) onera, detulimus: accusatur pater in ultimis annis, nepos in primis, abdicatus (in) nullis. haec autem subinde refero, quod aequae vitandarum rerum exempla ponenda sunt quam sequendarum.

In hac controversia LATRO contrariam rem (non) controversiae dixit sed sibi. declamabat illam Caesare Augusto audiente et M. Agrippa, cuius filios, nepotes suos, Caesar [Lucium et Gaium] adoptaturus diebus illis videbatur. erat M. Agrippa inter eos, qui non nati sunt nobiles sed facti. [13] cum diceret partem adolescentis Latro et tractaret adoptionis locum, dixit: non asciti ex imo per

adoptionem nobilitati (in)serunt(ur, et) [in hanc] alia in hanc summam. Maecenas innuit Latio(ni) festinare Caesarem; finiret iam declamationem. quidam putabant hanc malignam rem Maecenatis esse; effecisse enim illum, non ne audiret quae dicta erant Caesar, sed ut notaret.

Tanta autem [marcus] sub divo Augusto libertas fuit, ut praepotenti tunc M. Agrippae non defuerint qui ignobilitatem exprobrarent. Vipsanius Agrippa fuerat, (at) Vipsani nomen quasi argumentum paternae humilitatis sustulerat et M. Agrippa dicebatur. cum defenderet reum, fuit accusator qui diceret: ' Agrippae, Marce et quod in medio est' (voluit Vipsanium intellegi), [fuit qui diceret] 'concurrite, Agrippae: malum habebis, (nisi) responderitis (ad) ea, Marce alterque!' mihi videtur admiratione dignus divus Augustus, sub quo tantum licuit, sed horum non possum misereri, qui tanti putant caput potius quam dictum perdere. Latio dignus fuit miseratione, qui ne excusare quidem errorem suum potuit. nihil est autem crudelius quam sic offendere, ut magis sis offensurus, si satis feceris.

5. Torta a tyranno uxor, numquid de viri tyrannicidio sciret, perseveravit negare. postea maritus eius tyrannum occidit. illam sterilitatis nomine dimisit intra quinquennium non parientem. ingrati actio est.

[1] PORCI LATRONIS. Si cum liberis torta esset, indicasset. ' Escende' , inquit, 'occide tyrannum. nisi occideris, indicabo.' Sub(it)o iniecta manu satellites ' quid miraris?' inquit, iam exposita tormenta sunt.' 'erit est' inquit mulier, 'ad stuprum non vocor.' Instabat cotidie viro uxor, exiebat tyrannicidio: 'tempus est, escende, si nihil aliud, ut liberos habeas: in tyrannide paritura non sum. miraris, si eo tempore *** matrona potuit? escende, occide tyrannum; comes sequeretur, nisi me inutilem dimisisset tyrannus. escende: ego iam feci tyrannicidio meum.' Eas nuptias tyrannicidio diduxit, quas non diduxit tyrannus.

[2] CESTI PII. Subito infelicis nuptias tyrannus oppressit: trahebantur matronae, rapiantur virgines; nihil tutum erat. nullae feliciores tunc videbantur quam quae liberos non habebant. quaedam itaque elisere conceptos, quaedam fecunditatem suam moratae sunt. quod ad hanc pertinet, ag(at) suae fortunae gratias, quad illo tempore nihil peperit. tyrannus suspicatus est nescioquid istum de tyrannicidio cogitare, sive isti aliquid excidit, sive magna consilia non bene vultus tegunt. utique de uxoris garrulitate queri non potes, cum scias, quemadmodum taceat. misit satellites: 'atrahite' inquit ' uxorem' , eadecit 'si quos filios habet' .3] veniunt in domum crudelissimi carnifices, in quorum vultibus tormenta erant. iactatur misera inter satellitum manus et toto itinere non ducitur sed trahitur. hanc aliquis, si torta non sit, mirabitur non peperisse, cum cogitar(et) iste de tyrannicidio (audacter iam consilium indicamus: iam enim, puto, licet)? Nupsit isti propter liberos, sed infelices nuptias cito tyrannus oppressit; hoc publicum divortium fuit. Rapitur in arcem mulier, inter satellitum manus vexatur atque distrahitur; hanc aliquis, etiam si non torqueatur, non parere miretur? Imposita in eculeum saepius ad absentem virum respexit quam ad praesentem tyrannum. Quam multas matres audivi illo tempore: 'quidnam volui, quae peperii!'

[4] ARELLI FVSCI. Explicantur crudelitatis adversus infelicem feminam apparatus, et illa instrumenta virorum quoque animos ipso visu frangentia ad excutiendam muliebris pectoris conscientiam proponuntur. inst(at) ante denuntiationibus quam tormentis tyrannus et minando

torquet: tacet. videt intentum tyranni vultum, videt oculos minaces: [et] tacet. flagellis caeduntur artus, verberibus corpus abrumpitur, exprimiturque (sanguis) ipsis vitalibus: (tac)et. (plus tibi praestare non potuit, si de te liberos sustulisset.) Res publica, an sit tibi ista datura liberos, nescio; tyrannicidam dedit. Ita fit, mulier: non vis parere; delicata es, cruciatus puerperi times. Fremebat indignatione captae civitatis maritus et consilio suo et uxoris adiutorio fortior: ' quomodo occidam tyrannum? quae pars accedenti maxime vacat? ubi custodiae cessant? ubi natura loci minore munimento virtutem non summovet?' sic vir et uxor noctes exercebant; miraris, si transit quinquennium inter uxorem tortam et occupatum virum? Saeviebat etiam nunc tyrannus: torquebantur in conspectu maritorum uxores. paenitebat matres fecunditatis suae.

[5] HISPONIS ROMANI. In quid desideras liberos? ut sint, quibus relinquo patrimonium? ingratus, ita tu hac salva heredem non habes? Nullum tormenti genus omisit; omnia membra laniata, omnes partes convulsae sunt. scissum corpus flagellis, (igne) exustum, convulsum tormentis. ignoscetis, puto, mulierculae, si dixeris: fessa est.

HISPANI CORNELI. Cunctabatur ille nec ullis adhortationibus in tyrannicidium poterat impelli. prorsus, cum uxorem vidisses, posses timenti ignoscere. Adsidue tormenta variantur, accenduntur extincti ignes. tortor vocatur, sub quo mariti uxorem prodiderant. ' Facisci me tecum puta: ut taceam, donas quinquennium?' Quid gloriaris, tamquam non facilius sit occidere tyrannum quam sustinere? Duplici beneficio uxoris suae obligatus (est): et quod non est occisus et quod occidit. Fastidit sterilem qui fecit.

[6] IVNI GALLIONIS. Instabat tyrannus: 'torque, illa pars etiam potest. subice ignes, in illa parte iam exaruit cruor. seca, verbera, eculeo lancina; faciam, ne viro placeat. [matrix]

PAPIRI FABIANI. Describam nunc ego cruciatus et miseram corporis patientiam inter tyrannica tormenta saevientia. extincti sanguine refovebantur ignes; (in) hoc desinebatur torqueri aliquando, ut saepius posset. exquisita verbera, laminae, eculeus, quidquid antiqua saevitia invenerat, quidquid et nova adiecerat, quid amplius dicam? et tyrannus torquebat et cum de tyrannicidio quaereret. o nos felices, quod nullis (ex)hausta puerperis fuit! tacuit ac silentio tyrannicidium fecit, certe tyrannicidam. convulsis laceratisque membris nec adhuc sufficientibus non dimissa est ex arce sed proiecta. [7] Quid est, quare uxorem dimiseris? numquid premit census onerosa sumptibus, [et] ut saeculi mos est, (et) in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo usque in publica damna privatis insanit? numquid gemmas et ex alieno litore petitos lapillos et aurum vestemque nihil in matrona tecturam concupivit? si talis esset, facile illam corrupisset tyrannus. Expecta, potest parere. non respondet ad propositum nec ad certam diem fecunditas. sui iuris rerum natura est nec ad leges humanas componitur; modo properat, modo vota praecurrit, modo lenta est et demoratur. expecta, pariet. quid dicis? ' non potest fieri.' quare? quod torta est. imputat tibi, quod ðpublica est, imputat tibi, quod torta est, imputat tibi, quod sterilis est.

IVLI BASSI. Aiebat tyrannus: ure, caede ventrem.

ARGENTARI. ' Caede ventrem, ne tyrannicidas pariat.'

[8] TRIARI. Non ex formula natura respondet, nec ad praescriptum casus obsequitur. semper expectari fortuna mavult quam regi. aliubi offendit[ur] improvisa segetum maturitas, aliubi sera magno fenore moram redemit. licet lex dies finiat, natura non recipit. Aiebat tyrannus: ' inita, nulla tua culpa est' ;tacet.) caeditur; tacet. uritur; tacet. autrum putas mirandum esse, tuum tyrannicidium an huius silentium? Expectasse aliqua per longum tempus maritum dicitur; quanta laus est servasse, cum expectasse tanta sit! alia desiderio viri attonita in ardentem rogam se misisse; haec non cum viro arsisset, quae pro viro arsit? alia pro incolumitate mariti vicaria morte decedit; creditisne hanc in tormentis oppressam morte *** amplius pro viro praestitisset, si quid amplius exegisset tyrannus?

[9] MARCELLI. (Si) quid tamen [qui] peccasset in partu, ignosci ei posset. nupserat enim isti occupato. Crudelior es etiam illo, quem occidisti, tyranno: ille torsit sed dimisit ad virum.

ALBVCI SILI. Vicerat saevitiam patientia: deerat iam sanguis, sup(er)erat fides; aliquando proiecta est. describatur distortis manibus, emotis articulis; nondum in sua membra artus redierant. talem uxorem tortor dimisit ad partum? Ingratus vocabatur, quod in praemio nullam uxoris fecerat mentionem. 'Res tuas tibi habe': inicere debuit manum et ipsum te inter res suas trahere: nihil amplius patri debes quam uxori. Mihi crede, maius fuit tyrannicidium pati quam facere.

[10] Pars altera. ARGENTARI. ' Ego tamen torta sum': merito obiceres, nisi vindicassem.

FVLVI SPARSI. Vobiscum, iudices, loquor: (quid faciam? non agam gratias, quod (non) indicavit uxor? timeo, ne vobis ingrati iam) *** (Divisio *** quaestionem in hac) controversia hanc reum facere primam, si materia patitur: ' non accepi (beneficium' an'accepi) quidem sed reddidi' at 'accepi quidem sed non potui reddere' aut isto novissime confugere: ' nonquisquis non reddidit beneficium, ingrati tenetur; animus aestimandus est non reddentis.' POLLIO ASINIVS aiebat numquam temptandam esse quaestionem primam, (nisi) manifesto obtineri posset, qua negamus nos beneficium accepisse: perit tota causa, nisi in hoc vicit. apparet enim ingratum (es)se, qui ne fatetur quidem se accepisse beneficium. [11] GALLIO noster putat, quotiens possit, hoc auferendum adversario; quotiens non possit, concutiendum; quotiens ne hoc quidem pos(sit), ita transeundum, quasi donemus et possimus quidem facere controversiam sed nolimus. idem ATTICO DIONYSIO, Apollodori discipulo, placuit; hoc ille amplius: quotiens non potuerimus, aiebat, an beneficium acceperimus, controversiam facere, de modo faciamus: non esse tam magnum, quam ille dicat; sicut in criminibus facimus, quotiens negare non possumus: esse quidem crimen illud fatemur sed levioere poena dignum, quam accusator arguat.

[12] LATRO in hac controversia non dubitabat facere primam quaestionem, an beneficium dederit. hoc in haec divisit: etiamsi scisti de tyrannicidio viri nec indicasti, non est beneficium scelus non facere. deinde, ne scisti quidem: non enim tibi indicavi nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis grave, commisi muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere, quod nescit. (alteram fecit:) etiamsi dedit beneficium, an receperit. occidi tyrannum, libertatem tibi reddidi: ultionem plenissimam persecutus sum, nefarium hostem illic occidi, ubi torserat. dices me rei publicae causa fecisse: et tu rei publicae causa tacuisti. (tertiam fecit: an ob id) tutus sit, quod lege

fecerit. deinde ultima aequitatis tractatio: an quod fecit facere debuerit. [13] hoc divisit in duo: an iam certam sterilitatem uxoris tam bonae ferre debuerit; an ne sterilis quidem pro certo sit.

Novi declamatores post Moschum Apollodoreum, qui reus veneficii fuit et a Pollione Asinio defensus damnatus Massiliae docuit, et hanc quaestionem in hac controversia fecerunt: an inter viros et uxores data beneficia ingrati lege teneantur: non est beneficium sed officium facere quod debeas. (quid,) si filius patri se dicat beneficium dare? hanc quaestionem (fecit) et GALLIO noster.

BLANDVS in ultima parte controversiae, qua de re publica disputatur, quaestionem fecit, an quinquennium numerari debeat excepta tyrannide: illud tempus non debet imputari quasi sterili, quo matres etiam editos partus abominatae sunt. illud tempus imputetur feminis, (quo) rei publicae pariunt, non tempus quo tyranno. huic subiecit, an, etiamsi aliis imputari tempus tyrannidis solet, huic non debeat.

[14] LATRO ex suo more has non quaestiones putabat sed membra illius ultimae partis ex aequitatis quaestione pendentis. an (ne) sterilis quidem, altius repetit: [a] non quaecumque quinquennio non peperit sterilis est. quid enim, si vir alicuius afuerit toto paene quinquennio? peregrinatio viri imputabitur? quid, si vir aegrotaverit? si hic maritus a tyranno tortus inutilis in concubitu suae uxoris iacuisset, imputari debuit quinquennium? quaeris quare non peper(er)it? tyrannis erat, nemo non cum parentibus suis querebatur, quod natus esset. hic quod torta est, hic quod maritus occupatus tyrannicidio non vacavit in uxoris voluptates.

[15] BVTEO, aridus quidem declamator sed prudens divisor controversiarum, contra Latronem sentiebat, Blando accedebat; aliud enim esse aiebat: ' quae intra quinquennium non peperit, non utique sterilis est' , laud: 'quae intra quinquennium non peperit, non statim dimitti potest sterilitatis nomine' . hic quaeri de condicione iuris, illic de spe fecunditatis. sed Blandum quoque arguebat; aiebat enim (non) sic fuisse quaerendum, an tyrannidis tempus excipi deberet, deinde, an, etiamsi non in aliis, [an] (in hac, tamquam) inter has gradus essent. ipse sic hanc partem (vel) quaestionem dividebat: an, quaecumque quinquennio non peperit, tamquam sterilis dimitti possit. [16] (puta) accidere, quod Atheniensibus bello accidit, ut liberi et coniuges in aliquo tutiore loco deponantur: imputabitur hoc tempus feminis, quo viros non destituunt sed non habent? si tyrannus non vetuisset istam parere, quin intra (quinquennium parere potuerit, quis dubitet?) et cum hoc vehementer implevisset et probasset, non omnes posse dimitti, si quinquennio non peperissent, tunc illo transit, an haec posset; et hic etiam nunc non hoc quaerebat, an deberet dimitti, sed an posset, et hoc contra Latronem dicebat: quomodo istam quaestionem putas in aequitatis tractationem cadere, cum quid liceat quaeratur, non quid oporteat? hic enim, an haec possit, per illa impleo: non potest, quia (in) tyrannide non (con)ceperat. aliquod tempus immune a legibus miseriae faciunt. non dico: (non peperit,) quia torta est, [et] hoc adhuc praetereo et aequitatis tractationi reservo, sed [perit quia torta est] quia tu maximae rei cogitatione occupatus nihil de liberis cogitasti.

[17] PASSIENVVS, vir eloquentissimus et temporis sui primus orator, hanc subtilitatem actionis non probabat in (Buteone); Latroni se adsentiri dicebat ideo, (quia istae) quaestiones [per] tractandae per se essent, si haec mulier (in) iusti repudii ageret; nunc ingrati agit: ita non quaeritur, an legitime sed an ingrate dimissa sit, itaque in aequitatis tractationem cadunt etiam quae iuris sunt. nam cum

quaeratur, an non oportuerit hanc dimitti, etiamsi licuit, apparet, quam utique non oportuerit, si ne licuit quidem.

ALBVCIVS itaque decentissime fecit (solebat enim fere in aliquas figuras declamationem describere) et prius egit iniusti repudii, deinde ingrati: (quis), inquit, putet eam ullum beneficium (ei dedisse), a quo tam (iniuste) quam inique dimissa (est)? hinc omnes quaestiones ad sterilitatem et aestimationem quinquennii pertinentis libere tractavit, deinde transit in ingrati accusationem.

[18] CESTIVS pro viro (hunc) introduxit colorem: quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam. postea cogitavi, et haec ipsa mihi causa cogitandi fuit uxoris ultio. utrumque (con)secutus est, ut illa marito silentium imputare non posset (et) ut maritus imputare illi tyrannicidium posset.

LATRO dixit se iam tunc de tyrannicidio cogitasse sed uxori non indicasse.

FABIANVS philosophus colorem (non) magis bono viro convenientem introduxit (quam) oratori callido. dixit enim et cogitasse (se de) tyrannicidio et uxori indicasse, et illam tum quidem fecisse quod probam feminam facere oportuit; nunc peccare, quod putet beneficium esse recte facere. hic color illi et in illa parte profuit: si beneficium putas te dedisse, quod tyrannicidium non prodidisti, ego prior dedi, qui tibi tyrannicidium credidi. repudium est hoc quo ius liberorum cupiditatem (iuvat); quo semper uti tamquam civis debui sed postea magis tamquam tyrannicida.

[19] L. VINICIVS, ðvinci faterð, Fabiani colorem valde probabat et aiebat onerari uxorem uno modo posse: si nihil umquam secretum ab illa maritus habuisset. si dixerit, inquit, post tormenta se de tyrannicidio cogitasse, tum tyrannicidium uxori debe(bi)mus: melius de viro meruit, si torta tyrannicidam fecit, quam si tacuit. sed apparet [et] aliquid de tyrannicidio cogitatum, de quo tyrannus usque eo suspicatus est, ut torqueret. (si) dixerit cogitasse quidem se de tyrannicidio ante tormenta sed uxori non indicasse, augebit uxoris beneficium. liberius enim potuit id tyrannicidium indicare, quod illi commissum non erat. potuit enim uxor etiam non indicante marito tam magni consili molitionem deprehendere. at si hunc colorem Fabiani sequor, multa efficiam: si olim de tyrannicidio cogitavi, honestior sum vetus tyrannicida et non privatis sed publicis malis ad ultionem impulsus. si, cum cogitarem, non celavi uxorem, facilius persuadebo malum me hodie maritum non esse cui semper tam deditus fui. ad ultimum hoc consequar, quod, si quod audierat tacuit, non beneficium est sed fides. [20] Hic est L. Vinicius, quo nemo civis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium: quidquid longa cogitatio alii praestatura erat, prima intentio animi dabat. ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. de hoc eleganter dixit divus Augustus: ' LVinicius ingenium in numerato habet.'

HISPO ROMANIVS maligne et accusatorie 'nihil' inquit 'ego isti narraveram; ista, ut erat necesse, aliquid ex impetu, aliquid ex nocturnis vigiliis suspicata est. unde emanaverit sermo, scietis: videtis, quo veniat tyrannus; non ad amicum meum, non ad servum sed ad istam, quae nihil negoti habuisset, si tacuisset. Tua enim causa tacuisti: sciebas te perituram, si confessa esses tyrannicidium.'

HYBREAS dixit: ḏANAPAIŠḏ OUN EPI TEN ACHRAN EPION, CHAI EI EUTOLMEIS, NUN LABE TO XIFOS.

6. Quidam luxuriante filio luxuriari coepit. filius accusat patrem dementiae.

[1] PORCI LATRONIS. Vtriusque tamen comparetur luxuria: tu consumis patrimonium patris tui, ego accusatoris mei. Naviga, milita, peregrinare; quaere adulescens, senex utere. Accusator meus diversos et inter se contrarios adfectus habet: cupit reum damnari, crimen absolvi.

CESTI PII. Potest nobis convenire: similes sumus. Puta te patrem: dic, quid me velis facere. Si tam (en) bona fide frugi es, et hoc imitor. Te ego imitor, an tu me? rogo vos: inter prior coepit? 'Luxuriaris' inquit patrimonium computemus. 'Sed tu senex es' inquit; hoc dicis: 'luxuria tua serius coepit'; tunc desinet?

[2] ARELLI FVSCI patris. 'Sed tu' inquit senex es' unde scis te non futurum luxuriosum senem? Omnia a te vitia: quod unguento coma madet, tuum est; quod laxior usque in pedes demittitur toga, tuum est. (quid)quid est, quod aiunt, a te senes discunt. Quid porro? domus nostra luxuriosos duos non capit; indulgentius te abdicare non potui. Ecquid mihi licet seniles annos meliore vita reficere? Hoc novissimum meum meritum est sed quod tibi pro (ma)ximo imputo: pro te etiam luxuriosus factus sum.

FABIANI. Noli pecuniam concupiscere. quid tibi dicam: 'haec est, quae auget discordiam urbis et terrarum orbem in bellum agitat, humanum genus cognatum natura in fraudes et scelera (et) mutuam odium instigat?' haec est, quae senes corrumpit. Quidam summum bonum dixerunt voluptatem et omnia ad corpus rettulerunt. nihil est mihi opus praecipientibus; habeo exemplum: proposui quidquid tu feceris facere. navigabo, si navigaris, militabo, si militaris. dic hodie, quid putes melius. sed illud excipio: non obicies, (quid)quid elegeris.

BLANDI. Obicit luxuriam. poteram ei hoc dicere: adulescens frugaliter vixi, quamdiu patrem habui. Ante me desisti? ante me coeperas.

[3] Blandi. 'Sed luxuriaris'. respondeo tibi: adulescens enim navigavi. Ego, inquit, iam desii, tu nondum. non miror, si prior desisti: prior coeperas.

MENTONIS. Quid? gaudium occupasti? sero luxurior?

POMPEI SILONIS. Si modo emendatus est filius meus; solet enim etiam luxuria (dis)simulari. Suo quisque ordine reus sit. Vis me ducere uxorem? si novercam haberes, iam abdicatus esses.

VIBI GALLI. Convivae certe tui dicunt: vivamus, moriendum est. si intellego, hoc nulli magis in domo dicitur quam mihi. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Adliga me, dum te custodias.

P. ASPRENATIS. Quia nihil proficiebam obiurgando, volui illi vitam suam ostendere.

IVNI OTHONIS. Malam causam haberem, si alium accusatorem haberem. malam causam haberem, si te filium non haberem.

[4] Pars altera. IVNI GALLIONIS. [aliter] A laudibus patris incipiam. fuit adolescens temperatissimus et lubricum tempus sine infamia transit. duxit uxorem, filium sustulit, ad aetatem perduxit. iam senex factus est, nisi quod sibi nondum videt(ur: in) luxuriam usque eo se proiecit, ut accusem. Senex amans, senex ebrius, circumdatus sertis et delibutus unguentis et in praeteritos annos se retro agens et validius in voluptatibus quam iuvenis exultans, nonne portentum est? luxuriosus adolescens peccat, at senex luxuriosus insanit. Aetas exaruit, vitia lasciviunt.

PAPIRI FABIANI. Navem in portu mergis. Alter solito tempore labitur, alter insolito; alter alieno, alter suo. alter annos sequitur, alter senectuti repugnat. non est luxuria tua qualem videri velis: non simulas ista sed facis, nec amantem agis sed amas, nec potantem adumbras sed bibis, nec te dicis bona dissipare sed dissipas. Nemo, puto, vitia quia odit imitatur. quis imperator ob hoc ipse de proelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? quis, ut ambitum comprimeret, ipse honores mercatus est? quis, ut seditionem leniret, turbavit rem (publicam)? non coercet vitia qui provocat.

[5] LATRO sic divisit: an ob hoc accusari pater possit. hic illam volgarem quaestionem posuit, quam solebat fastidire: (an possit dementiae agi cum patre ob ullam aliam rem quam dementiae:) si (de)liquerit, minime hoc patri obici solere; luxuriam non magis quam avaritiam, quam iracundiam. non vitia patris accusari solere sed [ad] morbum. ut possit aliquid praeter dementiae obici patri, (an) luxuria non possit. alioqui filiis, inquit, abdicare permitti(ti)s. hic de suo consumit: an, si ob hoc accusari pater a filio (potest, a tali filio) possit. hic vitiorum exprobratio. (quid,) si ebrietatem patri obicis ebrius, si petulantiam iniuriarum damnatus? etiamsi ob hoc accusari potest, etiamsi a tali filio, an, si ad castigandum filium hoc consilio usus est, damnandus sit. ait enim adolescens: quolibet alio genere debuisti me obiurgare. quid, si adulterium velles vindicare committendo? turpe est sic castigare vitia, ut imiteris. deinde, an consilio luxurietur; non enim concedit hoc filius: 'alioqui' inquit ' ~~quae~~, si coepisti sic emendare filium, cum emendaveras, non desinis?'

[6] CESTIVS (a) parte patris aiebat simulationem luxuriae significandam magis quam profitendam: ita, inquit, apparebit illum simulasse, si etiamnunc simulat. si desinit simulare, ostendit iam sibi nihil opus esse eo consilio, quasi filius emendatus sit; emendatum autem esse non concessit et adsidue dixit nihil magis se quam intervallum hoc luxuriae timere: intermissa vitia vehementius surgere.

LATRO aperte putabat simulationem confitentiam: incipio, inquit, non tantum honestum senem sed prudentem defendere, si, quod vitium videri poterat, efficio consilium. quare potius significet quam dicat frugi esse?

BLANDVS hac figura declamavit: (abdicavit) filium et pro abdicante respondit.

[7] CESTIVS aiebat adolescentis partem diligentius colorandam: facere illum rem non ita probam, patri non remittere quod a patre ipsi remissum sit. itaque sic narravit, ut suam quoque luxuriam imputaret patri: non severam fuisse disciplinam, non bene institutam domus legem, quae posset adolescentis mores formare et a vitiis aetatis abducere. quodammodo, inquit, ad luxuriam a patre praemissus sum. unguento canos madentis et commissatorem senem! utique nulli nimis luxuriosus sed parum sanus videbatur. Merito in adolescentibus (non) omnem luxuriam vindicant: cito desinunt. desii, cum haberem luxuriae istius exemplum. Quaeritis, quae res mihi remedio fuerit? aetas: illa quae faciebam iam putabam me non decere.

[8] Hunc sensum ipse Cestius sano genere dixit; FLAVVM ALFIVM, auditorem suum, qui eandem rem lascivius dixerat, obiurgavit. Flavus hoc modo dixit: ðcum desiderio scripsisseð paulatim se ad frugalitatem redisse et odium sibi vitiorum factum. hoc fuit, inquit, quare desinerem: sentiebam, inquit, me senem fieri. Cestius hoc aiebat dulcius quidem (esse) sed corripuit ultimam sententiam: incredibile est, inquit, cum iuvenis sit, sensisse illum se senem fieri, et nolim videri tam diu luxuriatum, donec sentiret se senem fieri.

[9] FVSCVS ARELLIVS dixit: non accusaturus patrem sed me defensurus sum, ne aliena luxuria male audiam. Hoc consilium luxuriante filio (in)honestum, emendato supervacuum. in narratione hunc colorem habuit: subito furore conlapsam patri mentem. meretricem (vi)di pendentem collo senis et parasitorum circumfusum patri gregem, turpes int(erim) cum rivalibus rixas et ebrietati nocturnae additum diem. putavi initio et ego consilium esse, non morbum: desii luxuriari; ' ~~esinet~~ inquam ' si ~~propter~~ me coepit.' ~~per~~manet (in) iuvenalibus vitiis et turpius luxuriosus et diutius. quid faciam? (si) ex suo more emendare patrem volo, luxuriandum est.

[10] SILO POMPEIVS patronum adolescenti dedit, quod non putabat in accusatoris persona Latro faciendum, ut aliquis per patronum accusaret patrem.

RVFVS VIBIVS (dixit a parte) adolescentis: festivum senem! in honorem filii sui ebrius fit. in narratione hoc usus est colore: solutum patrem, iam mente eius labente, laudare coepisse luxuriam: dicere eos es(se) felicissimos, qui sibi amare permetterent nec curarent tantum habere quantum acceperant; obiurgare interim, quasi non commodaret: ' usticum' inquit iuvenem!' ~~rap~~matura' inquit 'severitas non est frugalitas sed tristitia; quid tu senex facies?' non ~~re~~ditis haec illum dixisse, qui, ut ait, ita me obiurgare vult, (ut) luxurietur?

[11] ARGENTARIVS hoc colore declamavit: duo luxuriantur in domo: alter iuvenis, alter senex;

alter filius, alter pater. uterque aequae licenti cultu per publicum incedit. alter vobis hoc ait: 'concessis aetati (voluptati)bus utor et iuvenali lege defungor; id facio quod pater meus fecit, cum iuvenis esset. negabit? bona ego aetate coepi: simul primum hoc tirocinium adolescentiae quasi debitum ac sollemne persolvero, revertar ad bonos mores.' qui qualem causam habeat, videritis: facit etiamsi non quod oporteat fieri, at quod solet. alter ait: 'scio me novum civitatis miraculum incedere, luxuriosum senem, sed hoc castigandi genus commentus sum: ut emendarem filium, ipse peccare coepi.' (¶)a, si avos viveret, ut nemo in domo luxuriosus esset, tres luxuriosi fuis(se)tis?

[12] A parte patris GLYCON SPYRIDION dixit: EGO MEN ðARLINð DAMANON, SU D OU ðASIAGEð.

AGROITAS Massiliensis longe vividior sententiam dixit quam ceteri Graeci declamatores, qui in hac controversia tamquam rivales rixati sunt. dicebat autem Agroitas arte inculta, ut scires illum inter Graecos non fuisse, sententiis fortibus, ut scires illum inter Romanos fuisse. sententia quae laudabatur haec fuit: EPI TES ASOTIAS TOUTO DIAMEFONECHAMEN SU MEN DAPANAS EDOMENOS, EGO DE LUPOUMENOS.

DAMAS SCOMBRVS: ESTUGEMENEN ASOTIAN ASOTEUE.

[13] DIOCLES CARYSTIVS: EITH EUCHARISTOIES. ARTI ECH TES ASOTIAS METABALLOMAI.

HERMAGORAS raras sententias dicebat sed argutas et quae auditorem diligentem penitus adficerent, securum et negligentem transcurrerent. in hac controversia dixit: O TUCHES DEINES. TAUTA EPITATTONTES ALLELOIS ELUSSOMEN.

BARBARVS dixit vulgarem sensum satis vulgariter: GNOSE, TECHNON, OTI NOUS GERA SUNANTHEI.

Elegantius hoc composuit HISPO ROMANIVS: placet vobis frugalitas mea, quod patrimonium servavi, quod acquisivi, quod uxorem mature duxi, semper dilexi, quod ab omni me tutum fabula praestiti? illud adfirmo, nihil tota vita frugalius feci.

Rem ab omnibus dictam celerrime SYRIACVS VALLIVS dixit: fili, quando vis desinamus?

7. Quidam, cum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. in viciniam mulieris peregrinus mercator commigravit. ter illam appellavit de stupro adiectis pretiis; negavit illa. decessit mercator, testamento heredem omnibus bonis reliquit formosam et adiecit elogium: 'puerum repperi' .dit hereditatem. redit maritus, accusat adulteri ex suspitione.

[1] PORCI LATRONIS. Quamquam eo prolapsi iam mores civitatis sunt, ut nemo ad suspicanda adulteria nimium credulus possit videri, tamen ego adeo longe ab eo vitio iam [patientiam aut mium] (abesse videor, ut) magis timeam, ne quis in me aut nimiam patientiam aut nimium stuporem arguat, quod tam seram querellam detuli: non accuso adulteram nisi divitem factam; ex ea domo ream protraho, in qua iam nihil meum est. cum ego tamdiu peregrinatus sim, nullum periculum terra marique fugerim, plus (ista) intra unam viciniam quam ego toto mari quaesit. post tantos impudicitiae quaestus si tacere possum, confitendum habeo [in] hac me causa afuisse, ut in accessionem patrimoni peregrinando cum uxore certarem. illud, iudices, mihi tormentum est, quod notata iudicio vestro, ut multiplicatam dotem perdat, plus tamen ex quaestu [habet] habitura est, quam quantum damnatae perdendum est: tantum in istam dives amator effudit, (ut) post poenam quoque expediat fuisse adulteram.

[2] Quae praeceperim uxori proficiscens, scio. cetera, quemadmodum adulescens formosus, dives, ignotus in viciniam formosae et in absentia viri nimium liberae mulieris commigraverit, quemadmodum adsidua satietate continuatae per diem noctemque libidinis exhaustis viribus perierit, interrogate rumorem. vos interrogo, iudices, quid officii mei fuerit: poteram ego salvo pudore meo nihil de hereditate suspicari, in qua etiam nomen auctoris ab uxore doctus sum? veni nihil aliud quam ut fortunam meam querar; nam causam melius vos nostis.

[3] Tempus est, iudices, de uxore marito credi. (concedo) mulierem tam formosam amari potuisse; pudica certe sic amari, ne sollicitaretur, potuit. neque (est), quod dicat: ' non in ~~no~~ istud arbitrio positum' . ~~eratis~~ vos, iudices, si non maius ad sollicitandam matronam putatis irritamentum spem corrumpendi quam faciem quamvis amabilem visu. si tantum in formosa sperari posset quantum placere potest, omnes formosae in se universos oculos converterent. matrona, quae (tuta) esse adversus sollicitator(um) lascivias volet, prodeat in tantum ornata, quantum ne immunda sit; habeat comites eius aetatis, qua impudici, si nihil aliud, in verecundiam annorum [re]movendi sint. ferat iacentis in terram oculos. adversus officiosum salutorem inhumana potius quam inverecunda sit, etiam in necessaria resalutandi vice multo rubore confusa. sic se in verecundiam pigneret, (ut neget) longe ante impudicitiam suam ore quam verbo. in has servandae integritatis custodias nulla libido inrumpet.

[4] Prodite mihi fronte in omne lenocinium composita, paulo obscurius quam posita veste nudaе, exquisito in omnes facetias sermone, tantum non ultro blandientes, ut quisquis viderit non metuat accedere; deinde miramini, si, cum tot argumentis impudicitiam praesumpserit, cultu, incessu, sermone, facie, aliquis repertus est, qui incurrenti adulterae se non subduceret!

Internuntium, puto, illa sollicita(to)ris arripi et denudari iussit, flagella et verbera et omne genus cruciatus poposcit, in plagas deterrimi Mancipi vix imbecillitatem muliebris manus continuit. quotiens absentis viri nomen imploravit, quotiens, quod non una peregrinaretur, questa est! [5] nemo sic negantem iterum rogat.

Cum quo questa es? apud quem indignata es? abunde te in argumentum pudicitiae profecturam putas, si stuprum tantum negaveris, quod plerumque etiam impudicissima spe uberius praemi de

industria simulat? quando de iniuria tua viro scripsisti et, ne in occasionem similis iniuriae solitudo tua pateret, maturiorem reditum rogasti? et quanto decentius contumeliam penetralium meorum uxoris epistula quam testamento sollicitatoris cognoscerem! miserrimus omnis saeculi maritus: sic contempta absentia mea etiam nunc iniuriam meam nescirem, si qui fecerat tacere voluisset.

[6] Totiens sollicitata non (iram) in istam faciem, qua placere poteras, convertisti? non omne ornamentum veluti causam talis iniuriae exsecrata es? quod proximum est a promittente, rogata stuprum tacet!

Inspicite adulterae census: ex eo impune est, quod adulter isti dedit. si est aliquid, quod non (ded) erit, quid singillatim omnia percenseo? quicquid ego (ag)novi meum, do tibi; miser maritus cum omni censu meo inter munera adulteri lateo. ' sol heres esto.' quid ita? 'habes,' inquit ' scripsit causas: quia, cum semel appellassem, cum (iterum appellassem, cum) tertio appellassem, non corrumpti.' ¶o nos nimium felici et aureo, quod aiunt, saeculo natos! sic etiam qui impudicas quaerunt pudicas honorant? ' omnium bonum meorum, omnis pecuniae meae sola heres esto, quia corrumpti non potuit, quia tot sollicitationibus expugnari non potuit, quia tam fideliter pudicitiam custodivit.' tace paulisper nomen auctoris: numquid non testamentum viri creditis? ecce nullam in uxore suspicatus infamiam, inter mutuum eius amorem (aut certe ita creditum) iam moriturus tabellas occupare si volo et in(vi)cem muneribus meis imponere elogium, ex testamento adulteri petendum est.

' Sol heres esto, quamvis aliena, quamvis ignota, tantum quia pudica, quia incorrupta est.' §] quid? isti tam censorio adultero non mater est, non soror, non propinqua? an nulla earum pudica est? idcirco scilicet cum tantis divitiis peregrinas urbes in honorem pudicitiae ignotae perambulat: illic, ubi natus est, nulla pudica erat, atque illic, ubi negotiatus, quia nulla non prostituta erat, vacuo testamento pudica (he)res per errorem quaesita est.

Ego adulteram arguo, qui in matrimonium recepi, qua communis ex ista liberos precatus sum, qui pudicam libentissime crederem. adeone iam ad omnem patientiam saeculi mos abiit, ut adversus querimoniam viri uxor alieno teste defendatur? at hercules adversus externorum quond(am) opiniones speciosissimum patrocinium erat 'ego viro placeo' . ¶at ego, si hunc morem scribendi recipitis, in conspectu vestro ita scribam: uxor mea heres (ne) esto, quod peregrinante me adamata est, quod heres ab adulescente alieno ac libidinoso relicta est, quod tam infamem hereditatem adit. a duobus vos testamentis in consilium mitto: utrum secuturi estis? quo ab adultero absolvitur an quo damnatur a viro?

Vnus pudicitiae fructus est pudicam credi, et adversus omnes inlecebras atque omnia delinimenta muliebribus ingeniis est veluti solum (ac) firmamentum in nullam incidisse fabulam. ðnovos fortasse non in omnium existimationem ocure et horrendum multa deinde ab varia daturis experimenta. ð feminae quidem unum pudicitia decus est; itaque ei curandum est esse ac videri pudicam ***

(EXCERPTA CONTROVERSIARVM LIBRI SECVNDI)

Adoptandus post tres abdicatos

[1] Dives tres filios abdicavit. petit a paupere unicum in adoptionem. pauper dare vult; nolentem ire abdicat. contradicit.

Numquam futurum putavi, ut aut pater meus liberos odisset aut dives concupisceret. Diu dubitavi, ille amicum temptaret an hic filium. Ita nos pauperes sumus, qui habemus quod divites rogent? Si immerito abdicavit, odi patrem tot eicientem innocentes; si merito, odi domum tot facientem nocentes. Amo aequae paupertatem ac patrem: utroque adsuevi. Non tibi per multos fulta liberos domus est, quamquam ne sic quidem debuisti dare; tutior enim adversus fortunam est cui aliquid post damnum superest. 'Abdico' inquit: apparet, unde venias. Vna inter nos disputatio est: iste me dignum putat beato patre, ego meo. 'Divitem' inquit: esse te volo' : o mabdicandum, si talem patrem relinquo! Quid me videri velis, nescio; innocentem? sed abdicor; nocentem? sed adoptor. Non, ut in ceteris abdicacionibus, in mea potestate est non abdicari: perditurus sum patrem, si abdicor, perditurus, si non abdicor. Quid interest, utrum eiciar an transferar? Etsi parendum est in omnibus patri, in eo non est parendum, quo efficitur, ne pater sit. Grave est carere unico, gravius eo, quem alius concupiscit. Non delectant ignoti servorum domino greges nec sonantia laxi ruris ergastula; patrem gratis amo. Necesse est timeam infelicem liberis domum. Non potest inveniri reconciliationis aptius tempus: dives filios quaerit.

Pars altera. Magnum et hoc inter cetera paupertatis incommoda, quod abdicacionem filius non timet. Senatorium gradum census ascendit, census equitem Romanum a plebe secernit, census in castris ordinem promovet, censu iudex in foro legitur. Facilius est paupertatem laudare quam ferre. 'Si emendati' inquit ' fuerint liberi mei, habebo hunc cum illis; si perseveraverint, habebo pro illis' .

Extra. Aridi declamatores fidelius quos proposuerunt colores tuentur; non enim alicuius sententiae dulcedo subrepat, nullum schema sollicitat. Sic quae malam faciem habent saepe pudicae sunt: non animus illis deest sed corruptor. Gallus Vibius fuit tam magnae olim eloquentiae quam postea insaniae. cui hoc accidisse uni scio, sit ad insaniam non casu caderet sed iudicio perveniret; nam dum insanos imitatur, dum lenocinium ingenii furorem putat, quod simulabat ad verum redegit. Otho Iunius pater edidit quattuor libros colorum, quos belle Gallio noster Antiphontis libros vocat: tantum in illis somniorum est. Syriacus contra Maximum Stertinium, a quo premebatur, cum comes eius fuisset, dixit: per annos XV in officio tuo fui; hic, quid peccaverim. sed haec est consuetudo vestra: iniuriam vocatis finem servitutis.

Ius iurandum mariti et uxoris

[2] Vir et uxor iuraverunt, ut, si quid alteri accidisset, alter moreretur. vir peregre profectus est, misit nuntium uxori, qui diceret se decessisse. uxor se praecipitavit. recreata iubetur a patre virum relinquere; non vult. abdicatur. contradicit.

Dii immortales, qua debetis prudentia humanum genus regitis: effecistis, ut illud non periculum amanti esset sed experimentum. Hos dividere vult socer, quos ne mors quidem dividet? 'moriar' inquit; 'abeo et causam et exemplum: quaedam se maritorum rogis ardentibus miscuerunt, quaedam anima redemerunt maritorum salutem.' sollicitudine brevi inter has puella viva numeratur. Assiduae contentiones erant 'sineet vivere non possum' ; 'imago sine te.' qui certantium exitus solet esse, iuravimus. Hic animus sine dubio iurantium fuit, ut vivi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Pars altera. 'Non possuñinquit' elinquere virum' ; quicquam non potest, quae mori potest? paene, dum falsae mortis nuntium misit, verae recepit. Potes sine viro pati: peregrinationem eius tulisti. Iure iurando iam liberata es casu proximo.

Extra. Ovidius Naso apud Arellium Fuscum magistrum suum hanc controversiam declamavit; nam Latronis admirator erat. Latro in praefatione quadam dixit: non vides, ut immota fax torpeat et ignes exagitata restituat? mollit viros otium, ferrum situ rubiginem ducit. Naso dixit:

Vidi ego iactatas mota face crescere flammam
et rursus nullo concutiente mori.

Hic autem dixit: quidquid laboris est, in hoc est, ut uxori virum et uxorem viro diligere concedas. necesse est deinde, ut iurare permittas, si amare permiseris. Eiusdem: pauca nosti, pater, crimina: et litigavimus aliquando et cecidimus et, quod fortasse non putas, peieravimus. Rogatus aliquando ab amicis suis, ut tolleret tres versus, invicem petivit, ut tres exciperet, in quos nihil illis liceret. scripserant illi quos tolli vellent secreto, hic quos tutos esse vellet. in utrisque codicillis idem versus erant, ex quibus primum fuisse narrabat Albinovanus Pedo, qui inter arbitros fuerat:

semibovemque virum semivirumque bovem;

secundum:

et gelidum Borean egelidumque Notum.

ex quo apparet summi ingenii viro non iudicium defuisse ad compescendam licentiam carminum suorum sed animum. aiebat interim decentiorem faciem esse, in qua aliquis naevus esset.

Raptor patrem non exorans

[3] RAPTOR, NISI ET SVVM ET RAPTAE PATREM INTRA DIEM TRICESIMVM

EXORAVÉRIT, PEREAT. Raptae patrem exoravit, suum non exorat. Reum facit dementiae.

Quid contremiscis, senectus? quid, lingua, trepidas? quid obtorpuistis, oculi? nondum est tricesimus dies. Ne tristiore quidem vultu expugnatam filiae pudicitiam tulit. Nimis cito exoratus est. Ne omnia vitia ab adolescentia repetam, virginem rapuit, patrem accusat; haec intra triginta dies. putas me accusatori promissurum quod filio negavi? Miraris dubitare patrem? lex ipsa inter mortem et nuptias dubia est. Semper sibi licere omnia credidit, nihil me umquam rogavit. 'ignovit' inquit; tã aliquis ante me rogatus est? Demens sum, vides, nimirum turpiter vivo, legem ignoro, dies tuos non numero. 'Demens' inquit; potest aliquis ignoscere sic roganti? Deliberabo cum amicis, deliberabo cum propinquis. Me miserum, quam paene promisi! O me miserum, quod tantum triginta diebus irasci possum! Quid miraris, si illum citius exorasti? facilius est iniuriam donare quam crimen. procede in medium, senex, cuius misericordia crudelis sum. 'Iam' inquit 'magnum tempus est' ; et tibi vacat accusare? Sic aliquis exorat, sic deprecatur? apparet nunc te primum rogare. Quid enim tamquam demens egi? non sum exoratus? nondum transit tempus; etiam nunc exorari possum. quam inicium est nondum esse me nocentem et iam reum!

Pars altera Me miserum, pater! irae tuae detractum est nihil, tempori multum. infeliciores sum quam si neutrum exorasset. Si servaturus es filium, iam tempus fuit; si occisurus, iam tempus est. Prior rogatus est qui magis timebatur.

Nepos ex meretrice susceptus

[4] Abdicavit quidam filium. abdicatus se contulit ad meretricem et ex ea sustulit filium. aeger ad patrem misit; cum venisset, commendavit ei filium et decessit. pater post mortem illius in adoptionem recepit nepotem. accusatur ab altero filio dementiae.

Dementia in me novi generis arguitur: sanus eram, si non agnoscerem meos. Expectabam, ut aliquis pro abdicato rogaret; nemo audebat propinquorum fratre cessante. Deficientis spiritus in adventum meum sustinebatur. intravi; iam cadentes oculos ad meum nomen erexit fugientemque animam retinuit. In sinu meo et filium et animam deposuit. Nuntiatum est mihi in ultimis esse filium, nec hoc a fratre.

Pars altera. Pater istius incertus est; bene cum isto ageretur, si et mater. Incidit in meretricem inter cetera mala et fecundam. Mulier, nescio (an) adversus patrem iniuriosior, quod abstulisti illi heredem, an quod dedisti. Adoptavit eius filium, propter quam eiecerat suum.

Torta a tyranno pro marito

[5] Torta a tyranno uxor, numquid de viri tyrannicidio sciret, perseveravit negare. postea maritus eius tyrannum occidit. intra quinquennium non parientem sterilitatis nomine dimisit. agit illa ingrati.

Eas nuptias tyrannicidium diduxit, quas non diduxit tyrannus. Trahebantur matronae, rapiebantur virgines; nullae tunc videbantur feliciores quam quae liberos non habebant. Suspensus est hunc tyrannus de tyrannicidio cogitare, sive isti aliquid excidit, sive non bene tegit vultus magna consilia. tamen de uxoris garrulitate queri non potest, cum sciat, quemadmodum taceat. Imposita in eculeum saepius ad absentem virum respexit quam ad praesentem tyrannum. Explicatur totus adversus infelicem feminam tyrannicae crudelitatis apparatus et illa instrumenta virorum quoque animos ipso visu frangentia ad excutiendam muliebris pectoris (con)scientiam proponuntur. Verberibus corpus abrumpitur. Nescio, res publica, an tibi ista mulier datura sit liberos; tyrannicidam dedit. Miraris, si transiit quinquennium inter uxorem tortam et occupatum virum? Scissum corpus flagellis, igne adustum tormentisque convulsum. ignoscetis, puto, mulieri, si dixerit: fessa est. Quid tyrannicidio gloriaris? facilius est tyrannum occidere quam sustinere. Verbera. laminae, eculeus, quidquid antiqua saevitia invenerat, quidquid adiecerat nova, quid amplius dicam? et tyrannus torquebat et cum de tyrannicidio quaereret. Num premit censum onerosa sumptibus et, ut saeculi mos est, in deterius luxu fluente muliebris ambitio certamine mutuo usque in publica damna privatis insanit? numquid gemmas et ex alieno litore petitos lapillos? Expecta, potest parere. non respondet ad certam diem fecunditas, sui iuris rerum natura est. Vtrum putas tuum esse mirandum tyrannicidium an huius silentium?

Pars altera. ' Ego ~~tita~~ sum.' ~~mihi~~ obiceres, nisi te vindicasset. Etiam si scisti de tyrannicidio viri nec indicasti, non est beneficium scelus non facere. deinde, nec scisti: non enim tibi indicavi nec tam magnum consilium, virilibus quoque animis grave, commisi muliebri garrulitati, quae id solum potest tacere, quod nescit. Quo tempore uxor torta est, nihil adhuc de tyrannicidio cogitabam. postea cogitavi, et haec ipsa mihi cogitandi causa fuit uxoris ultio. Si quod audierat tacuit, non beneficium est sed fides.

Extra. L. Vinicius, quo nemo civis Romanus in agendis causis praesentius habuit ingenium: quidquid longa cogitatio illi praestatura erat, prima intentio animi dabat. ex tempore causas agebat, sed non desiderabat hanc commendationem, ut ex tempore agere videretur. de hoc eleganter dixit divus Augustus: ' L. Vinicius ingenium in numerato habet.'

Pater et filius luxuriosi

[6] Quidam luxuriante filio luxuriari coepit. accusatur a filio dementiae. contradicit.

Accusator meus inter se contrarios adfectus habet: cupit reum damnari, crimen absolvi. 'Sed tu senex (es)', inquit; hoc dicis: 'luxuria tua serius coepit, citius desinet.' ~~Quidam~~ summum bonum dixerunt voluptatem. nihil est mihi opus praecipientibus: habeo exemplum. Ostendi tibi luxuriam, quam in te non videbas. Ebrietatem patri obicis ebrius?

Pars altera. Adulescens luxuriosus peccat, senex luxuriosus insanit. Nemo vitia quia odit imitatur. quis imperator ob hoc ipse de proelio fugit, ut bene pugnaret exercitus? Non coercet vitia qui provocat. Meam quoque luxuriam patri imputabo. non sub severa fui disciplina, non sub bene

institutae domus lege, quae posset adulescentis formare mores et a vitiis aetatis abducere. quodammodo ad luxuriam a patre praemissus sum. madent unguento cani et comissator senex nulli nimis luxuriosus sed parum sanus videtur.

Peregrinus negotiator

[7] Quidam, cum haberet formosam uxorem, peregre profectus est. in viciniam mulieris peregrinus mercator migravit. ter illam appellavit de stupro adiectis pretiis; negavit illa. decessit negotiator, testamento heredem omnibus bonis reliquit formosam et adiecit elogium: ' qui pudicam comperi' . adiit hereditatem. redit maritus, accusat adulteri ex suspicione.

Seram querelam detuli: non accuso adulteram nisi divitem factam. Post tantos impudicitiae quaestus si tacere possum, confitendum habeo hac me causa afuisse. Tempus est de uxore marito credi. Ferat matrona iacentes in terram oculos et adversus officiosum salutatorem inhumana potius quam inverecunda sit. Longe ante (im)pudicitiam suam ore quam verbo neget. Nemo fortiter negantem iterum rogabit. ' Omnium bonorum sola heres esto, quia corrumpi non potuisti, quia tam fideliter pudicitiam custodisti.' tace paulisper nomen auctoris: numquid non testamentum viri creditur? Adeone iam omnis patientia saeculi nostri abiit, ut adversus querimoniam viri alieno teste defendatur uxor?

Muliebrium vitiorum fundamentum avaritia est. Quae potest non timere opinionem adulterii, potest non timere adulterium. Ex omni rupe conchylium contrahitur, quo vestis cruentetur; infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veste perspicua sit et nihil in corpore uxoris suae plus maritus quam quilibet alienus peregrinusque cognoverit. futura eius aestimabo iudicia; interim, quod rogat, comperit impudicam. Omnes te impudicam locuntur, pudicam tantum et unus et peregrinus, qui plus laudator quam accusator nocet. Vxorem meam nusquam pudicam audivi nisi in adulteri elogio. Deice in terram oculos et aures externorum vocibus claude; sibi quisque pro te neget. Pudicam ille dixit, ego impudicam; puto, plus credetis civi quam peregrino, marito quam adultero. Ipsum elogium scripsit corruptoris animo. ' Qui pudicam' riquit 'comperi' : quod nulli praeter me contigit.

Pars altera. Formosa est: hoc natura peccavit; sine viro fuit: hoc maritus peccavit; appellata est: hoc alius peccavit; negavit: hoc pudice; heres relicta est: hoc feliciter; hereditatem adiit: hoc consulte fecit.

Liber III

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Quosdam disertissimos cognovi viros non respondentes famae suae, cum declamarent; in foro maxima omnium admiratione dicentes, simul ad has domesticas exercitationes secesserant, desertos ab ingenio suo. quod accidere plerisque aequè mihi mirum quam certum est.

Memini itaque me a SEVERO CASSIO quaerere, quid esset, cur in declamationibus eloquentia illi sua non responderet. [2] In nullo enim hoc fiebat notabilius. oratio eius erat valens, culta, vigentibus plena sententiis. nemo minus passus est aliquid in actione sua otiosi esse: nulla pars erat, quae non sua virtute staret, nihil in quo auditor sine damno aliud ageret; omnia intenta, aliquid petentia. nemo magis in sua potestate habuit audientium affectus. verum est, quod de illo dixit Gallio noster: 'cum diceret, rerum potiebatur; adeo omnes imperata faciebant: cum ille voluerat, irascebantur, (flebant, miserebantur). nemo non illo dicente timebat, ne desineret.

[3] Non est, quod illum ex his quae edidit aestimetis; sunt quidem et haec, quibus eloquentia eius (agnoscatur, tamen auditus) longe maior erat quam lectus. non hoc ea portione illi accidit, qua omnibus fere, quibus maiori commendationi est audiri quam legi, sed in illo longe maius discrimen est. primum, tantumdem erat in homine quantum in ingenio: corporis magnitudo conspicua, suavitas valentissimae vocis (quamvis haec inter se raro coeant, ut eadem vox et dulcis sit et solida), pronuntiatio quae histrionem posset producere, (nec) tamen quae histrionis posset videri. [4] nec enim quicquam magis in illo mirareris quam quod gravitas, quae deerat vitae, actioni super(er)at: quamdiu citra locos se continebat, censoria oratio erat. Deinde, ipsa quae dicebat meliora erant quam quae scribebat. vir enim praesentis animi et maioris ingenii quam studii magis placebat in his, quae inveniebat, quam in his, quae attulerat. iam vero iratus commodius dicebat, et ideo diligentissime cavebant homines, ne dicentem interpellarent. [5] uni illi proderat excuti; melius semper fortuna quam cura de illo merebat(ur). [id] numquam tamen haec felicitas illi persuasit negligentiam: uno die privatas plures (quam duas) non agebat et ita, ut alteram ante meridiem ageret, alteram post meridiem; publicam vero numquam amplius quam unam uno die. nec tamen scio, quem reum illi defendere nisi se contigerit; adeo nusquam rerum ullam materiam dicendi nisi in periculis suis habuit. [6] sine commentario numquam dixit nec hoc commentario contentus erat, in quo nuda res ponuntur; ex maxima parte perscribebatur actio. illa quoque, quae salse dici poterant, adnotabantur. sed cum procedere nollet nisi instructus, libenter ab instrumentis recedebat. ex tempore coactus dicere infinito se antecedeat. numquam non utilius erat illi deprehendi quam praeparari, sed magis illum suspiceres, quod diligentiam non relinquebat, cum illi tam bene temeritas cederet.

[7] Omnia ergo habebat, quae illum, ut bene declamaret, instruerent: phrasin non vulgarem nec sordidam sed electam; genus dicendi non remissum aut languidum sed ardens et concitatum; non lentas nec vacuas explicationes sed plus sensuum quam verborum habentes; diligentiam, maximum etiam mediocris ingenii subsidium. tamen non tantum infra se, cum declamaret, sed infra multos erat; itaque raro declamabat et non nisi ab amicis coactus. [8] sed quaerenti mihi, quare in declamationibus impar sibi esset, haec aiebat: ' quod in ~~o~~ miraris, paene omnibus evenit. magna

quoque ingenia , a quibus multum abesse me scio , quando plus quam in uno eminuerunt opere?' Ciceronem eloquentia sua in carminibus destituit; Vergilium illa felicitas ingenii (in) oratione soluta reliquit; orationes Sallustii in honorem historiarum leguntur; eloquentissimi viri Platonis oratio, quae est pro Socrate scripta, nec patrono nec reo digna est. [9] hoc non ingeniis tantum sed corporibus videmus accidere, quorum vires non ad omnia, quae viribus efficiuntur, aptae sunt: illi nemo luctando par est; ille ad tollendam magni ponderis sarcinam praeualet; ille quidquid apprehendit non remittit sed in proclive nitentibus vehiculis moraturas manus inicit. ad animalia venio: alii ad aprum, alii ad cervum canes faciunt; equorum non omnium, quamvis celerrimi sint, idonea curriculis velocitas est; quidam melius equitem patiuntur, quidam iugum. [10] ut ad meum te morbum vocem, Pylades in comoedia, Bathyllus in tragoedia multum a se aberrant. ðnomini meoð cum velocitas pedum non concedatur tantum sed obiciatur, lentiores mantis sunt; quidam cum hoplomachis, quidam cum Thraecibus optime pugnant, quidam sic cum scaeva componi cupiunt, quomodo alii timent. in ipsa oratione quamvis una materia sit, tamen ille, qui optime argumentatur, neglegentius narrat; ille non tam bene implet quam praeparat. Passienus noster cum coepit dicere, secundum principium statim fuga fit, ad epilogum omnes revertimur; media tantum quibus necesse est audiunt. [11] miraris eundem non aequè bene declamare quam causas agere, aut eundem non tam bene suasorias quam iudiciales controversias dicere? Silo Pompeius sedens et facundus et litteratus est et haberetur disertus, si a praelocutione dimitteret; declamat tam male, ut videar belle optasse, cum dixi: numquam surgas. magna et varia res est eloquentia neque adhuc ulli sic indulsit, ut tota contingeret; satis felix est qui in aliquam eius partem receptus est. [12] ego tamen et propriam causam videor posse reddere: adsuevi non auditorem spectare sed iudicem; adsuevi non mihi respondere sed adversario; non minus devito supervacua dicere quam contraria. in scholastica quid non supervacuum est, cum ipsa supervacua sit? indicabo tibi affectum meum: cum in foro dico, aliquid ago; cum declamo, id quod bellissime Censorinus aiebat de his, qui honores in municipiis ambitiose peterent, videor mihi in somnis laborare. [13] deinde res ipsa diversa est: totum aliud est pugnare, aliud ventilare. hoc ita semper habitum est, scholam quasi ludum esse, forum arenam, et ille ideo primum in foro verba fracturus tiro dictus est. agedum istos declamatores produc in senatum, in forum: cum loco mutabunt(ur). velut adsueta clauso et delicatae umbrae corpora sub divo stare non possunt, non imbrem ferre, non solem sciunt; vix se inveniunt. adsuerunt enim suo arbitrio disertis esse. non est, quod oratorem in hac puerili exercitatione spectes. [14] quid, si velis gubernatorem in piscina aestimare? diligentius me tibi excusarem, tamquam huic rei non essem natus, nisi scirem et Pollionem Asinium et Messalam Corvinum et Passienum, qui nunc primo loco stat, minus bene videri (dicere) quam Cestium aut Latronem. [15] utrum ergo putas hoc dicentium vitium esse an audientium? non illi peius dicunt, sed hi corruptius iudicant. pueri fere aut iuvenes scholas frequentant; hi non tantum disertissimis viris, quos paulo ante rettuli, Cestium suum praeferunt, (sed etiam Ciceroni praeferrent,) nisi lapides timerent. quo tamen uno modo possunt, praeferunt; huius enim declamationes ediscunt, illius orationes non legunt nisi eas, quibus Cestius rescripsit. [16] memini me intrare scholam eius, cum recitaturus esset in Milonem. Cestius ex consuetudine sua miratus dicebat: ' si Thæx essem, Fusius essem; si pantomimus essem, Bathyllus essem; si equus, Melissio.' non continui bilem et exclamavi: ' iscloaca esses, maxima esses!' risus omnium ingens: scholastici intueri me, quis essem, qui tam crassas cervices haberem. Cestius Ciceroni responsurus mihi quod responderet non invenit sed negavit se executurum, nisi exissem de domo. ego negavi me de balneo publico exiturum, nisi lotus essem. [17] deinde libuit Ciceroni de Cestio in foro satisfacere. subinde nactus eum in ius ad praetorem voco et, cum quantum volebam iocorum conviciorumque effudissem, postulavi, ut praetor nomen eius reciperet lege inscripti maleficii. tanta illius perturbatio fuit, ut advocacionem peteret. deinde ad alterum praetorem eduxi et ingrati postulavi. iam apud praetorem urbanum curatorem ei petebam. intervenientibus amicis, qui ad hoc spectaculum concurrerant, et rogantibus dixi 'molestum me amplius non futurum, si iurasset disertiore esse Ciceronem quam se; nec hoc ut faceret vel ioco vel serio effici potuit.'

[18] ' Hinc' inquit ' tibiellam rettuli, ut scires in declamationibus non tantum aliud genus (rerum, sed aliud genus) hominum esse. si comparari illis volo, non ingenio mihi maiore opus est sed sensu minore. itaque vix iam optineri solet, ut declamem; illud optineri non potest, ut velim aliis quam familiarissimis audientibus.' et ita faciebat. declamationes eius inaequales erant, sed ea quae eminebant, in quacumque declamatione posuisses, inaequalem eam fecissent. compositio aspera et quae vitaret conclusionem, sententiae vivae. iniquom tamen erit ex his eum aestimari, quae statim subtexam; non enim haec ille optime dixit, sed haec ego optime teneo.

Luxuriosus a sodalibus excaecatus

[1] CAECVS DE PVBLICO MILLE DENARIOS ACCIPIAT. Decem adulescentes, cum bona comedissent, sortiti sunt, ut, cuius nomen exisset, ex pacto excaecaretur et ita acciperet mille denarios. exiit sors cuiusdam; excaecatus est. petit mille denarios; negantur.

Hi sunt oculi, quos timuistis, mariti. O legem, si excaecat homines, abrogandam! Mille denarios nulli res publica dat, nisi qui invitatus accipit. Dic nunc: 'miserere!' hoccum excaecareris, non dixisti. Res publica debilitatem consolatur, non emit. Consumptis patrimoniis membra conferunt. Vtilius est rei publicae unum caecum repelli quam novem fieri; non solus a vobis petit alimenta sed primus. Alam qui propter debilitatem alitur, non alam qui propter alimenta debilitatur. Sic fit, ubi homines maiorem vitae partem in tenebris agunt, ut novissime solem quasi supervacuum fastidiant.

Pars altera. Illis novem nihil daturus est; nulli non favorabilis erit, si eos, a quibus excaecatus est, decipit. Circumventus adulescens ab illis novem veteranis consumptoribus 'olus' inquit ' non consentientibus non potui resistere' . Omnia ex composito facta sunt: unus mentionem intulit, omnes approbaverunt; electus est, qui sortiretur; sors huius, quae exiret prima, subiecta est. Cum repugnaret, excaecatus est. ' Sircumventus' nquit 'est, persequatur iniuriam, de vi agat, talionem petat.' videbimus; primum est, ut habeat, unde vivat.

Parricida aequis sententiis absolutus

2. Quidam filium accusavit parricidii; aequis sententiis absolutum abdicat.

Minus est iam quod rogo; non peto, ut me a parricida vindicetis, sed ut separetis. parricidam non accuso sed fugio. Quando iste accusatori parcat, qui patri non pepercit? Ergo nihil medium est inter testamentum et culleum? Non absolutus parricida sed dubius: ut absolvaris, multis tibi sententiis opus est, ut damneris, una. Non absolverunt reum sed saeculo pepercerunt. Miraris in hac civitate misericordiam, in qua lex absolutionem et paribus tabulis dat? Quaeris, quam multis non placeas? si unum adiecero, parricida es. Absolutionem legi, non innocentiae debes. ' Absolutus' inquit ' sum' : non ab dico te propter parricidium sed propter alia vitia, quae te fecerunt tam credibilem parricidam.

Pars altera. Manifestus adulescentis color est, ut se dicat patris auctoritate oppressum.

Abdicandus qui abdicatum fratrem adoptavit

3. CVM TRICENARIO FILIO PATER PATRIMONIVM DIVIDAT. Quidam habuit filios, frugi et luxuriosum. abdicavit luxuriosum. frugi peregre profectus est, captus est a piratis; de redemptione scripsit patri. patre cessante luxuriosus praevenit et redemit. redit frugi, adoptavit fratrem suum. abdicatur.

Nec est, quod quisquam me laudet; prior frater inter nos fecit pietatis exemplum: una navigavit, una periclitatus est, una omnes emensus est terras; reliquit me tantum ad paternam domum. 'Non est, quod excusatione aetatis utaris; potes navigare.' Vtique gratias agere deberet: frater me isti reduxit, ego isti fratrem. Si tamquam incertem abdicasti, navigavit; si tamquam impium, suos redemit. Non potest eripi filio quod accepit a lege. quomodo enim potest pater eripere quod non potest non dare?

Pars altera. Per alterum mihi necesse est abdicare quem nolo. Hoc uno alter alteri placet, quod uterque patri displicet. Vtamur medicina, qua cogimur, quod in vulneribus fieri periculosus solet, ut malum cum ipso corpore exsecetur. Adoptare permittitis adulescenti, quem lex in patrimonio dividendo experitur? lex te ad ministerium patrimonii admisit, non in dominium. est aliqua aetas, a qua aliquis filius esse desinat? ne tricenario quidem adoptare filio licet; neque enim quisquam alium potest in manum suam recipere, qui ipse in aliena manu est. Quomodo fieri potest, ut tibi potestas vitae necisque aut in fratrem sit aut in filium non sit? Si bene de te meruerat, patrem pro illo rogasses. Nam quod ego non redemi, paupertatis fuit; nihil in medio comparebat. quidquid tricenarius reliquerat, abdicatus abstulerat. quid facerem solus, senex, inops, cuius patrimonium alter diviserat, alter absumpserat?

Servatus a filio

4. SERVATVS CONTRA SERVATOREM NE QVAM HABEAT ACTIONEM. Servatus a filio abdicat. ille praescribit.

Licuisset perire, si loqui non licet! Servatum me putatis? captus sum. Redde me hosti; captivis loqui licet. Quoniam tantopere vitae beneficia iactat, audite, quis prior dederit. Si quis me hosti reddiderit, servatorem vocabo. An vos abdicationem actionem putatis? etiamsi actio est, lex, quae de servato loquitur, ad personas tantum extraneas pertinet, ad filium et ad patrem non magis quam ad servum et ad dominum, libertum et patronum. Vt a patris potestate discedas et ad aestimationem beneficii venias, qui vitam dat, si prior accepit, non obligat sed reddit. Processi in aciem exemplum filio meo; vicit me non hostis sed aetas, servavit quem saepe servaveram. 'Rdivivum' in 'saem' meretrix vocat, parasitorum iocantium materia sum; omnibus istis tamquam servatoribus tacere iubeor? Fili, si vivere mihi non licet, cur perire non licuit? 'Ego' inquit 'protexi'; ita tu adulescens in acie non ante patrem stetisti? Audite filii mei gloriam: parricidium non fecit. cum posset servare, servavit.

Pars altera. Hic me genuit, hic mihi spiritum, hic has manus, quibus servaretur, dedit.

Pater raptam continens

5. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Raptor postulat, ut rapta educatur. pater non vult.

Iste raptor est, ego in ius educor. Non est tam facile homini probo occidere quam perditio mori. ' Communis inquit ' ex est' ; dii faciunt, ne me experiri cogas, an tota ista mea sit. ' Quando ergo' inquit 'optabis?' hoc tempore non possum; curo vulnera, familiam reficio, expugnatam domum lugeo, ereptam virginitatem consolor, minantem sibi ipsi custodio. ' quando optabis?' cum rapta voluerit, non cum raptor. ' quando optabis?' cum tu noles. ' quando' inquit 'optabis?' pro me optoni, confirmo animum. non est facile hominem occidere. premo interim gemitus meos et introrsus erumpentes lacrimas ago; scio quid futurum sit; vultus te meus deceptit. Stulte, quemquam putas morari filiae suae nuptias? in securem incurris et carnificem ultro vocas. cum rogare debeas, convicium facis. Nemo vindicare se cogitur.

Pars altera. Nihil est miserius quam incertum inter vitam mortemque destitui. iam beneficium erit, etiamsi mortem optaverit. In amorem filiae istius incidi. appellare debui de nuptiis patrem. feci, sed videtis, quam etiam in lege lentus sit. Raptor vitam alieni arbitrii habet, libertatem sui. Lex ista communis est. habet hic raptor quod timeat, habet et quod sperare possit. ' In lege' inquit ' nontes scriptum, quando'; immo statim. quotiens tempus non adicitur, praesens intellegitur. Tam longum tibi ius in caput civis permittitur? crudelius est quam mori semper mortem timere.

Domus cum tyranno incensa

6. DAMNI INLATI ACTIO SIT. Quidam tyrannum ex arce fugientem cum persequeretur, in privatam domum compulit. incendit domum, tyrannus cum domo conflagavit. praemium accepit. agit cum illo dominus damni.

Quem exclusisti et quem recepisti? Quare nullam aliam domum tyrannus petiit? nemo non venienti domum clusit. Aditum in domum non habui, qui in arcem habui. Non gaudes impendisse te aliquid publicae libertati? ' hic est, in cuius domo tyrannus occisus est.' atquam tyrannicida monstraris. ' Rode' inquit ' domum' ; tamen vivo tyranno non perdideras? Tyranni amicus, tyranni satelles, certe, quod negare non potes, hospes. Diu expectavi, an eiceretur tyrannus. Facilius potes accusare aut te, qui tam familiaris tyranno fuisti, ut illi tua maxime placeret domus, qui illum recepisti, aut tyrannum, qui tibi damnum dedit, quod in domum tuam confugit, aut, (ut) culpa te liberem, facilius potes accusare fortunam, quae tyrannum potissimum ad te detulit.

Pars altera. Eius debet esse damnum, cuius praemium est. non est iniquum eius rei tibi iniuriam imputari, cuius fructum percepisti. Non elegit domum tyrannus (nec enim hoc illi vacabat) sed in eam quam potuit irrupit, cum ego in ea non essem. Nactus hic occasionem nocendi intrare noluit sed tyrannicidium elegit dubium, lentum, periculosum urbi. Accepit praemium maius, sine dubio quasi damnum sarcire deberet.

Venenum furenti filio datum

7. Filio furenti et membra sua lanianti pater venenum dedit. accusatur ab uxore malae tractationis.

Non mirum est, quare vivat quae filium perdidit; vivit qui occidit.

Pars altera. Quem cotidie perdebam aliquando extuli. Falleris, misera mulier, in orbitatis tuae tempore; non tunc perdidisti filium sed tunc extulisti.

Extra. ALFIVS FLAVVS hanc sententiam dixit: ipse sui et alimentum erat et damnum. hunc CESTIVS, quasi corrupte dixisset, obiurgans 'apparet' inquit' et poetas studiose legere: iste sensus eius est, qui hoc saeculum amatoriis non artibus tantum sed sententiis implevit.' Ovidius enim (in) libris metamorphoseon dicit (8,877-8,888): ipse suos artus lacero divellere morsu coepit et infelix minuendo corpus alebat. Olynthius pater reus concursus

8. QVI COETVM ET CONCVRSVM FECERIT CAPITAL SIT. Victa Olyntho cum filio adolescente Olynthius senex Athenas venit. Athenienses omnibus civitatem Olynthiis decreverunt. invitatus ad cenam ab adolescente luxurioso cum filio venit. ibi cum de stupro filii mentio esset, pater profugit, adolescens retentus est. pater flere ante domum coepit; incensa est domus, decem adolescentes perierunt et filius Olynthii. accusatur pater, quod coetum concursumque fecerit.

Misero si flere non licet, magis flendum est. Imperari dolori silentium non potest. Fuerunt ex populo, qui dicerent: ' lai meum filium, hic meam corrupit uxorem' ; suum quisquillo et ignem attulit et dolorem. Timeo, fili, ne, dum te quaero, in ossa raptoris alicuius incidam. Vbi Athenarum fides, ubi hospitales invicem dexterarum? 'Capti', inquam ' ifi, sumus; dum licet, fugiamus, sed, tamquam a Philippo, pariter.' Apud Philippum certe viri fuimus. Lacrimae meae vocantur in crimen, quasi, ex quo Olynthos capta est, flere desierim! Tantus scilicet sum, ut in ea civitate populum concitare potuerim, in qua filium servare non potui. Non, quotiens convenerunt in aliquem locum plures, coetus et concursus est, sed quotiens convocati, quotiens parati quasi ad ducem suum concurrerunt; non si una vicinia coit aut transeuntium paucorum numerus adfluxit, sed ubi totus aut ex magna parte populus, ubi divisa in partes civitas. coetus multitudinis magnae nomen est coeuntis ex consensu quodam; at illic initio pauci fuerunt, deinde reliqui non ad me convenerunt sed ad incendium, quod tamen populus spectare maluit quam extinguere. Lex non eum punit, propter quem coetus factus est, sed eum, a quo factus est. Non mihi tanti ultio fuit, ut amittere filium vellem; et temptavi populum rogare nec potui.

Pars altera. Quid coetu opus est? sunt scriptae ad vindictam iniuriarum omnium leges. Mota semel multitudo modum non servat. Ardere illo incendio civitas potuit.

Cruce servi venenum domino negantis

9. Aeger dominus petit a servo, ut sibi venenum daret; non dedit. cavit testamento, ut ab heredibus crucifigeretur. appellat servus tribunus.

' *Læ* Cornelia, te appello: ecce erus iubet quod tu vetas.' Ne quis illum displicuisse domino putet, tunc huic parari iussit crucem, cum sibi venenum. Plura servi crimina confitemur: intempestivas potiones, inutiles cibos desideranti negavit; quid enim ille non voluit, qui venenum petivit? 'Malui crucem pati quam mereri.' *S*vincitur, periturus est, si non vincitur, serviturus ei, a quo in crucem petitur. Ex altera parte lex est, ex altera testamentum, crux utrimque. Furiosus servum sine causa voluit occidere. quaeritis insaniae argumentum? et se voluit occidere. ' *S*ervo' inquit ' *i* *t* *u* *n* *i* non possunt succurrere.' serva natum regem habuimus, servo indice patefacta est Bruti liberorum cum Tarquiniis coniuratio. Ergo nihil interest, venenum domino dederit aliquis an negaverit? Etiam ubi remedium est mori, scelus est occidere. Tam cito vos de vita domini servum desperare vultis quam heredem? Mortem si supplicium putas, quid rogas? si beneficium, quid minaris? Venenum quisquam obicit nisi datum? Vllum tu finem facies tribuniciae potestati, quam populus Romanus, ut ipse plurimum posset, plus valere quam se voluit? Venenum habere scelus est tam magnum quam dominum occidere.

Pars altera. Mori volens elegit huic ministerio nequissimum servum, audacem, infestum sibi. Ille non saluti consuluit domini, quem videbat insanabili morbo tabescere, sed tormenta eius extendit. Servus erilis imperii non censor est sed minister. Agitur de iure testamentorum, quorum interiit omnis potestas, si (servi) vivorum imperia neglexerint, mortuorum tribuni. Itane, furcifer, tu non morieris domini arbitrio, morietur dominus tuo?

Liber IV

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Quod munerarii solent facere, qui ad expectationem populi detinendam nova paria per omnes dies (dis)pensant, ut sit, quod populum et delectet et revocet, hoc ego facio: non semel omnes produco. aliquid novi semper habeat libellus, ut non tantum sententiarum vos sed etiam auctorum novitate sollicitet. acrior est cupiditas ignota cognoscendi quam nota repetendi. hoc in histrionibus, in gladiatoribus, in oratoribus, de quibus modo aliquid fama promisit, in omnibus denique rebus videmus accidere: ad nova homines concurrunt, ad nota non veniunt. [2] non tamen expectationem vestram macerabo singulos producendo; liberaliter hodie et plena manu faciam.

POLLIO ASINIVS numquam admissa multitudine declamavit, nec illi ambitio in studiis defuit; primus enim omnium Romanorum advocatis hominibus scripta sua recitavit. et inde est, quod LABIENVVS, homo (tam) mentis quam linguae amarioris, dixit: ' **l**e triumphalis senex ACHROASEIS suas [id est declamationes suas] numquam populo commisit,' **s**i~~o~~ quia parum in illis habuit fiduciam sive, quod magis crediderim, tantus orator inferius id opus ingenio suo duxit et exerceri quidem illo volebat, gloriari fastidiebat.

[3] Audivi autem illum et viridem et postea iam senem, cum Marcello Aesernino, nepoti suo, quasi praeciperet. audiebat illum dicentem et primum disputabat de illa parte quam Marcellus dixerat: praetermissa ostendebat, tacta leviter implebat, vitiosa coarguebat; deinde dicebat partem contrariam. floridior erat aliquanto in declamando quam in agendo. illud strictum eius et asperum et nimis iratum in censendo iudicium adeo cessabat, ut in multis illi venia opus esset, quae ab ipso vix impetrabatur. [4] Marcellus, quamvis puer, iam tantae indolis erat, ut Pollio ad illum pertinere successionem eloquentiae suae crederet, cum filium Asinium Gallum relinqueret, magnum oratorem, nisi illum, quod semper evenit, magnitudo patris non produceret sed obrueret.

Memini intra quartum diem, quam Herium filium amiserat, declamare eum nobis, sed tanto vehementius quam umquam, ut appareret hominem natura contumacem cum fortuna sua rixari. nec quicquam ex ordine vitae solito remisit. [5] itaque cum mortuo in Syria C. Caesare per codicillos questus esset divus Augustus, ut erat mos illi clementissimo viro, non civiliter tantum sed etiam familiariter, quod in tam magno et recenti luctu suo homo carissimus sibi pleno convivio cenasset, rescripsit Pollio: 'eo die cenavi, quo Herium filium amisi.' quis exigeret maiorem ab amico dolorem quam a patre?

[6] O magnos viros, qui fortunae succumbere nesciunt et adversas res suae virtutis experimenta faciunt! declamavit Pollio Asinius intra quartum diem, quam filium amiserat; praeconium illud ingentis animi fuit malis suis insultantis. at contra Q. HATERIVM scio tam imbecillo animo mortem Sexti fili tulisse, ut non tantum recenti dolori cederet sed veteris quoque et oblitterati memoriam sustinere non posset. memini, cum diceret controversiam de illo, qui a sepulchris trium

filiorum abstractus iniuriarum agit, mediam dictionem fletu eius interrumpi. deinde tanto maiore impetu dixit, tanto miserabilius, ut appareret, quam magna interim pars esset ingenii dolor.

[7] Declamabat autem Haterius admissis populo ex tempore; solus omnium Romanorum, quos modo ipse cognovi, in Latinam linguam transtulit Graecam facultatem. tanta erat illi velocitas orationis, ut vitium fieret. itaque divus Augustus optime dixit: 'Haterius noster sufflaminandus est.' deo non currere sed decurrere videbatur. nec verborum illi tantum copia sed etiam rerum erat: quotiens velles eandem rem et quamdiu velles diceret, aliis totiens figuris, aliis tractationibus, ita ut regi posset nec consumi. [8] regi autem ab ipso non poterat, ideoque libertum habebat, cui pareret. sic ibat, quomodo ille aut concitaverat eum aut refrenaverat: iubebat eum ille transire, cum aliquamdiu locum dixerat; transibat. insistere iubebat eidem loco; permanebat. iubebat epilogum dicere; dicebat. in sua potestate habebat ingenium, in aliena modum. [9] dividere controversiam putabat ad rem pertinere, si illum interrogares; non putabat, si audires. is illi erat ordo, quem impetus dederat; non dirigebat se ad declamatoriam legem nec verba custodiebat. quaedam enim scholae iam quasi obscena refugiunt, nec, si qua sordidiora sunt aut ex cotidiano usu repetita, possunt pati. ille in hoc scholasticis morem gerebat, ne verbis calcatis et obsoletis uteretur, sed quaedam antiqua et a Cicerone dicta, (a) ceteris deinde deserta dicebat, quae ne ille quidem orationis citatissimae cursus poterat abscondere. adeo quicquid insolitum est etiam in turba notabile est. [10] hoc exempto nemo erat scholasticis nec aptior nec similior, sed, dum nihil vult nisi culte, nisi splendide dicere, saepe incidebat in ea, quae derisum effugere non possent. memini illum, cum libertinum reum defenderet, cui obiciebatur, quod patroni concubinus fuisset, dixisse: 'impudicitia in ingenuo crimen est, in servo necessitas, in liberto officium.' res in iocos abiit: 'non facis mihi officium' et 'multum ille huic in officiis versatur'. ex impudici et obsceni aliquamdiu officiosi vocitati sunt. [11] memini et illam contradictionem sic ab illo positam magnam materiam Pollionis Asinii et tunc Cassi Severi iocis praebuisse: 'at' inquit 'inter pueriles condiscipulorum sinus lasciva manu obscena iussisti.' et pleraque huius generis illi obiciebantur. multa erant, quae reprehenderes, multa quae suspiceres, cum torrentis modo magnus quidem sed turbidus flueret. redimebat tamen vitia virtutibus et plus habebat quod laudares quam cui ignosceres, sicuti in ea, in qua flevit, declamatione.

Pater a sepulchris a luxurioso raptus

[1] Amisissis quidam tribus liberis cum assideret sepulchro, a luxurioso adolescente in vicinos hortos abductus est et detonsus coactus convivio veste mutata interesse. dimissus iniuriarum agit.

Numquam lacrimae supprimuntur imperio, immo etiam irritantur. Nulla flendi maior est causa quam flere non posse. Rapuit me qualem in convivium puderet venire; dimisit qualem redire ad sepulchrum puderet. Credo mirari aliquem, quod in forum amisissis modo liberis veniam; at ego iam in convivio fui. 'Quousque' inquit 'flebis' est quaedam in ipsis malis miserorum voluptas et omnis adversa fortuna habet in querelis levamentum. Ibi me flere prohibes, ubi crudeliter ipse non fleres. Cum miserrimum sit flere, quam infelix sum, cui ne hoc quidem licet! Vidi ebriorum sitim et vomentium famem. Quis est iste, qui supra flentem patrem censuram lugendi postulat? proiectus in omnia gulae libidinisque flagitia, omnibus notandus censoribus saeculo praecepta componit: scit, quantum super amisissos tres liberos patri flendum sit, quem, si viveret, pater fleret. Senex, orbus, infelix hoc tantum inter miseras solacium capio, quod miserior esse non possum. Cineres meorum in sepulchro video. magnum solacium est saepius appellare liberorum non responsura nomina. Hic

mihi vivendum est, ne cui de nuptiis, ne cui de liberis cogitanti dirum omen occurrat. Cogit flere qui non sinit. In illo convivio morari etiam felicitatis esset iniuria.

Pars altera. Questus prius sum de inhumanitate eorum, qui illum propinquitate contingerent: 'nemo amicus, nemo inquam propinquus est?' sed melius illi eius rabiem, ut video, noverant. (Erant) festo die sodales amicique mecum, quorum unus: 'quid hunc miserum perire patimur? nemo sibi ipse finem flendi facit; pudet illos desinere, cogi volunt.' Consolarer te diutius, nisi iam et accusare posses.

Metellus caecatus

[2] SACERDOS INTEGRUS SIT. Metellus pontifex, cum arderet Vestae templum, dum Palladium rapit, oculos perdidit. sacerdotium illi negatur.

Vesta mater, fortasse nullum sacerdotem haberes, nisi Metellum habuisses. Sacrorum causam ago, non Metelli; plus illorum interest, ne Metellum sacerdotem, quam Metelli, ne sacerdotium perdat. Non erat tantus Metellus, cum illi sacerdotium dedimus. Civitas sollicita pendebat: duo periclitabantur, quibus nihil habebat populus pretiosius, sacra et Metellus. O faciendum sacerdotem, nisi esset! Lex 'integrus' ad animum refert, non ad corpus. Lex hoc aestimari tunc voluit, cum quis peteret, non cum haberet sacerdotium. Habes, Vesta, duplex pontificis tui meritum: servavit sacra nec vidit.

Extra. POLLIO ait de hoc: si caecus ante factus esset, non sustulisset; si postea caecus factus est, vidit.

Pars altera. Sacerdos non integri corporis quasi mali ominis res vitanda est. hoc etiam in victimis notatur, quanto magis in sacerdotibus? Post sacerdotium magis est observanda debilitas; non enim sine ira deorum debilitatur sacerdos. Apparet non esse propitios deos sacerdoti, quem ne servati quidem servant.

Extra. Hunc colorem GALLIO non probavit, summo cum honore Metelli adserens contra Metellum agendum, ita ut cogatur cum iudicibus officio pontificum et ipse consulere.

Exul raptae pater

3. IMPROVIDENTIS CAEDIS DAMNATUS QUINQUENNIO EXVLET. RAPTA RAPTORIS MORTEM AVT INDOTATAS NUPTIAS OPTET. (Quidam,) cum haberet filiam et filium, imprudentis caedis damnatus in exilium abiit. filia eius rapta est. raptor ad patrem puellae se contulit, impetravit ab illo, ut iuberet filiam nuptias optare et epistulam daret ad filium. fratre auctore mortem optavit puella. pater rediit; abdicat filium.

Quomodo me excusabo rei publicae, cui duos abstuli? neutrum mea culpa: in altero me fortuna decepit, in altero filius. Filia etiam fratri paruit, filius nec patri. 'Per humanos' inquit 'errores': agnovi preces meas. 'Potes omnibus' inquit 'contendere, hominem quam non possis occidere.' Scis quod civem debere rei publicae: hoc intererit tamen, quod imprudentes occidimus, prudentes servavimus. Aliquem in exilio infra fortunam meam vidi.

Pars altera. Inrupit contumeliose tamquam in exulis domum. Pervenit ad patrem, non pepercit eius pudori. at ego querebar, quod absentem fecit iniuriam. Non possum ob hoc abdicari, quod lege factum est. Non potuisti, pater, de iniuria iudicare, quam non noveras. Multa nobis extorquentur, quae nolumus scribere; et tu in ea fortuna eras, in qua posses iniuriam accipere, et ille is erat, qui etiam in patria facere iniuriam posset. Quia sciebat malam, causam suam egit apud eum, qui illam non noverat. Redit superbus, iubebet nos optare nuptias, cogebat; videbatur sic et illic coegisse. Aliquid tamen epistulis consecutus est: nemo umquam tardius perit. Collegit ingentem numerum perditorum, expugnavit domum, vexavit puellam. haec tibi raptor non narraverat.

Extra. LATRO aiebat semper invisum esse, qui reum alium pro se subiceret. non oportere hic derivari factum in sororis voluntatem. qui defendit, inquit, crimen, auditur tamquam reus; qui transfert, tamquam accusator. malo autem loco est qui habet rei fortunam, accusatoris invidiam.

ASINIVS POLLIO dicebat colorem in narratione ostendendum, in argumentis exequendum. non prudenter facere eos, qui in narratione omnia instrumenta coloris consumerent, nam et plus illos ponere quam narratio desiderasset et minus quam probatio.

Armis sepulchri victor

4. SEPVLCHRI VIOLATI SIT ACTIO. Bellum cum esset in quadam civitate, vir fortis in acie armis amissis de sepulchro viri fortis arma sustulit. fortiter pugnavit et reposuit. praemio accepto accusatur sepulchri violati.

Arma vix contigeram; secuta sunt. Haec si sumo, arma sunt; si relinquo, spolia. Vidisses vere violari sepulchrum, si illo venisset hostis. Vterque quod alteri deerat commodavimus: ille viro arma, ego armis virum. Res publica multum consecuta est, vir fortis nihil perdidit. Necessitas est quae navigia iactu exonerat, necessitas quae ruinis incendia opprimit; necessitas est lex temporis. Quicquam non fit legitime pro legibus? Melius cum ipso sepulchro actum est, in quo notiora sunt iterum arma victricia. Pro re publica plerumque templa nudantur et in usum stipendii dona conflamus.

Pars altera. Reum habemus in proelio inertem, in fuga audacem, turpem non minus patrocinio quam crimine: arma sua perdidit; hoc excusare non poterat, nisi aliena rapuisset. aliena rapuit; hoc excusare non poterat, nisi sua perdidisset. Arma victricia, arma consecrata diis manibus, arma quae te quoque fecerunt virum fortem. 'Reposi' inquit 'arma'; gloriatur, quod non et illa perdidit. ' Non

teneor lege, quia reposui.' tam teneris hercule, quam qui vulneravit aliquem, licet vulnus sanaverit, quam qui subripuit aliquid, licet reddiderit deprehensus. Non est hoc illi crimen propter virtutem donandum: iam gratiam virtuti rettulimus; praemium consecuta est. Aequos esse nos convenit: unum virum fortem honoravimus, alterum vindicemus.

Privignus medicus

5. Abdicavit quidam filium. abdicatus medicinae studuit. cum pater aegrotaret et medici negarent posse sanari, sanavit. reductus est. postea aegrotare noverca coepit. desperaverunt medici. rogat pater filium, ut curet novercam. nolentem abdicat. contradicit.

Quo pacto istud evenit, ut abdicatione mea pater aegrotaret, reditu noverca? Pietati cessere morbi. Medicinam relinquo, multum laboris, multum vigiliarum; adice huc et quod qui sanantur ingrati sunt. Et medicus possum decipi et non possum privignus excusari. ' Eundem' inquit 'medici morbum esse dicunt' ; nemo illi qui negaverunt te posse sanari. Ego vero cedo domo, si fateris illam sic posse sanari. Timeo fortunam; imputabitur mihi, si quid acciderit. Ecce tu me non posse non credis. omnes medici negant, et nunc diligentiores fuerunt, quia in te decepti sunt. Non sum tantae scientiae quantae videor: magnis praeceptoribus opus est; ego abdicatus studui. quaeris, quomodo te sanaverim? non tibi medicus sed filius profui. desiderio laborabas; gratum tibi erat quidquid meis manibus acceperas. ut primum intravi, recreatus es; quid in te curandum esset, adverti. haec non eodem morbo laborat. multa sunt dissimilia: sexus, aetas, animus. Nihil magis aegris prodest quam ab eo curari, quo volunt. Temerariis remediis graves morbi curantur, quibus uti non audeo in noverca.

Extra. Non oportet adolescentem quicquam novercae suscipere; alioqui odit et gaudet. ferendus est adolescens, si se excusat, non est, si ulciscitur.

Pars altera. Llegendum est, flendum est; in hoc me servasti? Hostis aliquando vulnus sanavit quod fecerat, ob hoc maxime, quia alius sanare non poterat. Negant posse sanari, nemo suscipit; nemo enim vult curationem filio praeripere.

Extra. POLLIO dicebat: inter patres et filios id solum iudex putat licere quod oportet.

Indiscreti filius et privignus

6. Quidam mortua uxore, quae in partu perierat, alteram duxit, puerum rus misit. ex illa subinde filium sustulit. utrumque puerum ruri educavit. post longum tempus redierunt similes. quaerenti matri, uter eius sit, non indicat. accusatur ab ea malae tractationis.

Quid fletis, pueri? securi estote: non memini. iam lites sunt et nondum indicavi. Qualis eris noverca,

quae sic fieri cupis? Alter tuus est, alter tui frater est, et, si per te licuerit, neuter privignus est. Dum alterius vis esse mater, utriusque es noverca. Si coegeris, mentiar: non mater sed noverca decipieris. Hos ipsa noluit natura distingui. Indicarem, nisi tam pertinaciter quaereret. Hic tuus est. quid alterum novercalibus oculis intueris? ille tuus est. Vni tibi contigit, ut habeas privignum et non sis noverca.

Pars altera. Malae tractationis agit; filius enim rus ablegatus a patre et educatus est sic, ut ignotus esse posset et matri. Tibi rediit uterque filius, huic uterque privignus. Eo crudelius filio caret, quo propius accessit. Times huius iniquitatem, cum iniquus ipse magis ames eum, cui alterius donare vis matrem, quam cui non vis suam reddere.

Extra. Quod ad colorem pertinet viri, HISPO ROMANIUS et SILO POMPEIVS hoc usi sunt: nescio et ideo non indico. quidam miscuerunt et utroque usi dixerunt: nescio, sed etiamsi scirem, non indicarem, quod LATRO et CESTIVS. sed ASINIVS POLLIO neutrum colorem probabat: si dicit, inquit, 'nescio', nulli flem facit; uxor ipsa non quaereret ab illo, nisi ille scire posset. dici enim contra virum potest: quaere a nutrice, a paedagogo. verisimile non est neminem domi esse, qui sciat. ille autem mixtus color utrumque corrumpit, et ignorantis fidem et non indicantis fiduciam. nam cum dicit 'etsi scirem, non indicarem', efficit, ut illum scire iudex putet; cum dicit 'nescio', efficit, ut videatur indicare debere, si scit. ipse autem hoc colore usus est, quem aiebat simplicissimum: scio, sed non indico, quia pueris hoc utile est, et tuo filio: magis amaturus sum eum, qui matrem videbitur non habere.

Tyrannicida adulter tyranni

7. TYRANNICIDAE PRAEMIVM. In adulterio deprehensus a tyranno gladium extorsit tyranno et occidit eum. petit praemium. contradicatur.

Non fecisset tyrannicidium, nisi illum tyrannus armasset. Cuius adulter non fuit, qui etiam tyranni fuit? Imputat nobis, quod deprehensus in adulterio mori noluit. Tyrannicida vester iure occidi potuit a tyranno. Certamen impari condicione contractum publica fortuna distraxit; non innocentior vicit sed fortior. Tulit secum tyrannus gladium; sic enim occisuri veniunt. Cur solus ad praemium venis? tyrannum certe occidisti cum adultera. Non lorica clipeumve sumpsit sed tenuem ac perlucidam vestem; perfusus unguento intravit cubiculum, in quo tyrannum non esse diligenter agnoverat. Tyrannicida noster, ne tyrannum inveniret, optavit. Ducat tyrannicidam in arcem tyrannus, non uxor; odium, non amor; ascensus ferat animum, ferat ferrum; eat illo, ubi inveniat tyrannum. Omnia honesta opera voluntas inchoat, occasio perficit. saepe honorata virtus est et ubi eam fefellit exitus. scelera quoque, quamvis citra exitum subsederint, puniuntur, nec infelix virtus amittit gloriae titulum, nec gloriam virtutis intercipit fortuita felicitas. Numquam maiorum nostrorum prudentia tantis muneribus tyrannicidium emerat, si illud etiam libido promitteret. Novo inauditoque more pugnabant: tyrannicida pro adulterio, tyrannus pro pudicitia. Occidisti tu maritum, fortuna tyrannum. Tyrannum cadere rei publicae volo; occidat illum civis iratus, misceat maledicta vulneribus qualia in adulterum maritus adulterat. ab adulterae osculis ad praemium curris? nolo tyrannicida imitetur, antequam occidat, tyrannum. Populus Romanus veneno vinci hostem noluit, prodicione noluit. Honorabo subitum tyrannicidium, non honorabo fortuitum, non coactum.

Pars altera. ' Non habebas' inquit ferrum'; quid enim tyranno profuit quod habuit? In eo, qui inermis ad tyrannum venit, non virtus minor est sed periculum maius. Non quaeras, quid in arcem tulerim; tyrannicidium detuli. Non est gladius meus; sed manus mea est, sed animus meus est, sed consilium, sed periculum, sed tyrannicidium meum est. Adulterium vocas, quo effectum est, ne quis timeat adulterium? Diligenter arce munita occasionem requirens temptavi servos, temptavi amicos; per uxorem solam refulsit occasio. Non putavi adulterium uxorem tyranni polluere sicut nec homicidium tyrannum occidere. Ferrum in arcem ferre periculosum erat, invenire facile. Si tyrannum, inquam, invenero, obvia quaelibet res telum erit; certe semper secum solet habere ferrum tyrannus. Gladius inter duos fortioris est. Quam sollicitus adulter fui, ne non deprehenderer!

Patronus operas remissa repetens

8. PER VIM METVMQVE GESTA IRRITA SINT. Bello civili patronus victus et proscriptus ad libertum confugit. receptus est ab eo et rogatus, ut operas remitteret. remisit consignatione facta. restitutus indicit operas. contradicit.

Patronus a liberto restitutionem peto. Si pacisci tunc a me voluisses operas, spondidisset. Bona bello perdi, ad restitutionem nudus veni; nunc libertorum operas desidero. Profer tabellas illa proscriptionis tabula crudeliores: persequatur illa quos vicerat, hae persecutae sunt quos receperant; in illa ultio fuit, in his perfidia; denique illa iam desiit, hae perseverant. ' Non ~~ra~~' inquit ' ~~se~~ aliena vis fuit' ; ~~ae~~que dignus est poena qui ipse vim adhibet ut qui ab alio admota ad lucrum suum utitur. In hunc primum incidi et, dum timeo, ne offenderem, secutus sum hoc exigentem. Non recepit me sed inclusit. Nihil est venali misericordia turpius.

Pars altera. Nihil tibi opus est potestas: scis tibi illum parere, etiam cum cogi non potest. Quaslibet indicas operas, numquam tamen indices tam periculosas quam indixisti. Habeo iudicia tua: bene de servo iudicasti; manu misisti. bene de liberto; proscriptus mihi potissimum te commisisti. Si noluissem patronum habere, potui. Vnus ex proscriptis fuisti, qui tunc posses etiam rogari. Restitutio tibi proscriptionem remisit, non quidquid in proscriptione gessisti rescidit.

Extra. Omnes invecti sunt in libertum. VARIUS GEMINUS et OTHO IVNIVS egerunt lenius, ut patronus remissurus videretur operas, si obtinisset. nam OTHO dixit: sine me iudicio meo videri remisisse; faciam, remittam. quid me sic times, tamquam invitus promiserim? contra CESTIVS ait: tunc eiusmodi utendum coloribus, ubi verendum est, ne videamur rem duram postulare, ubi contra honestam personam promissione iudex molliore fallendus est. quid in hac persona veremur et causa, nisi hoc unum, quod ex hoc colore metuendum est, ne, si volumus hoc remittere, et voluisse videamur?

Liber V

Laqueus incisus

1. INSCRIPTI MALEFICII SIT ACTIO. Quidam naufragio facto, amissis tribus liberis et uxore incendio domus suspendit se. praecidit illi quidam ex praetereuntibus laqueum. a liberato reus fit maleficii.

' ~~Tas~~' inquit 'liberos perdidisti'; utinam et illos servare potuissem! Vive; mutantur vices felicitatis humanae: proscriptus aliquando proscriptis. Victi fugiunt, proscripti latent, naufragi natant. ' Amisi' inquit 'uxorem, liberos, patrimonium' ; tu ~~putas~~ te ea condicione accepisse, ne perderes? ludit de suis Fortuna muneribus et quae dedit aufert, quae abstulit reddit, nec umquam tutius est illam experiri quam cum locum iniuriae non habet. Cn. Pompeius in Pharsalia victus acie vixit; maius tu tuum putas esse naufragium? Crassus vixit, et non privatas perdiderat sed publicas opes. Omnia tibi Fortuna abstulit sed spem reliquit. tolle spem hominibus: nemo victus retemptabit arma, nemo infeliciter experta negotiatione alios appetet quaestus, nemo naufragus vivet. spes est ultimum adversarum rerum solacium. Vt viveres, natasti. Miseritus sum nec in te amplius quam periculum cogitavi; non attendi incendium, non orbitatem, aut, si attendi, memineram te post illa vixisse. Non visus est mihi moriendi animum habere: (e)legerat locum, in quo interpellari posset.

Pars altera. Tot ille fundorum dominus aliena arbore suspendo laqueum. De fortuna nihil queror: mori permittit. 'Nunc' inquit ' ~~meo~~' ; inopia est, ut, qui meo arbitrio debui, tuo moriar. Amisi uxorem, liberos, patrimonium; fortuna mihi nihil praeter laqueum reliquit, iste nec laqueum. Sumpsi instrumenta mortis solitudinem et laqueum, alterum aptum morituro, alterum misero. Quisquis intervenis, si amicus (es), defle, si inimicus es, specta. Cum a me iste accusetur, graviolem de me quam de reo ferte sententiam: ego ut moriar, iste ne prohibeat. Ne haec narrarem, mori volui. Praecidit remedium meum. Si qua est fides, non enatavi sed eiectus sum. Nihil iam timebam nisi vivere. Domus meae fata claudo, nullo miserior quam quod ultimus morior. Cui me vitae reservas? ut aedificem? aspice incendium. ut navigem? aspice naufragium. ut educem? aspice sepulchrum. In tam calamitosa domo feliciores fuistis, uxor et liberi: vobis mori contigit.

Gener inimici divitis

2. Pauper, cum haberet filium et divitem inimicum filiam habentem, peregre profectus est. rumor fuit de morte eius. filius cum divite in gratiam rediit et eius filiam duxit. reversus pater cogit illum uxorem repudiare; nolentem abdicat.

Nemo quicquam facile credit, quo credito dolendum sit. ego diu non credidi de nuptiis tuis. Desertor patris, inimici cliens, uxoris mancipium, non flevisti patrem, non quaesisti; sic inimico placuisti. ' Rumor' inquit 'fuerat te decessisse' ; ~~miror~~, si talem uxorem vivo patre habere potuisses. Non

quaeris, ubi perierim? mors mea tibi debet esse suspecta; inimicum habeo. Quis alius hanc famam potuit emittere, nisi qui me vivo filiam collocare non poterat? Non times, ne inter ipsas nuptias tuas patris ossa referantur? Tot servi secuntur, tot liberti, tot clientes, ut quidquid dixerit rumor sit. Fabricius aurum a Pyrrho accipere noluit; beatior fuit ille animo quam ille regno. Plures insidias in itinere fugi, et factum dives, quod faciendum mandaverat, credidit.

Pars altera. Vanum gloriae genus odium divitiarum. Mortales esse inimicitiae debent. Scipio Gracchi inimicus et tamen postea socer. Cuius vitio inimicitiae contractae sint, apparet: ille amat filium tuum, tu nec tuum.

Extra. SAENIANVS rem stultissimam dixit: dives me semper contempsit, numquam nisi pro mortuo habuit. ut aliquid et ipse simile Saeniano dicam, post hanc sententiam semper Saenianum pro mortuo habui.

Fratres pancratiastae

3. MALAE TRACTATIONIS SIT ACTIO. Quidam duos filios pancratiastas instituit, eduxit ad Olympia. cum compositi essent, ut simul pugnarent, accessit ad pugnantem pater et ait abdicaturum se, si quis perdidit. commortui sunt iuvenes et decreti his divini honores. reus fit pater malae tractationis ab uxore.

Tertius sine sorte pugnavit et utrumque vicisti. Stetit cruentus pater; iam perierant et adhuc minabatur. Moriuntur non alter ab altero sed uterque a patre. Misera mater odisse non potest qui filium suum occidit. Iuvenes invicti, nisi habuissent patrem. Pii iuvenes nec parricidium patri negare potuistis. Vincere propter parricidium nolunt, vinci propter abdicationem. ' Abdo eum, qui victus erit.' ' Timens, meliorem abdicaturus es. Invoco Iovem, cuius Olympia parricidiis polluta sunt.

Pars altera. Non facturus dixi et, si facturus, pro gloria dixi. Non debeo in invidia solus esse, cum luctus communis sit. Omnes aiebant fratres collusuros; minatus sum, non ut filiis metum imponerem sed ut populo satisfacerem.

Damnatus parricidii alligans fratrem

4. QVI FALSVM TESTIMONIVM DIXERIT VINCIATUR APVD EVM, IN QVEM DIXERIT. Ex duobus filiis profectus est cum uno pater. adolescens solus rediit. accusatus est a fratre parricidii et damnatus. diebus festis intercedentibus poena ex lege dilata est. rediit pater. accusavit damnatus fratrem falsi testimonii et obtinuit et vinxit. cogit pater, ut vinctum solvat; nolentem abdicat.

' Falsum'nquit ' in fratrem testimonium dixit' ;isvis grave illius crimen facere, te exorabilem praesta. Crudelis in fratrem miraris, si in te parricidium creditum est? Ergo ego duos filios habere non

possum? Adulescens, iam potes et parricidium facere. Alligatus est alter filius, quia non revertabar, alter quia redii. Numquam solves fratrem? si talis es, nihil testis mentitus est: parricida es. Non impio in te sed in patrem pio animo dixit; suspectum habuit, quod reliqueras patrem. Inter catenas filii mei iaceo eodem clausus ergastulo; ingrata, testem tuum simul alligasti.

Pars altera. Meo periculo solutus, meo alligatus vix solvi poterat, si testimonium falsum pro fratre dixisset. Parricidium de patre finxit, de fratre commisit. Venisse patrem mihi carnifex nuntiavit. Parricida sum, si, cum obicitur hoc, leviter irascor. Miraris si eum fratrem alligare possum, qui me potuit occidere? Ingrata erat ipsa poenae meae dilatio, expectare gravius videbatur quam pati; imaginabar mihi culleum, serpentes, profundum.

Domus cum arbore exusta

5. QVI SCIENS DAMNVN DEDERIT QVADRVPLVM SOLVAT, QVI INSCIVS, SIMPLVM.
Dives pauperem vicinum rogavit, ut sibi arborem venderet, quam sibi dicebat obstare; pauper negavit. dives incendit platanum, cum qua et domus arsit. pro arbore pollicetur quadruplum, pro domo simplum.

Excitatus flammaram sono vicinorum primo fidem imploravi. Arbor ramis excurrentibus totam domum texerat. ' Non potest exorari; incendatur.' et hoc impotentiae, sine fine concupiscere, sine modo irasci. 'Non potest expugnari precibus; expellatur ignibus.' Nihil intete et pauperem interest, si iure agamus. Liceat et pauperem gaudere prospectu. Vos possidetis agros (usque ad) urbium fines urbesque domibus impletis, intra aedificia vestra undas ac nemora comprehenditis. Nihil lautius occurrit oculis tuis quam ruinae meae. Domum perdidisti, qui carere ne arbuscula quidem poteram. Deliciis tuis, dives, ardebimus? oculis voluptas [in] incendio quaeritur et prospectus ignibus relaxatur. 'prospectui obstabat.' quid? inambulantibus nobis non obstant servorum catervae? excitati in immensam altitudinem parietes lucem non impediunt? infinitis porrectae spatiis ambulationes et urbium solo aedificatae domus non nos prope a publico excludit? Sub hac arbuscula imaginabar divitum silvas. Quantum perdidisti, quem fatetur iratus inimicus plus perdidisse quam voluit! Non iniquum postulo: eius damno desinat incendium, cuius consilio coepit. Scilicet ut domus ad caelum omne conversae brumales aestus habeant, aestiva frigora, et non suis vicibus intra istorum penates agatur annus *** in summis culminibus mentita nemora et navigabilium piscinarum freta. arata quondam populis rura singulorum nunc ergastulorum sunt latiusque vilici quam reges imperant. maria proiectis molibus submoventur. Nesciebas, quanta sit potentia ignium, quam irrevocabilis, quemadmodum totas absumat urbes, quam levibus initiis oriantur incendia? Etiam si partem damni dare noluisti, si tamen voluisti partem, in totum, quasi prudens dederis, tenendus es; ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur. si fatereris te scientem ianuam incendisse, (si unum tignum,) puto, tota domus intellexeretur ex parte [si unum tignum]. nec enim quisquam omnia incendit sed unam aliquam rem, ex qua surgat in omnia se sparsurus ignis. atqui pars domus est arbor, quae in domo est.

Pars altera. Pestilentem mihi faciebat domum arbor; caelum omne, per quod salubris spiritus venire posset, obduxerat. rogavi pauperem et dixi: nihil tibi nocet arbor recisa, mihi plurimum non recisa. Quid ad te illi rami pertinent, qui extra domum sunt? Quasdam partes domus meae rami premebant,

iam etiam quosdam parietes moverant. scitis, quanta vis sit arborum; muros discutunt.

Raptus in veste muliebri

6. IMPVDICVS CONTIONE PROHIBEATVR. Adulescens speciosus sponsionem fecit muliebri veste se exiturum in publicum. processit, raptus est ab adolescentibus decem. accusavit illos de vi et damnavit. contione prohibitus a magistratu reum facit magistratum iniuriarum.

Muliebrem vestem sumpsit, capillos in feminae habitum composuit, oculos puellari lenocinio circumdedit, coloravit genas. non creditis? et qui non crediderant, victi sunt sponsione. Et hoc de sponsione forsitan venerit, ut auderet impudicus contionari. Date illi vestem puellarem, date noctem: rapietur. Sic illum vestis sumpta decuit, ut videretur non tunc primum sumpsisse. Facta totius adolescentiae remitto, una nocte contentus sum: sic imitatus est puellam, ut raptorem inveniret. Numquid cecidi, numquid carmen famosum composui aut, ut proprium genus iniuriae tuae dicam, numquid te rapui? Apud patres nostros qui forensia stipendia auspicabantur, nefas putabatur brachium toga exerere. quam longe ab his moribus aberant qui tam verecunde etiam virtute utebantur! Constat hunc stupratum, cum damnati sint qui rapuerunt.

Pars altera. Constat semper gravem, semper serium fuisse, sed hoc iocis adolescentium factum est. ceterum tam nota erat verecundia eius, ut nemo ðiam sine sponsioneð crediderit.

Non recepti ab imperatore

7. NOCTE IN BELLO PORTAS APERIRE NE LICEAT. Imperator in bello summam habeat potestatem. Trecenti ab hoste captivi ad portas nocte venerunt; imperator non aperuit. ante portas occisi sunt. imperator post victoriam reus est laesae rei publicae.

Non putavi meos: noverant legem. 'Cur' inquit trecenti perierunt?' nullo modo cur, ne perirent, capti sunt? Hos ego interdum non recepissem nisi victores, noctu ne victores quidem. Procedens postridie in proelium pugnaturis ostendi trecentos, in quibus nihil laudari potest praeter fugam, nihil desiderari praeter numerum. Fugiunt, ut leges relinquant, revertuntur, ut tollant. Populus Romanus Cannensi proelio in summas redactus angustias, cum servorum desideraret auxilia, captivorum contempsit et credidit eos libertatem magis tueri posse, qui numquam habuissent quam qui perdidissent. Nocte quomodo hostem civemque distinguam? quam mihi das notam? ut arma cognoscam? Credo in insidiis hostes fuisse, ut exclusos occiderent, sequerentur admissos.

Pars altera. Infestus trecentis fuit, iniquo collocavit loco. hoc ne argui posset, non recepit. Capti sunt fortissimi duces, Regulus, Crassus. Haec postrema rogantium vox erat: 'mitte arma! certe lex non vetat.'

Tyrannus post abolitionem candidatus

8. COMPETITORI LICEAT IN COMPETITOREM DICERE. Tyrannus dominationem sub abolitione deposuit, ut, si quis obiecisset tyrannidem, capite puniretur. petit magistratum; competitor contradicit.

Candidatus (pro) anno meo spondeo: nulla rapietur, nullus occidetur, nullum spoliabitur templum. Cur honores tamdiu non gesserit, narret. Per communem deprecor libertatem: moriar. obicietur tibi, quod occideris civem. Vult aliquo imperio, aliqua potestate distingui homo magnae nobilitatis, magnae gratiae, ingentis pecuniae. Siciliae fuisse dicitur dominus, qui inclusos aeneis tauris homines subiectis urebat ignibus, ut mugitum ederent, verba non possent. o hominem in sua crudelitate fastidiosum, qui, cum vellet torquere, tamen nolebat audire!

Pars altera. Quidquid egi, quidquid gessi, rei publicae causa feci. Peto, ne mihi lex pro me lata noceat, neu quid noceat, quia non obicitur, quod non noceret obiectum.

Liber VI

Chirographum cum abdicato

1. Abdicato frater chirographum dedit dimidiam se partem daturum hereditatis, si non respondisset. ille tacuit. abdicatur alter a patre.

Tantum aeris alieni habet, quantum vivo patre non possit solvere. Vis scire, cuius fidei sis? ne frater quidem tibi sine chirographo credit. Alterius spem moror, alterius fidem. Vivo, et iam patrimonium meum divisum est. Nisi succurritis, vincet me et ille qui tacuit. Non dissimulo me hodie duos abdicare. Chirographum prode, parricidarum foedus et nefariae spei pactum, chirographum danti impium, accipienti turpe, patri periculosum.

Pars altera. In omnem me fortunam, frater, comitem tibi iungam: si militandum, una militabimus, si peregrinandum, una urbes peragrabimus, si cotidianam rogavero stipem, et illam tecum dividam. Nolui recentem iram exagitari patris; malui, ut tacendo patrem vinceret. Meae partis heres ero, tuae custos, et quia de re maxima melius sibi quisque credit, do chirographum; tu da operam, ut istud magis a patre accipere quam a fratre videaris. Hoc, quod honeste, quod pie gerebamus, tam palam egimus, ut pater sciret. quid enim timebam, ne, si rescisset pater, moleste ferret filium suum hominem avarum non esse, fratrem pium esse? Ita mihi contingat patrem utrique nostrum placare.

Exul pater fundo prohibitus

2. EXVLEM TECTO ET CIBO IVVARE NE LICEAT. IMPRVDENTIS CAEDIS DAMNATVS QVINQVENNIO EXVLET. Quidam, cum filium et filiam haberet, imprudentis caedis damnatus in exilium profectus solebat venire in possessionem vicinam finibus. rescit hoc filius, cecidit vilicum; vilicus exclusit patrem. coepit ire ad filiam. accusata illa, quod exulem recepisset, advocato fratre absoluta est. post quinquennium pater abdicat filium.

Accusator civium me fecit exulem, filius etiam meorum. Filiam honestiorem inveni, quod accusata est, servum frugaliorem, quod caesus est. Male meruisti de patre, quem exclusisti, de sorore, cui praeiudicio nocuisti, de iudicibus, quos in tam bona timuisti causa. Aut tu peccasti aut soror. Filius (me) meus docuit, quod illum non recipio. ' Absolutus est' niquit' ~~in~~ advocato soror'; ita tu patrem non recipiebas, cum tam bene istam causam agere posses? Cum absoluta est quae receperat, damnatus est qui expulerat. Filia me patrem iudicavit, servi dominum; uni filio exul fui. Ignosce, fidelissime servulorum: et tibi imprudens nocui. Quam bonam eius causam putas fuisse, quae ne te quidem advocato damnata est? Si te herede possum mori, dignus sum, qui tibi etiam hunc servum relinquam. Alii exul est, tibi pater est. Nulla lex scelus imperat; certe quae fecit absoluta est. Lex eum tenet, qui iuvat exulem, non qui patitur iuvari. Ignora, dissimula: lex te innocentem esse, non curiosum iubet. Si mea causa faciebas, me admonuisses, servum prohibuisses, non cecidisses.

Pars altera. Tacere lege prohibente non potui. Accusata et absoluta est, quia muliercula videbatur non nosse leges. Non pro me timui sed pro te: res in notitiam hominum pervenerat, captabaris; timui, ne occidereris. Vis scire notum fuisse? soror est accusata. Malui servum frugalissimum caedere quam patrem optimum amittere.

Mater nothi lecta pro parte

3. MAIOR FRATER DIVIDAT PATRIMONIUM, MINOR ELIGAT. LICEAT FILIUM EX ANCILLA TOLLERE. Quidam, cum haberet legitimum filium, alium ex ancilla sustulit et decessit. maior frater sic divisit, ut patrimonium totum ex una parte poneret, ex altera matrem nothi. minor elegit matrem et accusat fratrem circumscriptiois.

Vnus omnium exheredatus sum dividendo. 'Legisset' inquit 'alteram partem' ;ut solus talis potuisti esse filius, qualis frater es. Lex te dividere, me eligere iussit; aperte, ne minor circumscribatur, timet. Sic divisit, ut, si vellem non esse mendicus, relinquerem fratrem in egestate, matrem in servitute. Non est dividere ex altera parte patrimonium ponere, ex altera onus. Talis fuit, ut illi coheredem pater ex ancilla tolleret. 'Elige, ut aut patrimonio careas aut scelere.' Circumscriptores dici solent qui aliquid abstulerunt; iste nihil reliquit. 'Tu' inquit ' voluisti pauper esse'; cur ergo queror, si egestate delector? ' Oti' inquit ' non pot quod lege factum est'; immo nihil nisi quod lege factum est, nam si quid aliter gestum est, per se irritum est. circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit: quod apparet in illa, legitimum est; quod latet, insidiosum. semper circumscriptio per ius ad iniuriam pervenit. Lex iubet maiorem dividere, minorem eligere; nec tu divisisti nec hic elegit. sic a te alligatus est, ut necesse haberet quod non expediebat malle. Nota fuit in matrem mea pietas; non timuit, ne eligere possem alteram partem.

Pars altera. Ego nihil aliud quam divisi; circumscriptio non in divisione est sed in electione. Habes matrem, quam totis quidam bonis redemerunt; habes gloriam, quam per ignes quidam, per arma quaesierunt. Multa de patrimonio rapuit, cum haberet ius dominae, ancillae impudentia. Timebas, ne in illam saevirem? non expediebat mihi, cum in illa totum patrimonium habiturus essem. Nunc tantundem habes; habes enim partem, quam voluisti. Vt tantundem haberes, nec pater voluerat; ideo matrem tuam ancillam reliquit.

Potio ex parte mortifera

4. VENEFICII SIT ACTIO. Proscriptum uxor secuta est. quodam tempore secreto poculum tenentem (deprehendit,) interrogavit, quid esset; ille dixit venenum et mori se velle. rogavit illa, ut partem sibi daret, et dixit se nolle sine illo vivere. partem bibit ipse, partem uxori dedit. perit illa sola. testamento inventus est maritus heres. restitutus arguitur veneficii.

Sic egit, ut deprehenderetur; sic deprehensus est, ut exoraretur; sic bibit, ut viveret. Quod est istud

venenum, quod tantum heredi non nocet? Nemo umquam tam palam uxori venenum dedit. Fugit, ne occideretur, qui dicit se mori cupere. Vnus proscriptioe locupletior factus est. Vt vivere vellet, uxor illi persuadere non potuit; persuasit res blandior, uxoris hereditas. Sciit, quam partem potionis hauriret. Contrarias partes gladio persecutus est, suas veneno. Occidendi finem prius victores fecere quam victi. Quid iam putabatis futurum, cum in exilium uxor testamentum tulisset, maritus venenum? Vbi est uxor? ecquid te pudet? iam etiam proscripti redeunt. Statim sumpta potione collapsa est. nolite mirari, si tam efficax venenum est: heres est qui dedit. Summis fere partibus levis et innoxius umor suspenditur; gravis illa et pestifera pars pondere suo subsidit. Apparet te diu praeparatum venenum habuisse: scisti dividere. Etiam si potest defendi qui volenti dedit, tu potes, qui fecisti, ut vellet? Id genus veneni fuit, quod pondere subsideret in imam potionem. bibit iste usque ad venenum, uxor venenum.

Pars altera. Virum in pace dilexit, in bello secuta est, in consilio ultimo non reliquit. o dignam, quam innocens sequar! Bellum civile egi, proscriptus sum, exulavi; quid his malis adici potest, nisi ut venenum bibam et vivam? ' Venenum' inquam 'est' hoc qui daturi sunt, dissimulant. Venenum Cato vendidit. quaerite, an proscripto licuerit emere, quod licuit Catoni vendere.

Iphicrates reus

5. QVI VIM IVDICIO FECERIT, CAPITE PVNIATVR. Missus Iphicrates adversus Thracum regem bis acie victus foedus cum eo percussit et filiam eius uxorem duxit. cum Athenas redisset et causam diceret, visi sunt circa iudicium quidam Thracum cultris armati, et ipse reus gladium strinxit. cum iudices citarentur ad iudicandum, palam absolutorias tulerunt sententias. accusatur, quod vim iudicio fecerit.

Nemo iudicum tuorum non sic timuit, tamquam tu de illis iudicaturus esses. Cum toto tibi regno suo venit advocatus; non maioribus copiis bellum instruxit quam iudicium. Iphicrate, conde gladium: iudicium est. Quid tibi cum gladio? certe bis victis arma ponenda sunt. Quae est ista contra rerum naturam permutatio, in bello nuptiae, in iudicio bellum?

Pars altera. Ego vim non feci. omnia enim legitima peracta sunt: accusator suo loco dixit, reus suo respondit; perfectum per omnes numeros suos iudicium est. Cum iudices sententias ferrent, strinxi gladium, ut occiderem me, si damnatus essem. Iudices tulerunt palam absolutorias, ut gratiam duci suo referrent. Nuptiarum causa utilitas rei publicae fuit: miles pulsus saepius erat infelici proelio. Barbaros circa iudicium fuisse non propter officium armatos sed propter morem suum. 'Quid potestis' inquit ' qui? quod vobis obsidem adduxi?'

Adultera venefica

6. VENEFICII SIT ACTIO. Quidam, cum haberet uxorem et ex ea filiam nubilem, indicavit uxori, cui eam collocaturus esset. illa dixit: 'celerius morietur quam illi nubat!' decessit puella ante diem nuptiarum dubiis signis cruditatis et veneni. torsit ancillam pater, dixit illa nihil se scire de veneno

sed de adulterio dominae et eius, cui collocaturus filiam erat. accusat uxorem veneficii et adulterii.

' ~~M~~orietur' teneo veneficam; 'celerius quam nubat': teneo adulteram. ' ~~m~~orietur' factum est; 'celerius quam nubat': factum est. Adulterium deprehendi serius quam factum est, veneficium antequam fieret. Duo crimina ad vos detuli et duas indices: altera dicit quod factum est, altera etiam quid futurum sit. Generi adultera, filiae paelex. Quam infelix domus est, in qua adulterium (veneficii) argumentum est! Dixi: ' ~~h~~onestus est', dixi: ' ~~p~~udher est'; dum laudo generum, commendavi adulterum. O me tardissimum in malis meis! veneficium ne denuntiatum quidem credidi, adulterium in veneficio demum deprehendli. Versae sunt in exequias nuptiae mutatusque genialis lectus in funebrem, subiectae rogo felices faces. Profertur putre corpus et venenis tumens. quid ultra quaeritis? verbis signa, signis tormenta conveniunt. Ad vocem tuam facta conveniunt: 'morietur antequam nubat' ; ~~f~~actum est, vidimus fluens corpus et in cadavere illius materna verba credidimus. Generum adulterio perdidit, uxorem parricidio, filiam veneficio.

Pars altera. Duo gravissima crimina obiecit, adulterium et veneficium; adulterium ancilla teste, veneficium ne ancilla quidem. Cum indignaretur se non rogatam, exciderunt illi verba, quae non minus quam filiam luget. At quare dixisti: 'celerius morietur quam illi nubat'? verba dolori parum considerata exciderunt, ut est saepissime fortuita divinatio.

Demens qui filio cessit uxorem

7. DEMENTIAE SIT ACTIO. Qui habebat duos filios, duxit uxorem. alter ex adolescentibus cum aegrotaret et in ultimis esset, medici dixerunt animi vitium esse. intravit ad filium stricto gladio pater, rogavit, ut indicaret sibi causam: ait amari a se novercam. cessit illi uxore sua pater. ab altero accusatur dementiae.

Audite rem novam: fratrem crudelem, novercam misericordem. Insanus sum, quia aliquis meo beneficio sanus est? Tradidi illi uxorem, sed eripueram: 'testor' inquit ~~r~~apides pietatis deos, amare antequam duceres coepi.' ~~I~~t tu iniuriam vocas, quod fratrem habes, non habes novercam? Transii praeter istius oculos cum ferro; gladium mihi nemo nisi aeger extorsit. Patri, qui periculum filii morientis sustinere non potuit, ignoscendum in qualicumque facto est.

Pars altera. Alter lenocinio curavit, alter parricidio convaluit. Quid? hoc adulterium esse non putas, quod marito conciliante committitur? nescio, furiosius uxorem duxerit an habuerit, an dimiserit, an collocarit. Quam demens est cui adulterium pro beneficio imputatum est! Strinxit gladium maritus, non ut vindicaret adulterium sed ut faceret. Mori potius debuit frater quam sanari turpiter; quid enim, si matrem, si sororem concupisset? quaedam remedia graviora ipsis peniculis sunt. Omnia inter privignum et novercam composita; simulatum morbum et derisum mimo turpissimo patrem.

Versus virginis Vestalis

8. Virgo Vestalis scripsit hunc versum: felices nuptae! moriar nisi nubere dulce est. rea est incesti.

' Felices nuptae' : cupientis est; ' cream nisi' : affirmantis est; ' nubere dulce est' aut experta iuras aut inexperta peieras. neutrum sacerdotis est. Tibi magistratus suos fasces submitunt, tibi consules praetoresque via cedunt; numquid exigua mercede virgo es? Sacerdos raro iuret nec umquam nisi per suam Vestam. ' Moriar' numquid perpetuus ignis extinctus est? 'moriar' numquid de nuptiis appellata es? (Te) ad ultimum, Vesta, invoco, ut tam infesta sis sacerdoti quam invisa es. Recita carmen, dum quaero, quale sit. Tu carmen scribas, tu verba pedibus tuis emollias et severitatem templo debitam modulatione frangas? Quodsi utique laudare vis nuptias, narra Lucretiam; de illius morte scribe, antequam iurabis de tua. O te omni supplicio dignam, cui quicquam sacerdotio felicius est! 'Dulce est': quam expressa vox, quam ex imis visceribus emissa non expertae tantum sed delectatae! Incesta est etiam sine stupro quae cupit stuprum.

Pars altera. Vnus illi versus obicitur, ne hic quidem totus. ' Non oportet' inquit ' scribere carmen'; multum interest, obiurges an punias. Incesti damnari nulla potest, nisi cuius violatum corpus est. Quid, tu putas poetas quae sentiunt scribere? Vixit modeste, castigata; non cultus in illa luxuriosior, non conversatio cum viris licentiosior. unum crimen eius vobis confiteor: ingenium habet. Quidni invidet Corneliae, quidni illi, quae Catonem peperit, quidni sacerdotes parientibus?

Extra. VARIUS GEMINUS apud Caesarem dixit: Caesar, qui apud te audent dicere, magnitudinem tuam ignorant, qui non audent, humanitatem.

Liber VII

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Instatis mihi cotidie de Albucio. non ultra vos differam, quamvis non audierim frequenter, cum per totum annum quinquies sexiesve populo diceret, (et) ad secretas exercitationes non multi inrumperent; quos tamen gratiae suae paenitebat: alius erat, cum turbae se committebat, alius, cum paucitatem contempserat. incipiebat enim sedens et, si quando illum produxerat calor, exsurgere audebat. illa intempestiva in declamationibus eius philosophia sine modo tunc et sine fine evagabatur. raro totam controversiam implebat: non posses dicere divisionem esse, non posses declamationem; tamquam declamationi multum deerat, tamquam divisioni multum supererat.

Cum populo diceret, omnes vires suas advocabat et ideo non desinebat: saepe declamante illo ter bucinavit, dum cupit in omni controversia dicere non quidquid debet dici sed quidquid potest. argumentabatur moleste magis quam subtiliter; argumenta enim argumentis colligebat et, quasi nihil esset satis firmum, omnes probationes probationibus aliis confirmabat. [2] erat et illud in argumentatione vitium, quod quaestionem non tamquam partem controversiae sed tamquam controversiam implebat: omnis quaestio suam propositionem habebat, suam executionem, suos excessus, suas indignationes, epilogum quoque suum. ita unam controversiam exponebat, plures dicebat. ' quid ergo? non omnis quaestio per numeros suos implenda est?' quidni? sed tamquam accessio, non tamquam summa. nullum habile membrum est, si corpori par est.

Splendor orationis quantus nescio an in ullo alio fuerit. non hexis magna sed phrasis. dicebat enim citato et effuso cursu sed praeparatus; extemporalis illi facultas, ut adfirmabant qui propius norant, non derat, sed putabat ipse sibi deesse. sententiae, quas optime Pollio Asinius albas vocabat, simplices, apertae, nihil occultum, nihil insperatum adferentes sed vocales et splendidae. [3] adfectus efficaciter movit, figurabat egregie, praeparabat suspiciose. nihil est autem tam inimicum quam manifesta praeparatio; apparet enim subesse nescioquid mali. itaque moderatio est adhibenda, ut sit illa praeparatio, non confessio.

Locum beate implebat. non posses de inopia sermonis Latini queri, cum illum audires: tantum orationis cultae fluebat. numquam se torsit, quomodo diceret, sed quid diceret. sufficebat illi in quantum voluerat explicandi vis; itaque ipse dicere solebat, cum vellet ostendere non haesitare se in electione verborum: 'cum rem animus occupavit, verba ambiunt' . inaequalitatem in illo mirari non libebat: splendidissimus erat; idem res dicebat omnium sordidissimas: acetum et puleium et [Damam et Philerotem] lanternas et spongas; nihil putabat esse, quod dici in declamatione non posset. erat autem illa causa: timebat, ne scholasticus videretur. [4] dum alterum vitium devitat, incidebat in alterum, nec videbat nimium illum orationis suae splendorem his admixtis sordibus non defendi sed inquinari. et hoc aequale omnium est, ut vitia sua excusare malint quam effugere. Albucius enim non, quomodo non esset scholasticus, quaerebat, sed quomodo non videretur: nihil detrahebat ex supervacuo strepitu; haec sordida verba ad patrocinium aliorum adferebat.

Hoc illi accedebat inconstantia iudicii: quem proxime dicentem commode audierat, imitari volebat. memini omnibus illum omissis rebus apud Fabianum philosophum tanto iuveniore, quam ipse erat, cum codicibus sedere; memini admiratione Hermagorae stupentem ad imitationem eius ardescere. [5] nulla erat fiducia ingenii sui, et ideo adsidua mutatio; itaque dum genera dicendi transfert et modo exilis esse volt nudisque rebus haerere; modo horridus et squalens potius quam cultus, modo brevis et concinnus, modo nimis se attollit, modo nimis deprimit, ingenio suo inludit et longe deterius senex dixit quam iuvenis dixerat; nihil enim ad profectum aetas ei proderat, cum semper studium eius esset novum.

Idiotismos est inter oratorias virtutes res quae raro procedit. magno enim temperamento opus est et occasione quadam. hac virtute varie usus est: saepe illi bene cessit, saepe decidit. nec tamen mirum est, si difficulter adprehenditur vitio tam vicina virtus. hoc nemo praestitit umquam Gallione nostro decentius. [6] iam adulescentulus cum declamaret, apte et convenienter et decenter hoc genere utebatur; quod eo magis mirabar, quia tenera aetas refugit omne non tantum quod sordidum sed quod sordido simile est.

Raro Albucio respondebat fortuna, semper opinio: quamvis paenitisset audisse, libebat audire. tristis, sollicitus declamator et qui de dictione sua timeret, etiam cum dixisset; usque eo nullum tempus securum illi erat. haec illum sollicitudo fugavit a foro et tantum unius figurae crudelis eventus: nam in quodam iudicio centumvirali, cum diceretur iuris iurandi condicio aliqua delata ab adversario, induxit eiusmodi figuram, qua illi omnia crimina regeret: [7] ' ~~pa~~ cet' inquit 'tibi rem iure iurando transigi? iura, sed ego ius iurandum (man)dabo: iura per patris cineres, qui inconditi sunt, iura per patris memoriam.' ~~te~~ xecutus est locum. quo perfecto surrexit L. Arruntius ex diverso et ait: ' ~~ac~~ cipimus condicionem. iurabit.' ~~la~~ mabat Albucius: ' non ~~ct~~ tuli condicionem, schema dixi.' Arruntius instabat; centumviri rebus iam ultimis properabant. Albucius clamabat: ' ~~is~~ tratione schemata de rerum natura tolluntur!' ~~Ar~~ untius aiebat: ' ~~to~~ luntur; poterimus sine illis vivere.' summa rei haec fuit: centumviri dixerunt dare ipsos secundum adversarium Albucii, si iuraret. ille iuravit. Albucius non tulit hanc contumeliam sed iratus calumniam sibi imposuit: numquam amplius in foro dixit. erat enim homo summae probitatis, qui nec facere iniuriam nec pati sciret. [8] et solebat dicere: ' quid ~~hae~~ o, quare in foro dicam, cum plures me domi audiant quam quemquam in foro? cum volo, dico; (assum utri volo; dico) quamdiu volo.' et quamvis non fateretur, delectabat illum in declamationibus, quod schemata sine periculo dicebantur.

Nec in scholasticis tamen effugere contumelias poterat Cestii, mordacissimi hominis. cum in quadam controversia dixisset Albucius: 'quare calix, si cecidit, frangitur, spongia, si cecidit, non frangitur?' ~~ie~~ bat Cestius: ' ~~et~~ ad illum cras: declamabit vobis, quare turdi volent, cucurbitae non volent.' [9] Cum dixisset Albucius in illo fratre, qui fratrem parricidii damnatum in exarmata nave dimisit: ' imposuit ~~fr~~ trem in culleum ligneum' , Cestius ~~an~~ dem dicturus sic exposuit controversiam: ' ~~quia~~ m fratrem domi a patre damnatum noverca accusante cum accepisset ad supplicium, imposuit in culleum ligneum.' ~~ing~~ ens risus omnium secutus est. sed nec ipsi bene cessit declamatio; paucas enim res bonas dixit. et cum a scholasticis non laudaretur, 'nemo' inquit 'imponit hos in culleum ligneum, ut perveniant nescio quo terrarum, ubi calices franguntur, spongiae non franguntur?'

Video, quid velitis: sententias potius audire quam iocos. fiat: audite sententias in hac ipsa

controversia dictas.

1. [thema] Mortua quidam uxore, ex qua duos filios habebat, duxit aliam. alterum ex adolescentibus domi parricidi damnavit, tradidit fratri puniendum: ille exarmato navigio imposuit. delatus est adolescens ad piratas, archipirata factus est. postea pater peregre profectus captus est ab eo et remissus in patriam. abdicat filium.

[1] ALBVCI SILI. De fratre nec iudicare audeo nec loqui. uno nomine (ei) et gratias ago et gratulor, quod patrem servare potuit mori iussus. Tanta tempestate confusus neque aestimare quicquam neque dispicere potui: [plura tibi crimina, pater, fortuna torquente, quam quae videris ipse nosse, indicabo.] solutum mihi fratrem tradideris an alligatum, nescio; quantum ad meum stuporem attinet, etiam fugere potuit. nec satis memineram, tale ministerium mihi pater an noverca mandasset, ministerium an poenam esse voluisset, vindictam parricidii an parricidium. Insui culleo fratrem iubes? non possum, pater. non ignoscis? an non credis? ego contendo ne te quidem posse. si quis tibi dixerit tyrannus: 'omni, tuis manibus filium insue' ; in hoc opere potes oculis tuis, potes manibus uti? potes audire inclusi filii gemitum? si potes, timeo, ne innocentem damnaveris; si non potes, quid frater in fratrem non posset, patrem testem dedi. [2] Quid accusas, quod impunitatem fratri dederim, [in] quod fato consilium meum victum sit? a me frater, ut viveret, non impetravit; ut fugeret, non impetravit. nihil aliud impetravit, quam ut aliter quam in culleo moreretur. malam causam habeo ut inter fratres: ubi spes? in gubernaculo? nulla est. in remigio? ne in hoc quidem est. in comite? nemo repertus est naufragi comes. in velo, in antemna? omnia paene instrumenta circumcisa sunt, adminiculum [in] spei nullum est. patri sum excusandus an fratri? De filio tuo hoc respondeo: quamdiu in patrio solo morari licet, civis est; proiectus in mare quidquid post exilium et naufragium vel facit vel patitur ab omni foedere vitae communis abstractus, poenarum eius pars, non [est] nequitiae opus est. sed aliis querentibus te ipsum testem dabo non esse piratam. [3] Ego illi terrae, ego lucis conspectum, ego etiam mortis humanae facultatem abstuli; Fortuna ipsa, quae miserita eius est, nihil tamen illi praeter mare reliquit. 'Miriandum est mihi, pater iussit; neque ego te deprecor, ne moriar, nec tibi licet non facere quod iussus es. inter patrem iratum et fratrem moriturum arbitrium pietati tuae necessarium suscipe: sanguinem meum patri refer, culleum mihi remitte. volo mori sed pura manu tua. hoc pietatis tuae munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidae mori.'

[4] ASINI POLLIONIS. Aequas mihi praebete aures: dabo vobis etiam damnatum absolvendum. 'Vivit inquit frater'; non credo. 'servavit' inquit 'effecisti, ut crederem. Haec est summa rerum gestarum: in ea domo, in qua facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. 'Quid mihi cum ista tabula? semel mori volo.'

Q. HATERI. Emicabant densis undique nubibus fulmina et terribili fragore horridae tempestates absconderant diem; imbres undique, et omnia procellis saevientia: 'expectat' inquam 'parricidam mare.' Intumuerat subitis tempestatibus mare iustis quoque navigiis horrendum. fateor, pater, dixi: fratrem tibi, si innocens est, Fortuna, commendo. (Inveni relictum [etiam] a naufragis navigii) fragmentum, infelix etiam navigaturis omen, quod si quis gubernator vidisset, iter suum distulisset. naufragus a litore emittitur.

[5] MARCELLI AESERNINI. Habes, inquam, frater, si innocens es, navigium, si nocens, culleum. Non feci parricidium et , quam facile erramus homines! , factum putavi. Deliberabam, an parerem patri: ' rater', inquit ' tu pimus in domo parricidium facies.'

ARGENTARI. ' Quod iussas factum est: perit frater.' ' vivit' inquit dimisit' bono argumento probatur vivere. Vtrasque ad caelum manus sustulit: ' si nihil unquam impie cogitavi, (si) patrem meum etiam damnatus diligo, di immortales, veri hominum iudices, adeste.' si later sentiret, infelicia sibi imprecatus est maria. sic navem suam rexit.

[6] BLANDI. Iacebat in litore navigium, quod etiam integrum infeliciter vexerat. Credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. Subito mihi non sentienti ferrum cum animo pariter excidit: torpent manus, et nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. intellexi, quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperaret pater. Ita mihi, quae sola miseros in domo nostra respicis, Fortuna, succurras, ita mihi contingat aut honeste vivere aut mori, ita ex domo nostra ego sim ultimus reus, ut ille iurabat meliorem se novercam habuisse quam fratrem.

[7] CORNELI HISPANI. Fateor, volui occidere sed tunc intellexi, quam difficile esset parricidium. ' Ego' inquit 'patrem occidere volui? ne nunc quidem possum.' Pater noster navigavit sereno die, tranquillo mari, auspicato itinere, integra nave. quid hoc est? feliciter navigavit damnatus quam qui damnaverat. ' Vide' inquit ' patrem te habere mihi non licuit: habebam patronum. revertere.' magnum pietatis argumentum filio carus pater etiam post supplicium! utrum vobis videtur innocentiam apud piratas didicisse an ne apud piratas quidem perdidisse?

ARELLI FVSCI patris. Potuit patrem occidere: equem testem timebat? Abdicatus a patre quo me conferam? in maria non possum: iratos habeo piratas. Cum traditus est mihi frater, imperatumque, ut sumerem supplicium, si qua est fides, temptari me putavi, an possem parricidium facere.

[8] PORCI LATRONIS. Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses.

TRIARI. In naufragio navigabat. Parum est quod non occidit patrem, immo etiam integra nave dimisit. (Etiam pirata dicitur: iterum falso crimine male audit.

CESTI PII. Erat navigium , immo fuerat , sed) putre, resolutis compagibus, infelix omen navigationis. 'Insue me culleo: certe sentiam maria, non et videbo.' Sciss quoque vela fecerant sinus, et armatas classes naufraga praecesserat ratis: scires navigare qui servaturus esset patrem. O crudelis et pertinax noverca! post omnia devicta nihilominus saevit: maria iam quiescunt, praedones iam miserentur, irati iam parcunt. Ibamus praeter sepulcrum matris, ille mortem timens, ego scelus. Expectate, iudices; iam Fortuna nobis obiciet scelus. Iacebat navigium pervetus et attritum salo, vix unius capax animae.

[9] *** Veni ad vos victoriam pulchram petiturus: ut probem me parricidam. non occidisti, inquit, fratrem: noverca, audi iucundissimam vocem: fateor me parricidam; occidi fratrem. tutus sum, pater, si hoc probavero? imposui in exarmatam navem: non est (hoc) occidere? novercae quidem numquam satis privignus occiditur. multas rerum natura mortis vias aperuit, et multis itineribus fata decurrunt, et haec est condicio miserrima humani generis, quod nascimur uno modo, multis morimur: laqueus, gladius, praiceps locus, venenum, naufragium, mille aliae mortes insidiantur huic miserrimae animae. et hoc occidere vocatur, sed diutius: si quis nunc stat in turba, hoc dicit: 'huius quisquam parcat, qui fratrem suum occidit et occidisse se probat?' [0] Componis in domo par, ut alter scelere sit parricida, alter ministerio. 'impositus est in navem frater' qualem navem! scitis nihil esse periculosius quam etiam instructa navigia: parva materia seiungit fata. quid si vero non rudentibus committitur illa anima, non velis, non gubernaculo defenditur? exarmata navis est, utroque patens latere. imponitur miser in naufragium, navigio per se pessum ituro pondus insidit. ecce navem divinitas armat: subito visa sunt vela, subito navis coepit erigere se et attollere. magnum praesidium in periculis innocentia. saevum mare volvitur, procellae spumante impetu latera navigii urgent, pulsatur undique navis periculis; innocentia tamen tuta est. [11] o maria iustiora iudiciis, o mitiores procellae patre! quam (securiorem vos umquam) effecistis animam? nec hoc tantum divinitus gestum est, quod pervenit tutus in portum: excipitur classe praedonum. 'abeat pater mentem navigandi; capietur iudex, ut illum paeniteat sententiae suae.' 'admare me noverca parricidii potuit, parricidam facere ne damnando quidem potuit. cognosce innocentiam meam in mari, quam domi noluisti.' complexu, osculis prosecutus est: sic patrem parricida dimisit.

[12] IVNI GALLIONIS. Multa non adgnosco: frater (in) domo damnatus est, ego in publico; illi obiectum est quod parricidium fecerit, mihi quod non fecerim; ille negabat, mihi novo patrocinio utendum est: fratrem occidi; in ea domo, in qua parricidia damnantur, haec innocentia est. video vos invitos audire hoc genus defensionis; malo itaque me vobis innocentem probare quam patri: fratrem non occidi. non potui fratrem occidere: idem timuimus, idem doluimus, idem flevimus, eundem patrem habuimus, eandem matrem, eandem novercam. [13] mitioris natura pectoris sum, mollioris animi. non idem omnibus mortalibus natura tribuit ingenium: animus durior est illius, (illius) clementior. apud piratas quoque invenitur qui non possit occidere. puta(tis) me dicturum: 'nec alius (dimitteret, fratri tradidit?) fecit, ne alius) occideret: si mater nostra viveret, puto, illi tradidisset; quod proximum fuit, mihi tradidit. utrum vobis videtur per manus fratris punire filium voluisse an ablegare privigum? Pudet me patrocini mei: timeo, ne, cum coepero narrare, quid fecerim, dicatis: 'certe negabas posse te hominem occidere'.

[14] MVSAE. Traditus est frater puniendus mihi potissimum. quo istud proposito, pater, feceris, apud plerosque disputationem habet; ego, si quid mitius illo tempore voluisti fieri, non intellexi. Imposui multum recusantem et insui culleo postulantem. Obicis mihi molliorem animum: alius mitior est, plus quam debet, alius saevior quam necesse est, mediis alius adfectibus [in] inter utrumque positus totus in sua potestate est. quidam et accusare et damnare possunt et occidere; quidam tam mites sunt, ut non possint in caput ne testimonium quidem dicere. non possum hominem occidere: hoc vitium et apud piratas invenitur. alii vivere sine rei publicae administratione non possunt; aliis in privato latere et extra omnem invidiam secessisse praecipua tranquillitas est; aliis non potest persuaderi, ut matrimonio obligentur, aliis ut careant. sunt qui castra timent, sunt qui cicatricibus suis gaudent. [15] in tanta morum varietate videte, quantulum sit quod excusum: non ambitioni, non inertiae veniam peto: misericors sum, non possum occidere hominem. gratulare, pater, naturae meae: numquam eiusmodi filius parricidium faciet. hoc vitium a te traxisse videor. an non putatis misericordem, qui, quem damnavit, puniendum fratri dedit? centurio Luculli

Mithridaten non potuit occidere; dextra simul ac mens elanguit. pro bone Iuppiter, Mithridaten quam non dubium parricidam!

POMPEI SILONIS. Gaude, pater: neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Dimisi a portu naufragum; narra, pater, quomodo te dimiserit sic dimissus. Vis, pater, scire, accusator nocentior sit an reus? conice in alteram navem novercam, illa faciat vota, precetur: ' si ~~o~~minem innocentem accusavit, si privignum immerentem non oppressit' in eos piratas incidet, qui nesciant captos dimittere.

[16] Altera pars. MVSAE. Parricida meus in mari regnat.

SEPVLLI BASSI. Nega agedum parricidam fuisse quem scis esse piratam.

GAVI SABINI. Facinus indignum! damnatus parricida post poenam potuit dicere patri suo: ' ~~m~~ere' .

Divisio. LATRO in has quaestiones divisit: an licu(er)it illi quod iubebat pater facere. non licet, inquit, fratrem necare, (nec iure) ille damnatus erat; non enim iudicio publico ceciderat. ignosce, si diligentior sum: cum videam hominem tam facile damnari, timeo, ne quis me parricidi postulet; facile est. si dicenda erit domi causa, etiam nocens absolutionem sperare potero; in foro quid respondebo? 'occidi fratrem'? parricidam me quidam vocant, quod non adfui reo. si licuit, an debuerit. ' ~~n~~ocens est iste': sed mihi frater est. naturae iura sacra sunt. [17] quid de me iudicaturus es, si fecero? puto, difficulter postea in me parricidium credes. etiamsi debuit parere patri, an ignoscendum sit illi, si non potuit. fatebor, inquit, quod fortasse offensurum est aures (vestras) [fratrem offensurum est]: patri parere volui; fratrem occidere non potui. obortae sunt subito tenebrae, deriguit animus, sublapsus est intercepto spiritu corpus. non possum fratrem occidere; pone hoc loco piratam: non poterit. quidam occidere hominem tantum non possunt; quorundam adversus hostes deficit manus. fratris quoque beneficium non est tam magnum, pater, quam putas: non ille te noluit occidere, sed (non) potuit. novissimas illas partes fecit: quamvis non occiderit, si tamen puniit damnatum, an abdicari non debeat. dicit enim pater: si non poteras, negasses et misisses ad me non posse te. [18] hoc loco dixit LATRO rem valde laudatam: ' ~~d~~ixisses' inquit 'te non posse' ; ~~t~~u nesciebas? putasti me posse occidere? quid ergo sic loquebaris, tam(quam) unum parricidi condemnasses? deinde, an punierit fratrem: hic descriptio supplicii, quod dixit gravius etiam culleo fuisse, et adiecit hodie(que) illum poenas dare inter barbaros inclusum, ' ~~p~~er quos necesse est illi patria, populo, lare carere; sed ne per illos quidem necesse est parricidium facere.'

Hac divisione usi sunt, quibus placuit damnati causam non defendere et tantum suam agere. alia usi sunt, quibus placuit et illius causam defendere. inter quos et GEMINVS VARIIVS fuit, qui aiebat adulescentem optimam causam habere, si non occidit fratrem etiam nocentem, meliorem tamen, si non occidit innocentem (patitur autem materia). [19] fecit ergo has quaestiones Geminus et quibus idem placuit: an abdicari non debeat, etiamsi nocentem fratrem non occidit. hic dixit: non licuit, non debui, non potui. an innocentem non occiderit. bellam rem hoc loco Geminus dixit, cum coepisset per omnis numeros fratrem tamquam reum defendere: dicet, inquit, aliquis: 'tam sero defendit?' non potui citius: hodie primum res in forum delata est. novissime: an etiam nocentem satis punierit.

[20] De colore inter maximos et oratores et declamatores disputatum est, utrumne aliquid deberet dici in novercam an nihil. PASSIENVVS et ALBVCIVS et praeter oratores magna novorum rhetorum manus in hanc partem transit. fuerunt et qui in novercam inveherentur; fuerunt et illi, qui non quidem palam dicerent sed per suspiciones et figuras; quam rem non probabat PASSIENVVS et aiebat minus verecundum esse aut tolerabile infamare novercam quam accusare. quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, deinde ablati sunt impetu. excusatius est autem in malum colorem incidere quam transire.

LATRO illum introduxit colorem rectum in narratione, quo per totam actionem usus est: non potui occidere. et cum descripsisset +ingenti+ spiritu titubantem et inter cog(it)ationem fratris occidendi concidentem, dixit: noverca, aliud quaere in privignum tuum crimen: hic parricidium non potest facere.

[21] CESTIVS colore alio usus est: transiebamus, inquit, secundum matris sepulchrum; invocare coepit manes eius. motus sum. et puerili sensu colorem transcucurrit: quid facerem? inquit; occidere pater iubebat, mater vetabat. et hunc colorem dixit; haec mecum cogitavi: non est imperatum, ut manu occiderem, non ut laqueo, non ut mari; eligere supplicio genus liberum est.

FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est: temptari me putavi a patre; uno, inquam, supplicio alterum filium punire, alterum experiri volt.

ALBVCIVS in argumentis plura posuit et omnes fere colores contrectavit. in narratione hoc colore usus est; [et] dixit: ' hoc unum mihi praesta beneficium: sine me (non) tamquam parricidam mori.'

[22] ARGENTARIVS, [non] tamquam (non) frater (es)et huius consili inventor, dixit: cogitavi, quid facerem; tandem inveni, quomodo parricidium vindicarem sine parricidio.

PASSIENVVS hoc colore usus est: non putavi patrem velle utique occidi filium; videbatur mihi omnia misericordiae praeparasse: quod domi cognoverat, quod inter suos. fratri, inquam, tradidit: age, si parcere voluisset, cui tradidisset?

POLLIO ASINIVS dixit in novercam; itaque illo colore usus est: cogitavi mecum, quid liceret, quid oporteret. si tantum, inquam, nefas commissum est, nullae meae partes sunt: ad expiandum saeculum triumviris opus est, comitio, carnifice. tanti sceleris non magis privatum potest esse supplicium quam iudicium.

MARCELLVS dixit: ita si iste parricidium fecit, ideo et ego faciam? et illam quam supra sententiam rettuli: habes, inquam, frater.

[23] VARIVS GEMINVS et ipse dixit: nolui occidere. egregie, inquam, noverca inter privignos divisit odium; aliter alium adgressa est: alteri parricidium obicit, alteri mandat. et hac illum figura defendit in narratione: interrogavi fratrem: apud quem praetorem causam dixisti? 'apud nullum' inquit. quis accusator fuit? ' nemo.' quis testis, immo qui testes (uni enim etiam de minore scelere non creditur)? ' nemo' inquit quis de te pronuntiavit? ' nemo. quid porro?' inquit, 'ego, si reus fuisset, ad te non misisset?'

SEPVLLIVS BASSVS hoc colore usus est: non habui parricidae instrumenta, non culleum, non serpentes; parricidam tamen in maria proieci.

[24] HISPANVS duro colore usus est: hoc, inquit, supplicium tamquam gravius elegi. quid? iste, inquam, insuetur et statim omnem sensum supplici effugiet? immo sollicitus pendeat et, quod ne insuti quidem parricidae patiuntur, ipse poenam suam spectet; nihil speret, timeat omnia. peius debet quam ceteri parricidae mori: a patre damnatus est. et hoc colore per totam declamationem usus est, ut diceret hoc se tamquam gravius elegisse. displiceat color hic prudentibus: quam enim spem habet absolutionis, si nec paruit nec pepercit?

HATERIVS hoc colore usus est: diu mecum disputavi: ' parricida est, quem non index protrahit, non testis coarguit? quid ergo? innocens, quem condemnat pater?' invenio[que] poenam simillimam reo: mersam, non tamen ex toto perditam ratem, quae vel punire fratrem posset vel absolvere.

[25] TRIARIVS et ipse, quasi sententiam de fratre ferri voluisset, egit et dixit: tandem ad caelum manibus levatis ' quidquid est' inquam ' quod tuis imperat, quod regnat profundo, quidquid est, quod ex sublimi res spectat humanas, invoco: damnatus alto committitur; di, iudicate post patrem! haec sententia dicebatur ex Graeco translata, sed Graeca corruptior est: POSEIDON, AMETRETON DESPOTA BUTHON, TEN ENALION CHEROSAMENE BASILEIAN, ANAGETAI PATROCHTONOS. META PATERA DICHASON.

A parte patris, quod ab archipirata dimissus est, sic CESTIVS: poenam; inquit, putavit mihi hanc esse morte graviolem. et sic posuit in narratione: rogabam, ut occiderer: non impetravi.

[26] VARIVS GEMINVS ait: in hoc me dimisit, non [me] quia (me) volebat salvum esse, sed ad patrocinium suum, ut, quia non nunc occiderat, videretur nec ante voluisse.

LATRO dixit: quis porro me uno miserior est, qui vitam parricidae debeo?

DIOCLES CARYSTIVS elegantem sensum in prooemio posuit pro adolescente, cum diceret causas se abdicationis non invenire: luxuriae se occasionem non habuisse, parricidium sibi non obici; etiam contrario se crimine laborare. fortasse, inquit, queritur, quod captum non redemerim. adiecit: OUCH ECHREN GUTRON. PAIS EN. et cum tractaret in ultima parte debere patrem etiam vitia liberorum

ferre, utique in unico, adiecit: PEPEIRASAI, PATES, OTI CHAI PONEROS ENIOTE UIOS ESTIN EUCHRESTOS.

ARTEMO in descriptione tempestatis laudatus est; et belle accessit ad eam: TEN TOU EUPGOESANTOS ANAGOGEN ACHOUSON, et, cum de ipso navigio diceret, pulchre coepit: SCHAPSOS EREMON, ANOSTON TUCHES, et ultimam descriptionis sententiam pro(be) posuit: NAUAGOS APO GIMENON ANEGEN, et ad partem narrationis eleganter transit: DIEGESAI NUN, PATES, POS (S) APEGUSEN OUTOS APOGUTHEIS.

GLYCON dixit: IDIA CHRITOU ENOS OUCH ARCHEI CHATADICHE. EPI +NAYIKNMENAYALECTEAE+ EURISCHEI TO MEDEN ADICHEIN TUCHEN.

[27] Soleo dicere vobis CESTIVM Latinorum verborum inopia (ut) hominem Graecum laborasse, sensibus abundasse; itaque, quotiens elatius aliquid describere ausus est, totiens substitit, utique cum se ad imitationem magni alicuius ingeni derexerat, sicut in hac controversia fecit. nam in narratione, cum fratrem traditum sibi describeret, placuit sibi in hac explicatione una et infelici: nox erat concubia, et omnia luce canentia (sub) sideribus muta erant. MONTANVS IVLIVS, qui comes fuit (Tiberii), egregius poeta, aiebat illum imitari voluisse VERGILI descriptionem:

nox erat et terras animalia fessa per omnis
alituum pecudumque genus sopor altus habebat.

at Vergilio imitationem bene cessisse, qui illos optimos versus VARRONIS expressis(set) in melius:

desierant latrare canes urbesque silebant;
omnia noctis erant placida composta quiete.

solebat OVIDIVS de his versibus dicere potuisse longe meliores, si secundi versus ultima pars abscideretur et sic desineret:

omnia noctis erant.

Varro quem voluit sensum optime explicuit; Ovidius in illius versu suum sensum invenit. aliud enim intercisus versus significaturus est, aliud totus significat.

2. DE MORIBVS SIT ACTIO. Popillum parricidii reum Cicero defendit; absolutus est. proscriptum Ciceronem ab Antonio missus occidit Popillius et caput eius ad Antonium rettulit. accusatur de moribus.

[1] BASSI SEPVLLI. Si accusasset Cicero Popillium, viveret. Occidit Ciceronem Popillius; puto, iam creditis occisum ab isto patrem. ' Vt uno ~~ita~~ pereat, tantum dabo' ; ~~pro~~ Cicerone sic liceat pacisci.

GAVI SABINI. Quod unum potuimus, effecimus, ut veniret tempus, quo Popillius Ciceronem desideraret. ' Popilli, potes' inquit ' Ciceronem occidere; potes vel patrem.'

PORCI LATRONIS. Prorsus occisurus Ciceronem debebat incipere a patre. ' Antonis' inquit ' ~~ia~~ iussit' ; non ~~puet~~ te, Popilli? imperator te tuus credit posse parricidium facere. .Abscidit caput, amputavit manum: effecit, ut minimum in illo esset crimen, quod Ciceronem occidit. Facinus indignum! felicissime licet cedat actio, id solum proficiemus, ut qui Ciceronem occidit tantum erubescat. pro di boni: occisum Ciceronem malos mores!

[2] ALBVCI SILI. Caedit cervices tanti viri et umero tenus recisum amputat caput: i nunc et nega te parricidam. hoc unum tamen feliciter fecisti, quod ante occidisti patrem quam Ciceronem. Facilius pro parricida iudicem movit quam pro se clientem. ad vos hoc, patroni, exemplum pertinet: nullos magis odit Popillius quam quibus plurimum debet. Vbicumque estis, iudices, qui in istum reum sederatis, ecquid paenitet absolvisse?

ARGENTARI. Impius est, ingratus est; audeo dicere: parricida; sensit qui defenderat. Respice forum: hic sub Cicerone sedisti. respice rostra: hic supra Ciceronem stetisti. Quantum eloquentia tua, Cicero, potuit! Popillius de moribus reus est. Abscidit cervices loquentis; haec est absoluti clientis post longum tempus salutatio. Parce iam, quaeso, Popilli: nihil tibi nisi occidendum Ciceronem mandavit. Duo fecit parricidia, quorum alterum audistis, alterum vidistis.

[3] CESTI PII. Si dixero: adulescentia turpis est, infamis pueritia, respondebit: 'iam ista Cicero defendit' . Non pudet, Popilli accusator tuus vivit. ' Quidam commune quam spiritus vivis, terra mortuis, mare fluctuantibus, litus eiectis?' parricida, sic etiam tu perisses.

FVLVI SPARSI. Non credidisset Popillium facturum Antonius, nisi in mentem illi venisset illum et parricidium fecisse. Facinus indignum! a me defenditur Cicero, cum Popillium Cicero defenderit.

MENTONIS. Non magis quisquam alius occidere Ciceronem potuit praeter Popillium (quam quisquam Popillium) praeter Ciceronem defendere. Parricidam quem vivos negarat Cicero, occisus ostendit. Fortunam Ciceronis! Antonius illum proscripsit, qui accusatus est; Popillius occidit, qui defensus est. Si damnatus esses, carnifex te culleo totum insuisset. video, quid respondeat: non credit Antonius occisum Ciceronem a Popillio, nisi ei signum attulerit.

[4] TRIARI. Praesta Ciceroni quod propinqui Catilinae, quod amici Verris praestiterunt:

proscriptum transi. Ne a mortuo quidem manus abstinet: lacerat occisum. Popilli, hoc parricidium tertium tuum est.

POMPEI SILONIS. Numquid magis exonerare te possum? praesta Ciceroni quod Antonius.

CORNELI HISPANI. Dic: Antoni, ego istud scelus facere possum: et patrem occidi. Securi erant amici Ciceronis, postquam ad illum Popillius missus est.

ARELLI FVSCI patris. Potuisti Ciceronem occidere? at quam nobis paene persuaserat Cicero parricidium te facere non posse! Occidisti tu Ciceronem loquentem: ' numquid' inquit, 'est aliquis ex tuis verendus index? an nemo Ciceroni timendus est, qui cum Popillio venit?'

[5] Q. HATERI. Qui modo Italiae umeris relatus est, nunc sic a Popillio refertur. proposito in rostris capite Ciceronis quamvis omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi liber fuit.

IVLI BASSI. ' Proscriptus' inquit 'erat Cicero' ; ~~pat~~ certe tuus proscriptus non fuit.

BLANDI. Di manes Popilli senis et inultae (te) patris, Cicero, perseruntur animae, ut quem negasti parricidam sentias.

CAPITONIS. Deduxi ad vos reum omnium, quos terra sustinet, nocentissimum: ingratum, impium, percussorem, bis parricidam. nec tamen timeo; patroni viderint: nemo a Popillio nisi post beneficium occiditur. ne damnationem quidem istius despero; non enim a Cicerone defenditur. timeo, ne causae non satisfaciam: maior causa est occisum a Popillio Ciceronem queri quam fuit aliquando probare non occisum patrem. [6] Ciceronem quisquam potuit occidere, qui audiit? Minturnensis palus exulem Marium non hausit; Cimber etiam in capto vidit imperantem; praetor iter a conspectu exulis flexit; qui in crepidine viderat Marium, in sella figuravit. Non possumus de Popillio queri: eodem loco patronum habuit quo patrem. Cn. Pompeius terrarum marisque domitor Hortensi se clientem libenter professus est, et Hortensius bona Pompei, non Pompeium defenderat. Romulus, horum moenium conditor et sacratus caelo parens, non tantam urbem fecit, quantam Cicero servavit. [7] Metellus Vestae extinxit incendium, Cicero Romae. gloriatur +revocato+ Hannibale Scipio, Pyrrho Fabricius, Antiocho alter Scipio, Perse Paulus, Spartaco Crassus, Sertorio et Mithridate Pompeius: nemo hostis Catilina propius accessit. Fert adpressum coma caput et defluente sanguine hunc ipsum inquinat locum, in quo pro Popillio dixerat.

BVTEONIS. Quantae fuit eloquentiae (qui) probavit ab eo non occisum patrem, a quo occidi poterat etiam Cicero!

MARVLLI. Si inimicus essem patronis, optarem, ut reus absolveretur. Turpe iudico in ea civitate Ciceronem non defendi, in qua defendi potuit etiam Popillius.

[8] Popillium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis et hi quoque non parricidi reum a Cicerone defensum sed in privato iudicio; declamatoribus placuit parricidi reum fuisse. sic autem eum accusant, tamquam defendi non possit, cum adeo possit absolvi, ut ne accusari quidem potuerit.

LATRONI non placebat illum sic accusari, quomodo quidam accusaverunt: obicio tibi, quod occidisti hominem, quod civem, quod senatorem, quod consularem, quod Ciceronem, quod patronum tuum. hac enim ratione non adgravari indignationem sed fatigari; statim illo veniendum est, ad quod properat auditor, nam in reliquis adeo bonam causam habet Popillius, ut detracto eo, quod patronum occidit, nihil negoti habiturus sit. patrocinium eius est civilis belli necessitas. itaque nolo per illos reum gradus ducere, quos potest totiens evadere; licuit enim in bello et civem et senatorem et consularem occidere; ne in hoc quidem crimen est, quod Ciceronem, sed quod patronum. naturale est autem, ut, quod in nullo patrono fieri oportuit, indignius sit factum in Cicerone patrono.

[9] Latro accusavit illum de moribus, primum quod sic vixisset, ut causam parricidi diceret, deinde quod patronum suum occidisset. et fecit has quaestiones: an non possit eo nomine accusari, (quo) absolutus est: si quis, inquit, volet hodie parricidi me postulare, non poterit; quomodo, quod crimen obici non potest, puniri potest? an in bello civili acta obici non possint. honeste dixit, cum hunc locum tractaret, VARIUS GEMINUS: si illa, inquit, tempora in crimen vocas, dicis non de hominis sed de rei publicae moribus. si potest quod civili bello actum est obici, an hoc obici debeat. hanc quaestionem in illa divisit: an, etiamsi necesse ei fuit facere, non sit tamen ignoscendum. ad quaedam enim nulla nos debet necessitas compellere. hoc loco Latro dixit summis clamoribus: ita tu, Popilli, si Antonius iussisset, et patrem tuum occideres? deinde, an non fuerit illi necesse. potuisti excusare te, potuisti praemittere aliquem ad Ciceronem, ut sciret et fugeret. necesse certe non fuit manum caputque praecidere mortuo.

[10] Colorem pro Popillio LATRO simplicem habuit: necessitate coactum fecisse. et hoc loco illam sententiam dixit: miraris, si eo tempore necesse fuit Popillio occidere, quo Ciceroni mori?

ALBVCIVS dixit in poenam Ciceronis electum amicissimum Ciceroni, quasi exprobraturus per hoc illi fortunam esset: molestius, inquit, feret se a Popillio occidi quam occidi.

MARCELLVS AESERNINVS eundem colorem aliter induxit: cogitabat, inquit, secum Antonius: quod Ciceroni excogitabo supplicium? occidi iussero? olim iam adversus hunc metum emunivit animum; scit mortem nec immaturam esse consulari nec miseram sapienti. fiat aliquid novi, quod non expectat, quod non timet. non indignatur cervicem hosti porrigere: indignabitur clienti. Popillium aliquis vocet, ut sciat, quantum illi defensi rei profuerint.

[11] SILO POMPEIVS hoc colore usus est: offendebar, inquit, proscriptione et quaedam liberius loquebar: ' non mirum Ciceronis cliens es. tanto magis occide Ciceronem tuum.' edixit non suae infirmitatis sententiam: uterque, inquit, sed diverso genere punitus est: Ciceronis proscriptio fuit

occidi, mea occidere.

MARVLLVS, praeceptor noster, sic narravit: iussit, inquit, imperator, iussit victor, iussit qui proscribat. ego illi negare quicquam possem, cui nihil poterat negare res publica?

BLANDVS hoc [inquit] colore: volui, (inquit,) me excusare, dixi: ' Cero me defendit.' respondit: ' scio, ~~me~~ accusavit. i ergo, ut sciat plus sibi Antoni accusationem nocuisse quam Popilli defensionem profuisse.'

[12] BVTEO hoc colore: ' ~~vetur~~' inquit ille Ciceronianus [ille] cliens, amicus; excogitavi, quomodo Cicero sua periret manu.'

CESTIVS hoc colore: durissima, inquit, mihi militia in Antoni castris fuit ob hoc ipsum, quod Ciceronis eram cliens: difficillimae mihi expeditiones (man)dabantur. tunc quoque vocatus sum quasi ad poenam: 'i' , inquit 'cede Ciceronem; nec credam' inquit 'nisi attuleris caput.' magisque admiratus est potentiam suam, quod Ciceronem Popillio non licebat (servare, quam quod sibi Ciceronem licebat) occidere.

FVSCVS ARELLIVS hoc colore usus est: Antoni se partem secutum, ut, si quid posset, Ciceroni prodesset. facta proscriptione ad genua se Antoni procidisse, deprecatum se pro Cicerone; offensum Antonium dixisse: 'eo magis occide quem mori non vis.' hic color displicebat PASSIENO, quia +ad testem+ ducit; nam si hoc fecit Popillius, non tantum quod defendat non habet, sed habet quod gloriatur.

[13] HISPO ROMANIVS vehementi colore usus est et duro; patronum enim dedit Popillio et dixit aliter se causam acturum Popilli, aliter Antoni; pro Popillio dicturum: occidere nolui, coactus sum. pro Antonio dicturum: occidi Ciceronem oportuit; et dixit locum, aliter non potuisse pacari rem publicam, quam si ille turbator oti e re publica sublatu esset. solus ex declamatoribus in Ciceronem invectus est: quid? ille, inquit, cum Antonium hostem iudicaret (et) omnis Antoni milites, non intellegebat se et Popillum proscripsisse? hic color prima specie asperior est, sed ab illo egregie tractatus est.

VARIVS GEMINVS dixit: cum imperasset mihi Antonius, passus sum, ne aliquis P. Clodi cliens mitteretur, qui contumeliis adficeret, antequam occideret, qui vivum laniaret.

[14] ARGENTARIVS dixit: vocatus veni. post proscriptionem Antonius terribilior erat factus etiam suis. iussus sum Ciceronem occidere; quid facerem? non parere uno modo poteram, si me occidissem. hoc nec Cicero poterat.

A parte accusatoris illo loco, quo Popillius venit, nemo non aliquid voluit novi dicere. LATRO ait:

praecluserat fores, nemo ad proscriptum recipiebatur. Popillius ut venit, admissus est.

CESTIVS dixit: ut renuntiatum est Ciceroni, ait: Popillio semper vaco.

HISPANVS CORNELIVS fecit etiam querentem Ciceronem: Popilli, tam sero?

ALBVCIVS ait: quid est, Popilli? ecquid tuto lateo? numquid mutandus est locus?

Inepte SABIDIENVS PAVLVS, qui induxit Ciceronem cum maxime (pro) Popillio orationem legentem; et MVRREDIVS non est passus hanc controversiam transire sine aliqua stuporis sui nota. descripsit enim ferentem caput et manum Ciceronis Popillium et Publilianum dedit: Popilli, quanto aliter reus Ciceronis [et] tenebas manum! [est]

3. Ter abdicatus, ter absolutus comprehensus est a patre in secreta parte domus medicamentum terens. interrogatus, quid esset, dixit venenum et velle se mori, et effudit. accusatur parricidi.

[1] CESTI PII. Dic, quid commiserim. nescis? certe nec secreta te fallunt. Dimittite: intellegitis, cui paraverim. Dic, quid ante commiserim, nisi forte contentus es reo obicere parricidium, parricidae nihil.

ARGENTARI. Volo mori, quia reus fui. ' quid ego? nemo reus vivet?' vivet quoi sordidatus adsederit pater. Revertar ad venenum, quoniam iniqua fortuna nullo me periculo defungi semel passa est.

ALBVCI SILI. ' Quare ergo non moreris?' non iuvat me mori, si quem alium iuvat. Vt intervenit, in illas cogitationes abii: 'ergo quisquam tam infelix fuit? ergo quisquam me magis odit quam ego?' misereri mei coepi.

[2] VARI GEMINI. ' Et' niquit' abdicatus es': videris mihi, pater, obicere, quod tam diu vivam. Quod venio, quod pro me loquor, nolite mirari: tam iocundum est innocentibus mori quam miseris defendi.

CORNELI HISPANI. Scio quosdam periclitantis illa iactare: 'nunc primum causam dico.' haec ego dicere non possum: ter reus fui, nec dubito, quin vobis in odium venerim, cum ipse me oderim.

PORCI LATRONIS. Ter causam dixi; accessit ad haec supplicia mea venenum. Teneo; hoc si tibi satis non est, vivam.

[3] Altera pars. ALBVCI SILI. Testor deos immortales hoc me tribus iam abdicationibus cavisse, ne in domo mea venenum deprenderem. Parricidi reus vivit, qui abdicatus mori voluit. In quam angusto domus meae fortuna posita est! aut patri pereundum est aut filio. Quid habes, quare mori velis? vivunt orbi, vivunt naufragi, vivunt etiam quibus contigerunt liberi ter abdicati. Cum se mori velle dicat, vitam rogat. Teneo parricidam, quod apparet, etiam in suam mortem paratissimum.

CORNELI HISPANI. Nolite mirari, si debitas vires dolori meo non exhibuero: tribus iudiciis experti estis patres accusare non posse.

[4] VIBI RVFI. Cum tantum sit quod fateris, quantum est quod negas? (Vis scire, quid peccaveris?) tu venenum quaesisti, tu venenum emisti, tu venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Recte vitam odisses, si iam tibi parricidium obiecissem. Indica, quis tibi vendiderit; dicetur illi: 'tu ulli venenum vendebas? tu ter abdicato vendebas? sine dubio nesciebas, cui daturus esset.' ~~It~~ hoc ego iudicio filii mortem moror? Si me cum isto includitis, moriar, ut hanc vobis faciam invidiam, quam iste mihi facere voluit.

VARI GEMINI. Quaeritis, filius meus venenum cui paraverit? non bibit.

POMPEI SILONIS. 'Mihi' inquit ~~api~~: et hoc est patri parare. Absolutus mori volt, reus vivit.

MVSAE. ' ~~Ab~~uit malum medicamentum Mithridates' ; quis ~~re~~im alius debebat habere quam parricida? ' ~~h~~avit' inquit ' ~~De~~mosthenes venenum et bibit' ; ~~ida~~ ego tibi pater, quod Demostheni Philippus?

[5] PORCI LATRONIS. Cum abdicarem, si quid obieceram, aiebat: ' numquid deprendisti?' Non tamen habebitis, quod multum de eo dubitetis: quod negat, parricidium, quod confitetur, venenum est. ' ~~M~~ri' inquit ' volo vivo patre et hoc parricidium est; miser aequae timui, ne biberet venenum, quam ne daret.

ARELLI FVSCI patris. 'Mihi' inquit 'paravi venenum'; ne quis dubitet, an alium possit occidere.

IVNI OTHONIS patris. Reus est parricidi qui mavolt mori quam patrem videre. Quomodo voltis magis probem vobis illum mori noluisse? non volt mori. 'Mori' inquit volui' quare? quia ter vicisti? si mihi creditis, parricidium facere voluit; si isti, a me parricidium fieri voluit. Qualis est reus, cuius hoc unum patrocinium est, indignum se vita fuisse? Dico tam invisum illi patrem fuisse, ut occidere voluerit; ipse fatetur tam invisum sibi fuisse, ut occidere voluerit.

[6] Non puto vos exigere divisionem, cum coniecturalis sit controversia; habet tam(en) dissimilem ceteris coniecturam et duplicem; non, quomodo solet, aut inter duos reos, cum alterum coarguimus,

aut inter duo crimina, cum alterum probamus, ut id alterius fiat probatio, tamquam cum dicimus adulteram fuisse, ut credatur propter hoc etiam venefica: in uno homine coniectura duplex est. quaerimus enim, utrum venenum in suam mortem an in patris paraverit.

[7] Si hoc colore dici placet pro adolescente, quo dixit LATRO, ut nihil mutaret ex voto sed diceret: ' mihi volui taedio abdicationum et infelicitatis adsiduae, cum in hoc tantum sordes ponerem, ut cum maiore tormento positas resumerem, et absolutio mihi uni non finis esset periculi sed initium' , incipit praeter coniecturam et illa prima vulgaris in eiusmodi controversiis et pertrita quaestio incurrere, an venenum habere in mortem suam liceat.

ALBVCIVS illo colore pro adolescente dixit: non fuisse venenum; cum putarem, inquit, odio me esse patri meo, volui experiri adfectum eius, quomodo mentionem mortis meae ferret; itaque palam et ita, ut interveniret pater, tenui.

FVSCVS ARELLIVS eodem colore usus est sed aliter; non dixit: experiri patrem volui, sed: ut miserabilem me patri facerem.

[8] MVRREDIVS pro cetero suo stupore dixit medicamentum se parasse ad somnum, quia adsiduae sollicitudines vigiliarum sibi consuetudinem (fecerint.) *** us colorem et Publilianam sententiam dedit: abdicationes, inquit, suas veneno diluit. et iterum: mortem, inquit, meam effudit.

Memini MOSCHVM, (cum) loqueretur de hoc genere sententiarum, quo infecta iam erant adolescentulorum omnium ingenia, queri de Publilio, quasi ille iam hanc insaniam introduxisset. CASSIVS SEVERVS, summus Publili amator, aiebat non illius hoc vitium esse sed eorum, qui illum ex parte qua transire deberent imitarentur, (non imitarentur) quae apud eum melius essent dicta quam apud quemquam comicum tragicumque aut Romanum aut Graecum. ut illum versum, quo aiebat unum versum inveniri non posse meliorem:

tam dest avaro quod habet quam quod non habet.

et illum de eadem re dictum:

desunt luxuriae multa, avaritiae omnia.

et illos versus, qui huic quoque ter abdicato possent convenire:

o vita misero longa, felici brevis!

[9] et plurimos deinceps versus referebat Publili disertissimos. deinde auctorem huius viti, quod ex captione unius verbi plura significantis nascitur, aiebat Pomponium Atellanarum scriptorem fuisse, a quo primum ad Laberium transisse hoc studium imitando, deinde ad Ciceronem, qui illud ad virtutem transtulisset. nam ut transeam innumerabilia, quae Cicero in orationibus aut in sermone dixit ex (ea) nota, ut non referam a Laberio dicta, cum mimi eius, quidquid modo tolerabile habent, tale habeant, id quod Cicero in Laberium (dixit et quod hic respondit solum exemplum referam. Laberium) divus Iulius ludis suis mimum produxit, deinde equestri illum ordini reddidit. (ut) iussit ire sessum in equestria, omnes ita se coartaverunt, ut venientem non reciperent. Cicero male audiebat tamquam nec Pompeio certus amicus nec Caesari sed utriusque adulator. multos tunc in senatum legerat Caesar, et ut repletet exhaustum bello civili ordinem et ut eis, qui bene de partibus meruerant, gratiam referret, Cicero in utramque rem iocatus: misit enim ad Laberium transeuntem: 'recepissem te, nisi anguste sederem'. Laberius ad Ciceronem remisit: 'atqui soles duabus sellis sedere' . utraque elegantissime, sed neuter in hoc genere servat modum. [10] ab his huius studii diffusa est in plures imitatio.

Sed ut ad controversiam redeam, CASSIVS SEVERVS aiebat placere sibi illum colorem: mori volui, et quasdam dixit inter disputandum sententias: tertio, inquit, cum abdicarer, aiebam: nihil tanti est; infelicem hanc animam, quam totiens exagitat pater et infestat, semel recipiat. sed illud rursus dicebam mihi: serva istam animam; facies quod voles absolutus. ' quare ergo nunc non moreris?' dicit aliquis; primum non semper idem miseris libet: nonnumquam iuvat cum fortuna sua concurrere et illam fatigare. deinde vis verum, quare non moriar interim? quia puto te velle.

OTHO IVNIVS ineptam sententiam videbatur dixisse: non multum interest mea: aut enim me aut filium meum voluit occidere.

4. LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Quidam, cum haberet uxorem et ex ea filium, peregre profectus est. a piratis captus scripsit de redemptione epistulas uxori et filio. uxor flendo oculos perdidit. filium euntem ad redemptionem patris alimenta poscit; non remanentem alligari volt.

[1] CESTI PII. Non est, quod mulieris adfectum lege aestimetis, qua minatur: omnia facit, ne filius alligetur. Navigaturus reliquit uxori filium, nec adhuc caeca erat.

ALBVCI SILI. (Nec ille) diduxit (a) te filium; itaque tene, complectere. audeo dicere: hoc par ne piratae quidem dividerent. Si vellet filium alligari, pateretur ire quo properat. Ergo tu, adulescens, matri tuae ne decem mensum quidem alimenta reddes? si pascere non vis matrem, expecta saltem, ut efferas.

TRIARI. Legem attulit, qua catenas minatur, causam, qua timet.

MARCELLI AESERNINI. Si perseveras, me quoque ad piratas trahe. impetrabo ab illis alimenta: et virum meum pascunt.

FVLVI SPARSI. Mater, si non pascitur, peritura est; pater, etiamsi non redimitur, tamen pascitur.

IVLI BASSI. Patri tuo supersunt et oculi et alumenta.

[2] Altera pars. CESTI PII. Matrem meam imitari volo: amare me meos docuit. Vnius vinculis duos alligat. Si matris exemplo pius esse voluero, etiam oculos patri debeo.

ARELLI FVSCI patris. Desertorem tuum apud patrem invenies.

VARI GEMINI. Qualis fortuna est! cui victo, mater, catenas denuntias, victori ad piratas eundum est. Omnia licet patri praestem, meliorem tamen habuit uxorem. Quam multi me putant, quia nolo ad patrem redimendum ire, nunc cum matre colludere!

FVLVI SPARSI. Matri nihil timeo, si eam apud vos relinquo; patri quid non timeo, si eum apud piratas relinquo?

BVTEONIS. Oculos certe eruam mihi ne plus marito praestiterit uxor.

[3] LATRO hanc controversiam, quasi tota officii esset, declamavit; nullas quaestiones iuris inseruit, sed comparavit inter se incommoda patris et matris et tamquam thesimum dixit: utrum ad redimendum potius captum patrem ire filius deberet an ad alendam caecam matrem subsistere; et sic eam divisit ut diceret: hoc quod pater desiderat (inutile est matri; hoc quod mater desiderat) utile est patri. novissime tractavit ne patrem quidem velle: utique, si sciat matrem in hac esse fortuna, non passurum.

BVTEO fatuam quaestionem moverat primam: an lex, quae de alendis parentibus lata es(see)t, ad patres tantum pertin(er)et. illis omnia privilegia data et ipsam poenam non alentium signum esse non muliebris potestatis. res est ineptior, quam ut coarguenda sit; itaque transeo. illud unum quod dicebat POLLIO ASINIVS, referam: numquam debere temptari in causa verecunda improbam quaestionem.

[4] HISPO ROMANIVS illam movit quaestionem: an lex de alendis parentibus non pertineret ad matres [ut] vivis patribus. filius, inquit, familiae nulli poterit servire nisi patri; omni alia servitute liber est. puta enim te alumenta petere ab eo quem pater mittat peregre, quem navigare iubeat: primae partes sunt patris, secundae matris.

ALBVCIVS non iuris illam fecit quaestionem sed aequitatis, ita tamen, ut et iuris adiungeret *** et

matris prius esse patris officium.

SILO POMPEIVS illam fecit quaestionem: an, quotiens duobus communio esset, potestas eius tota fieret qui praesens esset. puta, inquit, servum te esse communem: huic domino servies, qui praesens est. puta fundum esse communem: is fructus percipiet, qui praesens est. illam quaestionem huic duram subiecit: an nunc pater nullum ius in filium habeat. quomodo, inquit, iura civis non habet qui liberi hominis non habet, (ita qui civis non habet) patris habet. (si) ille nullam in te potestatem habet, mater in totius legis possessione est. iam non commune illi ius in te sed proprium est.

[5] VARIUS GEMINVS sic divisit: an non semper filius cogi possit, ut matrem alat; deinde, an nunc cogendus non sit. non semper, inquit, filius cogitur: transeo illos qui non possunt, aegros et inutiles; aliquis ad propellendum hostem proficiscitur, in cuius unius militia posita est salus publica: hunc retinebit mater? puta legatum de summa rei publicae, puta (de pactione) foederis: huic (manus) mater iniciet? (et) per partes comparando utrumque officium, ille, inquit, peregre est, tu domi; ille captus, tu libera; ille inter piratas, tu inter civis; ille alligatus, tu soluta es. at tu caeca es: ille hoc infelicio quod videt. quid enim? videt catenas suas et caedes et volnera et cruces eorum, qui non redimuntur. 'at periculosum est.' quam multi nihil pro patribus periculosum putarunt!

(In epilogis vehemens fuit APOLLONIVS Graecus: at periculosum est:) nihil non; et domi manere et flere.

[6] LATRO dixit pro matre summis et leniter agendum. non enim, inquit, vindictam sed misericordiam quaerit et cum eo adolescente consistit in quo ita exigit pietatem, ut impediatur. aiebat itaque verbis [quo] horridioribus abstinendum, quotiens talis materia incidisset; ipsam orationem ad habitum eius, quem movere volumus, adfectus molliendam. in epilogis nos de industria vocem quoque infringere et vultum deicere et dare operam, ne dissimilis orationi sit orator. compositionem quoque illis mitiorem convenire.

CALVVS, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de principatu eloquentiae habuit, usque eo violentus actor et concitatus fuit ut in media eius actione surgeret Vatinius reus et exclamaret: 'rogo vos, iudices: non, si iste disertus est, ideo me damnari oportet.' ¶ idem postea, cum videret a clientibus Catonis, rei sui, Pollionem Asinium circumventum in foro cae(di), imponi se supra cippum iussit, erat enim parvulus statura, propter quod etiam Catullus in hendecasyllabis vocat illum 'scaputium disertum', iuravit, si quam iniuriam Cato Pollioni Asinio accusatori suo fecisset, se in eum iuraturum calumniam. nec umquam postea Pollio a Catone advocatisque eius aut re aut verbo violatus est. solebat praeterea excedere subsellia sua et impetu latus usque in adversariorum partem transcurrere. et carmina quoque eius, quamvis iocosa sint, plena sunt ingentis animi. dicit de Pompeio:

digito caput uno
scalpit, quid credas hunc sibi velle virum.

[8] compositio quoque eius in actionibus ad exemplum Demosthenis viget: nihil in illa placidum, nihil lene est; omnia excitata et fluctuantia. hic tamen in epilogo, quem pro Messio tunc tertio causam dicente habuit, non tantum leniter componit sed (summis), cum dicit: credite mihi, non est turpe misereri; et omnia in illo epilogo fere non tantum emollitae compositionis sunt sed infractae.

In hac controversia Publilianam sententiam dedit FESTVS quidam rhetor, staturae pusillae, in quem EVCTEMON, homo venustissimi ingeni, Graece dixit: antequam te viderem, nescie(bam) rhetoras victoriosos esse. fuit autem Festi sententia: 'Captus est' inquit, ' pter' ; sicut capti movent, et haec capta est. et quasi non intellexissemus, ait: nescitis dici 'captos luminibus'? [9] et illud dixit: mitte istam epistulam in fluctus. odisse illam debes: haec est, quae matrem tuam excaecavit. et illam stultissimam, in quam multi incid(er)unt: propter hoc ipsum, inquit, magis flebilis est, quod non potest flere. et iterum: lacrimae, inquit, matri desunt, causae supersunt; tamquam caeci flere non soleant!

Memini CRISPVM quendam, anticum rhetorem, in illa controversia viri fortis, qui tertium filium retinet, cum alter filius in tyrannicidio perdidisset oculos, alter in acie manus: exsurgite nunc, viva cadavera, rogate pro patre. sed quid ego meos derideo? alter quos roget non videt, alter quibus roget non habet.

[10] Multis compositio belle sonantis sententiae imposuit; itaque memini LATRONEM PORCIVM, ut exprobraret hanc audiendi scholasticis negligentiam, maxime quia TRIARIVS compositione verborum belle cadentium multos scholasticos delectabat, omnes decipiebat, in quadam controversia, cum magna phrasi flueret et concitata, sic locum clusisse: inter sepulchra monumenta sunt. et cum scholastici maximo clamore laudarent, invectus est in eos, ut debuit, et hoc effecit, ut in relicum etiam quae bene dicta erant tardius laudarent, dum insidias verentur.

GLYCON dixit: PARATHEI, METER, EPILABOU TECHNOU. TALAIPORE, OUDE BLEPEIS, AN CHRATESES. EI ME, FESIN, OU TREFEIS, EPIMEINON, INA THAPSES.

HYBREAS in hac controversia dixit: TECHNON, CHAN ME FEUGES, CHATALEPSOMAI SE EPAITOUA. hoc quibusdam corruptum videbatur. ROMANIVS tamen ***

5. Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam, sustulit ex ea filium. habebat procuratorem in domo speciosum. cum frequenter essent iurgia novercae et privigno, iussit eum semigrare; ille trans parietem habitationem conduxit. rumor erat de adulterio procuratoris et matris familiae. quodam tempore pater familiae in cubiculo occisus inventus est, uxor vulnerata, communis paries perfossus. placuit propinquis quaeri a filio quinquenni, qui una dormierat, quem percussorem cognosceret; ille procuratorem digito denotavit. accusat filius procuratorem caedis, ille filium parricidi.

[1] ARELLI FVSCI patris. Vt audivi clamorem, si qua est fides, deprensos a patre adulteros putavi. Quis ferret te voluntariam testem in forum venientem, etiamsi venires dictura pro filio? Miserrime

puer, quamvis periclititer, plus tamen pro te timeo: nimium fraternis insistis vestigiis; itaque iam tibi cum matre non convenit. Quamdiu mater vixit, pater me fuit procuratore contentus. Non facile fit parricidium. vis scire, quantum natura possit? etiam infans pro fratre loquitur.

TRIARI. Vivo patre adultera, moriente conscia, mortuo testis. Aliquis uno teste contentus est: dabo puerum. aliquis non est uno teste contentus: dabo populum. Obicit privigno parricidium, filio mendacium. Intrat procurator qua solebat. [2] Dic, puer, quis patrem tuum occiderit, dic audaciter: eundem nominas quem populus. Nox placet sceleri; prorsus adulteri tempus. Habui patrem tam bonum, ut, cum uxorem habere vellet, tamen me novercam habere noluerit. Quo mihi lumina? tantum admissuro nefas optanda nox est. ' Quid' inquante peccavi?' dissimile est: memento enim de homicida quaeri. potest tirocinium esse homicidium, parricidium non potest. Lumen attulisti, ut discerneres: erat illic quem leviter volnerare deberes. Videmus adactum in praecordia gladium: sic ego novercam volnerassem. Frater, quaero, an videris procuratorem novissima nocte; nihil de prioribus quaero.

[3] VIBI GALLI. Ego taceam de adulterio, quod persequitur etiam populus? ego taceam de parricidio, quod persequitur etiam puer? Testor vos, iudices, salvom patrem reliqui. O magnam in contrarium saeculi nostri perversitatem! inventus est qui patrem posset occidere et novercam non posset? etiamsi quis occidere patrem non potest, novercam potest.

SEPULLI BASSI. Dum perfodio parietem, aliquis sentiet. cuius vis levissimum (es)se somnum, pueri an senis an mediae aetatis? pueri? frater sentiet. senis? pater. mediae aetatis? noverca. Quaererem, quam sordida domo natus esset, si ullam habuisset; nunc inquisitionem nostram humilitate effugit. Non miror, si nescis, quam difficile sit patrem occidere, cum incertum habeas patrem.

[4] ALBVCI SILI. Quaero a te, mulier, an filio tuo credendum putes. Liceat mihi nutrire puerum: nec cum matre illi nec cum tutore conveniet. Tres in cubiculo sunt: patrem occidis, puerum contempnis, adulteram non times. Singuli se servi liberique offerebant puero: stabam ante omnis; percussor latebat post adulteram. Quid ante peccavi? cuius uxorem corrupti? quod si fecissem, (possem) hominem occidere sed non possem [hominem occidere] (patrem). +bonis habeo prae testes temet+ hunc in aliena potestate. Aspice corpus patris: quam gravis plaga, quam alte adactus est gladius! sic ego novercam percussissem.

CESTI PII. Adulterum te esse non unum testem dabo, non corruptum: dabo multos, dabo etiam pueros. Patrem tam graviter percussi, quam debui novercam, novercam (ne) sic quidem, quemadmodum patrem?

[5] IVLI BASSI. Tibi fuit necessarium lumen, ne eam occideres, propter quam occidebas; mihi supervacuum erat, ne instrumento parricidi detegerem parricidium: si rerum natura pateretur, obliviscendum erat mihi patris, dum occiderem. maiore licentia quae non videmus agimus, et, quamvis non minor sit atrocitas facinoris, formido minor est. Si patrem occidi, totus mihi lectus purgandus est; cui parcam, parricida non habeo. Non possum gloriari ultione patris: frater illam

meus occupavit.

BLANDI. Quam difficile est filio patrem vulnerare et quam facile privigno novercam occidere!

[6] VARI GEMINI. ' Patrem' inquit ' occidisti' : utrum nolui te occidere, (an) non habui potestatem? atqui vulnerata es. testor vos, iudices: nihil leviter hae manus faciunt. (tam) leviter vulnerata es; quam diligenter servata es. tu testimonium dic et ostende istud non vulnus sed argumentum. ostende vulnus: percussor ille quam timuit ne occideret!

PORCI LATRONIS. Quare lumen adfero? fortius parricidium faciam, si non videro patrem. Occidere aliquis patrem ante quam novercam potest, novercam ne post patrem quidem potest?

TRIARI. Aliquis parricidio puras manus servat et inde incipit, quo pervenire difficile est?

[7] Divisio. Has controversias, quae et accusationem (habent et defensionem), non eodem ordine omnes declamaverunt: quidam fuerunt, qui ante defenderent quam accusarent, ex quibus LATRO fuit. FVSCVS ARELLIVS debet, inquit, reus in epilogo desinere. optime autem epilogum defensionem contexit, et homines magis defendenti quam accusanti favent; ultima sit pars, quae iudicem faventem possit dimittere.

Quidam permiscuerunt accusationem ac defensionem, ut per comparisonem duorum reorum irent et crimen, simul reppulissent, statim transferrent; ex quibus fuit Cestius. hoc non semper expedit: utique ei, qui imbecilliores partes habet, non est utile comminus congruere; facilius latent quae non comparantur. [8] in hac controversia +et duo+ tres rei; noverca enim procuratori coniungitur. itaque a filii parte utique aiebat prius accusandum, quia unum deberet crimen defendere, duo obicere: et adulteri et caedis.

Si qua sunt ex utraque parte difficilia, non colorem sed argumentationem desiderant; itaque, ne modum excedam, praeteribo.

Circa vulnus novercae quidam bellas res dixerunt, quidam ineptas, immo multi ineptas. prius illa, quae belle dicta sunt, referam.

[9] FVSCVS ait: dextra levi vulnere est cutis; non credas factum manu privigni, credas amatoris.

PASSIENVS ait: sic leviter te vulneravit dextera illa, cui nec paries obstitit nec pater?

VARIVS GEMINVS dixit: da ferrum testi meo: fortius feriet.

CESTIVS dixit, cum descripsisset, quam leve vulnus esset: nocueras, inquit, mihi, si amicae tuae nocere potuisses.

BRVTVS BRVTTEDIVS cotidiano verbo significanter usus est: rivalem, inquit, occidit, amicam sauciavit.

HISPO ROMANIVS eiusdem generis rem dixit: ostende, noverca, ostende istud, quod amator tuus vellicavit.

BASSVS SEPVLLIVS dixit: maritum occidit, adulteram strinxit.

[10] Ex illis, qui res ineptas dixerant, ' p̄imus ibi ante omnis' MVSA voster, qui, cum vulnus novercae descripsisset, adiecit: at, hercules, pater meus tamquam paries perfossus est.

MVRREDIVS: patrocinium putat esse quod (ami)cae suae sanguinem misit.

NEPOS LICINIVS ait: non est istud vulnus sed ludentis adulteri morsus.

SAENIANVS ex illa stultorum nota sententiam protulit: non vulneravit, inquit, novercam sed viri sui sanguine aspexit, cum illa vulnerata ponatur.

[11] VINICIUS, exactissimi vir ingeni, qui nec dicere res ineptas nec ferre poterat, solebat hanc sententiam Saeniani deridere et similem illi referre in oratione dictam Montani Votieni. Saenianus in hac eadem controversia dixerat: nihil puero est teste certius, utique quinquenni; nam et ad eos pervenit annos, ut intellegat, et nondum ad eos, quibus fingat. haec finitio, inquit, ridicula est, 'nihil est puero teste certius, utique quinquenni' ; ~~put~~ nec si quadrimus puer testis est nec si sex annorum. illud venustissime adiciebat: putes, inquit, aliquid agi: omnia in hac sententia circumspecti hominis sunt, finitio, exceptio. nihil est autem amabilius quam diligens stultitia. [12] MONTANI VOTIENTI sententiam huic aiebat esse similem et deridebat hanc: insomne et experrectum est animal canis, utique catenarius [paratur].

Erat autem non aequos ipsi Montano: accusaverat illum apud Caesarem a colonia Narbonensi rogatus. at Montanus adeo toto animo scholasticus erat, ut eodem die, quo accusatus est a Vinicio, dice(re): ' ~~de~~lectavit me Vinici actio.' ~~es~~sententias eius referebat. eleganter illi dixit SVRDINVS: rogo, numquid putas illum alteram partem declamasse?

Gravis scholasticos morbus invasit: exempla cum (di)dicerunt, volunt illa ad aliquod controversiae

thema redigere. [13] hoc quomodo aliquando faciendum est, cum res patitur, ita ineptissimum est luctari cum materia et longe arcessere; sic quomodo fecit in hac controversia MVSA: qui, cum diceret pro filio locum de indulgentia liberorum in patres, venit ad filium Croesi et ait: mutus in periculo patris naturalia vocis impedimenta perrupit qui plus quam quinquennio tacuerat. quia quinquennis puer ponitur, putavit, ubicumque nominatum esset quinquennium, sententiam fieri, quia LATRONI bene cesserat, qui, cum elusisset vulnus exiguum, dixit: aspiciate istam vix apparentem cicatricem: rogo vos, non putetis puerulum fecisse et ne puerulum quidem quinquennem?

[14] GALLVS VIBIVS improbam dixit sententiam, cum caedem describeret: occidit, inquit, maritum, novercam laesit, puero pepercit: etiamnunc putabat suum. valde enim puero CESTIVS aiebat parcendum; itaque dixit, cum laudaret eius testimonium: procuratore (me) natus es.

HERMAGORAS hunc sensum decentius posuit: CHATA TON ADELTON E ME.

BLANDI sententia laudabatur, cum descripsisset a puero demonstratum procuratorem: digitum multa significantem!

[15] EVCTEMON dixit: METRUIA, CHRESTON EURON MARTURA. O PAIDION EUSEBES. O PAIDION +LCHIOIN CH+ METROS, OLON DE PATROS.

MVRREDIVS mimico genere fatuam sententiam dixit, cum dixisset novercam disputare contra filii sui testimonium: facit, inquit, quod solet: pro amatore sanguini suo non parcat.

NICOCRATES LACON aridus et exsucus declamator dixit: TOU MEN IDIOU MARTUROS EFEISATO, TOU D EMOU CHATEFRONESEN.

HERMAGORAS, cum miserabilem dixisset pueri condicionem esse, qui infestae novercae et procuratori redderetur, dixit iam procuratorem clamare: OUCH ESTIN EMETEROS.

6. Tyrannus [thema] permisit servis dominis interemptis dominas suas rapere. profugerunt principes civitatis; inter eos qui filium et filiam habebat profectus est peregre. cum omnes servi dominas suas vitiassent, servos eius virginem servavit. occiso tyranno reversi sunt principes; in crucem servos sustulerunt. ille manu misit et filiam conlocavit. accusatur a filio dementiae.

[1] ARGENTARI. Haberemus solacium, si has nuptias tyrannus fecisset, non pater. 'Habe hunc illi honorem: fac dotalem, sine dominam custodiat.' Sanum putatis esse qui maluit tyrannum imitari quam servum? Pater noster honestis parentibus natus; qui enim aliter condicionem matris nostrae habere potuisset, si tantum ingenuus fuisset?

[2] CESTI PII. Soror, opto tibi perpetuam sterilitatem. Cum dicerem: 'nam mittamus servum', aiebat: 'expectemus sororis nuptias'. Ergo tibi, soror, ut honestos habeas liberos adulterandum est? Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. Plus servo dominus permisit quam tyrannus. Qui facit has nuptias aut insanus est aut tyrannus. Quis hoc potest credere, optandum filiae fuisse, ne finiretur tyrannis, ne rediret pater? Si interrogavero patrem quod gravissimum in tyrannide fuerit scelus, si sanus est, respondebit: quod dominae servis conlocatae sunt.

[3] FVLVI SPARSI. Eligitur maritus, quem sanus pater dotalem dedisset. Gener tuus ipsis nuptiis crucem meruit. Egregium generum, in quo nihil est gloriosius quam quod inter cruciarios non est! Gravissima ipsi quoque servo facta est iniuria: dominam suam illi non licuit servare virginem.

BLANDI. Fecit etiam servo iniuriam, cui detraxit abstinentiae gloriam. Nuptiis suis manu missus est; o matrimonium omni adulterio turpius!

[4] IVLI BASSI. Liberata re publica quod me tristem vidistis, nolite mirari: nobis etiam nunc vivit tyrannus. Virginitatem, quam sub tyranno servaverat, perdidit sub patre. Dic, furcifer: cui sororem meam virginem servasti? dic, si placet: 'mihi.' 'Non vitiavit' inquit 'cum liceret illi': 'tunc est nuptiis dignus, quia indignus est cruce?' 'Ex cella sua in dominae migrabit cubiculum vel domina ex cubiculo suo migrabit in cellam.'

[5] CORNELI HISPANI. Melioris condicionis sunt vitiatæ quam virgo: illis tamen mutare nuptias contigit. Quare, tyrannicida, præmium accepisti? etiam nunc aliqua ex edicto tyranni nupta est. Qui edictum tyranni fugerat, redit cum edicto. Dementia hoc patris factum est, ut tyrannum accusare non posset. 'Quid ille' inquit 'illam meam virginem alteri servavit?' Nunc maritus est qui sub tyranno quoque nihil amplius potuit quam raptor esse. is qui dotalis destinatus erat, custos relictus est. Propositum est edictum, quod ne ferremus, fugimus. Nihil per totum publicæ servitutis spatium indignius visum est, nihil dis hominibusque minus ferendum; itaque tyrannus post hoc occisus est. (Invita) desponsa est puella; omnia ex edicto tyranni facta sunt.

[6] ALBVCI SILI. Egregius gener, cuius hæc una gloria est, quod comparatus cruciariis frugalior est. Melius servus custodit dominam quam pater filiam. Propitius pater ita filiam suam collocavit, quemadmodum iratus tyrannus alienas. Inimici tibi nepotes precantur. Cum sanus pater fuit, ne has videret nuptias, fugit. Parum putatis magnum argumentum dementiae, quod egit tyrannum in mortem, patres in exilium, servos in crucem? Quomodo qui sic fugis, sic collocas? honestius exul es quam socer. Si voles invenire generi tui propinquos, ad crucem eundum est.

[7] ARELLI FVSCI patris. Ex servo gener, [et] ex domina uxor, ex domino socer factus est. quis has nuptias non tyranni putet? Patrem tyranni criminibus accuso, tyrannum patris. quid de tyranno querar? patri similis est. quid de patre non querar? tyranno similis est. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. Id in filia tua coegisti, quod tyrannus tantum permiserat. Nunc nobis, pater, si sanus es, exulandum est. quid enim miserius accidere potest quam ista (pa)ti in libertate, quæ ceteri vix in servitute? Fugimus, (ne) serviremus. Felicitatem nostram in

calamitatem convertit; aliquanto enim fuit satius cum ceteris contumeliam ferre quam liberatis omnibus solos in tyrannidem reici. Servo libertatem dedit, filiae servitutem. servo filiam dedit, innocentiam abstulit. nescio, quid sibi velit quod servi meritum laudat; tyrannum enim laudare debebat. Servus noster (non est) stultus: tergo (et) caput suum deliciis praesentibus praetulit. si dix(er)it se extimuisse tantum nefas, laudabo et hanc illi etiamnunc optabo mentem. [8] Ceterae honestos invenerunt sibi viros; haec talem habet, quales illae in tyrannide habuerunt. soror mea ancillulae paelex est, et, ut domina nuberet, conserva de cellula eiecta est. Nullum in tyranno maius scelus fuit, quam quod tibi libuit imitari. O te, soror, miseram, quod ista non sub tyranno passa es! iam enim pati desisses. Hoc tu putas praemium esse: quia dominam non violavit, violet quantum volet. iste vero +ut dices+ iniuriam tibi fecit, quia adfinitatem tuam moratus est: si non cessasset, iam fortasse ex illo nepotes haberemus. Habeamus generum, si possumus, parem, similem; si minus, non erubescendum, cui cognatus sit aliquis, cui sacra aliqua et penetralia, in quae deducatur uxor, quem adiungamus ad domum, non quem ex censu deeamus.

[9] PORCI LATRONIS. Qui omnia tuleramus hoc fugimus. Vocat servum et, quia crucem non meruerat, mereri iubet. Itane, furcifer, tu potuisti dominam complecti? (non) putasti aut semper tyrannum victurum aut semper (a)futurum patrem. Felicissimae videbuntur quibus contigit raptus tyrann(ic)us. Ita sine dubio beneficium dedit, quod custodit dominam a stupro, se a cruce. Cum infelici face ad dotalem suum nova nupta deduceretur, si qua fides est, exhorruui, quasi repositum esset edictum. Cogitabam quem sorori virum eligerem: simpliciter fatebor, fastidiebam iam eas condiciones, quae ante profectionem fuerant; aiebam: 'illo tempore et aliae virgines erant'. Non vitiavit, inquit, (in) tyrannide: o nos felices, si ne nunc quidem!

[10] TRIARI. Age, hoc non est praemium, unum spectare omnium cruces? Certum habeo, si habuisset tyrannus filiam, non scripsisset edictum. Indicit festum diem, aperiri iubet maiorum imagines, cum maxime tegendae sunt.

VARI GEMINI. Eadem hora et libertum fecit et generum. Hoc fecisti, quod tyrannus non cogit, nisi cum irascitur, servos ne tunc quidem facit, cum cogitur. Generum habes: qualem? ut illi laudationem suam reddam, nempe frugi servum. Servis tuis paritura fratres (est). Quantum ad expositionem rerum pertinet, sunt quidem acerba tyrannidis mala, tamen tristiora exponam quae post tyrannidem gesta sunt. Non dubitabam, quin esset tyrannicidae nuptura. Si sub tyranno vitiata esset, (solacium) haberemus: hoc non tibi uni accidit. Nondum occisum tyrannum puto, etiamnunc tyrannicas nuptias video.

[11] MARVLLI. Nunc sciam, an merito libertatem acceperis, si liber non merueris crucem. Hoc, quod obicio, qui in pluribus fecit, occisus est.

P. VINICI. Nunc in domo nostra matrimonium est, cuius me puderet, etiamsi raptus esset. Quam miseros putatis, iudices, esse, quibus duo, quae miserrima sunt, optanda fuerunt, tyrannus et raptor? Vna genero tuo commendatio est, quod se aliquando ista puella putavit indignum.

VALLI SYRIACI. In ea condicione, iudices, sumus, ut consolari debeamus sororem, quod aut rapta

non sit aut nupserit. Et tamen quid ille meruit, quamdiu per dominum licuit, innocentissimus servus?

[12] SEPVLLI BASSI. Nuptias clausa domo fecimus. in contubernium deducta servi domina est: ita iste dexteram sororis meae, nisi dum manu mittitur, contigit?

POLLIONIS ASINI. Inter nuptia(les) fescenninos in crucem generi nostri iocabantur. Miserrimum egisse me diem memini, quo servire coepit res publica; miserrimum diem egisse memini, quo in exilium fugimus; inter hos dies sororis nuptias numero. Miserrima soror, fortasse vernularum tuorum noverca es. Pater, volo ducere uxorem: dic, quam mihi ex ancillis despondeas.

Contra. ALBVCI SILI. Servavit dominam. si quis tyranno indicasset, solus in cruce pependisset.

[13] Divisio. LATRO in has quaestiones divisit: an, etiamsi non debuit filiam sic collocare, damnari tamen ob hoc non possit dementiae: licet, inquit, mihi filiam meam cui velim collocare. isto modo et repudium (si) remisero genero accusabor. male collocavi filiam? et multi alii; quid tibi videntur hi, qui +abducunt filias suas auari+ sed male eam (collocavi)? nec ob hoc damnabor: tu patrem debes dementem accusare, non sanum regere. ego istud an sine ratione fecerim, videbimus; satis est, si sana mente feci. deinde, an sic filiam collocare debuerit. hoc in haec divisit: an, etiamsi be(ne) meruit servus, non tamen sic illi referenda fuerit gratia. deinde, an bene meruerit. de facto servi primum disputavit, deinde de animo. factum quale [num] est? dominam non stupravit. auge beneficia: nec dominum occidit, nec adulter domino venenum dedit. non est beneficium scelere abstinere. et tyrannus permisit dominas rapere, non coegit. deinde hoc beneficium eius, quod laudas, serva. alioqui iniuriam fecit, si non subducta est iniuriae, sed reservata. tunc tamen solacium fuisset cum multis pati. denique aliae in tyrannide passae sunt, haec in libertate; ceterae absentibus suis, haec praesentibus; in aliis stuprum vocabatur, in hac matrimonium; in aliis finis expectabatur iniuriae, in hac nullus. denique illarum stupratores suffixi sunt, huius manu missus est. deinde de animo servi.

[14] LATRO colorem a fili parte, quare non vitiasset servos, hunc fecit: timuisse illum supplicium, scisse futurum, ut liberata re publica omnes poenas, qui contaminassent dominas suas, darent. et adventare iam tempus ultimum tyrannidi videbatur, cum (esset) ad summam perducta rabiem, quae numquam nisi ex desperatione fit. itaque cum videret, inquit, suffigi cruci servos, clamabat: ' hoc ego futurum sciebam!' n̄ ultima oratione Latro dixit: servi quoque nomine tecum queri possum, quem, quia frugi fuerat, nequam fecisti.

ALBVCIVS hoc colore usus est: (erat) immatura etiam puella nec adhuc iniuriae idonea, et ideo illam non abduximus, quia aetatis beneficio tyrannidem sentire non poterat.

[15] CESTIVS dixit: ego plane non sum detracturus servo suam laudem: habuit bonam mentem, speravit posse fieri, ut, si virginem servasset, nuptiis dominae manu mitteretur.

VARIVS GEMINVS ait: fortasse amicam habebat, hac delectatus non (est; nam) quidam virginum concubitus refugiunt. fortasse scit illam non esse passuram et, illud quod nequam quoque servos interdum frugi facit, malam fortunam timuit. et hanc sententiam, quae valde circumlata est, adiecit: an enim furcifer auderet cum domina concumbere, nisi illi pater permisisset? et illud dixit: ad hoc, pater, ab exilio rediebas? in exilium ergo quid fugimus?

[16] BVTEO voluit videri re vera mente lapsus patrem et in narratione hoc dixit: quam maestus venit domum ab edicto tyranni, quantum in sinu filiae flevit! puto illo tempore mentem esse concussam.

VARIVS GEMINVS de abstinentia sic: contaminare dominam suam et trahere in cellam non est ausus, nisi forte hoc modo mavis narrem: iam tunc sperare sororis nuptias coeperat.

[17] A parte patris magis defensione opus esse dicebat LATRO quam colore. VARIVS GEMINVS factum ipsum defendit: magnos viros fecisse, ut libertinas uxores ducerent. M. Cato, inquit, coloni sui filiam duxit uxorem. 'ad ingenuam'. respondeo: sed Cato. plus interest inter te et Catonem quam inter libertum et colonum. quam multa commoda habet subiectus et obsequens maritus! non petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non paelicem, non repudium. filiam meam domi semper habeo, quam eo magis desidero quod [abeo] diu ab illa afui. deinde factum liberti laudavit.

[18] ALBVCIVS et philosophatus est: dixit neminem natum liberum esse, neminem servum; haec postea nomina singulis imposuisse Fortunam. denique, inquit, scis et nos nuper servos fuisse. rettulit Servium regem.

SILO POMPEIVS hoc colore usus dixit: exhaustum tyrannidis iniuriis patrimonium; non habuisse se dotem, quam daret.

ARGENTARIVS voluit videri puella volente se fecisse: visa est, inquit, indulgere illi; certe debuit.

[19] GAVIVS SABINVS hoc colore usus est, ut, in quantum posset, dignitatem suam destrueret et humilitatem confiteretur. et ideo, inquit, facilius potuit non vitari, quia nemo in domum nostram oculos derigebat. et fueram, inquit, (iam ante dubius, quid) facerem, cui conlocarem: quaerendus mihi erat gener aliquis libertinus; quid ergo alieno potius liberto? hunc iam novi, scio, cuius in nos adfectus sit. si moriar, scio me meam filiam apud hunc tuto relicturum. et hanc sententiam adiecit, quae valde excepta est: eum non contempsi generum, qui tyrannum contempserat.

[20] ACCAVS POSTVMIVS hoc colore usus est: nihil est, inquit, invidia periculosius; hanc sapientes viri velut pestiferam vitandam esse praecipiunt: hanc vitavi. ingens invidia erat: 'tu nunc nobis obicit fortunam liberorum nostrorum.' oderant filiam meam feminae, me patres quasi publici mali segregem, exprobatorem. quo uno modo honeste potui, feci filiam meam ceteris similem,

fortunam meam publicae parem. sic detracta omnis invidia est: filiam non habeo honestiorem quam vos, servum frugaliorem habui quam vos.

[21] HISPO ROMANIVS dixerat: maritum autem ego istum vocem raptorem serotinum? verbum hoc quasi apud antiquos non usurpatum quibusdam displicebat. eiusdem verbi significatione, ut extra reprehensionem esset, usus est GAVIVS SABINVS, cum diceret nondum esse consummatam adversus servos publicam vindictam: etiamnunc in domo nostra residuus raptor est.

[22] SATVRNINVS FVRIVS, qui Volesum condemnavit, maius nomen in foro quam in declamationibus habuit; solebat tamen tam honeste declamare, ut scires illum huic materiae non minus idoneum esse sed minus familiarem. is in hac controversia, cum L. Lamiae filio declamaret, dixit sententiam: O MEN PATER CHEIRON GEGONEN TURANNOU, O DE DOULOS EAUTOU.

Ex tabellis emptionis multi sententiam trahere temptaverunt. ALBVCIVS dixit: profer mihi tabellas. quid hoc est? generum socer mancipio accepit. [23] TRIARIVS dixit: 'fugitivum, erronem non esse' ; ita si malum auctorem habemus, gener noster fugitivus est? BLANDVVS dixit: relegamus auctoritatis tabellas: 'furtis noxaque solutum' . nec generi nostri laudatio est. GALLIO dixit: furtis noxaque solutus est *** SPARSVVS dixit: ostende tabellas. quid nobis cum isto genero? prior dominus promisit fugitivum non esse. gratulor vobis, posteris: patrem fugitivum non habebitis. VARIVS GEMINVS dixit: 'erronem non esse'; adicio fugitivum non esse, adicio noxa furtisque solutum. [24] numquid de generi tui nobilitate detraxi? POLLIO aiebat ridere se, quod declamatores decrevissent hunc utique empticium esse.

Mirari vos puto, quod in hac controversia omnes declamatores mentis suae fuerint: non fuerunt. NEPOS MAMILIVS cum hortaretur libertum ad repudium sororis, dixit: refer nobis gratiam; et tu sororem meam manu mitte. NEPOS LICINIVS illi non cessit; dixit enim: in illa subsellia transite servi, transite liberti, empti cognatio. et cum illum sensum elegantem et ab omnibus iactatum subripuisset: 'soror, opto tibi sterilitatem' adiecit: nec est, quod mireris me timere partum tuum: (certum) habeo sic nasci tyrannos.

7. PRODITIONIS SIT ACTIO. Pater et filius imperium petierunt. praelatus est patri filius. bellum commisit cum hoste, captus est. missi sunt decem legati ad redimendum imperatorem. euntibus illis occurrit pater cum auro, dixit filium suum crucifixum esse et sero se aurum ad redemptionem tulisse. illi pervenerunt ad crucifixum imperatorem; quibus ille dixit: 'cavete proditionem.' accusatur pater proditionis.

[1] ALBVCI SILI. Quid desideratis ultra? imperator supplicium tulit, proditor pretium. Tristiorem istum vidimus, cum filius imperator renuntiatus est quam cum captus. Redde rationem, quemadmodum redieris tutus, senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur. Imperator adulescens renuntiatus est omnibus laetis praeter patrem.

[2] CESTI PII. Plus accepit auri quam quod posset abscondi; nolite mirari: et imperatorem et filium vendiderat. 'Caute prodicionem' :aim comitiis cavimus. Abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. Cum de redemptione ageretur, omnes in curia fuerunt praeter competitorem. ('Cave prodicionem'):indiciu[m] fuit morientis breve, fili verecundum.

BLANDI. Quomodo te dimiserunt? si nihil aliud, et ducem genuisti et dux esse voluisti. Si non decreveramus, consilium nostrum expectari debuit; si decreveramus, officium.

ARELLI FVSCI patris. Vnde tam graves paterni sinus? numquid ossa filii reportant? Expectat videlicet iudicia vestra reus, tamquam nesciat, quid de illo sentiatis. Non tu semel apud hostem fuisti, sed nos semel legatos misimus. Imperator non aude[n]t nominare te tamquam patrem.

[3] IVNI GALLIONIS. Fuit adulescens optimus, verecundissimus, qui patri suo cessisset, si salva pietate potuisset. Iterum nobis inter vos, patrem et filium, iudicandum est. Candidatus processit contra patrem; si silentium eius intellexissemus, et tunc nobis verecunde indicaverat. Habebas apud hostes auctoritatem: apparebat te rei publicae irasci. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Dixeras illos sero venturos; non[ve] pervenerunt sero: imperatorem nostrum convenerunt. Imperator istum accusat, nos subscribimus. Hoc fuit imperatoris nostri testamentum. [4] 'Obice' inquit 'liqua ante actae vitae crimina': non possum; verecundum competitorem habuisti; multum tacebat. Quod possum tibi maius crimen obicere? filius tibi tuus credi rem publicam noluit. Non est, quod dicas: 'quem misi ad hostes?' tamquam ipse ire non possis. Cur tam cito reverteris? diutius nos contra filium rogasti quam pro filio hostem. non immobilis stetisti, non illic quasi et ipse adfixus haesisti? quid tam cito recedis? etiam nunc vivit, etiam nunc loquitur; recessurus interroga, si quid velit mandare. Voce prodicionem coarguit, silentio proditorem. [5] Intellego, quanto istum periculo offendam; quemadmodum enim iste accusationem vindicabit, qui repulsam vindicavit cruce? Omnibus argumentis premitur: dabo qui viderint, dabo qui audierint, dabo aurum, dabo testem, et, ne quid de dignitate dubitari possit, imperatorem. de hoc, utrum volet, dicat: 'inimicus est' :i(aque prodidit; 'filius est' :) huc indicavit. Vtrum tantum auri erat, ut appareret etiam non quaerentibus, an tam suspectus erat, ut, (ante)quam quisquam vos admoneret, prodicionem cavis(se)tis? Optimus adulescens, optimus imperator, qui rei publicae curam agere ne in cruce quidem desiit! Dignum te non putavit filius, cui diceret: 'ave prodicionem' .

[6] VARI GEMINI. Nolite omnia expectare ab accusatore et occupato et verecundo. reum intellegite: crimina audistis. Quaeris ante actae vitae crimina: non habeo; nihil tibi umquam filius obicere voluit. Tam cito lassatae preces tuae sunt? Quid faciet miser? nec imperator potest tacere prodicionem nec filius loqui proditorem.

[7] PORCI LATRONIS. Quid ab ista (prodicione securum) est, quae pervenit iam usque ad ducem! vereor, ne tam sero caveamus quam imperator noster, qui non ante intellexit prodicionem quam proditus est. nec umquam praesentius periculum fuit: res publica sine imperatore est, proditor sine custode. Quid est, quare tibi hostes pepercerint? et imperatoris nostri pater es et aurum habes et legatus non es. Si tibi dicam: 'expecta, dum legati mittantur; filius tibi publice remittetur' dices: 'perpetuus adfectus non sustinet moram, rapit me desiderium filii. etiamsi redimere vivum non potero, mortuum redimam. [8] numquam tam durus hostis fuit, ut paternis lacrimis non flecteretur.' ut

ignoscam tibi, quod tam cito isti, obiciam, quod tam cito redisti. Dic, quid dixerit tibi; an nihil cum patre voluit loqui? ' Cave proditorem' ; hoc dixit: 'videte, ne quis nocte insciis custodibus exeat, ne quis ignorante re publica ad hostem perveniat, ne quis ex hostium castris gravis auro revertatur.' Nihil deest indicio: si quid de prodicione quaeritis, imperator vobis dicet; si quid de proditore, legati.

[9] Pars altera. ARELLI FVSCI. Quantum est pretium, quo vendo, ut filium pater spectem in cruce, filius patrem de cruce? Tanti et imperatorem et parricidium vendidi? Gratulabantur omnes repulso magis quam designato, nimis ambitiose; nunc paenitet. Et filium et patriam vendidit (qui) tam exiguum auri accepit, ut unus senex portare posset?

[10] In hac controversia, etiamsi coniecturalis est et habet quasi certum tritumque iter, fuit tamen aliqua inter declamantis dissensio. LATRO semper contrahebat et quidquid poterat tuto relinquere praeteriebat. itaque et quaestionum numerum minuebat et locos numquam attrahebat; illos quoque, quos occupaverat, non diu dicebat sed valenter. hoc erat itaque praeceptum eius, quaedam declamatorem tamquam praetorem facere debere minuendae litis causa. quod in hac controversia fecit: non enim curavit dicere nullam factam esse prodicionem sed se proditorem non esse. et suspectus, inquit, iudici est qui plus quam se defendit et nolo, inquit, cum fili voce pugnare, ut imperatorem et filium mentitum dicam, praesertim cum odium adversus filium obiciatur patri.

ALBVCIVS in duas partes declamationem divisit: primum negavit ullam esse prodicionem, deinde, ut esset, ad se non pertinere.

[11] Colorem contra patrem SILO POMPEIVS hunc introduxit: odio illum rei publicae, a qua repulsus erat, fecisse et odio ipsius fili, quem oderat et quia competierat et quia vicerat.

VARIUS GEMINUS dixit statim petisse patrem hoc proposito imperium, ut proderet, hominem avarum et lucro inhiantem et, quia noti mores eius erant, victum ab eo competitore, a quo vinci fas non erat nisi hominem turpissimum. ante comitia, inquit, paratus fuerat pecuniam dare, (ut) filium vinceret; post comitia paratus erat pecuniam accipere, ut filium perderet. ut captus est dux, aiebamus, inquit: 'non potest hoc sine prodicione fieri.' excusavimus nos imperatori, diximus perseverasse ad redemptionem, quam(vis) deterruisset pater. hoc loco ille respondit: ' cave proditorem' .

[12] BLANDUS dixit aegre ferentem pudorem repulsae voluisse occidi filium, ut in eius locum substitueretur ipse.

HISPO ROMANUS ultionem, inquit, suam hosti vendidit. tam facile, inquit, exit nocte, pervenit ad hostes, redit, ut scires illum non tunc primum fecisse.

ARGENTARIUS dixit: perfer ad senatum mandata fili tui. necesse est tibi multa dixerit; legatis quoque aliqua mandavit. fortasse proditoris nomen patri dixit; indica nobis. ' nihil dixit' inquit 'mihi':

sublata omnis quaestio est. quaeritis, quem dixerit? videte, cui nihil dixerit.

[13] Pro patre de comitiis hic color LATRONIS fuit: ne quis filium meum vinceret, timui; itaque profes(sus) sum, ut auctoritate mea deterrerem futuros competidores. deinde ipse filio meo cessi.

ALBVCIVS [aiebat] hoc colore usus est: aiebant, inquit, alii imperatorem (iuvenem) fieri debere, qualis Scipio fuisset, alii senem, qualis Maximus fuisset; senem nihil temere facturum, (iuvenem acriter pugnaturum). utriusque populo copiam feci.

CESTIVS hoc colore usus est: noveram vitia filii mei, sciebam esse acrem adolescentem, fortem sed inconsideratum, temerarium. itaque petii et rei publicae causa (et) filii mei, quem idoneum ad tantum sustinendum onus non putabam.

[14] FVSCVS ARELLIVS dixit in hoc se competisse, ut hostium animi frangerentur, cum audissent posse rem publicam vel in una domo ducem eligere.

HISPO ROMANIVS simpliciter putavit agendum: inepti, inquit, hi colores sunt, cum ponantur competidores. hoc itaque egit colore, ut quereretur de exitu comitorum: adolescentulos omnes conspirasse, quasi de aetatis comparatione ageretur; facile itaque victum senem non ambientem. de me, inquit, queri non potestis: clamavi: 'non est vobis utilis huius aetatis imperator.' mansit, inquit, illi et post comitia eadem contumacia: nihil referebat ad patrem, nihil communicabat; itaque captus est. et cum descripsisset, quam imperite disposuisset aciem, quemadmodum inexploratis locorum insidiis oppressa eius temeritas esset, adiecit: hoc erat quod vobis clamabam: ' dæm senem eligite.'

[15] OTHO IVNIVS pater praesagiis quibusdam et insomniis hanc fortunam praenuntiantibus agitata se competisse dixit. erat autem ex somniatoribus Otho: ubicumque illum defecerat color, somnium narrabat.

De eo, quod inscio senatu egressus est, LATRO sic coloravit: amentem et attonitum protinus procurrisse.

ALBVCIVS hoc colore usus est: (necesse est) semper de duce cito constitui. longum erat expectare. ad summam, festinavi nec occurri.

[16] VARIVS GEMINVS dixit maluisse solum ire; hostes enim auctoritate legatorum non moveri at lacrimis patrum saepe flecti.

SILO POMPEIVS ait: putavi utilius esse privata illum pecunia redimi; minoris enim posse aestimari, (quam) si tamquam imperator redimeretur.

ARGENTARIVS ait: nihil tam iniquom erat quam legatos ad redemptionem mitti; numquam enim reddidissent quem sic desiderari publice iudicassent. itaque praecurri rogaturus et hoc dicturus: exercitus contemnit illum, res publica relinquit.

[17] BLANDVS ait: cogitanti mihi, quid facerem, contentus essem paternis lacrimis an comitatu publico preces meas adiuvarem, tandem venit in mentem Troianum regem ad redemptionem filii sine legatis isse et cum auro.

SEPVLLIVS BASSVS ait non expectasse se curiam, quia putaverit futuros, qui redimendum negarent, quod factum apud Romanos saepius erat; itaque ante se voluisse redimere, quam posset aliquid de non redimendo constitui.

CESTIVS dixit: non quaesivi secretos tramites et occultum iter: proditor eadem via veni qua legati?

[18] De voce filii colorem ALBVCIVS hunc fecit: pudebat illum, inquit, quod captus erat; quaerebat aliquod fortunae suae patrocinium; voluit videri non culpa sua sed proditione hoc sibi accidisse; itaque nomen adicere non potuit.

FVSCVS ARELLIVS dixit alienatum iam suppliciis animum et errantem has voces effudisse sine argumentis, sine reo.

VARIVS GEMINVS omnia complexus est: potest, inquit, propter hoc, potest propter illud. ego vobis idem suadeo: cavete proditionem. hoc si cavere vultis, imperatores senes facite.

[19] Illud et in hac controversia et in omni vitandum aiebat CESTIVS, quotiens aliqua vox poneretur, ne ad illam quasi ad sententiam decurre(re)mus. sicut in hac apud Cestium quidam auditor eius hoc modo coepit: ' uerbis ducis vestri, iudices, incipiam, cavete proditionem' . is finivit declamationem, ut diceret: ' *** in quibus vim finit imperator: cavete proditionem.' hoc sententiae genus Cestius echo vocabat, et dicenti discipulo statim exclamabat: IMERTEN ECHO. ut in illa suasoria, in qua deliberat Alexander, an Oceanum naviget, cum exaudita vox esset: 'quo(us) que invicte?' la (hac) ipsa voce quidam coepit declamare et in hac desit. ait illi Cestius desinenti: EN SOI MEN LEKSO, SEO D' ARKSOMAI. et alteri, cum descriptis Alexandri victoriis, gentibus perdomitis, novissime poneret: ' quousque, invicte?' , exclamavit Cestius: tu autem quousque?

[20] OTHO pater hoc colore usus est pro patre: dixit hoc molestum fuisse imperatori quod illum suffixum legati intuebantur; itaque, ut ab hoc illos spectaculo abigeret (et) exoneraret verecundiam suam, id dixisse, quo audito festinarent. itaque dixisse illum non 'caveant proditionem' sed 'cavete' , quasi ipsis legatis esset periculum ne proderentur.

8. RAPTA RAPTORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Rapta producta nuptias optavit. qui dicebatur raptor negavit se rapuisse. iudicio victus vult ducere; illa optionem petit.

[1] ALBVCI SILLI. Praeterquam quod in omni discrimine periculosa libertas est, meruit puella, ut taceremus: misericors in nos, etiam antequam rogaemus, fuit. inhumana libertas est, si vincimus, adversus (uxorem, si vincimur, adversus) iudicem. Non oportet tibi amplius quam semel licere optare. omnis nimia potentia saluberrime in brevitatem constringetur. qui potest condemnare, possit semel; qui potest occidere, possit semel, aut, si qua iteratio recipi potest, in paenitentiam mortis recipienda est. proponite vobis illam supplicii +causam+ faciem, carnificem, securim: etiam hoc semel licere nimium est. 'Exorata sum, conde gladium; irata sum, repeto optionem.' an semel mori satius est? Occides iam non vitiatorem sed virum.

[2] PORCI LATRONIS. Periculosius est negare raptum quam commisisse? In hanc perturbationem adulescens perductus erat, ut ignoraret, quid fecisset; non refugiebat tamen puellae nuptias, favebat tan(tum) sibi, ut innocens duceret. itaque nihil aliud petit quam libertatem, ut honestius duceret. Ita apud vos, iudices, tutius est peccare quam erubescere? Dignior poena erat, si id peccasset, quod meminisse posset. Exsurge, adulescens, et sine ullo respectu pudoris ad pedes te puellae demitte. accedite et vos, amici propinquire, et tu, mater, ac pater. quid est, puella? ecquid te horum lacrimae movent? ' non inquit; ' id ad magistratum veniat.' non dissimulo: ~~ret~~ tuo te, puella, si nusquam rogari vis, nisi ubi occidere potes. Gravius punior nunc, cum me peccasse pudet, quam cum peccavi. Quae post iniuriam ignoscit, post misericordiam (irascitur).

[3] CESTI PII. Venit ad vos vestro beneficio retenturus puellae beneficium. Optavit nuptias neque adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. Vitiatorem dimisisti; virum occides? Aiebat iudex: ' quid ~~haec~~, quod tam pertinaciter neges? nuptias optat.' ~~N~~us est ergo quod vitiavit quam quod negavit?

Q. HATERI. ' Non sum' ~~in qui optat~~ mortem sed volo mihi licere et mortem optare' quam potestas ista delectat crudelis est.

BLANDI. Ergo nos iniuriam periculosius negavimus quam fecimus?

[4] IVNI GALLIONIS. Quadam nocte , quid dicam? iam non negare non pudet. nox, vinum, error , quid irasceris, puella? iam negare non audeo. Non diligenter causa mea acta est: dum nihil timetis, facilius me puellae credidistis. Confitendum est vitium nostrum: nos nuptiis moram fecimus. Sive ad hoc esset vitiata sive non esset, visa digna matrimonio quae hominem non posset occidere. Tibi consulebam, ne dicereris vitiatori nupta; si per te licuisset, honestiorem maritum habuisses. ' Tu negasti? o hominem impudentem! ita tu non ante magistratus tribunal, in conspectu populi, in medio foro clamitasti: ego virginem rapui?' Nemiem habere tam obsequentem maritum potes: hic iam nihil negabit.

[5] VARI GEMINI. Exponam vobis rerum ordinem sic, tamquam ab eo didicerim, qui, quid fecerit, nescit.

VIBI GALLI. Vbi estis, qui dicebatis: ' nihil interest tua; confitere'? Confitetur, quia honestius putasti raptori nubere. 'Sit' inquit' nūc heres, si quis intra decem menses natus fuerit': numquid negat? Surge, adulescens, dic: 'rapui, vitiavi' ; inquit' scire quod nescis. Miraris, si tibi non credit? multum est de quo timet.

[6] Pars altera. P. ASPRENATIS. Nescio, utro iudicio adversarius fuerit improbior: priore id egit, ne quam omnino poenam stupri penderet; hoc id agit, ut ipse optet, ex duobus a lege constitutis suppliciis utrum velit pendere. fatetur enim se impune habere maluisse quam ducere uxorem, uxorem ducere malle quam mori. antea legem vitiationis evertere conatus est, nunc transferre volt. advocatos rogat, iudices rogat, omnis potius quam vitiatam. Vtinam non hoc illum liberaret metu, quod iudicis suae clementiam novit. Clamabat se innocentem esse; si quid peccasset, mori non recusare. Aderat raptori populus, nec quicquam magis suspectam faciebat vitiatae causam quam lenitas optionis. Est quaedam proxima innocentiae verecundia praebere se legibus; tu vero [ne] meruisti quidem mortem illa infitiatione. ignorasti an peccasses, innocens esse voluisti; (si iam tibi de stupro tuo liquet,) causam habes. Revertere ad parentes, puella, quoniam quidem totiens iam rogas, quae rogari ipsa debueras.

[7] LATRO tres fecit quaestiones: an illa [interrogatio] (optio) iusta fuerit. ' non fit' inquit' iusta; non enim constabat te raptorem esse.' nihil refert, inquit, an negaverit; erat enim raptor, etiamsi negabat, et ita iusta fuit optio. an, si iniusta optio fuit, revocari possit. optio, inquit, semel puellae datur; immutabilis est, simul emissa est. iudex quam tulit de reo tabellam revocare non potest; quaesitor non mutabit pronuntiationem suam. nihil tam civile, tam utile est quam brevem potestatem esse, quae magna est. si volet et alteram optionem suam revocare et deinde tertiam, numquam constabit, quid futurum sit, cum illa quod optaverit possit sequenti semper optione rescindere. tertiam fecit quaestionem: an, si potest revocari aliquando optio, nunc debeat. hic defensio adulescentis, qui negavit se vitiasse.

[8] FVSCVS et ordinem mutavit quaestionum et numerum auxit; fecit enim primam quaestionem: an rapta non possit amplius optare quam semel. potest, inquit; lex enim non adicit, quotiens optet sed ex quibus: 'aut hoc' inquit 'aut illud' ; non dicit ' namplius quam semel'. contra ait: lex te iubet alterutrum optare; tu hodie si mortem optabis, facies quod numquam factum est: utrumque optaveris. etiamsi non licet, inquit, amplius quam semel, [et mortem optabis et nuptias] ego nondum optavi; optio est enim quae legitime fit. illa non est facta legitime. si praetor defuisset, numquid optionem vocares? [si rapta defuit] sed raptor (de)fuit: non est ista optio, sermo est. an proximo iudicio confirmata sit optio. raptor ait: agebatur apud iudices, utrum deberet rata esse optio (an) non; iudicata est rata esse debere: rata sit. non, inquit puella; quaesitum est enim, an ego in raptorem ius haberem; iudicatum est habere me: uti debeo. non possum ante legem habere quam raptorem. novissimam quaestionem fecit aequitatis: an rata debeat esse optio.

[9] PASSIENVVS hanc ultimam partem sic dividebat: an, si adulescens malo adversus puellam

animo infitatus est raptum, ut nuptias effugeret, dignus sit, qui iterum fortunam subeat optionis recusatae. deinde, an malo animo fecerit.

VARIUS GEMINUS ultimae quaestioni vel parti, in qua quid debeat fieri, quaeritur, duo haec adiciebat, quae (apte) per se quaeri putabat: an, si puella pro certo adolescentis mortem optatura est, non debeat illi permitti optio tam crudeliter usurae sua potestate. deinde, an mortem optatura sit. quid est, inquit, quare velis optare, nisi quod nuptias non vis? hoc non tantum patimur sed rogamus.

[10] Color pro adolescente introductus est a LATRONE talis, ut diceret se ebrium fuisse et ignorare, quid fecerit; hodie quoque magis credere de facto suo quam scire. recusasse autem, non ne duceret uxorem, sed ut sua voluntate duceret. et iudices non audisse sollicitos: faciles fuisse, quasi de nuptiis ageretur.

VARIUS GEMINUS raptum confessus est et dixit nihil esse tam contrarium adolescenti quam etiamnunc negare: non tantum raptam sed iudicem offendet.

CESTIVS nec Latronem secutus est dicentem nescisse se hodieque nescire nec Varius Geminum confitentem, sed non rapuisse apertius negavit: verum, inquit, inveniri non poterat; iudices illam sententiam secuti sunt: 'si rapuit, indignum est puellam inultam esse; si non rapuit, non est indignum fieri illum maritum.'

SILO POMPEIVS dixit adolescentem verecundum natura et rustici pudoris non sustinuisse confessionem. non placebat LATRONI (hic) color: minus, inquit, ignoscetur illi, si scit se rapuisse et sciens mentitus est. contra dicebat Silo (non) posse ulli fidem fieri aliquem nescire, an rapuerit.

[11] HISPANUS CORNELIVS non subducere illi, inquit, maritum volui sed honestiorem dare. digna est, inquit, tam misericors puella, quae non videatur nupsisse raptori.

HISPO ROMANIVS ait illos sodales, qui illum nocte impulerant, circumstetisse et dixisse: ' non ~~at~~ quam rapuisti; alia fuit.' timuit, ne illi, quam rapuerat, faceret iniuriam.

ARGENTARIUS dixit: vellem mortem optasses: non esset hic raptor iudicatus. non causa tua (va) luit sed optio, dum unusquisque iudex dicit: 'quid habet, quod tantopere recuset? putes de capite agi. et ipse ait se non nolle ducere uxorem sed titulum recusare. nempe victus ducet uxorem. non est sollicite de eo iudicandum, cui damnato gratulandum est.'

SILO hoc colore usus est: confusum adolescentem subito [et] tanto tumultu parum sibi constitisse et negasse quia perturbatus erat, perseverasse quia negaverat.

(EXCERPTA CONTROVERSIARVM LIBRI SEPTIMI)

Ab archipirata filio dimissus

[1] Duobus filiis quidam superduxit novercam. alterum domi parricidii damnavit, tradidit fratri puniendum. ille eum exarmato navigio imposuit. delatus ad piratas, archipirata factus peregrinantem patrem cepit et remisit. reversus pater abdicat filium.

Tanta tempestate confusus dispicere nil potui. Nec satis memineram, tale ministerium mihi pater an noverca mandasset, ministerium an poenam esse voluisset, vindictam parricidii an parricidium. insui fratrem culleo iubes? non possum. non ignoscis? an non credis? ego contendo ne te quidem posse. Nemo repertus est naufragii comes; omnia instrumenta circumcisa sunt, adminiculum spei nullum. patri sum excusandus an fratri? 'Hospitatis tuae munus ad inferos perferam, licuisse mihi per fratrem aliter quam parricidae mori.' Vivit' inquit 'frater' non credo. 'servavit' inquit me; fecisti, ut crederem. in domo, in qua tam facile parricidium creditum est, ego fratrem occidere non potui, frater patrem. Emicabant [descriptio tempestatis] densis undique nubibus fulmina et tempestates horridae absconderant diem. Intumuerat mare iustis quoque navigiis horrendum. 'Habes', inquam 'frater, si innocens es, navigium, si nocens, culleum.' non potui facere parricidium, quam facile erramus omnes!, et factum putavi. 'Frater', inquit 'tuipsum in domo parricidium facies.' dicebat in litore navigium quod etiam integrum infeliciter vexerat. credam parricidam, si tibi proficiscenti navigium suum reddidit. subito mihi cum animo pariter excidit ferrum, et nescio qua perturbatione tenebrae stupentibus offunduntur oculis. intellexi, quam difficile esset parricidium facere, etiam quod imperasset pater. ita mihi, quae sola miseros in domo nostra respicit, Fortuna succurrat. Profectus pater tranquillo mari, auspiciato itinere, integra navi. quid hoc est? felicius navigavit damnatus quam qui damnaverat. Vtrum vobis videtur innocentiam apud piratas didicisse an ne apud piratas quidem perdidisse? Perieras, pater, nisi in parricidam incidisses. Scissa quoque vela fecerant sinus, et instructas classes naufraga praecesserat navis: scires navigare qui servaturus esset patrem. Erat navigium, immo fuerat. o crudelis et pertinax noverca! nihilominus saevit: maria iam quiescunt, praedones miserentur, irati parcunt. Veni ad vos, ut probem me parricidam. Multas rerum natura mortis vias aperuit et multis itineribus fata decurrunt. O maria iustiora iudiciis, o mitiores procellae patre! Non putatis misericordem, qui, quem damnavit, puniendum fratri dedit? centurio Luculli Mithridaten non potuit occidere, Mithridaten, dii boni, quam non dubium parricidam! gaude, pater: neuter ex filiis tuis parricidium fecit. Narra, pater, quomodo te dimiserit sic dimissus. 'Nocens est iste'; sed mihi frater est. naturae iura sacra sunt etiam apud piratas. 'Dixisse inquit 'te non posse' ; it tu nesciebas? Non licuit, non debui, non potui.

Pars altera. Nega nunc parricidam fuisse quem scis esse piratam. Dimisit me in patrocinium suum, ut, quia non occiderat, videretur nec ante voluisse. Quis porro me uno miserior est? vitam parricidae debeo.

Extra. Magna novorum rhetorum manus in hanc partem transiit, ut aliquid dici debuerit in novercam. fuerunt et illi, qui non quidem palam dicerent sed per suspicionem et figuras. quod PASSIENVVS non probabat adserens minus verecundum esse aut tolerabile infamare novercam quam accusare. quidam principia tantum habuerunt in sua potestate, post ablati sunt impetu.

excusatus est autem in malum colorem incidere quam transire. HISPANVS duro colore usus hoc se tamquam gravius elegisse dixit supplicii genus. qui color prudentibus displicebat; quam enim spem habet absolutionis, si nec paruit nec pepercit?

Popilius Ciceronis interfecto

[2] DE MORIBVS SIT ACTIO. Popilium parricidii reum Cicero defendit; absolutus est. proscriptum Tullium ab Antonio missus occidit; caput ad Antonium rettulit. accusatur de moribus.

Occidit Ciceronem Popilius. iamne creditis occisum ab isto patrem? Occisurus Ciceronem debuit incipere a patre. 'Antonius' inquit 'iussit' ; non te quod Popili? imperator tuus te credidit posse parricidium facere. Abscidit caput, amputavit manum. minus in illo crimen est, quod Ciceronem occidit. Pro dii boni! occisum Ciceronem malos mores voco. Hoc unum feliciter, quod ante occidisti patrem quam Ciceronem. facilius pro parricida Cicero iudicem movit quam pro se clientem. ad vos hoc, patroni, spectat exemplum: nullos magis odit Popilius quam quibus plurimum debet. Abscidit cervices. parce iam, Popili: nihil tibi nisi occidendum mandavit Antonius. Pudeat te, Popili: accusator tuus vivit. Non credidisset Popilium facturum Antonius, nisi parricidium fecisse meminisset. Dii manes Popili senis et inultae patris umbrae te, Cicero, persecuntur, ut quem negasti sentias parricidam. Non hausit Minturnensis palus exulem Marium; Cimber etiam in capto vidit imperantem. Cn. Pompeius terrarum marisque domitor libenter se Hortensi clientem professus est, et Hortensius bona Pompei, non Pompeium defenderat. Ita tu, Popili, si Antonius iussisset, et patrem occidisses?

Pars altera. Si illa tempora in crimen vocas, dicis non de hominis sed de rei publicae moribus. Miraris, si eo tempore necesse fuit Popilio occidere, quo Ciceroni mori? Ciceronis proscriptio fuit occidi, mea occidere. Iussit imperator, iussit victor; ego illi negare quicquam possem, cui nihil negare poterat res publica?

Extra. Popilium pauci ex historicis tradiderunt interfectorem Ciceronis et hi quoque non parricidii reum a Cicerone defensum sed in privato iudicio.

Ter abdicatus venenum terens

[3] Ter abdicatus, ter absolutus comprehensus est in secreta domus parte a patre medicamentum terens. interrogatus, quid esset, ait venenum: velle se mori, et effudit. accusatur parricidii.

Dic, quid commiserim; certe nec secreta (te) fallunt. Vt intervenit pater, in has cogitationes abii: ' quisquamne tam infelix fuit? quisquamne me magis odit quam ego?' miserum mei coepi. Ter causam dixi; accessit ad haec supplicia mea venenum. vivam, si nec hoc tibi satis est. Habuit venenum Mithridates, habuit Demosthenes.

Pars altera. Cum se mori velle dicat, vitam rogat. teneo parricidam etiam in suam mortem paratum. Quantum est quod negas, cum tantum sit quod fateris? venenum quaesisti, venenum emisti, venenum intulisti in eam domum, in qua habebas inimicum patrem. Indica, quis vendiderit; dicitur illi: tu vendebas cuiquam venenum? tu abdicato? nesciebas, cui daturus esset? Quaeritis, cui venenum paraverit? non bibit. Quod negat, parricidium est, quod confitetur, veneficium. ' Mihi' inquit 'paravi' ; ne quis dubitet, an alium possit occidere. Tam invisum tibi fuisse patrem dico, ut occidere volueris; tam invisum ipse confiteris, ut mori volueris.

Extra. Coniectura duplex a persona una: an sibi paraverit, an patri. Laberium divus Iulius ludis suis mimum produxit, deinde equestri ordini red(di)dit. quem cum iussisset ire sessum, omnes equites ita se coartaverunt, ut venientem non reciperent. multos tunc in senatum legerat Caesar, et ut replet exhaustum bello civili ordinem et ut his, qui bene de partibus meruerant, gratiam referret. Cicero in utramque rem iocatus mandavit Laberio transeunti: 'recepissem te, nisi anguste sederem'. Laberius ad Ciceronem remisit: ' tui qui soles duabus sellis sedere' ; qui Cicero male audiebat tamquam nec Pompeio certus amicus nec Caesari sed utriusque adulator.

Mater caeca filium retinens

[4] LIBERI PARENTES ALANT AVT VINCIANTVR. Quidam habens uxorem et filium profectus (in) piratas incidit. scripsit utrique de redemptione. uxor flendo caeca facta est. filium euntem ad redemptionem alimenta poscit; non remanentem alligare vult.

Navigaturus uxori filium reliquit, nec adhuc caeca erat. non est, quod mulieris affectum lege aestimetis, qua minatur: omnia facit, ne filius alligetur. Quotiens duobus est communio, potestas eius fit tota, qui praesens est.

Pars altera. Vnius vinculis duos alligat. Victo mater catenas denuntiat, victori ad piratas eundum est. Filius familiae nulli possum servire nisi patri. Petis ab eo alimenta, quem pater peregre mittat. Primae partes patris sunt, secundae matris. Ille peregre est, tu domi; ille captus, tu libera; ille inter piratas, tu inter cives; ille alligatus, tu soluta. at tu caeca es: infelicior ille, quod videt catenas suas et caedes et vulnera et cruces eorum, qui non redimuntur. 'at periculosum est.' quam multi nihil pro patribus periculosum putarunt! Non, inquit, vindictam, sed misericordiam quaerit. Ita quisquam exigit pietatem, ut impediatur?

Extra. Calvus, qui diu cum Cicerone iniquissimam litem de eloquentiae principatu habuit, usque eo concitatus actor fuit, ut in media oratione eius exclamaret Vatinius reus: rogo vos, iudices: num, si iste disertus est, ideo me damnari oportet.

Quinquennis testis in procuratorem

[5] Mortua quidam uxore, ex qua filium habebat, duxit aliam, sustulit ex ea filium. habebat speciosum procuratorem. cum saepe iurgarent noverca et privignus, iussit eum semigrare; ille trans parietem habitationem conduxit. rumor erat de adulterio matris et procuratoris. quodam tempore pater in cubiculo suo occisus inventus est, uxor vulnerata, communis paries perfossus. placuit propinquis quaeri a filio quinquenni, qui una dormierat, quem percussorem cognosceret; ille procuratorem digito monstravit. accusat filius procuratorem caedis, ille eum parricidii.

Vt audivi clamorem, si qua fides est, deprehensos adulteros credidi. (Aliquis uno teste contentus est:) da puerum. aliquis non est uno teste contentus: da populum. obicit privigno parricidium, filio mendacium. Dic, puer, quis occiderit patrem, dic audaciter: eundem nominas, quem populus. nox placet sceleri, adulterii tempus. O magna in contrarium perversitas saeculi! inventus est qui patrem posset occidere, non posset novercam? Ostende istud non volnus sed argumentum. ostende volnus: percussor ille quam timuit, ne occideret! Tam leviter te vulneravit illa dextera, cui nec paries obstitit nec pater? Nihil est puero teste certius; nam et ad eos annos pervenit, ut intellegat, et non ad eos, quibus fingat.

Extra. Vinicius, exactissimi vir ingenii, nec dicere res ineptas nec ferre poterat.

Demens qui servo filiam iunxit

[6] Tyrannus permisit servis dominas suas rapere. profugerunt principes civitatis et simul qui filium habebat et filiam. cum omnes servi dominas vitiassent, servus eius virginem servavit. occiso tyranno reversi sunt principes; in crucem servos sustulerunt. ille manu misso filiam iunxit. reus est a filio dementiae.

Habermus solacium, si has nuptias tyrannus fecisset, non pater. Sanum putatis esse qui imitari tyrannum maluit quam servum? Fecit se similem tyranno, filiam raptis, libertum cruciariis. plus permisit servo dominus quam tyrannus. Quisquis has nuptias facit aut insanus est aut tyrannus. Egregius gener, cui nihil est gloriosius quam quod inter cruciarios non est! Virginitatem sub patre perdidit, quam servaverat sub tyranno. Itane est nuptiis dignus, quia indignus est cruce? Melior condicio vitiatarum quam virginis est: illis mutare nuptias contigit. Propitius pater ita collocavit filiam suam, ut iratus tyrannus alienas. Cum sanus esset pater, ne has videret nuptias, fugit. Miserrima soror, sub tyranno patrem desiderabas, sub patre tyrannum desideras. Non est illi praemium, unum spectare omnium cruces? Dominam non stupravit. auge beneficia: nec dominum occidit nec venenum dedit. non est beneficium scelere abstinere. Quod aliae in tyrannide passae sunt, haec in libertate; ceterae absentibus suis, haec praesentibus; in aliis stuprum vocatur, in hac matrimonium. Timuit ille supplicium; scivit rem publicam liberandam, daturos poenas qui contaminassent; et adventare tyrannidi tempus ultimum vidit. Convenite, servuli, convenite, liberti, empta cognatio.

Pars altera. Si quis tyranno indicasset, solus hic in cruce pependisset. Licet cui volo filiam collocare. M. Cato coloni sui filiam duxit uxorem. Filia non mariti petulantiam timebit, non verborum contumeliam, non paelicem, non repudium. Neminem natura liberum fecit, neminem servum.

imposuit haec Fortuna postea singulis nomina. nuper et nos servi fuimus. Servus rex fuit.

Cavete proditorem

[7] Pater et filius imperium petebant, praelatus est filius. commisso bello captus est. missi sunt X[L] legati ad redimendum imperatorem. euntibus occurrit pater, dixit sero se aurum ad redemptionem tulisse, filium crucifixum esse. illi pervenerunt; quibus imperator ex cruce dixit: 'cavete proditorem' . reus fit pater proditionis.

Imperator supplicium tulit, proditor pretium. tristiore istum vidimus, cum filius imperator renuntiatus est quam cum captus. quemadmodum redisti tutus, senex solus cum auro, cum etiam imperatores capiantur? Plus accepit auri quam quod posset abscondi; nolite mirari: et imperatorem et filium vendiderat. 'cavete proditorem': iam comitiis cavimus. abstulissent tibi aurum hostes, nisi dedissent. 'Cavete proditorem' indicium fuit morientis breve, filii verecundum. Cur dimissus es? si nihil aliud, et ducem genuisti et dux esse voluisti. Candidatus processit contra patrem; iam tunc nobis verecunde indicavit. Filius tuus tibi credere rem publicam noluit. Legati nostri aurum ferebant, pater afferebat. Non immobilis deriguisti, non illic quasi et ipse affixus haesisti? quid tam cito recedis? adhuc et vivit et loquitur. Voce proditionem indicavit, silentio proditorem. Optimus imperator, (qui rei publicae curam agere) ne in cruce quidem desiit. Tibi non dixit: 'cave proditionem' . Ne imperator potuit tacere proditionem nec loqui filius proditorem. Expecta, dum mittantur legati. dicis 'affectus non sustinet moram.' ergo si redimere non potes vivum, saltem mortuum redime. numquam tam durus hostis fuit, ut paternis lacrimis non flecteretur. 'Cavete proditionem' , id est ne quis insciis custodibus exeat, ne quis ignorante re publica ad hostem perveniat, ne quis ex hostium castris gravis auro revertatur. indicio nihil (de)est: de proditione vobis dicit imperator, de proditore legati. Sublata quaestio est. quaeritis, quem dixerit? videte, cui nihil dixerit.

Pars altera. In comitiis filio meo cessi. Decretum non expectavi sed amens et attonitus protinus cucurri. Ad summam, festinavi nec occurri. Sciebam hostes patrum lacrimis saepe flecti.

Extra. LATRO non curavit dicere nullam factam esse proditionem sed se proditorem non esse. suspectus est, inquit, iudici qui plus quam se defendit. CESTIVS posita suasoria 'cliberat Alexander, an Oceanum naviget, cum exaudita vox esset: quousque, invicte?' describenti discipulo late Alexandri victorias gentesque perdomitas addentique: 'quousque post ista?' exclamavit: 'et tu quousque?'

Mutanda optio raptore convicto

[8] RAPTA (RAPTORIS) AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS OPTET. Rapta producta nuptias optavit. iuvenis raptorem se negavit. convictus est; illa mortem petit. raptor contradicit.

Optare tibi non amplius quam semel licuit. Proponite supplicii faciem, carnificem, securim: hoc semel licere nimium est. In hanc perturbationem deductus sum, ut ignorarem, quid fecissem. Gravius punior, cum me peccasse pudet, quam cum peccavi. Optavit nuptias; nec adhuc sciebat, quam verecundum maritum esset habitura. raptorem dimisisti; virum occides? Minus est ergo quod vitiavit quam quod negavit? Ergo nos iniuriam periculosius negavimus quam fecimus? Quadam nocte, quid dicam? non negare iam non pudet: nox, vinum, error, quid irasceris, puella? iam non negat. Iudex [da] tabellam revocare, quam tulit, non potest; quaesitor non mutat pronuntiationem. nihil tam civile, tam utile, quam brevem potestatem esse, quae magna est. Si mortem optaveris hodie, facies quod numquam factum est: utrumque optaveris.

Pars altera. Id egit priore iudicio, ne quam omnino poenam stupri penderet; hoc id agit, ut ipse optet. Vtinam non illum liberaret metu quod iudicis sui clementiam novit. Est quaedam proxima innocentiae verecundia praebere se legibus. Lex non adicit, quotiens optet, sed ex quibus: 'aut hoc' inquit 'aut illud'; non adicit: 'ne amplius quam semel' .

Liber VIII

Seneca Novato, Senecae, Melae filii salutem

Orbata post laqueum sacrilega

1. MAGISTRATVS DE CONFESSA SVMAT SVPLICIVM. Amisso quaedam viro et duobus liberis suspendit se. incidit ei laqueum tertius filius. illa, cum sacrilegio facto sacrilegus quaereretur, dixit magistratui se fecisse sacrilegium. vult magistratus tamquam de confessa supplicium sumere, filius contradicit.

Facio, iudices, in foro quod domi feci: matrem mori prohibeo. ' Quomodo' inquit ' fecisti? quo loco quae sustuleras condidisti?' haerebat nec quicquam sacrilegi nisi poenam noverat. Amittis duobus liberis sacrilega sibi videbatur, quod vivebat. Non adfuturus veni sed servaturus. Alii pro reis rogant, ego rogabo ream. Nullum habet accusator nisi in subselliis meis testem. Non est confessio, nisi cum accusator eruit negante rea, tortor expressit. Fertur quaedam viso contra spem filio expirasse; si ad mortem agit matres magnum gaudium, quid magnus dolor? Mater, habes non mediocre solacium: vides aliquid et deos perdere. Magis deos miseri quam beati colunt. Non fecit sacrilegium mulier, non fecit anus, non fecit orbata, non fecit quae custoditur, non fecit quae confitetur. 'Irata' inquit ' sacrilegium potuit admittere' ; fingitur calamitosis animus et ipsa se infelicitas damnat et hoc condicio humana vel pessimum habet, quod Fortuna quos miseros fecit etiam superstitiosos facit. Diligentius dii coluntur irati. 'Quis ergo fecit?' unde scire possum, qui matrem custodii? Ago causam legum, ne carnificem, quem sacrilegis minantur, calamitosis adhibeant. Deos ita coluit, ut quae pro tam multis timeret. Confessio conscientiae vox est, confessio coacti et quae fecit agnoscentis verbum est.

Pars altera. Omnium vox erat: ' sacrilegium latere non poterit. quisquis est, non ipse bonum exitum faciet, non quisquam suorum. etsi nemo fuerit accusator, ipse narrabit.' Concitata processit velut diis ipsis persequentibus: 'feci' inquitSupplicium de ea vel nunc exigamus homines, de qua dii olim exigere coeperunt. Violatorum numinum maiestate compulsus est, ut mori et vellet et deberet et non posset. Incisus est laqueus: ita putabas te, sacrilega, secreto mori posse? Omnia fecit, ut taceret, quae, ne confiteretur, etiam mori voluit. Si crimen quaeritis, factum est sacrilegium; si sacrilegum, fatetur. Facti quaeritis causam? si priusquam amitteret liberos, avara; si postquam amisit, irata.

Phidias amissis manibus

2. SACRILEGO MANVS PRAECIDANTVR. Elii ab Atheniensibus Phidian acceperunt, ut his Iovem Olympium faceret pacto interposito, ut aut Phidian aut centum talenta redderent. perfecto Iove Elii Phidian aurum rapuisse dixerunt et manus tamquam sacrilego praeciderunt; truncatum Atheniensibus reddunt. petunt Athenienses centum talenta. contradicitur.

Iam Phidian commodare non possum(us). Tunc demum illa maiestas exprimi potest, cum animus opera prospexit, manus duxit; ante sibi quam operi Iovem fecit. Sacrilegi vos estis, qui praecidistis consecratas manus. Primum sanguinem deus sui vidit artificis. Testor Iovem, proprium iam Phidiae deum. Ars alios in miseria sustinet, te miserrimum fecit. Paciscendum Phidian manus fecerant. sine eo Phidian nos recepturos putatis, sine quo vos accepturi non fuistis? Commodavimus qui facere posset deos; recepimus qui ne adorare quidem possit. Non pudet vos Iovem debere sacrilego? Superest homo, sed artifex periit. Poenam nobis Phidiae, non Phidian redditis. Manus, quae solebant deos facere, nunc ne homines quidem rogare possunt. Talem fecit Iovem, ut hoc eius opus Elii esse ultimum vellent. Manus commodavimus, manus reposcimus. Elius est testis, Elius accusator, Elius iudex; Atheniensis tantum reus. Invoco deos, et illos quos fecit Phidias et illos quos facere potuit. Recepimus Phidian, confiteor, si possumus commodare.

Pars altera. Habuimus aurum olim sacrum, habuimus ebur; sacrae materiae artificem quaesivimus. Disposueramus quidem, ut aliis quoque templis simulacra Phidias faceret, sed non erat tam necesse ornare deos quam vindicare.

Infamis in nurum

3. Duorum iuvenum pater uni uxorem dedit. quo peregre profecto infamari coepit socer in nurum. maritus reversus abduxit ancillam uxoris et torsit; illa in tormentis periit, maritus incerto, quid quaesierit, se suspendit. Imperat alteri filio pater, ut eandem ducat; nolentem abdicat.

' Dea' inquit ' fratris uxorem'; si hoc fieri potest, adulterum frater invenit. Haec est mihi causa abdicationis, quae fratri mortis fuit. ' Dea' inquit ' fratris uxorem' ;temptari me, si qua est fides, credidi. Mulier, si nubere lugenti potes, facis, ut de te omnia credantur. Cogor eam ducere, quae mihi abdicationis est causa, populo rumoris, viro mortis. Legi iam uxorem, quae, si peregrinatio inciderit, mecum peregrinari velit, quae, si viro aliquid acciderit, nubere alii nolit. Qui me abdicari audiunt, putant fratrem de me aliquid suspicatum.

Pars altera. Obiecisti mihi ultimum nefas et quod qui tantum suspicatus est noluit vivere. Impulsu tuo frater torsit ancillam et, quia nihil repperit, falsas suspiciones morte expiavit.

Homicida in se

4. HOMICIDA INSEPVLTVS ABICIATUR. Quidam se occidit. petitur, ut insepultus abiciatur; contradicitur.

Adferre sibi coactus est manus assiduis malis. Summam infelicitatum suarum in hoc removit, quod existimabat licere misero mori. Infelicissime adolescens, cum te prohiberi etiam sepultura video,

mirari desino, quod peristi: tales inimicos habes, ut etiam mortuum persequantur. Facilius miserum quam sceleratum Fortuna vincit. Sumpsisti hoc ferrum, Cato, et quam invidiosum, quod Catonem occideris! Curti, perdideras sepulturam, nisi in morte repperisses. Quid est in vita miserius quam mori velle? quid in morte quam non posse sepeliri? Quis miretur eum mori voluisse, quem fugientem quoque Fortuna persequitur? Omnibus natura sepulturam dedit: naufragos idem fluctus, qui expulit, (sepelit); suffixorum corpora crucibus in sepulturam suam defluunt; eos, qui vivi uruntur, poena funerat. Irascere interfectori sed miserere interfecti. ' Homicida' inquit est, quia se occidit'; huic irasceris, pro quo irasceris? Non aliud Scaevolae Mucio cognomen dedit et capto contra Porsennan regem libertatem reliquit quam vilitas sui. non aliud Codrum illum ceteris imperatoribus exemplum dedit, quam quod positus imperatoris insignibus ad mortem cucurrit, nec ullo maior dux fuit, quam quod se ducem non esse mentitus est. Non postulo, ut gloriosum mori sed (ut) tutum sit. Non magis crudeles sunt qui volentes vivere occidunt quam qui volentes mori non sinunt. Curtius deiciendo se in praecipitem locum fatum sepulturae miscuit. Celebretur Cato; huic miserrimo, quod aliquid non ignave de spiritu suo statuit, tantum impune sit. Etiam vulnera infelicis in crimen scrutantur. Aestimate, an vivere licuerit cui ne mori quidem licuit.

Pars altera. Facinus indignum, si inveniuntur manus, quae sepeliant eum, quem occiderunt suae. Sumpsit gladium, video ardentem oculos, in quem, nescio; quod solum scio, scelus cogitat. Nescio cuius sibi criminis conscius confugit ad mortem, cuius inter scelera etiam hoc est, quod damnari non potest. Contra hos inventum est, ut aliquid post mortem timerent, (qui) non timent mortem. Nihil non ausurus fuit qui se potuit occidere.

Fortis nolens ad patrem fortem redire

5. Abdicavit quidam filium; ille tacuit. fortiter fecit, petit praemio ad patrem reditum; pater contradixit. postea pater fortiter fecit, petit ad se filii reditum; filius contradicit.

Ego fortior sum: post tuam pugnam pugnavimus, post meam vicimus. Revertere; dignam te domum feci. Isti oculi mei sunt, istae manus meae sunt, ista contumacia mea est. Si mereor praemium, mihi date; si non mereor, isti suum reddite. ' Ego' inquit 'eadem lege praemium non accepi.' hoc est unde abdicatus es, cum putas nihil inter te et patrem interesse. Post tam similia opera, si tantum commilito esses, patrem me adoptare debueras. Admoneo te, iuvenis: hoc praemium qui recusaverat petit. 'Timeo, ne me iterum abdicet' commissurum me putas, ut iterum rogem? Bello graviore pugnavi, quo necesse fuit etiam senibus militare, quo fortes esse non potuerunt etiam qui priore bello fuerant. Ille annos suos exercuit, ego vici meos. Tu fregisti bellum, ego sustuli. Quanta adhortatio iuvenum fui senex fortis! Vtrique nostrum praemium reddite. Militavi senex, militavi exanguis, militavi qui iam vicarium dederam. Vterque nostrum, cum rogatur, fastidit, cum relinquitur, rogat. Quid nos suspicari cogis, quod non vis in paternam domum venire nisi tuo praemio? Turpe erat virum fortem nisi a patre coacto non recipi.

Pars altera. Quid me captivum ex libero cupis? quid ignominiae subicis virum fortem? quid efficis, ut possit abdicari? ' Mater' inquit 'es filius' ; quid opus est praemio, si tuus sum?

Pauper naufragus divitis socer

6. VITIATA VITIATORIS AVT MORTEM AVT INDOTATAS NVPTIAS PETAT. Dives pauperem de nuptiis filiae interpellavit tertio; ter pauper negavit. profectus cum filia naufragio expulsus est in divitis fundum. appellavit illum dives de nuptiis filiae; pauper tacuit et flevit. dives nuptias fecit. redierunt in urbem; vult pauper educere puellam ad magistratus. dives contradicit.

Educatur ad magistratus puella. quid times? certe uxor est tua. Queri nec de morte poteris, si hanc puella maluerit: nemo umquam raptor serius perit. Vt litus agnovi, naufragus in altum natavi. Quid times, si exorasti? Accessit ad me primum: 'fiam tuam ducere volo' inquit 'uxor' non flevi. tunc enim licuit negare. Nuptias filiae tamquam naufragium meum flevi. Naufragus plus de litore queror. Inter naufragium et nuptias ne una quidem nox interfuit. Differ nuptias, dum flere socer desinat. Putat me iam filiam commisisse sibi, cum hic se necdum committat uxori? Lacrimis inter verba manantibus venio; talis et filiae nuptiis fui. Si rapta est, cur optionem recusas? si uxor est, cur times? Loquor, ubi primum licet. Procul a conspectu reliqueram patriam, nondum tamen possessionem divitis praeterieram. subito fluctibus inhorruit mare ac discordes in perniciem nostram flavere venti, demissa nox caelo est et tantum fulminibus dies redditus. inter caelum terramque dubii pependimus. adhuc tamen bene, iudices, navigamus: naufragium maius restat in litore. Erat in summis montium iugis ardua divitis specula; illic iste naufragiorum reliquias computabat, illic vectigal infelix et quantum sibi iratum redderet mare. Interrogatus de nuptiis filiae, cum adhuc pulsaret aures meas fluctus, feci quod debui: et captus et naufragus inimico stuprum lacrimis negavi. Delicatus dives, qui amare etiam inter naufragia potest! Matrimonii celebritatem remoti angulo ruris abscondis, ibi facis nuptias que nemo (nisi) naufragus venit. Lacrimae semper indicium est inoptatae rei, lacrimae pignora sunt nolentium et repugnantis animi vultus index. Nemo umquam quod cupit deflet. lacrimae coacti doloris intra praecordia et intolerabilis silentii eruptio. sic ille, qui super cinerem deflet patrimonium, odit incendium; sic, qui naufragium deflet, maria detestatur. fletus humanarum necessitatum verecunda execratio est. Tuae nunc sunt partes, puella; discedo et, quod prius etiam feci, taceo. si nupta es, habes quod optes; si vitiata, quod imperes.

Pars altera. Naufragum duo sacratissima inter homines acceperunt, hospitium et adfinitas; alterum praestiti, alterum etiam rogavi. Oblatas conciliante Fortuna nuptias, quod erat amantis, saepius rogavi, quod festinantis, non distuli. quid hic raptoris est, nisi quod indotatam duxi? Errat socer, qui putat mihi cariorem futuram puellam, si me potuerit occidere. quid enim superest? preces meae, quas totiens adhibui, an istius lacrimae, quas movi? Nihil mihi inimicus obicere praeter matrimonium potest. Magnus est amor, qui ex misericordia venit. Fundebamus lacrimas ex paenitentia discidii prioris, nec plura aut me proloqui aut istum respondere passae sunt mentes gaudiis occupatae. Nulla integritas tantum sibi etiam explorata confidit, ut causam velit dicere. Si interrogaveris filiam, partem legis imputaturus es; si non interrogaveris, legem. Si genero vitam daturus esset, etiam innocentiam reliquisset. Quaeritis, quid, dum fleret, fecerit? non negavit, et solebat negare, si nollet. Mortem optaturus est; non enim potest eas partes legis desiderare, quas habet.

Liber IX

Seneca Novato, (Senecae), Melae filiis salutem.

[1] Iam videbar promissum meum implisse; circumspiciebam tamen, num quid me praeteriret. ultro Votieni Montani mentionem intulistis, et velim vos subinde aliqua nomina mihi offerre, quibus (e) vocetur memoria mea; quae quomodo senilis per se marcet, admonita et aliquando lacescita facile se colliget.

MONTANVS VOTIENVVS adeo numquam ostentationis (de)clamavit causa, ut ne exercitat(ion)is quidem declamaverit. rationem quaerenti mihi ait: utram vis, honestam an veram? si honestam, ne (***) si veram, ne) male adsuescam. qui declamationem parat, scribit non ut vincat sed ut placeat. omnia itaque lenocinia [ita] conquirunt; argumentationes, quia molestae sunt et minimum habent floris, relinquit. sententiis, explicationibus audientis delinire contentus est. cupit enim se approbare, non causam. [2] sequitur autem hoc usque in forum declamatores vitium, ut necessaria deserant, dum speciosa sectantur.

Accedit etiam illud, quod adversarios quamvis fatuos fingunt: respondent illis et quae volunt et cum volunt. praeterea nihil est, quod errorem aliquo damno castiget; stultitia eorum gratuita est. vix itaque in foro futurus periculosus stupor discuti potest, qui crevit dum tutus est.

Quid quod laudationibus crebris sustinentur, et memoria illorum adsuevit certis intervallis quiescere? cum ventum est in forum et desiit illos ad omnem gestum plausus excipere, aut deficient aut labant. [3] adice nunc, quod +ab+ illis nullius interventu excutitur: nemo ridet, nemo ex industria obloquitur; familiares sunt omnium vultus. in foro, ut nihil aliud, ipsum illos forum turbat. hoc, quod vulgo narratur, an verum sit, tu melius potes scire: Latronem Porcium, declamatoriae virtutis unicum exemplum, cum pro reo in Hispania Rustico Porcio, propinquo suo, diceret, usque eo esse confusum, ut a soloecismo inciperet, nec ante potuisse confirmari (tectum) ac parietem desiderantem, quam impetravit, ut iudicium ex foro in basilicam transferretur. [4] usque eo ingenia in scholasticis exercitationibus delicate nutriuntur, ut clamorem, silentium, risum, caelum denique pati nesciant.

Non est autem utilis exercitatio nisi quae operi simillima est, in quod exercet; itaque durior solet esse vero certamine: gladiatores gravioribus armis discunt quam pugnant; diutius illos magister armatos quam adversarius detinet. athletae binos simul ac ternos fatigant, ut facilius singulis resistent. cursores, quom intra exiguum spatium de velocitate eorum iudicetur, id saepe in exercitationem decurrunt, quod semel decursuri sunt in certamine. multiplicatur ex industria labor quo condiscimus, ut levetur quo decernimus.

[5] In scholasticis declamationibus contra (e)venit: omnia molliora et solutiora sunt. in foro partem

accipiunt, in schola eligunt. illic iudici blandiuntur, hic imperant. illic inter fremitum consonantis turbae intendendus animus est, vox ad aures iudicis perferenda; hic ex vultu dicentis pendent omnium vultus. itaque, velut ex umbroso et obscuro prodeuntes loco clarae lucis fulgor obcaecat, sic istos e scholis in forum transeuntes omnia tamquam nova et inusitata perturbant, nec ante in oratorem corroborantur quam multis perdomiti contumeliis puerilem animum scholasticis deliciis languidum vero labore durarunt.

Lepidus, vir egregius et qui declamatorio non studio ***

1. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPRENDERIT, DVM VTRVMQVE CORPVS INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. INGRATI SIT ACTIO. Miltiades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit. Cimon, filius eius, ut eum sepeliret, vicarium se pro corpore patris dedit. Callias dives sordide natus redemit eum a re publica et pecuniam solvit; filiam ei suam collocavit, quam ille deprensam in adulterio deprecante patre occidit. ingrati reus est.

[1] ALBVCI SILI. Non movet me periculum meum: semper nos in malis nostris non fortunam sed causam spectavimus. Non dubito, quin Callias redempturus fuerit Miltiaden si iam habuisset filiam nubilem.

MVSAE. Alius aliud pati non potest: mihi adulterium (gravius) carcer est.

ARELLI FVSCI patris. 'Nihil' inquit filiae plus possum dare quam Cimonem virum. quando(que) mihi ex eo contingent nepotes.' Ferrum a lege mihi traditum ad vindictam pudicitiae proiciam? perdidisti pecuniam, Callia, si tales solvisti manus. Damnatus peculatus nihil aliud heredi suo reliquit quam se patrem.

[2] CESTI PII. Non potest generosus animus contumeliam pati. Merito tu ex Cimone habere nepotes concupisti. Quid magis in me probasti quam carcerem? Non sum innocentior quam pater, ne (fe)licior quidem: hoc unum interest inter parentis et filii fortunam, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, meorum initium. Exponam vobis, quam in neminem meorum ingratus sim: unus Miltiadis census inventus est Cimon filius. ne hic quidem quicquam habuit, quod daret pro patre praeter se. Poteram in Cynaegiri domo sperare nuptias, poteram in Callimachi, nec verebar, ne Cynaegirus suas pluris aestimaret manus: redemptus Cimon redemptoris felicitas est.

[3] VOTIENI MONTANI. Facis iam ut dicam: non accepi beneficium, aut: reddidi. certius reddam, cum tam honeste desideraris quam dedisti. Ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si alligatas haberem manus? Egit me attonitum dolor. Non mehercules me exorasset Miltiades pater. Nihil Calliae debeo, nisi liber sum. Est vir egregius Callias, est misericors, sed utinam tantum adversus bonos! Maior iniuria est, si nunc manus Cimonis alligantur, quam fuit beneficium, quod tunc solutae sunt. Non iste iniquiore animo filiam amisit quam ego uxorem, sed aequiore animo impudicam pati voluit. Vis tu divitias tuas abscondere, cum in eos incideris, qui mendicitate censentur? nihil habet domus nostra melius, quod ostendat, quam paupertatem: da pecuniam

Miltiadi, qua damnationem luat; nocens erit. da Cimoni, qua patrem redimat; pius non erit.

[4] VIBI GALLI. Nullo mihi felicior videor quam quod Miltiadis pretium fui. alligatus iacebat Persicae potentiae vindex, libertatis publicae adsertor; alligatus iacebat crimen ingratae civitatis. Adulteram dimittam, patiar adulteram, qui non tam gloriator, quod filius sum Miltiadis quam quod vicarius? quid? tu poenam putas pro Miltiade alligari? Si adulterum solum occidero, exulandum est; quid faciam? occidam? plus quam praestitisti exigis: pro carcere exilium. non occidam? plus quam praestitisti exigis: unum beneficium dedisti, duo petis. ' Vtque magnum beneficium dedisti (et) statim, dum datis, recepisti: Cimon quod Miltiadem redemit, tu quod Cimonem.' Videtur mihi omnis maiorum meorum circa me turba fremere dicentium: ' ubi sunt illae manus, quae solvere Miltiadem?' non mihi occurrit indulgentia uxoris, non Callias socer, non ullius aut rei aut benefici memoria; feci quod soleo: nihil aliud respexi quam patrem.

[5] MENTONIS. Cogita adulteros esse, pro quibus rogas; cogita, qualium misereri soleas. turpe est ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. Ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino. Ita mihi veros habere liberos contingat, quod quantum esset, Miltiades expertus est.

[6] PORCI LATRONIS. Ego adulteros dimittam? ardet cupiditate vindictae animus. has manus continere non posset Miltiades, quas alligare potuit. Si in hoc solutus (sum,) redde me carceri. Ille Graeciae servator et vindex Persarum Orientisque domitor, cui modo tam insignem triumphum Fortuna de hoste detulerat, damnatus est peculatus ob hoc videlicet ipsum, ut innocentia eius, quae alioqui latere potuerat, ipsa damnatione ostenderetur. damnatus est innocens. (si) quis in civitate misericors est, nunc occasio(nem) misericordiae invenit: Miltiades redimendus est. Redemi corpus tuum, Miltiade, ne funeri quidem interfuturus, in quod me ipsum impenderam. Misereor accusatoris mei, non quia perdidit filiam, sed quia habuit: dignus erat Callias tales habere, quales redemit. Quodsi me in hanc stuprorum patientiam redemisti, matrimonio carcerem praefero. honestius patri alligor quam adultero solvor. Vt audivi esse qui pecuniam numeraret, miratus sum fuisse in civitate nostra quemquam, qui Cimonem redimere quam Miltiaden maluisset. Ego ne patrem quidem meum, nisi innocens fuisset redemissem.

[7] BLANDI. Obiciat licet vincula, numquam tamen efficiet, ut non magis carcere glorier quam matrimonio. diversi sunt hominum adfectus: tu fortasse, Callia, vincula non potes ferre; ego adulteram uxorem. Effugient ergo adulteri tamquam alligatas Cimonis manus?

ARGENTARI. Redemptum me protinus appellare coepit de filiae nuptiis. 'statim' inquam ' Callias experitur an gratus sim' . habes in gallian sine Cimone+ Pro una rogat, duos eripit.

FVLVI SPARSI. Dic nunc: 'ego te carceri exemi' , dum ego respondeam: ego me carceri tradidi. numquam effici poterit, ut melius actum putem, quod a Callia redemptus sum quam quod pro Miltiade alligatus. Filia tua abstulit tibi generum Cimonem. Ductus est pater meus in carcerem etiam nunc captivis suis plenum.

[8] IVNI GALLIONIS. ' Beneficium' inquit tibi dedi, quod filiam tibi collocavi' : nunc vero, Miltiade, graviolem fortunam carcere sustines: Callias tecum (nepotes) communicare dignatus est. Ego me redemptum putabam; filiae istius emptus sum. Steterunt ante oculos meos maiorum imagines emissusque sede sua Miltiades maiestate imperatoria refulsit et iterum meas invocavit manus.

IVLI BASSI. Calliae filiam uxorem duxi: hanc tibi, pater, iniuriam feci, dum ingratus esse nolo. Placeas tibi licet et istas iactes divitias, tantidem tamen redemi patrem, quanti a te redemptus sum.

[9] Divisio. LATRO in has quaestiones divisit: an non quisquis gratiam non rettulit, cum posset, ingrati teneatur: multa, inquit, interveniant, propter quae non debeam facere, etiamsi possum. si non tenetur quisquis non rettulit gratiam cum posset, an hic teneatur. hoc in haec divisit: an [id] possit ob id damnari, quod lege fecit. deinde, an facere debuerit, novissime, an, si adfectu et indignatione ablatum non fuit in sua potestate, ignoscendum illi sit. hoc non tamquam quaestionem sed, ut illi mos erat, protractatione aut loco.

[10] MONTANVS VOTIENVVS quaestionem hanc adiecit, an gratiam rettulerit Cimon Calliae: duxi, inquit, filiam tuam uxorem; filia tua Miltiadis nurus facta est. non putas beneficium communes cum Miltiade nepotes?

GALLIO illam quaestionem duram movit sed diligenter executus est, quae solet esse (in) ingrati controversiis prima, an beneficium acceperit: non erat, inquit, mihi poena in carcere esse; mea voluntate illo perveneram. ita putas me libentius in cubiculo meo iacuisse? nullus tunc erat locus Athenis honestior quam qui Miltiaden habuerat. deinde et illam subiunxit quaestionem, an teneatur is, qui beneficium accepit, quod non petit: non rogavi, inquit, te; dedisti istud iactationi tuae, putasti ad gloriam tuam pertinere. ita tu non accepisses beneficium, si tibi solvere Miltiaden contigisset?

[11] SILO POMPEIVS a parte Calliae duo beneficia se dixit dedisse, quod redemisset et quod egenti filiam collocasset. hoc, quod secundum posuit, nemo alius pro beneficio imputavit; in quo adeo non est dubium, an beneficium non dederit, ut dubium sit, an receperit.

BRVTVS BRVTTEDIVS illas praeterea quaestiones fecit: an, si sua causa fecit hoc Callias, ut redimeret, Cimoni sit beneficium: beneficium enim est, inquit, quod totum eius causa praestatur, in quem confertur. ubi aliquis ex eo aut sperat quid aut praeparat, non est beneficium: consilium est. et diu executus est et argumentis et exemplis. deinde, an sua causa Callias fecerit. voluisti, inquit, opinionem sordium inlustri facto effugere; petisti ex hoc aeternam memoriam: non magis poterat ignotum esse, a quo Cimon solutus esset, quam pro quo alligatus. voluisti habere generum nobilem, pium.

HISPO ROMANIVS duram quaestionem fecit: an rettulerit gratiam hoc ipso quod occidit: liberavi te, inquit, summo dedecore; invito tibi beneficium dedi. non est, quod mireris, nam et tu me non rogantem redemisti. hoc loco illos patres, qui filias vitiatas occiderunt, qui incluserunt.

[12] Color et GALLIONI et LATRONI et MONTANO placuit, ut nihil in Callian diceretur contumeliose, et redemptorem et socerum et infelicem. CESTIVS multa in avarum et feneratorem et mensularium et lenonem dixit, dum vult illud probare, reddidisse se beneficium, quod talem socerum habere sustinisset.

LATRO dixit: filiam tuam dimittam? quid adultero faciam? pro una rogas, duos eripis. hanc HYBREAS aliter dixit sententiam: SOI DE, MOICHE, TI POIESO; ME CHAI SOU KALLIAS PATER ESTIN; haec tota diversa sententia est a priore, etiamsi ex eadem est petita materia.

Illa non est similis sed eadem, quam dixit prior ADAEVS, rhetor ex Asianis, non proiecti nominis, deinde ARELLIVS FVSCVS: ACHARISTOS SOI DOCHO, KALLIA; OUCH OIDAS, POU MOI TEN CHARIN EDOCHAS; [13] hanc sic mutavit Arellius Fuscus: non dices me, Callia, ingratum: unde redemeris, cogita. memini deinde Fuscum, cum haec (ei) Adaei sententia obiceretur, non infitari transtulisse se eam in Latinum; et aiebat non commendationis id se aut furti sed exercitationis causa facere: do, inquit, operam, ut cum optimis sententiis certem, nec illas corrumpere conor sed vincere. (multa oratores, historici, poetae Romani a Graecis dicta non subriperunt sed provocaverunt.) tunc deinde rettulit [qua] Thucydidis sententiam: DEINAI GAR AI EUPRAKSIAI SUGCHRUPSAI CHAI SUSCHIASAI TA ECHASTON AMARTEMATA, deinde Sallustianam: res secundae mire sunt vitiis optentui. cum sit praecipua in Thucydide virtus brevitatis, hac eum Sallustius vicit et in suis illum castris cecidit; nam in sententia Graeca tam brevi habes, quae salvo sensu detrahas: deme vel SUGCHRUPSAI vel SUSCHIASAI, deme ECHASTON; constabit sensus, etiamsi non aequae comptus, aequae tamen integer. at ex Sallusti sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. [14] Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam et tamquam translata et tamquam corruptam dum transfertur obiceret Sallustio. nec hoc amore Thucydidis facit, ut illum praeferat, sed laudat quem non timet et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincitur.

CESTIVS colorem pro Callia hunc habuit: obiecit ultro Cimoni, quod passus esset uxorem suam adulteram fieri, quod non custodisset, quod expectasset, dum superveniret pater, ut spectator calamitatis suae fieret. iam, inquit, etiamsi dimiseris, ingratus es: ego non expectaveram, dum rogarer.

[15] HISPO ROMANIVS hunc colorem secutus est: dixit adulescentem tumidum et nobilitatis suae cogitatione insolentem invisa habuisse beneficia sua, moleste ferentem socerum suum dici Callian; itaque omnem operam dedisse, ut mores puellae in vitia non tantum labi pateretur sed ipse impelleret, ut haberet iustam dimittendi causam. nantum occasionem non intermisisset, expectasse tamen, dum superveniret pater. Hoc se cogitasse: 'expectat me: vult mecum pares rationes facere.' fecisset, si non ostendisset patri adulteram filiam.

GARGONIVS in hac controversia foedo genere cacozeliae usus dixit: istud publicum adulterium est, sub Miltiadis tropaeis concumbere.

DORION, cum descripsisset gloriae sibi fuisse carcerem, numquam non se illam fortunam ostentasse, dixit: OTE EISELTHEN KALLIAS, TAS PEDAS APECHALUPSA. HYBREAS dixit: SUGGNOMEN ECHE MOI ***

2. MAIESTATIS LAESAE SIT ACTIO. Flamininus proconsul inter cenam a meretrice rogatus, quae aiebat se numquam vidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. accusatur maiestatis.

[1] MENTONIS. Iam etiam perituri dormiebant. Peragitur totus ordo supplici, ne quid se meretrix negaret vidisse. O miserum, si quis meretricem offendit, o miseram matrem familiae, si quouis formae meretrix invidet! nihil petenti praetor negaturus est.

MVSAE. Hic est Flamininus, qui exiturus in provinciam uxorem a porta dimisit.

ARGENTARI. Obicio luxuriam, obicio histrionum iocos, an vos [revixerunt] in convivio nihil aliud nisi occiditis? Qui in carcere vixerunt, in convivio perierunt.

[2] BLANDI. Feriatur in foro; omnes videant, meretrix audiat. Reliquiae praetoris unco trahebantur. Maiestatem laesam dixissem, si exeunti tibi lictor a conspectu meretricem non summovisset.

VIBI RVFI. Paratus erat accusator cum commentariis, (ut) aiebat, '(si) quid meretrix desiderarit'. In hoc tecum uxorem non misimus? Vt salva provincia sit, optemus meretrici bonam mentem. Dedit tibi legatum, dedit quaestorem, ut tu cum meretrice cenares? meretrix uxoris loco accubuit, immo praetoris.

[3] P. ASPRENATIS. Vni fortasse osculo donavit homicidium. Etiam carnifices cenaturi manus abluunt.

PORCI LATRONIS. Ne a sobrio quidem lictore percussus est. Non inquiri in totum annum; una nocte contentus sum. 'Bibe, lictor, ut fortius ferias': ecquid intellegitis, quemadmodum damnatus sit, qui sic occisus est? Qui scio, an, in cuius gratiam occisus est, in eiusdem etiam damnatus sit? Quantum tibi populus Romanus dederat, tantum tu meretrici dedisti. Si negaret, quos testes haberem? quis enim in illo convivio fuit, quos esset credendum? Facilius est, ut, qui alia meretrici dederit, homicidium neget, quam ut, qui hoc quoque dederit, quicquam. ('Numquam) vidi' : (i) mirum numquam istud mulierum oculis ostendi solet, aut ista iam saepe vidisset.

[4] IVLI BASSI. Inter temulentas reliquias sumptuosissimae cenae et fastidiosos ob ebrietatem cibos modo excisum humanum caput fertur; inter purgamenta et iactus cenantium et sparsam in convivio scobem humanus sanguis everritur. Gratulor sorti tuae, provincia, quod desiderante tale

spectaculum meretrice plenum carcerem damnatis habuisti. Servum si verberari voluisses, extra convivium abduxisses.

ROMANI HISPONIS. Quis ferret te, si in triclinio tuo iudicium coegisses? scelus est in convivio damnare hominem; quid occidere? Ad arbitrium meretricis de reis pronuntiasti, nisi forte facilius in honorem eius decollas quam iudicas.

[5] FVLVI SPARSI. Contactam sanguine humano mensam loquor, strictas in triclinio secures; quis credat ista aut concupisse meretricem aut fecisse praetorem? cadaver, secures, sanguinem loquor: quis inter haec de convivio cogitat? 'Hominem' inquit 'cædi numquam vidi'; loqui Flaminino praetore omnia alia vidisti?

SILONIS POMPEI. Virum nobilissimum et tantis honoribus functum turpiter meretrix clementem fecisset: crudelem fecit. 'Numquam vidi'; adiecit, si vis: 'nec alio praetore videre poterò'.

[6] ALBVCI SILI. Si quis autem est, iudices, qui desideret, ut praetoris referam crudelitatem, quot praeter hunc iugulaverit, quot innoxios damnaverit, quot carcere incluserit, huic ego me satisfacturum esse polliceor: uno convivio cum sua praetura reum evolvam. Instituuntur ab isto in provincia epulae et magnifico apparatu exstruitur convivium; distinguuntur argenteis poculis aurea. quid multa, iudices? convivii eius apparatus sensit provincia. Extrahitur quidam e carcere in convivium praetoris, cui stupenti misero meretrix arridet. interim virgae promuntur, et victuma crudelitatis ante mensam ac deos trucidatur. me miserum! imperi Romani terrore lusisti. [7] O qui crudelitate omnis superasti tyrannos! soli tibi inter epulas voluptati sunt morientium gemitus. hic ultimus apparatus cenae fuit.

(ää) In eodem triclinio video praetorem amatorem, scorta, caedis; et meretrix praetori, praetor provinciae imperat. In convivio constituitur catenatus qui, cum languentis praetoris istius aspexit oculos, existimans ipsum praetoris beneficio dimitti, gratias isti agens et utrisque manibus mensam tenens 'di tibi inquit 'immortales parem gratiam referant.' quumque in eodem accubabant triclinio alius ubertim demisso capite flebat, alius avertebat ab illa crudelitate oculos, alius ridebat, quo gravior esset meretrici. [8] hic iste inter varios convivarum vultus submoveri iubet et miserum stare ad praebendas cervices immotum. interim distinguitur mora poculis. ne sobri quidem carnificis manu civis Romanus occisus est. Non veto, quominus securi percutiatur; illud rogo, legi potius quam scorto cadat. memento terrorem imperio quaeri, non oblectamenta mulierculis. Quid ego nunc referam, iudices, ludorum genera, saltationes et illud dedecoris certamen, praetorne se mollius moveret an meretrix?

[9] CAPITONIS. Exsurgite nunc, Bruti, Horatii, Decii et cetera imperi decora: vestri fasces, vestrae secures in quantum, pro bone Iuppiter, dedecus reciderunt! istis obscenae puellae iocantur. Quid? si, per deos immortales, nullo sollempni die populo inspectante in foro convivium habuisses, non minuisses maiestatem imperii nostri? atqui quid interest, convivium in forum an forum in convivium attrahas? [10] deinde descripsit, qua(n)to aliter in foro decolletur: ascendit praetor tribunal inspectante provincia. noxio post terga deligantur manus; stat intento ac tristi omnium

vultu. fit a praecone silentium; adhibentur deinde legitima verba, canitur [ex altera parte] classicum. numquid vobis videor describere convivales iocos? Heu quam dissimiles exitus initiis habes! accusavit te eques Romanus, iudicaverunt equites Romani, praetor damnatum pronuntiavit, occidit meretrix.

[11] BVTEONIS. Vt iste cum amica cenaret iucundius, homo occisus est. Numquid, iudi(ces), [quod] pro rostris vidistis praetorem cum meretrice cenantem?

VOTIENI MONTANI. Qui sic convivatur, quomodo irascitur? Damnaturi iurant nihil se gratiae, nihil precibus dare; postulo, ut in hanc legem iures. Maiestas populi Romani per omnis nationes, per omnis diffusa provincias in sinu meretricum iacet. ea imperat praetori nostro quae prostitit, cuius osculo nemo se abstinuit, nisi qui pepercit suo. Convivas tuos ipse narra: fuere, credo, tribuni, fuere praefecti, fuere equites Romani: cum his ergo praetor ***

[12] CASSI SEVERI. Ne de servo quidem aut captivo omni loco aut omni genere aut per quos libebit aut cum libebit supplicium sumi fas est, adhibeturque ad ea magistratus ob custodiam, non ob laetitiam.

TRIARI. Quo crimine damnatus erat? caedis? non tamen in convivio occiderat. Animadvertite diligenter, meretrix, ne iterum homicidium roges.

[13] MONTANVS VOTIENVS has putabat quaestiones esse: an, quidquid in magistratu peccavit proconsul, vindicari possit maiestatis lege (reus [unum] enim, qui tueri se facto non potest, ad ius confugit et dicit hac se non lege teneri). non quidquid peccavit aliquis in magistratu maiestatem laedit: puta aliquem, dum magistratus est, patrem suum occidere, veneno uxorem suam necare; puto, non hac lege causam dicet sed illis, parricidii et veneficii. vis scire non a quo fiat ad rem pertinere sed quid fiat? privatus potest accusari maiestatis laesae, si quid fecit, quo maiestatem populi Romani laederet. puta, amicam habet proconsul; ideo maiestatis damnabitur? quod amplius est dico: puta, matronam corrumpit, dum proconsul est; adulterii causam dicet, non maiestatis. [14] singula, inquit, aestima quae obicis: si tantum amicam habuisset, numquid accusares? si animadvertisset in aliquem nullo rogante, numquid accusari posset? si non omne non recte factum hac lege vindicari potest, an id, quod sub auctoritate publica geritur. nam cum adulterium committit, (cum veneficium,) tamquam civis peccat [cum veneficium]; cum animadvertit, auctoritate publica utitur. in eo autem, quod sub praetexto publicae maiestatis agitur, quidquid peccatur maiestatis actione vindicandum est. dic enim mihi, si, cum animadvertere debeat, non legitimo cultu ac more sollempni usus interdum tribunal conscenderit convivali veste, si, cum classicum canere debeat, symphoniam canere iusserit, non laedet maiestatem? atqui quod fecit foedius est (et comparavit).

[15] Deinde, si potest vindicari maiestatis lege id, quod proconsul maiestatis publicae et iure et apparatu usus peccavit, an hoc possit: non potest, inquit; nihil enim detractum est populi Romani magnitudini. is laedit populi Romani maiestatem, qui aliquid publico nomine facit; tamquam legatus falsa mandata adfert: sic audiuntur, tamquam illa populus Romanus dederit. imperator (turpe) foedus percussit: videtur populus Romanus percussisse et continetur indigno foedere. nunc

nec viribus quicquam populi Romani detractum est nec opinioni; (ipsi) enim imputatur, si quid fecit, non populo Romano. 'at ex te ceteros aestimant.' nonnam et ante hunc alii fuerunt, ex quibus aestimari possit, et post hunc erunt. et singulorum vitia nemo urbibus adscribit. [16] 'at tamen factum ipsum turpe est.' sed multa alia, nec ideo illis maiestas laeditur. nemo paene sine vitio est: ille iracundus est, ille libidinosus. non tamen, si quid in aliquo mutatum malis, eo statim maiestas laeditur.

Deinde ad facti ipsius aestimationem venit et dixit haec obici, quod meretricem habuit, quod aliquem in domo occidit, quod nocte, quod in convivio, quod rogante meretrice.

[17] SILO POMPEIVS has adiecit quaestiones: an, si, quod facere ei licuit, fecit, non possit maiestatis lege accusari: potest, inquit; haec enim lex, quid oporteat, quaerit, aliae, quid liceat. licet ire in lupanar; si praecedentibus fascibus praetor deducetur in lupanar, maiestatem laedet, et(iamsi) quod licet fecerit. licet qua quis velit veste uti; si praetor ius in veste servili vel muliebri dixerit, violabit maiestatem. deinde illam fecit quaestionem, an hoc facere ei licuerit: non licuit, inquit, illo loco aut illo tempore aut ex illa causa occidere. quaedam quae licent tempore et loco mutato non licent.

[18] De colore [inquit] quaeritur, quo uti debeat is, qui pro Flaminio dicit. quaedam controversiae sunt, in quibus factum defendi potest, excusari non potest; ex quibus est et haec. non possumus efficere ut propter hoc non sit reprehendendus; non speramus, ut illum iudex probet sed ut dimittat; itaque sic agere debemus tamquam pro facto non emendato, non scelerato tamen.

Itaque negabat se pro Flaminio narraturum MONTANVS sed iis quae obiciuntur responsurum. [19] aiebat autem illam sententiam RVFI VIBII colorem actionis esse: [bonum setionis esse] bonum se animum habere pro reo, in quo libido omnis intra meretricem esset, crudelitas intra carcerem. ipse Montanus illum locum pulcherrime tractavit, quam multa populus Romanus in suis imperatoribus tulerit: in Gurgite luxuriam, in Manlio impotentiam, cui non nocuit et filium et victorem occidere, in Sulla crudelitatem, in Lucullo luxuriam, in multis avaritiam. (in hoc iam), inquit, praetore, cum illi constiterit abstinentia, diligentia, ne excutiatis, quomodo una nocte cenaverit. utrum tandem, inquit, iniqui(us) est? [quod] obiciunt, quod damnatus perierit meretrici; postulant proconsulem perire damnato.

[20] Colorem FVSCVS ARELLIVS hunc introduxit: ebrium fuisse nec scisse, quid fecerit.

SILO POMPEIVS hoc colore usus est: non putavit, inquit, ad rem pertinere, ubi aut quando periret, qui perire deberet.

TRIARIVS ineptum introduxit colorem: sermo erat, inquit, in [contemni in] convivio (contemni) nimiam praetoris lenitatem; alios fuisse proconsules, qui cotidie animadverterent; huius anno nullum esse occisum. dixit aliquis ex convivis: ' ego numquam [iratus] (vidi hominem occidi)'; dixit et mulier: 'et ego numquam' . itus, quod clementia sua contemptui esset, ' urabo' inquit 'sciant non

desse mihi (severitatem: adducatur) sceleratus, quem videre lucem ultra non oportet!' occisus est; quis? damnatus. ubi? in praetorio. quo tempore? est enim ullum, quo nocens perire non debeat?

[21] GALLVS VIBIVS dixit: 'meretrix oravit.' timebam mehercules, ne exorasset, ut aut indemnatu (occideretur aut damnatu) viveret.

Ex altera parte multa bene dicta sunt, multa corrupte. in descriptione supplici utique illi, qui voluerunt omnia legitima supplici verba in sententias trahere, in vitia inciderunt, tamquam dixit TRIARIVS: 'summove'; audis, lictor? summove a praetore meretricem. hoc non male adiecit: 'erbera'; sed vide, ne virgae tuae pocula nostra disturbent. +Silo Pompeius+ dixit: 'espolia' ; meretrix, agnoscis hoc verbum? certe provincia agnoscit.

[22] SILO POMPEIVS, homo qui iudicio censebatur, et ipse ad hanc descriptionem accessit, minimum tamen mali fecit; ait: animadvertit meretrix; 'ae lege' quicumque enim lege hic agitur?

HISPANVS dixit: 'age lege' tibi dicitur, Flamini(ne): vive sine meretrice, cena sine carnifice.

ARGENTARIVS in quae solebat schemata minuta tractationem violentissime fregit: 'ae lege' ; scilicet inquit, quid dicat? interdum age, in foro age. stupet lictor; idem dicit quod meretrix tua, hoc numquam se vidisse.

MONTANVS VOTIENVS dixit: percussurus lictor ad praetorem respexit, praetor ad meretricem.

[23] VIBIVS GALLVS dixit: lictori, quia bene percusserat, propinatum est.

Illud quod tamquam Latronis circumfertur non esse Latronis pro testimonio dico et Latronem a sententia inepte tumultuosa vindico. ipse enim audivi Florum quendam, auditorem Latronis, dicentem (non apud Latronem; neque enim illi mos erat quemquam audire declamantem. declamabat ipse tantum et aiebat se non esse magistrum sed exemplum. nec ulli [nec] alii contigisse scio quam apud Graecos Niceti, apud Romanos Latro(ni), ut discipuli non audiri desiderarent sed contenti essent audire. initio contumeliae causa a deridentibus discipuli Latronis auditores vocabantur, deinde in usu verbum esse coepit et promiscue poni pro discipulo auditor. hoc erat non patientiam suam sed eloquentiam vendere.) [24] ut ad FLORVM revertar, ille dixit in Flaminio: refulsit inter privata pocula publicae securis acies. inter temulentas ebriorum reliquias humanum everritur caput. numquam Latro sic composuisset, ut, quia 'publicam' scire dicturus erat, diceret 'privata' pocula, nec in tam mollem compositionem sententia eius evanisset; nec tam incredibilis umquam figuras concipiebat, ut in ipso triclinio inter lectos [et loco] et mensas percussum describeret. ille, cum in hac controversia descripsisset atrocitatem supplicii, adiecit: quid exhorruistis, iudices? meretricios lusus loquor. et illam dixit minus notam sententiam sed non minus bonam: in socium nostrum praetor populi Romani animadvertit in privato, nocte, tumultuario tribunali, ebrius fortasse, ne calceatus quidem, nisi si, ut omnia spectaret meretrix, diligenter exegit.

[25] RVFVS VIBIVS erat qui antiquo genere diceret. belle cessit illi sententia sordidioris notae: praetor ad occidendum hominem soleas poposcit. altera eiusdem generis sed non eiusdem successus sententia: cum deplorasset condicionem violatam maiestatis (et) consuetudinem maiorum descripsisset, qua semper voluissent ad supplicium (luce) advocari, sententiam dixit: at nunc a praetore lege actum est ad lucernam. Pollio tamen Asinius aiebat hanc se sententiam recipere.

[26] Livius de oratoribus, qui verba antiqua et sordida consecantur et orationis obscuritatem severitatem putant, aiebat MILTIADEN rhetorem eleganter dixisse: EPI TO DEKSION MAINONTAI. tamen in his, etiamsi minus est insaniae, minus spei est. illi qui tument, illi qui abundantia laborant, plus habent furoris sed plus et corporis. semper autem ad sanitatem proclivius est quod potest detractio curari; illi succurri non potest, qui simul et insanit et deficit.

[27] Sed ne hoc genus furoris protegere videar, in Flaminio tumidissime dixit MVRREDIVS: praetorem nostrum in illa ferali cena saginatum meretricis sinu excitavit (ict)us securis. et illud tetracolon: serviebat forum cubiculo, praetor meretrici, carcer convivio, dies nocti. novissima pars sine sensu dicta est, ut [in] impleretur (numerus); quem enim sensum habet ' serviebat dies nocti'? hanc ideo sententiam rettuli, quia et in tricolis et in omnibus huius generis sententiis curamus, ut numerus constet, non curamus, an sensus. omnia autem genera corruptarum quoque sententiarum de industria pono, quia facilius et quid imitandum et quid vitandum sit docemur exemplo.

[28] Ecce et illud genus cacozeliae est, quod amaritudinem verborum quasi adgravaturam res petit, ut in hac controversia LICINIVS NEPOS dixit: reus damnatus est legi, perit fornicari. et illud quod SAENIANVS dixit, habet sui generis insaniam: cum diceret nocte non debere sumi supplicium, post longam descriptionem +cum nunc+ ne victumae quidem occiduntur.

[29] Et ad hanc controversiam Graeci porrexerunt manum. dixit in hac NICETES: OS D' ECHOUSAN, OTI SUMPOSITION ESTIN, ERIZON. EVCTEMON dixit: PANTES ENOMIZON, OTI +ESLTO+. GLAVCIPPVS Cappadox, cum cenam luxuriosam descripsisset, indignam maiestate praetoris, adiecit: DIEGESOMAI NUN CHAI TON CHOMON. hoc idem elegantius dixit ADAEVS, cum descripsisset cenam nocturnam: OS EROTICHOS O CHOMOS. NICETES dixit: ' OUIEPOTE TETHEAMAI ANAIROUMENON.' AN E POLIS EUTUCHE, OUDE OPSE. ARTEMON eodem loco aliam dixit sententiam: 'OUDEPOTE TETHEAMAI ANAIROUMENON.' GUNAI, +OUTOLLNOU AEISIS+. GLYCON dixit: OS DE APEGGELE TOIS EN TO DESMOTERIO. ' POTOESTI CHAI ETAIRA CHAI ANESIS' ANECHRAGE TIS TALAS. EME APAGE, EGO GAR ADICHOS CHATECHRITHEN.

3. PER VIM METVMQVE GESTA NE SINT RATA. PACTA CONVENTA LEGIBVS FACTA RATA SINT. EXPOSITVM QVI AGNOVERIT SOLVTIS ALVMENTIS RECIPIAT. Quidam duos filios expositos sustulit, educavit. quaerenti patri naturali pollicitus est se indicaturum, ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. pactum interpositum est. reddit illi duos filios, repetit unum.

[1] ARELLI FVSCI patris. Aecum est, ut cum alienis dividamus liberos, quos non dividimus cum matribus? 'Si alterum nobis abstuleris, utrumque habebis.' quid faciam? utrumque genui, utrumque desideravi; pro utroque pactus sum.

ALBVCI SILI. Una nati sunt, una expositi, una educati; redditi potissimum distrahuntur? Distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, numquam ab ipsis. Miseremi(ni), iudices, gravis indiciva est.

[2] IVNI GALLIONIS. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram; periclitor, ne, qui cum duobus liberis in iudicium veni, sine ullo revertar, nam quem perdam eligere non possum. Causa pacti mei fuit, ut haberem filios, consummatio, ut perderem. Pro filiis tibi debeo, non filios: pete quantum vis pro disciplinis, imputa quantum vis pro alumentis; licet plus petas, dum (ne) minus reddas. Maiores nostri viderunt, quam effusa esset indulgentia pro suis timentium, quam parata quidquid posceretur dare; itaque pro patre lex [non] cum educatore pacta est. [3] Non potui obligari de eis, qui in mea potestate non erant. Si ex aequo dividimus, habeatur utriusque ratio: habeam ego tamdiu duos, quamdiu tu habuisti. Nolite timere, pueri: non diducam vos; aut utrumque habebam aut neutrum. in auctione fratres quamvis hostilis hasta non dividit. plus quiddam est geminos esse quam fratres: perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est.

[4] FVLVI SPARSI. Ignoscere mihi adversarius debet meos retinenti, cum ipse alienos concupiscat. Repetit quos adhuc habuit; retineo quos modo agnovi. Agnitio dividet quos iunxit etiam expositio?

CORNELI HISPANI. Dic, uter obsequentior sit, uter indulgentior: 'uterque' niquis; miraris, si tam pius dividere non possum? Omnia pro filio paciscor praeter filium.

[5] VOTIENI MONTANI. Ego vero ne patrocinium quidem habeo: si tam facile liberos remitto, libenter exposui. Reddere est istud liberos an eripere? utroque modo perdendi erant vel paciscenti vel neganti. Pactus sum flens, tremens, tamquam cum exponerem.

CESTI PII. Ne dividerem filios, una exposui. iste quoque duos sustulit, qui tantum uno contentus est. Iterum cogor exponere.

[6] (Contra.) IVNI GALLIONIS [contra]. Expeditae partes vestrae sunt: utrumque potestis ex hoc iudicio patrem dimittere.

MENTONIS. Iste adsuevit carere liberis; ego, etiamsi unum accipiam, tamen necesse est torquear: duobus adsuevi. Quid(quid) umquam commisi, et habes domi, quos de me interrogas, nihil umquam sine illis feci nisi indicium. Vim vocas quae te patrem fecit? Sine herede ero, qui paulo (ante) habui filios duos tales, ut ex illis vel unus quolibet satis sit?

POMPEI SILONIS. Videte, quam modeste agam: ego sustuli, ego educavi, ego reddidi: iste eligat.

[7] VIBI RVFI. 'Salvi sunt' inquam ' liberi tui' post hanc vim meam iste me osculatus est.

PASSIENI. Cedo mihi tabulas testamenti: plures in testamento habeo quam in pacto. hoc testamentum delere non cogito: si meos filios heredes facere non possum, tuos faciam. Preces meas ad filios transferam; hoc enim nomen licebit, puto, mihi usurpare, dum litigo.

ARELLI FVSCI patris. Fertis hoc, optimi iuvenes? ego vos expositos sustuli, ego educavi, ego aegrotantibus adsedi: senem me fecistis, et relinquitis?

ARGENTARI. In ista vi duos filios perdi.

[8] Divisio. LATRO sic divisit: (an) in re vis aut necessitas sit: nulla, inquit, vis est: arma lex et vincula et ultimum periculum complectitur, quorum nihil fuit in tua persona. ille ait: vis est et necessitas, ubi velim nolim succumbendum est mihi. tum autem necesse mihi (erat): non enim poteram habere alterum filium, nisi alterum promissem. respondetur: primum non est vis, ubi aliquid expediendae rei causa patiendum est, sed ratio; tamquam non possum domum habere, nisi hanc emero; nulla alia venalis est. hanc occasionem vidit venditor et premit. non tamen hanc emptionem rescindes; alioqui in infinitum calumnia excedet. dicat alius: 'necesse mihi erat'; tibi necesse? carere primum etiamnum poteras; deinde et alia via poteras invenire, sperare alium indicem. an aliter invenire non poteras? ergo hoc tibi plus praestiti.

[9] An, si in re vis et necessitas est, ita tantum rescindantur quae per vim et necessitatem gesta sunt, si vis et necessitas a paciscente adhibita est: nihil, inquit, mea, an tu cogaris, si non a me cogaris. meam culpam esse oportet, ut mea poena sit. non, inquit; neque enim lex adhibenti vim irascitur sed passo succurrit, et iniquum illi videtur id ratum esse, quod aliquis non quia voluit pactus est, sed quia coactus est. nihil autem refert, [quam] per quem illi necesse fu(er)it; iniquum enim quod rescinditur facit fortuna eius, qui passus est, non persona facientis.

Deinde, an ab hoc vis admota sit: tu, inquit, mihi vim admovisti, qui non aliter indicabas, quam si pactus essem. non est, inquit, admovere vim aliquid sub certa condicione promittere. si qua vis est, a te tibi adhibita est quod exponere *** et ad exonerandum se venisse, ut tantum patri redderet quantum educatori superfuisset.

[10] Pro educatore GALLIO hunc colorem secutus est: se misericordia motum: cum viderem, inquit, orbum sine herede, dixi mihi ipse: ' quid vidus es? possumus duo patres esse.' tēdixit illam amabilem sententiam: do itaque nunc poenas, misericors!

MONTANVS VOTIENVVS sic coepit: si quis me videt, iudices, modo duorum liberorum patrem, nunc solitudine periclitantem, certum habeo, dicit crudelem indicem. et summis cum adversario

egit; rogavit, ut altero contentus esset, et illam sumpsit contradictionem: ' nescio' inquit 'rum' , et dixit: mihi crede, qui illos optume novi: utrum vis elige. ideo sic pactus sum, quia nihil intererat.

[11] HISPO ROMANIVS erat natura qui asperiores dicendi viam sequeretur; itaque hoc colore egit, ut inveheretur tamquam in malum patrem et diceret crudeliter exponentem, perfide recipientem: in hoc, inquit, repetit, non quia habere vult sed quia eripere; irascitur mihi, quod duos educavi, quod indicavi. et cum descripsisset saevitiam exponentis, adiecit: etiamnum mihi videtur eiusdem animi, eiusdem duritiae, quia nihil putat se debere ei, qui liberos suos educavit. durus est pater, crudelis est; nolite credere ex illa feritate tam subitam mutationem. sinite me in filio uno non experiri.

Dixerat in hac controversia (CESTIVS) in illa quaestione, qua dicebat se nequaquam vim adhibuisse: quid ergo? quis adhibuit vim? tu tibi. non est quod dicat aliquis: ' quisibi ipse vim adhibet?' scilicet fieri: ecce ego ipse mihi nocui. et illud dixerat: placet mihi in inritum revocari quae gesta sunt; quid do, ne indicaverim?

[12] ARGENTARIIVS dixit ex altera parte miseriores se nunc esse quam cum ignoraret suos, et cum tormenta paterni animi descripsisset, ait: etiamnunc pacisci volo: quid do, ut liberos meos recipiam? quid do, ne agnoverim? indignabatur Cestius detorqueri ab illo totiens et mutari sententias suas: quid putatis, aiebat, Argentarium esse? Cesti simius est. solebat et Graece dicere: O PITHECHOS MOU. fuerat enim Argentarius Cesti auditor et erat imitator. aiebat invicem: quid putatis esse Cestium nisi Cesti cinerem? et sic solebat iurare: 'per manes praeceptoris mei Cesti', cum Cestius viveret. [13] omnibus autem insistebat Cesti vestigiis: aequae ex tempore dicebat, aequae contumeliose multa interponebat. illud tamen optima fide praestitit, cum uterque Graecus esset, ut numquam Graece declamaret (et) illos semper admiraret(ur), qui non fuerunt contenti unius linguae eloquentia: cum Latine declamaverant, toga posita sumpto pallio quasi persona mutata rediebant et Graece declamabant. ex quibus fuit SABINVS CLODIVS, in quem uno die et Graece et Latine declamantem multa urbane dicta sunt: [14] dixit HATERIVS quibusdam querentibus pusillas mercedes eum accepisse, cum duas res doceret: numquam magnas mercedes accepisse eos, qui hermeneumata docerent. MAECENAS dixit: TUDEIDEN D' OUCHAN GNOIES, POTEROISI METEIE. CASSIVS SEVERVS venustissimam rem ex omnibus, qui, ab auditione eius cum rediret, interrogatus, quomodo dixisset, respondit: male CHAI CHACHOS.

GLYCON dixit: AN AMFOTEROUS MOI ME APODOS, APOLESEIS AUTON TO DIDUMON.

GALLIO autem elegantissime dixit a parte patris, cum [ut] ultima per testamenti figuram tractaret: quandoque ego mortuus ero, tunc mihi heres sit: vis interrogem uter?

TRIARIIVS dixit a parte educatoris: ergo ego tollere potui, educare potui, tacere non potui?

4. QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS EI PRAECIDANTVR. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accersit; imperavit adolescentibus, ut patrem caederent. alter ex his praecipitavit se,

alter cecidit. postea in amicitiam tyranni receptus occiso tyranno praemium accepit. petuntur manus eius; pater defendit.

[1] CESTI PII. Felicior essem, si plures reos defenderem.

TRIARI. Haec vulnera, quae in ore videtis meo, postea feci quam dimissus sum.

IVNI GALLIONIS. Gratias ago filio, quod me non reliquit solum tyranno, quod manus illius +usum+. Ego iussi; itaque crimini meo adsum. 'Annis' inquit tyranni fuit'; ~~ag~~ hoc tantum filius meus in arce simulavit? Procumbo ad genua vestra, iudices, ille contumax, qui cum vapularem non rogavi.

[2] MVSAE. Occisus est tyrannus; a quo putatis, nisi ab eo, qui patrem pulsare non poterat? Praecidetis tyrannidae manus? quid hoc est? integer tyrannus iacet. praecisas tyrannidae manus arce prae(fi)gite. Non vindicem filium, propter quem ne a tyranno quidem impune vapulavi? Postquam occupavit arcem, secuti sunt illum homicidae, secuti venefici, secutus quisquis patrem pulsare poterat. Necesse fuit patrem caedere, tam hercules quam necesse fuit spoliare templa, virgines rapere. Aiebam: 'fili, fortius feri; tyrannus spectat.' Stalis erat filius meus, qualem describitis, nescio, cui magis expedierit tyrannum vivere. O quantum istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est! Occidit tyrannum: sic huius iratae manus feriunt. Cum occideret tyrannum, aiebat: 'frater te ferit, pater ferit.' Si feriunt qui volunt. Tecum, fili inconsideratae pietatis, queror: validius patrem cecidisti quam iussit tyrannus. Iratus iacenti ipsas cadaveris manus in me ingessi.

[3] FVLVI SPARSI. Tales fuerunt, ex quibus posset alter tyrannum contemnere, alter occidere.

IVLI BASSI. Compressas filii manus in os meum impegi; caedentem consolatus sum.

PORCI LATRONIS. 'Caede' inquit 'patrem' dum ego negligens sum, occupavit (praecipitare) se ex arce filius. hoc non est patri parcere sed sibi. 'Dura, fili: ad tyrannum tibi per patrem eundum est.'

[4] BLANDI. Vt vidi tyrannidam ex arce descendentem, nihil prius quam manus osculatus sum: 'tenent ecce cruentum tyranni caput!' nunc illas praecidite.

POMPEI SILONIS. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Nemo ius habet in istas manus; meae sunt. istae, etiam cum tyranno servirent, mihi paruerunt. Ita mihi superstite filio mori liceat, ut ego illum, qui mori maluit, parricidam vocavi.

ARELLI FVSCI patris. Rogo vos per securitatem publicam, per modo restitutae libertatis laetitiam,

per coniuges liberosque vestros. nemo tam suppliciter audit me rogantem, cum vapularem. Quam languidae caedentis manus erant! non putares illum posse tyrannicidium facere. istae mihi salutare porrexerunt cibos, istae potiones; numquam tamen indulgentiores sensi manus, quam cum me caederent.

[5] VOTIENI MONTANI. 'Pereat' inquit ' potiuslum sint, qui tam fortiter loquantur, vix inventus est, qui tyrannum occideret. 'Fili, fortius' inquam 'feri, ne nos colludere tyrannus intellegat' ; suspensas leviter admovebat manus; filius simulabat ictus, pater gemitus. Si qua est fides, iratus filium extuli, quod me non ceciderat. Necessitas magnum humanae imbecillitatis patrociniū est: haec excusat Saguntinos, quamvis non ceciderint patres sed occiderint; haec excusat Romanos, quos ad servilem dilectum Cannensis ruina compulit; quae quidquid coegit defendit. Ille quoque mihi (non) pepercisset, si unicus fuisset. ille me fratri relinquebat, hic tyranno. ' Etiamnunc' inquit 'in facie tua vulnera apparent' ;ifi, nocet tibi, quod tam cito occidisti tyrannum.

MENTONIS. Quaeritis, quis haec fecerit vulnera? ille, cuius in funere me cecidi. Ita mihi libero et vivere contingat et mori, ita oculos meos fili manus operiant, ut ego inter liberos meos fortior steti.

[6] Ex altera parte. ARELLI FVSCI patris. Tamdiu cecidit patrem, donec placeret tyranno satelles. Quid? tu tyrannicidium facere non potes, nisi in parricidio exercueris manus? ' Pat' inquit ' adest' : malo; non enim tantum patrem, etiam patronum cecidisti.

IVLI BASSI. Quoniam usque eo saeculum mutatum est, (ut) parricidae pater adsit, nos istius advocationi adsimus. Defendit quamvis nocentem. ecquid agnoscitis indulgentiam? illius est pater, qui maluit perire quam patrem caedere; infelix causam suam cum fratre iungebat. Exclamat iste: ' nihililli mandabis! ego tibi et pro illo satis faciam?' ' Vt alidius caederem, pro re publica' inquit 'feci' ; vis tu pudrem habere nec imputare idem et rei publicae et tyranno? ' Pat' inquit 'mihi adest' ; at mehercules frater non adesset. habuisti quod tyranno iactares: frater maluit mori. Quisquis caedendus erat civis, [quisquis] isti tradebatur. ' Tyrannum' inquit ' cecidi' at patrem quantulo minus quam occidisti!

[7] POMPEI SILONIS. Gaudeo in subselliis istius esse patrem; quomodo enim aliter efficere potuissem, ut vulnera eius videretis? Non multum refert mea, ubi sit: ab hac parte crimen obicitur, ab illa ostenditur. gravior esse testis solet, qui a reo surgit. Talis prorsus pater, quem nemo alius posset caedere, nisi (qui) amicus esse posset tyranni. Perit, ne parricidium aut faceret aut videret. in illo praecipitio non minus, inquam, fratrem fugit quam tyrannum.

[8] CORNELI HISPANI. Descendebat cruentus pater, vexato laceratoque ore vix agnoscendus. putares duos fuisse, qui cecidissent. Fecit quod debebat qui patrem ceciderat: amicum occidit.

CESTI PII. ' Ego' inquit ' aesus sum: poenam remitto.' irarer, nisi pro tam bono patre fuisset qui mori vellet. dignus est, quem invitum vindicetis; quid apud nos tantum crud(el)es patres vindicantur? ' Pater' inquit 'iussit' ; ego frater tuus impius fuit, qui patri non paruit? Si quando lente

parebant satellites, aiebat tyrannus: ' non peccastis, quemadmodum patrem ceciderit?' QVI PATREM CECIDERIT, MANVS EIVS PRAECIDANTVR; hanc legem moriens laudavit tyrannus. Novissime inter filium et patrem tyrannus intercessit.

[9] (Divisio. LATRO sic divisit:) an non quisquis patrem ceciderit puniatur: in lege, inquit, nihil excipitur, sed multa, quamvis non excipiantur, intelleguntur, et scriptum legis angustum, interpretatio diffusa est. quaedam vero tam manifesta sunt, ut nullam cautionem desiderent: [quam] quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei, qui per insaniam patrem pulsavit, cum illi non supplicio sed remedio opus sit? quid opus est caveri lege, ne puniatur infans, si pulsaverit patrem? quid opus est lege caveri, ne puniatur, si quis vi patrem sopitum et subita corporis gravitate conlapsum excitavit, cum illa non iniuria sed medicina fuerit? nondum de propria sed de communi causa loquor. si efficio [si], (ut) [quis] qui cecidit patrem possit absolvi, pro hoc animosius agam, ut dignus sit supplicio, nisi praemio fuerit.

[10] Si (non), quisquis patrem [non] pulsavit, puniri debet, (an hic debeat). hanc quaestionem in partes plures divisit: an tutus sit qui tyranno iubente fecit: cogitate, (quam) multa [quam] tyrannus exegerit. pro publica innocentia est non licere hoc quoque tyrannis, ut nos faciant nocentes. hoc qui cogente tyranno fecit miserius fuit ipso vapulante. illa non dicitur (impudica, quae arcessita est a tyranno; ille non dicitur) sacrilegus, qui deorum immortalium dona manibus suis tulit ad tyrannum aut qui funestas tyranni imagines inter effigies deorum immortalium consecravit. [11] an tutus sit qui patre iubente fecit: non cecidit sed paruit. et illud dixit in narratione: obstabat contumaci frater [no] vultu; intellexi non posse cogi (a) tyranno. an tutus sit qui pro patria fecit; an hic pro patria fecerit, id est, an illo iam tempore cogitationem tyrannicidi habuerit et hoc animo ceciderit, ut aditum sibi faceret [sibi] ad amicitiam tyranni.

MONTANVS et illam quaestionem ultimam fecit: an, etiamsi quid peccatum est, tanto merito redemptum sit.

[12] GALLIO illam quaestionem primam fecit: an ultio caesi patris nullius sit nisi patris: invitum, inquit, me (ne)mo vindicabit. si a quolibet alieno caesus essem et nollem agere iniuriarum, nemo nomine meo ageret. atqui nihil interest: poena maior est eius qui cecidit, ius idem eius, qui caesus est. contra ait omnibus actionem dari; non enim privatam iniuriam esse sed publicam; itaque nec taxatione defungi damnatum aut iniuriarum poena sed manus perdere, ad omnes patres pertinere hoc exemplum, ad omnes filios, ad ipsam rem publicam. tales esse qui fiant tyranni, certe qui tyrannorum amici. [13] et ultimas fecit has quaestiones: an, si pio animo fecit, non teneatur; an pio animo fecerit. et illi quaestioni Latronis, an tutus sit qui patre volente fecit, ***: nunc, inquit, fingis in fili patrocini sed tunc noluisti. et adiecit: ne dixerit idem voluisse patrem quod tyrannum. quaeritis, utri paruerit? tyrannus illum amavit, tamquam sibi paruisset. ' pater' inquit ' voluit: sed frater noluit. 'pater' inquit ' voluit' a tu non tyranno tantum sed etiam patri dignus parricidio visus es? (et) cum descripsisset impium in fratrem, impium in patrem, adiecit: tyrannum quoque tunc, cum amare deberes, occidisti.

[14] MONTANVS partem accusatoris declamavit et hoc colore usus est: indulgentissimum fuisse in liberos patrem; nimiam eius pietatem tyranno notam fuisse; itaque illum, qui quaereret pudicis

dolorem ex impudicitia, contumacibus ex servitute, piissimo patri tormentum quaesisse ex filiorum impietate. et induxit illum animose loquentem, qui iussus est prior patrem caedere: 'quid, si non cecidero' inquit 'quid facturus es? torquebis? occides? peius est quod imperas quam quod minaris.' certamen erat in uno homine, utrum plus posset natura an tyrannus. 'caede' inquit: 'non caedo' . 'erbera': 'non frater' . haec fratre audiente. et illud dixit: cum promitteret amicitiam tyrannus, magis praemium extimuit tyrannici imperi quam imperium. et cum descripsisset cicatrices pulsati patris et deformem adhuc faciem, dixit: ab utroque caesum putes.

[15] Montanus tamen aiebat nihil posse melius dici (quam quod Marcellus Marcius dixit:) ex hac parte tyrannus iubet, ex altera lex vetat. 'mories, (ni)si cecideris' ; ~~more~~ere, ne caedas.

CESTIVS dixit: tyrannus imperat, ut patrem caedas: non est novum. noluit facere: laudaturum me putas? ego vero non laudo; alterius ista gloria est. tu fratrem (saltem) imitatus es?

ARGENTARIUS dixit: tu patrem cecidisti, cum et legem nosset et fratrem.

MONTANVS dixit: parricida, [voluisti] violasti patris corpus, fratris beneficium.

[16] Ab altera parte hoc colore omnes declamaverunt, tamquam patre iubente fecisset. TRIARIUS dixit: in fili mei manus incurri.

BASSVS IVLIVS dixit: ego me fili mei manibus cecidi.

HATERIVS dixit: ago gratias tyranno, quod alterum filium meum custodiri iussit, ne mori posset.

CESTIVS ait in narratione: tyrannus iubet caedere, exposita tormenta sunt; quid faciat? moriatur, inquis; hoc dicis: ne caedat patrem, occidat.

FVSCVS ARELLIVS dixit: complecti volo istas manus optime de me etiam ante tyrannicidium meritas.

GALLIO dixit: viderit, quantum tibi se putet debere, res publica; ego plus me quam illam debere tibi iudico: diffic(il)ius est quod me iubente fecisti.

MONTANVS VOTIENVS dixit in narratione: si perseveras, fili, fratrem sequar. videris, utrum caedere patrem malis an occidere.

[17] Hanc controversiam et ab ASILIO [et a] SABINO bene declamari memini: describe, inquit, describe tyrannum occisum et te cum ingenti gloria ex arce deductum. o te parricidam, nisi post tyrannicidium quoque intellegis, quanto frater tuus honestius perierit quam tu occideris. illud non probavi, quod multa in re severa temptavit salse dicere. erat autem urbanissimus homo, ut vobis saepe narraui, ut quidquid in eloquentia illi deerat urbanitate pensaret. [18] memini illum, cum Syriacus Vallius, homo disertus, accusaret et videretur laturus calumniam, tristem circa coronam iudici obversari et totiens occurrere eunti Syriaco et quaerere, quid haberet spei; deinde post iudicium, cum Syriacus gratias illi ageret, quod tantam curam sui egisset, 'at mehercules' inquit ' timebam, ne uno rhetore plus haberemus'. et testis productus cum interrogatus esset, an accepisset a parte (adversa ***) sestertia, dixit accepisse; an haberet: (scire se) negavit. deinde interrogatus, an calumniam haberet, 'ipse' inquit ' negligetiam meam nosti; an habeam, nescio, accepisse me scio.' et in Domitium, nobilissimum virum, in consulatu cum thermas prospicientis viam Sacram aedificasset, coepisset deinde rhetores circumire et declamare, 'ego' inquit timebam hoc te facturum et matri tuae querenti de tua desidia dixeram: PROTON CHOLUMBAN, DEUTERON DE GRAMMATA.

[19] Duas eius urbanas res praeterire non possum. secutus erat in provinciam Cretam Occium Flammam proconsulem. Graeci coeperunt in theatro postulare, ut Sabinus maximum magistratum gereret. mos autem est barbam et capillum magistratui Cretensium summitte(re). surrexit Sabinus et silentium manu fecit, deinde ait: hunc magistratum ego Romae bis gessi. bis enim reus causam dixerat. Graeci non intellexerunt sed bene precati Caesari petebant, ut illum honorem Sabinus et tertio gereret. [20] postea deinde offendit illos tota comitum cohors; oppressi sunt in templo ab omni multitudine, quae postulabat, ut Romam Sabinus cum Turdo proficisceretur (erat inter infames maxime et invisos homines Turdus). cum Turdus promitteret iturum se, ut inde posset exire, Sabinus silentio facto ait: ego ad Caesarem non sum iturus cum mattea. postea hoc Sabino, cum causam diceret, obiectum est.

Multa illum diserte dixisse memini, cum introductus es(se)t ex carcere in senatum postulaturus, ut diaria acciperet. tunc dixit de fame questus: nihil onerosum a vobis peto, sed ut me aut mori velitis aut vivere. et illud dixit: nolite, inquam, superbe audire hominem calamitosum:

saepe qui misereri potuit misericordiam rogat.

[21] et cum dixisset Seianianos locupletes in carcere esse, 'homo' inquit adhuc indemnatus, ut possim vivere, parricidas panem rogo.' cum movisset homines et flebili oratione et diserta, redit tamen ad sales: rogavit, ut in lautumias transferretur; non est, inquit, quod quemquam vestrum decipiat nomen ipsum lautumiae; illa (enim) minime lauta res est.

Hoc rettuli, ut et ipsum hominem ex aliqua parte nossetis et illud sciretis, quam difficile es(se)t naturam suam effugere. quomodo posset ab illo obtineri, ne in declamationibus iocaretur, qui iocabatur in miseriis ac periculis suis, in quibus iocari eum non debuisse quis nescit, potuisse quis credit?

[22] MVRREDIVS non degeneravit in hac controversia, nam colorem stultissimum induxit: voluit, inquit, et hic sequi fratris exemplum; dum retineo, dum luctor, visus est patrem cecidisse.

Vnum ex his, quos audivi declamantis, scio MENTONEM usum non patrono patre sed avvocato. ipsum tyrannidam induxit dicentem et (hoc) colore usus est: non iussum se a patre (quia aiebat incredibile omnibus videri patrem coram tyranno caedi se iussisse) sed inisse se parricidi consilium, ut per hoc ad amicitiam perveniret, per amicitiam ad tyrannidum. haec eius sententia laudata est, cum describeret se patri manus adferentem: nihil in toto tyrannidum difficilius feci. et illud dixit: iam tum factum esset tyrannidum, si me frater non dereliquisset. et illud dixit: vos ego tunc respexi, templa, leges, rem publicam; nam si me tantum spectassem, facile tyrannidem effugissem illa, qua frater effugerat.

5. DE VI SIT ACTIO. Quidam duos filios sub noverca amisit; dubia cruditatis et veneni signa insecuta sunt. tertium filium eius maternus avus rapuit, qui ad visendos aegros non fuerat admissus. quaerenti patri per praeconem dixit apud se esse. accusatur de vi.

[1] IVNI GALLIONIS. Violentus et impotens senex hominem liberum sinu meo rapui. Quod servare tibi difficile est avo dona. Quotiens, miserrime puer, audies (a) noverca: 'quis est, fugitive, reductus es'? Habui filiam, quamvis iste unum filium habeat, fecundam. quam indulgenter puerperia divisit! natus est filius; [tertius] dixit: ' ifius hic meus est' natus est alter; dixit: ' hū patris est' natus est tertius; dixit: ' hū avi est'. Cum quaereret iste filium, erant qui suaderent et dicerent: 'tace, meruit excludi' .

CESTI PII. Quam causam rapiendi habui impotens senex? numquid fratres eius occideram? Ignoscite mihi, si tantum filiae meae mandata narro: hanc solam ex meis morientem vidi. Habui filiam; de omnibus meis habeo dicendum ' habui . Vgabatur lugubri sordidaque praetexta: omnes illi(us) miserebantur; quosdam etiam dicentis audivi: ' quid iste puer matrem non habet? patrem non habet? avum non habet?'

[2] ARELLI FVSCI patris. Tres filios filiae meae debes, unum mihi. Sine apud me nutriatur. quid times? ne non admittare, cum veneris? Exposuisse hactenus iuvat; iam nunc fortuna aut noverca narranda est. Vt vidit me, haesit complexibus meis puer. osculabar miser, interrogabam de fratribus. dum interrogo, dum fleo, perveneram domum. Rogo, ne hoc causam meam peiorem fecerit, quod ille, quem rapui, unicus erat.

[3] VOTIE(NI) MONTANI. (Si) mittis praeconem, adice illi omnia insignia: ' hū puer matrem perdidit, fratres amisit, novercam habet' ; affirmo tibi: non indicabit quisquis faverit. Erras et vehementer erras: filios quos perdidisti non quaeris, quem quaeris non perdidisti. Vtra tandem iustior querella est? pater ab avo unum repetit, avus duos a patre.

VIBI RVFI. Raptor ille [et] impotens, dum moriuntur nepotes mei, ad ianuam steti. Plus habeo quod avo quam quod reo timendum sit.

[4] FVLVI SPARSI. Vnus perit, alter perit: totiens fortunam accusas, numquam novercam. Facinus indignum! puer ad supplicium indiciva patris quaeritur. Ad aegrotantem nepotem veni, non sum admissus: haec vera vis fuit.

ARGENTARI. ' Pæquos (venenum paravit, quos) conscios habuit?' nescio; domi non fui. Amissa filia volui aliquem adoptare ex nepotibus, sed aiebam: 'quid necesse est? quotiens videre volam, in domum veniam; quotiens volam, domum abducam' . Agnus tamquam adfines: tres habes filios, dividamus; et vide, quam non improbam divisionem desiderem: [et] ex tribus unum posco. Vtinam omnis, quos perdidit, quaereret!

[5] BLANDI. Cum tradere vellem puerum, nescio quis exclamavit: 'puer, nunc peristi!' Nilivobis subtraham; quidni? praeconi quoque omnia indicavi.

MENTONIS. Rapui nepotem, habeo. redderem, si pater quaereret.

[6] Divisio. MONTANVS VOTIENVVS in has quaestiones divisit: an in re vis sit. nulla, inquit, vis est: quae arma, quam pugnam, quae vulnera habet? volo mihi describi comitatum istius tumultus: quae turba est unus puer et unus senex? 'rapuisti' inquit illicum meum' ; immo nepotem suum sustulit, immo venientem non potuit excludere. an, si pro illo fuit fieri vim, quoi facta dicitur, non teneatur qui fecit: vis iniuriosa damnatur; solet enim esse et salutaris. cum latrones aliquem obsiderent, si perfodissem villam armata manu, coniugem, liberos eius rapuissem, accusari posset beneficium meum? et medici alligant et corporibus nostris, ut medeantur, vim adferunt. an pro illo fuerit rapti: hoc loco accusatio novercae et insectatio patris tam patienter suos perdentis.

[7] GALLIO et illam quaestionem fecit et prius sumendam quaestionem putavit ex persona quam ex re: an cum avo nepotis nomine agi possit: non magis, inquit, quam cum patre filii nomine, non magis quam cum matre. habet sua iura natura, et hoc inter avum patremque interest, quod avo suos servare licet, patri et occidere. non potes, inquit, sic mecum agere tamquam cum alieno, ut dicas: ' quid tibi (cum) illo? quis es tu?' cuius intestati filius tuus heres futurus est, quem dementem alligaturus est. quaedam iura non lege sed natura nobis attributa. nepotem suum avus peccantem aliquid et inter pueriles iocos petulantius lascivientem feriet, nec iniuriarum quisquam cum illo aget. [8] et ultimam illam Gallio fecit, cum tractasset illa: licet mihi, ut prosim, vim facere; deinde, huic profuit: an avo ignoscendum sit, cum pro nepote adfectu (ab)latus fecerit. hoc loco tractavit, quam indignum esset damnari illum ob hoc.

LATRO duas ultimas quaestiones aliter posuit et plus complexus est: etiamsi vim fecit, an tamen damnari non possit, si bono animo fecerit; (deinde, an bono animo fecerit.) ait enim et de animo fieri controversiam avo et dicere patrem: ' non ut nepotem servaret, fecit, sed ut infamaret uxorem meam tamquam veneficam, me tamquam veneficae emancipatum, quoi male liberi sui committerentur.'

[9] Colore ergo LATRO hoc eodem usus est pro patre, ut diceret ne viva quidem uxore bene sibi cum socero convenisse, mortua vero professas inimicitias illum gessisse secum. languente puero venisse illum cum convicio, cum vociferatione, nefaria et dicentem et auspicantem: auctores amicos (fuis)se, ne admitteret hominem non ad officium nepotum sed ad invidiam et contumeliam ge(ne)ri venientem, qui ad sanos nepotes numquam dignatus esset accedere. medicos vero suasisse, ne veniret et puerum confunderet et impleret suspicionibus.

[10] SILONIS POMPEI color fuit, ut Latroni videbatur, qui controversiae repugnaret; dixit enim venisse avum ad imbecillum puerum. ad aegros non semper admitti, utique ad eos, qui graviter aegrotant; saepe et patrem non admissum. sic avo quoque intempestive venienti dictum: ' nunon potes' statim cum convicio abisse. in altero idem fecisse. Latro aiebat hunc colorem optimum esse, si res ita esset, sed recipi non posse, quia ponatur: 'non est admissus' ; sub hoc themate intellegere nos non hoc illi dictum: ' nunon potes' , sed 'ex toto non potes'.

[11] GALLIO utrumque miscuit et hoc colore, qui videri potest alioqui thema evertere, parcius usus est: dictum est, inquit, illi: ' quis puer, paulum commorare; medici vetuerunt quemquam admitti'. scitis solere illos dicere: ' ac si pater venerit' . potinus iste clamare coepit: 'testor me non admitti' te tantum non tabellis signatis denuntiare. avum distuleram; accusatorem exclusi. iterum, inquit, venit cum convicio: 'iam unum occidistis, alterum occiditis!' nihil est miserius quam ubi aliquoi ex miseria sua invidia quaeritur. non est admissus, cum diceret se nepotem suum non videre velle sed inspicere.

*** sic egit: veni, non ut istum accusarem sed ut me defenderem.

+GALLIO+ hoc colore usus est: non admisi avum, quia dictum erat mihi hoc illum animo venire, ut raperet.

[12] Ex altera parte colorem hunc CESTIVS induxit: timuisse se de puero; (nec) frustra, inquit: duos occiderat noverca. et ait: vellem ad vos nocentior venirem reus, vellem tres raperem.

ARGENTARIVS hoc colore usus est: rogatum a puero avum. negabat, inquit, posse se vivere, si in illa relinqueretur domo.

HISPANVS hoc colore usus est: affectu se ablatum. sustuli, inquit, nepotem meum; non potui satiari osculis, non potui ab illo tam cito distrahi. nolite mirari: post longum tempus illum videram.

[13] ALBVCIVS hoc colore usus est, ut diceret noluisse illum in tam infausta domo educari, ex qua duo iam fratres eius elati essent; qui postea decessit, inter causas moriendi casum fratris fuisse. et servavit hunc colorem, ne quid in novercam, ne quid in patrem diceret; aiebat iustissimum futurum avum, si tantum defendere se voluisset. ' quid ergo? quare rapuisti?' abam. huic maxime ab initio

animum meum addix(er)am. in domo vestra (nihil) praeter ipsam domum timui. si apud me duo decessissent, ex domo illum mea transtulissem.

[14] (MONTANVS VOTIENVVS) MARCELLVM MARCIVM aiebat sic narrasse: puer me secutus est. non criminor vobis illum: quidquid est, (meo) potius quam illius periculo fiat: ego rapui. ' ub est?' inquit; vivit, salvus est. veni et cum voles aspice. ' adde' inquit; solus go abs(tuli)? age, monstrabo, si vis, quis ante me tibi filios abstulerit.

VARIVS GEMINVS eundem sensum dixit: quae est ista aut tam sera pietas (aut) tam praepostera? quaerere tuos a tertio incipis.

[15] MONTANUS VOTIENVVS, homo rarissimi etiamsi non emendatissimi ingeni, vitium suum, quod in orationibus non evitat, in scholasticis quoque evitare non potuit; sed in orationibus, quia laxatior est materia, minus [ex] earundem rerum adnotatur iteratio. in scholasticis si eadem sunt quae dicuntur, quia pauca sunt, notantur. memini illum pro Galla Numisia apud centumviros tirocinium ponere. ex uncia heres erat patris sui Galla; obiciebatur illi veneficium. dixit rem disertissimam et omnibus saeculis duraturam, qua nescio an quicquam melius in eiusmodi genere causarum dictum sit: uncia nec filiae debetur nec veneficae. non fuit contentus; adiecit: in paternis tabulis filiae locus aut suus debetur aut nullus. et(iam)nunc adiecit: relinquis nocenti nimium, innocenti parum. [16] ne sic quidem satiare se potuit; adiecit: non potest filia tam anguste paternis tabulis adhaerere, quas aut totas possidere debet aut totas perdere. et plura multo, quae memoria non repeto. ex eis quaedam in orationem contulit et alia plura quam dixerat adiecit. nihil non ex eis bellum est, si solum sit; nihil non rursus ex eis alteri obstat. idem in hac declamatione fecisse eum memini: erras, inquit, pater, et vehementer erras: quos perdidisti non quaeris, quem quaeris non perdidisti. deinde: puer iste (si) invenitur, perit. deinde: quisquis puero favet, ne inveniatur, optet. deinde: puer, nisi avum sequitur, fratres secuturus est; desine quaerere quem, si inveneris, sic perdes, ut invenire non possis. et deinde: rapuit istum avos, ne raperet noverca. et deinde: unum tantum pater ex liberis suis quaerit, qui salvus est.

[17] GLYCON hunc sensum semel dixit, sed genere corrupto: TOUTO TO PAIDION, OTAN EURETHE, TOTE APOLEITAI. habet hoc Montanus vitium: sententias suas repetendo corrumpit. dum non est contentus unam rem semel bene dicere, efficit, ne bene dixerit. et propter hoc et propter alia, quibus orator potest poetae similis videri, solebat Scaurus Montanum ' iter oratores Ovidium' vocare; nam et Ovidius nescit quod bene cessit relinquere. ne multa referam, quae 'Montaniana' Scaurus vocabat, uno hoc contentus ero: cum Polyxene esset abducta, ut ad tumulum Achillis immolaretur, Hecuba dicit:

cinis ipse sepulti in genus hoc pugnat.

poterat hoc contentus esse; adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

nec hoc contentus esse; adiecit:

Aeacidae fecunda fui.

aiebat autem Scaurus rem veram: non minus magnam virtutem esse scire dicere quam scire desinere.

6. VENEFICA TORQVEATVR, DONEC CONSCIOS INDICET. Quidam mortua uxore, ex qua filium habebat, duxit alteram et ex ea filiam sustulit. decessit adulescens. accusavit maritus novercam venefici. damnata, cum torqueretur, dixit consciam sibi filiam esse. petitur puella ad supplicium. pater defendit.

[1] CESTI PII. Non est, quod putetis has lacrimas aut filiae esse aut re(ae): fratrem (desiderat). Non prodesset tibi, puella, ne hoc quidem, quod te frater amavit, nisi mater odisset. Hoc me occidisti, noverca, quod scisti consciam eligere. Paene dixi: 'ante actam eius vitam excutiamus'!

FVLVI SPARSI. Nefaria mulier, filiae quoque noverca, ne mori quidem potuit, nisi ut occideret. inter gladiatores quoque victoris condicio pessuma est cum moriente pugnantis. nullum magis adversarium timeas quam qui vivere non potest, occidere potest.

[2] VIBI GALLI. Concitatissima est in morte rabies, et desperatione ultima in furorem animus impellitur. quaedam ferae tela ipsa commordent et ad mortis auctorem per vulnera sua ruunt. abscisa missione gladiator quem armatus fugerat nudus insequitur. praecipitati non quod impulit tantum trahunt sed quod occurrit, et naturali quodam deploratae mentis adfectu morientibus gratissimum est commori.

[3] VOTIENI MONTANI. Dum filium vindico, ubi gravissime mihi noceri posset, ostendi. Veneficio simile mendacium! Si incredibile est parricidium in (noverca, in) sorore creditis? non timeo, ne quis hoc in sorore credat, quod ego vix probavi in noverca. Natam mihi filiam quasi futurae pacis obsidem sustuli; aiebam: ' dum matris meminit, obliviscetur novercae' . tailla, dum novercae meminit, matris oblita est. ' Fia' inquit 'mihi conscia est' post hanc vocem remissa putares tormenta; similis facta torquenti est. Soror fratri venenum dedit? quamdiu luctati sumus, ut crederetur noverca privigno dedisse! Noverca, quod volueras consecuta es: damnasse iam paenitet.

[4] ARGENTARI. Facio rem, iudices, non novam: liberos meos a noverca vindico. [ne] peto, ne, quia filium vindicavi, filiam perdam. Nisi succurritis, noverca vicit, ego victus sum. Duxi nescio peiorem uxorem an novercam. Hoc mihi carior est, quod tam invisae matri fuit.

CORNELI HISPANI. Si conscia esset, neminem expectarem; scitis, quemadmodum veneficam oderim. Instabam tormentis, aiebam: ' ~~m~~erere peius quam o(cci)disti'. non satis mihi ardere ignes videbantur, non satis insidere verbera; dixi: ' ~~s~~i] quid adicere tormentis tuis possum? puto, iubebo filiam adferri; vocet hoc aliquis!' [~~m~~atrem] quid expavisti, puella? quid ad sinus meos refugisti? quid extimuiisti (matrem) tamquam novercam?

[5] MARVLLI. Ne inter supplicia quidem desit occidere, et hanc quisquam putet non potuisse venenum sine conscia dare? Puella, quae occidisse fratrem dicitur, quid ante peccavit? noverca quoque ante privignum occidit quam filiam. Haec bonae spei est; quaeritis argumentum? matri suae non placet.

ARELLI FVSCI. Etiam cineribus tuis infesta est noverca: quod unum potest, persequitur sororem tuam. Quid potest adhuc nosse nisi fratrem? Prosit illi apud vos, quod illam pater laudat, et prosit, quod talis mater accusat.

[6] MENTONIS. Non misereris huius? miserior est quam frater: ille habuit sine dubio novercam. ' Conscia inquit est filia' ; ego torqueri coepi, noverca torquere. Consecuta es, mulier, quod voluisti: solus omnium magis sensi novercam, cum perdidisti.

PORCI LATRONIS. Habui filium tam bonum, ut illum amare posset etiam noverca, nisi in eam incidisset, quae posset etiam filiam odisse. Hucine scelera reciderunt, ut parricidium puellare sit? Illa si magnitudinem rei non intellegit, num est idonea parricidio? ' ~~e~~d veneficae' inquit filia est: si parentes inspiciuntur, cur non potius patri videatur similis, cui placet, quam matri, cui displicet? denique non recuso, quominus in illa vel matris exigatur imitatio: illa, cum huius aetatis esset, nec noverca erat nec venefica.

[7] ALBVCI SILI. Duxi uxorem nullis adhuc inquinatam fabulis. nec miror innocentem tunc fuisse: adhuc puella erat.

BLANDI. Vt scelerata sit, nempe matri suae similis est; ante veneficium oportet faciat quam parricidium. ' Filia' inquit conscia est' di te perdant! etiam dum torqueris, occidis. servus tortus Catonem conscium furti dixit.; quid agitis? utrum plus creditis tormentis an Catoni?

BVTEONIS. Si conscius a te, puella, quaeretur, nominato patrem. Quod noverca tam sero, puella tam cito? 'Filia' inquit 'conscia est' : male perneas! at ego te putabam unius novercam.

[8] TRIARI. 'Filia' inquit ' ~~t~~am conscia est' videbatur sibi post hanc vocem vicisse. Amisum fratrem flevit in funere, totius populi lacrimas suis expressit; itaque illam noverca peius perire voluit quam privignum. ' ~~F~~ilia' inquit 'conscia est': hoc ultimum fuit novercae veneficium.

Q. HATERI. Succurrite, quaeso, ne, cum torta sit, quia filium meum occiderat, filiam etiam, dum torquetur occiderit. Liberos efferro semper unius mulieris aut mendacio aut veneno. Non flet quantum reae satis est: quemadmodum illi extorquebo lacrimas? adferte mihi imaginem fratris. videte subito desiderio fletus concitatos. numquid talem vultum, cum mater torqueretur, habuit?

[9] Pars altera. TRIARI. Si odissemus te, pateremur cum eiusmodi filia vivere. Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur. venena statim (a) radicibus pestifera sunt. quantum illi ad scelera aetatis adiecit, quod illam noverca peperit! Quid illa, quae fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes exemplum, quod et sorori conveniat et virgini.

[10] Divisio. CESTIVS in duas partes coniecturam divisit et primum quaesivit, an illi conscia opus fuerit. deinde, si opus [est aut] fuit, an hanc habuerit. non servavit autem modum, nam et illum locum diu tractavit: non posse sororem in mortem fratris impelli; et interim tam puellam voluit videri, ut nulli esset idonea ministerio. itaque elegantissime deridebat MONTANVS VOTIENVS in hac controversia ineptias rhetorum, quod sic declamarent, tamquam haec, quae nominata est, infans esset, nec intellegent, si talis esset, ne futuram quidem ream. itaque hoc de(be)mus, inquit, nobis proponere: puellam eius aetatis, in qua est certe credibile scelus. illud quidem intolerabile esse aiebat: induxerat CESTIVS matrem dicentem filiae: ' ~~ad~~ fratri venenum' , (filiam respondentem: ' ~~mater~~, quid est venenum?')

[11] TRIARIVS multo rem magis ineptam, quia non invenit illam sed corrupit (nam ex Cesti sententia traxit). induxerat novercam dicentem: ' ~~do~~ fratri venenum' fecit illam respondentem: ' ~~mater~~, et mihi da' . quid ~~nam~~ est tam absurdum quam matrem sic locutam cum puella: ' ~~do~~ fratri venenum'? non ferebat nec illam Triari sententiam, qua aliter Haterius usus (est), cum ad epilogo pervenisset: hoc loco debebat reus flere. num flet puella? inveniam, quemadmodum fleat: aliquis hoc imaginem fratris! illa enim, si tam puella est, ut dicat: 'mater, quid est venenum?' non potest tantae pietatis esse, ut eam imago fratris in lacrimas concitet.

Tantus autem error est in omnibus quidem studiis, maxime in eloquentia, cuius regula incerta est, ut vitia quidam sua et intellegant et ament. [12] CESTIVS pueriliter se dixisse intellegebat: 'mater, quid est venenum?' ; deridebat enim MVRREDIVM, qui hanc sententiam imitatus in epilogo, cum adloqui coepisset puellam et diceret: 'compone te in periclitantium habitum, profunde lacrimas, manus ad genua dimitte, rea es' fecerat respondentem puellam: 'pater, quid est rea?' et aiebat Cestius: quod si ad deridendum me dixit, homo venustus fuit; et ego (non)numq(uam) scio me ineptam sententiam dicere. multa autem dico non quia mihi placent sed quia audientibus placitura sunt.

[13] Et illud RVFI VIBI tolerabilius aiebat esse sed et ipsum aliqua obiurgatione dignum: dixerat in epilogo: nutrix, ream tolle.

Illud in HATERIO, qui et promisit oratorem et praestitit, negabat se perferre, quod dixerat: haec rea non mittenda in exilium sed ferenda est; cum sciret, inquit, in exilium deportandos locari solere. quid enim intellegi vult hac sententia? ex toto puellam ambulare non posse, (an non posse) usque in

exilium? verum est, sed nec mater eius potuisset.

[14] SILO (a) parte patris comparisonem fecit inter se matris et filiae (et) totam hac figura declamavit: non sum, inquit, vobis dicturus, qualis debeat esse venefica. operam perdam, si coepero describere debere (esse) aetate provectam, usu exercitatum, invisam viro, quae possit etiam filiam occidere. supervacuum est uti pluribus verbis: in hac ipsa causa habemus veneficae exemplar. comparemus inter se duas reas, nec est, quod quaeratis aliquem, qui cognitionem vestram per omnis comparisonis partis ducat; ego vobis dicam, quomodo illam accusaverim. ego illi obieci ante actam vitam; vos huic potestis obicere? et sic omnia circumit et comparando defendit. [15] illam quaestiunculam, quae in prima parte tractata erat a quibusdam, an illi utique opus fuisset conscia, sic transcucurrit: aiebat, inquit, tota actione rea: ' it, quam consciam habuerim' .go negabam opus illi fuisse, aiebam: in eadem domo eras, venenum notum erat, novercae occasio facilis conviventi, non eras suspecta, nemo te timebat propter sororem.

Ex altera parte hoc usus est colore: novercam ideo privigno venenum dedisse, ut filia sua sola heres esset. eandem illi et consciam fuisse venefici et causam.

[16] Omnes declamatores aiebat voluisse aliquid novi dicere illo loco, quo nominabat noverca filiam consciam. dixit, inquit, HYBREAS: TI OUN; EFEUSATO CHATA TES IDIAS THUGATROS; OUCH. ALLA CHATA TES EMES.

Hanc sententiam FVSCVS ARELLIVS, cum esset ex Asia(nis), non casu dixit sed transtulit, ad verbum quidem: quid ergo? inquit, mentita est de filia sua? immo de mea.

Modestius hanc sententiam vertit HATERIVS: quid ergo? mentita est? quidni illa mentiretur de accusatoris sui filia?

[17] CESTIVS dixit: nominavit privigni sui sororem.

ALBVCIVS dixit: quid habuit, quod dubitaret, an parceret filiae eius, a quo occidebatur, sorori eius, quem occiderat?

TRIARIVS dixit: ' quid ergo? mater mentita est?' tota matris nomen; post damnationem noverca est.

BLANDVS dixit: 'nominabo istam, quae patri adfuit, istam, quae mortuo fratre (flevit, tort)a matre non flevit.'

SILO POMPEIVS dixit: 'filia' inquit ' nri conscia est.' post hoc eundem vultum eius notavi, quem videram moriente privigno.

[18] MONTANVS VOTIENVVS MARCELLVM MARCIVM, amicum suum, cuius frequenter mentionem in scriptis suis facit tamquam hominis disertis, aiebat hanc dixisse sententiam: invenit, quomodo damnata accusaret, moriens occideret, torta torqueret. non est hoc indicium sed alterum novercae veneficium.

LATRO dixerat, cum descripsisset tormenta: instabam super caput non accusator sed tortor; ipse ignes subiciebam, ipse ad intendendum eculeum manus admovebam: 'ego non bibam sanguinem istius, non eruam oculos? filium mihi eripuit. nisi citius illam oppressissem, et filiam abstulisset.'

TRIARIVS dixit: cum accusarem, obieci veneficium. in ultima parte inter preces meas excitavi puellam ad ultionem fratris sui. haec res maxime iudices movit, haec maxime novercam offendit.

ALBVCIVS dixit: postquam nominavit filiam, ad me respexit, videlicet ut sciret, an satis torsisset.

NICETES egregie dixit in hoc eodem loco: SUNOIDE MOI, FESIN, E THUGATER. CHAI PROSETHECHEN. E TOUTOU.

[19] MONTANVS, cum diceret illum locum: quamvis sceleratos parentes velle tamen innocentes liberos suos esse, dixit: potest ista filiam veneficam fingere, si potest facere. difficilius est liberos inquinare quam perdere. et illud: favete saeculo, iudices, cum ingentia scelera ferat, ne etiam immatura tulerit; favete, ut nullum scelus commissum sit, nisi quod solet; favete, ut potius noverca non desierit parricidium facere quam soror coeperit. damnare illam potui, effugere non potui. sero fecisti, noverca: si hoc ante dixisses, potuisti praevaricationem pacisci. recte, cum damnareris, animosa eras, recte (aiebas: 'filiam habes; impune nihil) mihi potes facere'. si qua est fides, accusator insidias reae timui: nusquam a sinu meo dimisi puellam, ipse omnes praegustavi cibos. incauta futuri mortalitas! postquam ad tortorem perduxi novercam, timere de filia desii.

[20] Omnes illo colore usi sunt: a noverca nomi(na)tam filiam in dolorem patris. GALLIO plura dixit: fortasse, inquit, hanc nominavit, ut veros conscios celaret, fortasse ut, quia acerrime instabat accusator, hoc metu territus finem tormentis imponeret. fortasse nimio dolore tormentorum stupefacta nescit, quid loqueretur. novissime dixit: fortasse in hoc, ut, quae poenas venefici dabat, accusationis exigeret. illum sensum adiecit: ex meis hoc adfectibus aestumo: tunc, cum ira, cum odio furerem, circumspiciebam omnis ultionis vias oblitus innocentiae. si proprios habuisset filios noverca, occidissem. in hanc ipsam quotiens impetum facere volui! sed propter hoc a me tuta erat, quod a matre non erat.

(EXCERPTA CONTROVERSIARVM LIBRI NONI)

Cimon ingratus Calliae

1. ADVLTERVM CVM ADVLTERA QVI DEPREHENDERIT, DVM VTRVMQVE INTERFICIAT, SINE FRAVDE SIT. Ingrati sit actio. Miltiades peculatus damnatus in carcere alligatus decessit. Cimon, filius eius, ut eum sepeliret, vicarium se pro patris corpore dedit. Callias dives sordide natus redemit eum a re publica et pecuniam solvit eique filiam collocavit. ille deprehensam in adulterio deprecante patre occidit uxorem. ingrati reus est.

Adulterium mihi carcer est. Ferrum mihi a lege traditum ad vindictam pudicitiae proiciam? perdidisti pecuniam, Callia, si solvisti tales manus. Non potest generosus animus contumeliam pati. Hoc interest inter fortunam parentis et filii, quod illius calamitatum exitus fuit carcer, meorum initium. Vnus Miltiadis census inventus est Cimon filius. Redemptus Cimon redemptoris felicitas est. Reddam beneficium, cum tam honestum desideraveris quam dedisti. ego adulteros dimittam? quid aliud facerem, si adhuc alligatas haberem manus? Quid? tu poenam putas pro Miltiade alligari? Magnum uterque beneficium, dum damus, recepimus: ego quod Miltiadem redemi, tu quod Cimonem. Turpissimum duxi ab eodem dimitti et adulteros et Cimonem. ego sum, qui referre gratiam ne mortuis quidem desino: ita mihi veros habere liberos contingat, quod quantum sit, Miltiades expertus est. Dignus erat Callias talem genuisse, qualem redemit. Dic nunc: 'ego te carceri exemi' , cum respondeam: ego me carceri tradidi. numquam fiet, ut melius actum putem, quod a Callia redemptus sum quam quod pro Miltiade alligatus. Ego me a te redemptum putabam; emisti me filiae tuae. Calliae filiam duxi: hanc tibi, pater, dum ingratus esse nolo, iniuriam feci. Non possum ob id damnari, quod lege feci. Beneficium est quod totum eius causa praestatur, in quem confertur. ubi aliquis ex eo quid sperat aut praeparat, non beneficium sed consilium est. Summo te dedecore liberavi; invitus beneficium (accepisti). redemisti me et tu non rogantem. hic Virginios et quicumque vitiatas filias vel clausurunt vel occiderunt.

(Pars altera.) Duo beneficia dedi: et redemi et egenti filiam collocavi. Obicio tibi, quod uxorem passus es adulteram fieri, quod non custodisti, quod moratus es, dum superveniret pater spectator suae calamitatis. Ego non expectaveram, dum rogarer. Molesto ferebas socerum tuum dici Calliam. Mores puellae non tantum passus (es) in vitia labi sed ipse impulisti; nactus occasionem non omisisti.

Extra. Color et GALLIONI et LATRONI et MONTANO placuit, ut nihil in Calliam diceretur contumeliose, in redemptorem, in socerum, (in) infelicem. Multa oratores, historici, poetae Romani a Graecis dicta non subripuerunt sed provocaverunt. Thucydidis sententia est: DEINAI GAR AI EUPRAKSIAI SUGCHRUPSAI CHAI SUSCHIASAI TA ECHASTON AMARTEMATA. Sallusti: res secundae mire sunt vitiis obtentui. cum sit praecipua in Thucydide virtus brevitatis, hac eum Sallusti(us) vicit et suis illum castris cecidit; nam in sententia Graeca tam brevi (habes), quae salvo sensu detrahas: deme vel SUGCHRUPSAI vel SUSCHIASAI vel ECHASTON; constabit sensus, etiamsi non aequo computus, aequo tamen integer. at ex Sallustii sententia nihil demi sine detrimento sensus potest. Titus autem Livius tam iniquus Sallustio fuit, ut hanc ipsam sententiam et tamquam translata et tamquam corrupta dum transfertur obiceret Sallustio. nec amore Thucydidis facit, ut illum praeferat, sed laudat quem non timet et facilius putat posse a se Sallustium vinci, si ante a Thucydide vincatur.

Flaminius in cena reum puniens

2. MAIESTATIS LAESAE SIT ACTIO. Flaminius praetor inter cenam a meretrice rogatus, quae aiebat numquam se vidisse hominem decollari, unum ex damnatis occidit. accusatur laesae maiestatis.

Obicio luxuriam, histrioniam, iocos; an in convivio nihil aliud nisi occiditis? Vni fortasse osculo donavit homicidium. cenaturi carnifices manus abluunt. Non inquirō in totum annum; una nocte contentus sum. Facilius est, ut, qui multa meretrici dederit, homicidium neget, quam ut, qui homicidium dederit, quicquam negarit. Servum si verberari voluisses, extra convivium abduxisses. Contactam sanguine humano mensam, strictas in triclinio secures; quis credit ista concupisse meretricem vel fecisse praetorem? Virgae promuntur, et ante mensam deosque crudelitatis victima trucidatur. me miserum! imperii Romani terrore lusisti. Legi potius quam scorto cadat. Exsurgite, Bruti, Horatii, Decii et cetera imperii decora: vestris fascibus, securibus vestris iam puellae iocantur obscenae. In eo, quod sub praetexto publicae maiestatis agitur, quidquid peccatur maiestatis actione vindicandum est. Percussurus lictor ad praetorem respicit, praetor ad meretricem.

Pars altera. Si legatus falsa mandata affert, sic audiuntur, tamquam illa populus Romanus dederit. imperator foedus percussit: videtur populus percussisse Romanus et foedere continetur. nunc nec viribus quicquam populi detractum est nec opinioni. 'at ex te ceteros [ex] aestimant.' et ante hunc alii fuerunt, pro quibus aestimari possent. nemo adscribit urbibus vitia singulorum. Obiciunt, quod damnatus perierit meretrici et postulant praetorem perire damnato. Libido omnis intra meretricem est, crudelitas intra carcerem. Multa populus Romanus in suis imperatoribus tulit: in Manlio impotentiam, a quo et filius et victor occisus est, in Sylla crudelitatem, in Lucullo luxuriam, in multis avaritiam. Non putavi ad rem pertinere, ubi aut quando (periret), qui perire deberet. Occisus est; quis? damnatus. ubi? in praetorio. quo tempore? est enim tempus, quo noxius perire non debeat?

Extra. Quaedam controversiae sunt, in quibus factum defendi potest, excusari non potest. non speramus, ut Flaminium iudex probet, sed ut dimittat; itaque sic agere debemus tamquam pro facto non emendato, sed non scelerato. Titus Livius de oratoribus, qui verba antiqua (et) sordida consecantur et oratoris obscuritatem severitatem putant: *** tamen in his, etiamsi minus est insaniae, minus spei est. illi qui tument, qui abundantia laborant, plus habent furoris sed plus et corporis. semper ad sanitatem proclivius est quod potest detractio curari; illi succurri non potest, qui simul et insanit et deficit. MVRREDIVS dixit tetracolon: serviebat forum cubiculo, praetor meretrici, carcer convivio, dies nocti. novissima pars sine sensu dicta est, ut expleretur [sensus] (numerus); quem enim sensum habet 'serviebat dies nocti'? hanc ideo sententiam rettuli, quia et in tricolis et in omnibus huius generis sententiis curamus, ut numerus constet, non curamus, ut sensus, omnia autem (genera) corruptarum sententiarum de industria pono, quia facilius et quid imitandum et quid vitandum sit docemur exemplo.

Expositum repetens ex duobus

3. PER VIM METVMQVE GESTA NON SINT RATA. PACTA CONVENTA LEGIBVS FACTA RATA SINT. EXPOSITVM QVI COGNOVERIT, SOLVTIS ALIMENTIS RECIPIAT. Quidam duos expositos sustulit, educavit. quaerenti patri naturali pollicitus est se indicaturum, ubi essent, si sibi alterum ex illis dedisset. pactum interpositum est. reddit illi duos, repetit unum.

Cum alienis dividemus liberos, quos non dividimus cum matribus? Vtrumque genui, utrumque desideravi, pro utroque pactus sum. Vna nati sunt, una expositi, una educati; redditi distrahuntur? distraxit illos fortuna aliquando a parentibus, numquam ab ipsis. Duos exposui, quia alterum eligere non poteram. In auctione fratres quamvis hostilis hasta non dividit. plus quiddam est geminos esse quam fratres: perdit uterque gratiam suam, nisi cum altero est. Ignoscat retinenti meos, cum ipse concupiscat alienos. Agnitio dividet quos iunxit etiam expositio? Omnia pro filio paciscor praeter filium. Pactus sum flens, tremens, tamquam exponerem. Mihi tunc vis et necessitas erat; non enim poteram invenire filios, nisi alterum promissem.

Pars altera. Vtrumque potestis ex hoc iudicio patrem dimittere. Liberis hic carere consuevit; ego et cum unum accepero necesse est torquear: duobus adsuevi. Vim vocas quae te patrem fecit? Ego sustuli, ego educavi, ego reddidi; iste electurus est. In ista vi duos filios perdidit. Lex arma et vincula et ultimum periculum complectitur.

Extra. In Sabinum Clodium uno die et Graece et Latine declamantem multa urbane dicta sunt. dixit HATERIVS quibusdam querentibus, quod pusillas mercedes acciperet, cum duas res doceret: numquam magnas mercedes accipere eos, qui hermeneumata docent. MAECENAS dixit: TUDEIDEN D' OUCH AN GNOIES, POTEROISI METEIE. CASSIVS SEVERVS ab auditione eius rediens interrogatus, quomodo dixisset, respondit: male CHAI CHACHOS.

A filio in arce pulsatus

4. QVI PATREM PVLSAVERIT, MANVS EI PRAEDICANTVR. Tyrannus patrem in arcem cum duobus filiis accersiit; imperavit adolescentibus, ut patrem caederent. alter ex his praecipitavit se, alter cecidit. post in amicitiam tyranni receptus est. occiso tyranno praemium accepit. petuntur eius manus; pater defendit.

Feliciores essem, si plures reos defenderem. Praeciditis tyrannicidae manus? quid hoc est? integer tyrannus iacet. Tam necesse fuit patrem caedere quam spoliare templa, virgines rapere. O quantum istis debemus manibus, per quas iam nihil necesse est! Tales fuerunt, ut ex his posset tyrannum alter contemnere, alter occidere. Praecipitasti te, fili. hoc non est patri parcere, sed tibi. dura, fili; in tyrannum tibi per patrem eundem est. Vtrum ex filiis meis probatis? alter se occidit, alter tyrannum. Suspensas leviter admovebat manus; filius simulabat ictus, pater gemitus. Necessitas magnum humanae infelicitatis patrociniū: haec excusat Saguntinos, quamvis non ceciderint patres sed occiderint. Si (unicus fuisset,) nec iste cecidisset. ille me fratri reliquerat, hic tyranno. In lege, inquit, nihil excipitur, sed multa, licet non excipiantur, intelleguntur, et scriptum legis angustum, interpretatio diffusa est. Quid interest lege excipere, ne fraudi sit ei, qui per insaniam patrem pulsavit, cum illi non supplicio sed remedio opus sit? Ne puniatur infans, si pulsaverit patrem? Hoc

qui cogente tyranno fecit, ipso fuit miserior vapulante. non est impudica, quae accersita est a tyranno; non est sacrilegus sacerdos, qui deorum immortalium dona suis manibus pertulit ad tyrannum. Patre iubente fecit, nec cecidit iste sed paruit. Vltio caesi patris nullius est nisi patris. Si a quolibet alieno caesus essem et iniuriarum agere nollem, nemo nomine meo ageret. nunc nihil interest: poena maior est eius, qui cecidit, ius idem eius, qui caesus est.

Pars altera. Tandiu cecidit patrem, donec placeret tyranno satelles. ' **P**o re publica feci' idem et rei publicae imputas et tyranno? Habuisti, quod iactares tyranno: frater maluit mori. Perit, ne parricidium faceret aut videret. ' **C**asus' inquit ' **p**enam dimitto'. mirarer, nisi pro tam bono patre fuisset qui mori vellet. ' **P**ater' inquit ' **v**oluit' frater noluit. ' **p**ater' inquit ' **v**oluit' : **at** tu non **Y**tyranno tantum sed etiam patri dignus visus es parricidio? Cecidisti patrem, cum et legem nosset et fratrem.

Extra. Ab Oppio proconsule, cum quo in Cretam Sabinus ierat, in theatro Graeci postulare coeperant, ut Sabinus maximum magistratum gereret. mos autem est barbam et capillos magistratui Cretensium summittere. surrexit Sabinus et silentio manu facto ' **h**uic magistratum' inquit ego Romae bis gessi'. bis enim reus causam dixerat. Graeci non intellexerunt sed bene precati Caesari petebant, ut illum honorem Sabinus et tertio gereret. Idem, cum reus rogaret, ut in lautumias transferretur, ' **n**on **s**t' inquit '(quod) quemquam vestrum decipiat nomen ipsum lautumiae; illa enim minime lauta res est.' **I**cabatur in miseris ac periculis suis, in quibus iocari eum non debuisse quis nescit, potuisse quis credit?

Privignus ab avo raptus novercae

5. DE VI SIT ACTIO. Quidam duos filios sub noverca amisit dubiis signis crudelitatis et veneni. tertium filium avus maternus rapuit, qui ad visendos aegros non fuerat admissus. quaerenti patri per praeconem dixit apud se esse. accusatur de vi.

Habui filiam, quamvis unus filius supersit, fecundam. Apud me nutriatur sine. quid times? ne non admittare, cum veneris? Non quaeris filios, quos perdidisti; quem non perdidisti quaeris. Pater a me unum repetit, ego duos a patre. Plus habeo quod avo quam quod reo timendum sit. Veni ad aegrotantes nepotes, admissus non sum. haec vera vis fuit. Nulla vis est, quae arma, pugnam, vulnera non habet. describe istius comitatum tumultus: unus (puer) est et unus senex. 'rapuisti' inquit 'filium meum'; immo nepotem meum sustuli, immo venientem non potui excludere. Si cuius obsessi a latronibus armata manu coniugem liberosque rapuissem, (accusari posset) beneficium meum? et medici alligant et corporibus nostris vi medentur. Non potest mecum agere tamquam cum alieno. habet sua iura natura, et hoc inter avum et patrem interest, quod avo servare licet suos, patri et occidere. Quae ista est tam sera pietas, tam praepostera? quaerere tuos a tertio incipis. Quisquis puero favit, ne inveniretur, optavit.

Pars altera. Non ut nepotem servaret, fecit, sed ut infamaret uxorem veneficii, me veneficae (e) mancipatum. Mihi cum socero, iudices, ne viva quidem priore uxore convenit; mortua vero inimicum professus languente puero cum vociferatione atque convicio auspicans, quidquid accidit.

Venit qui ad sanos nepotes numquam ante venisset. Non admisi; et tunc enim vidi venire rapturum.

Extra. Habet hoc Montanus vitium: sententias suas repetendo corrumpit, dum non contentus unam rem semel bene dicere efficit, ne bene dixerit. propter hoc solebat Scaurus Montanum ' inter oratores Ovidium' vocare; nam et Ovidius nescit quod bene cessit relinquere. cum Polyxene esset adducta tumulo Achillis immolanda, Hecuba dixit:

cinis ipse sepulti in genus hoc pugnat.

poterat esse contentus; adiecit:

tumulo quoque sensimus hostem.

neque hoc contentus adiecit:

Aeacidae fecunda fui.

aiebat Scaurus non minus magnam virtutem esse scire dicere quam scire desinere.

Filia conscia in veneno privigni

6. VENEFICA TORQVEATVR, DONEC CONSCIOS INDICET. Quidam mortua uxore, ex qua filium habebat, duxit alteram et ex ea sustulit filiam. (decessit adolescens. accusavit maritus novercam) veneficii. damnata, dum torqueretur, dixit consciam filiam. petitur ad supplicium puella. pater defendit.

Non prodesset tibi, puella, quod te amavit frater, nisi mater odisset. Nefanda mulier, etiam filiae noverca, ne mori quidem potuit, nisi et occideret. in gladiatoribus quoque condicio dura victoris est cum moriente pugnantis. nullum magis adversarium timeas quam qui vivere non potest, occidere potest. Concitissima est rabies in morte et desperatione ultima in furorem animus impellitur. quaedam ferae tela ipsa commordent et in mortis auctorem per vulnera ruunt. gladiator quem armatus fugerat, nudus insequitur, et praecipitati non quod impulit tantum trahunt sed quod occurrit. naturali quodam deploratae mentis affectu morientibus gratissimum est commori. O mendacium simile veneficio! Dum novercae meminit, matris oblita est. Peto, ne, quia filium vindicavi, filiam perdam. nisi succurritis, noverca vicit, ego victus sum. Ne inter supplicia quidem desivit occidere. Prosit apud vos puellae, quod eam pater laudat, prosit, quod mater accusat. ' Conscia inquit est filia'; ego torqueri coepi, noverca torquere. Habui filium talem, ut illum amare posset noverca, nisi in eam incidisset, quae odisse etiam filiam posset. Servus tortus furti Catonem conscium dixit; utrum plus tormentis creditis aut Catoni? Quod noverca tam sero, puella tam cito? In hoc poenas veneficii

dabat, ut accusationis exigeret.

Pars altera. Quarundam ferarum catuli cum rabie nascuntur; venena radicibus statim pestifera sunt. Quid illa, quae fratrem in moram sequentis patris sparsit? habes exemplum quod et sorori conveniat et virgini. Noverca in hoc privigno dedit venenum, ut filia sola heres esset; idcirco adhibuit et consciam.

Liber X

Seneca Novato, Senecae, Melae filiis salutem

[1] Quod ultra mihi molesti sitis, non est: interrogate, si qua vultis, et sinite me ab istis iuvenilibus studiis ad senectutem meam reverti. fatebor vobis, iam res taedio est. primo libenter adsilui velut optimam vitae meae partem mihi reducturus, deinde me iam pudet, tamquam diu non seriam rem agam. hoc habent scholasticorum studia: leviter tacta delectant, contrectata et propius admota fastidio sunt. sinite ergo me semel exhaurire memoriam meam et dimittite vel adactum iure iurando, quo adfirmem dixisse me quae scivi quaeque audivi quaeque ad hanc rem pertinere iudicavi.

[2] Pertinere autem ad rem non puto, quomodo L. Magius, gener T. Livi, declamaverit (quamvis aliquo tempore suum populum habuerit, cum illum homines non in ipsius honorem laudarent sed in soceri ferrent), quomodo L. Asprenas aut Quintilianus senex declamaverit. transeo istos; quorum fama cum ipsis extincta est.

De SCAVRO si me interrogatis, cum illum mecum audieritis, iniqui estis. non novi quemquam, cuius ingenio populus Romanus pertinacius ignoverit. dicebat neglegenter: saepe causam in ipsis subselliis, saepe, dum amicitur, discebat. deinde litiganti similior quam agenti cupiebat evocare aliquam vocem adversariorum et in altercationem pervenire; vires suas noverat: nihil erat illo venustius, nihil paratius. genus dicendi antiquum, verborum quoque non vulgarium gravitas, ipse voltus habitusque corporis mire ad auctoritatem oratoriam aptatus. [3] sed ex his omnibus sciri potest, non quantum oratorem praestaret ignavia Scaurus sed quantum desereret. pleraeque actiones malae, in omnibus tamen aliquod magni neglectique ingeni vestigium extabat. raro aliqua actio bona, sed quam fortunae imputares. eo illum longa, immo perpetua desidia perduxerat, ut nihil curare vellet, nihil posset. orationes septem edidit, quae deinde (ex) senatus consulto combustae sunt. bene cum illo ignis egerat, sed extant libelli, qui cum fama eius pugnant, multo quidem solutiores ipsis actionibus; illas enim, cum destitueret cura, calor adiuvat; hi caloris minus habent, neglegentiae non minus. declamantem audivimus, et novissime quidem M. Lepido, ita ut, quod difficillimum erat, sibi displiceret.

[4] De T. LABIENO interrogatis. declamavit non quidem populo sed egregie. non admittebat populum et quia nondum haec consuetudo erat inducta et quia putabat turpe ac frivola iactationis. adfectabat enim censorium supercilium, cum alius animo esset: magnus orator, qui multa impedimenta eluctatus ad famam ingeni confitentibus magis hominibus pervenerat quam volentibus. summa egestas erat, summa infamia, summum odium. magna autem debet esse eloquentia, quae invitis placeat, et cum ingenia favor hominum ostendat, favor alat, quantam vim esse oportet, quae inter obstantia erumpat! nemo erat, qui non, cum homini omnia obiceret, ingenio multum tribueret. [5] color orationis antiquae, vigor novae; cultus inter nostrum ac prius saeculum medius, ut illum posset utraque pars sibi vindicare. libertas tanta, ut libertatis nomen excederet, et, quia passim ordines hominesque laniabat, Rabie(nu)s vocaretur. animus inter vitia ingens et ad similitudinem ingeni sui violentus et qui Pompeianos spiritus nondum in tanta pace posuisset.

In hoc primum excogitata est nova poena; effectum est enim per inimicos, ut omnes eius libri comburentur. res nova et inusitata, supplicium de studiis sumi. [6] bono hercules publico ista in poenas ingeni versa crudelitas post Ciceronem inventa est. quid enim futurum fuit, si triumviris libuisset et ingenium Ciceronis proscribere? sunt di immortales lenti quidem sed certi vindices generis humani et mala exempla in caput invenientium regerunt, ac iustissima patiendi vice quod quisque alieno excogitavit supplicio saepe imitat(ur) suo. quae vos, dementissimi homines, tanta vecordia agitat? parum videlicet in poenas notae crudelitatis est: conquirite in vosmet ipsos nova, quibus pereatis, et si quid ab omni patientia rerum natura subduxit, sicut ingenium memoriamque nominis, invenite, quemadmodum reducat ad [eadem rem] corporis mala. [7] facem studiis subdere et in monumenta disciplinarum animadvertere quanta et quam non contenta cetera materia saevitia est! di melius, quod eo saeculo ista ingeniorum supplicia coeperunt, quo ingenia desierant! eius, qui hanc in scripta Labieni sententiam dixerat, postea viventis adhuc scripta combusta sunt, iam non malo exemplo, quia suo.

Non tulit hanc Labienus contumeliam nec superstes esse ingenio suo voluit sed in monumenta se maiorum suorum ferri iussit atque ita includi, veritus scilicet, ne ignis, qui nomini suo subiectus erat, corpori negaretur. non finivit tantum se ipse sed etiam sepelivit.

[8] Memini aliquando, cum recitaret historiam, magnam partem illum libri convolvisse et dixisse: haec, quae transeo, post mortem meam legentur. quanta in illis libertas fuit, quam etiam Labienus extimuit! Cassi Severi, hominis Labieno invisissimi, belle dicta res ferebatur illo tempore, quo libri Labieni ex senatus consulto urebantur: nunc me, inquit, vivum uri oportet, qui illos edidici. monstrabo bellum vobis libellum, quem a Gallione vestro petatis: recitavit rescriptum Labieno pro Bathyllo Maecenatis, in quo suspicietis adulescentis animum illos dentes ad mordendum provocantis.

[9] Puto, iam nihil, quod interrogetis, restat. MVSA rhetor, quem interdum solebatis audire, licet Mela meus contrahat frontem, multum habuit ingeni, nihil cordis. omnia usque ad ultimum tumorem perducta, ut non extra sanitatem sed extra naturam essent. quis enim ferat hominem de siphonibus dicentem 'caelo repluunt' et de sparsionibus ' ~~odratos~~ imbres' et in cultum virid(ar)ium 'caelatas silvas' et ' in ~~pit~~uram nemora surgentia'? aut illud, quod de subitis mortibus memini eum dicentem, cum vos me illo perduxissetis: quidquid avium volitat, quidquid piscium natat, quidquid ferarum discurrit, nostris sepelitur ventribus. quaere nunc, cur subito moriamur: mortibus vivimus. [10] non ergo, etiamsi iam manu missus erat, debuit de corio eius nobis satis fieri? nec sum ex iudicibus severissimis, qui omnia ad exactam regulam redigam. multa donanda ingenis puto, sed donanda vitia, non portenta sunt. si qua tamen tolerabiliter dicta sunt, non subtraham, licet non [plura] (multa) videantur; (plura) vos subiciatis.

MOSCHVS non incommode dixit sed ipse sibi nocuit, nam dum nihil non schemate dicere cupit, oratio eius non figurata erat sed prava. itaque non inurbane PACATVS rhetor, cum illi Massiliae mane occurrisset, schemate illum salutavit: poteram, inquit, dicere: ave, Mosche. ipse ab eloquentia multum aberat; natus ad contumelias omnium ingeniis inurendas nulli non impressit aliquid, quod effugere non posset. [11] ille Passieno prima eius syllaba in Graecum mutata obscenum nomen

imposuit; ille Sparso dixit scholam communem cum rhetore quodam, (declamatore subtili sed arido,) habenti: tu potes controversiam intellegere, qui non intellegis te laterem lavare?

SPARSVS autem dicebat valenter sed dure. ad imitationem se Latronis derexerat nec tamen umquam similis illi erat, nisi cum eadem diceret. utebatur suis verbis, Latronis sententiis. [12] cum BASSO certamen illi fuit, quem vos quoque audistis, homine diserto, cui demptam velles quam consecrabatur amaritudinem et simulationem actionis oratoriae. nihil est indecentius, quam ubi scholasticus forum, quod non novit, imitatur. amabam itaque CAPITONEM, cuius declamatio est de Popillio, quae +misero+ Latroni subicitur: bona fide scholasticus erat, in his declamationibus, quae bene illi cesserunt, nulli non post primum tetradeum praeferendus.

[13] Primum tetradeum quod faciam, quaeritis? Latronis, Fusci [cesti], Albuci, Gallionis. hi quotiens conflixissent, penes Latronem gloria fuisset, penes Gallionem palma, reliquos ut vobis videbitur componite; ego vobis omnium feci potestatem. hos minus nobiles sinite in partem abire, PATERNVM et MODERATVM, FABIVM et si quis est nec clari nominis nec ignoti.

Cum vobis ad satietatem vestram me praestiterim, permittite [me] mihi et aliquos, quos non nostis, ex sinu proferre; quibus, quominus ad famam pervenirent, non ingenium defuit sed locus. [14] bene declamavit GAVIVS SILO, cui Caesar Augustus, cum frequenter causas agentem in Tarraconensi colonia audisset, plenum testimonium reddidit; dixit enim: numquam audivi patrem familiae disertioem. erat, qui patrem familiae praeferret, oratorem subduceret: partem esse eloquentiae putabat eloquentiam abscondere.

Solebat declamare studiose et TVRRINVS CLODIVS, cuius filius fraterno vobis amore coniunctus est, adulescens summae eloquentiae futurus, nisi mallet exercere quantum habet quam consequi quantum potest. [15] sed Turrinus pater [et clodius] multum viribus dempserat, dum Apollodorum sequitur ac summam legem dicendi sectam putat. tantum tamen superfuit illi virium, quantum valeret, etiam cum aberrasset: sententias dicebat excitatas, insidiosas, aliquid petentis. numquam non de colore Latroni controversiam fecit. Latro numquam solebat disputare in convivio aut alio quam quo declamare poterat tempore. dicebat quosdam esse colores prima facie duos et asperos; eos non posse nisi actione adprobari. negabat itaque ulli se placere posse nisi totum; nosse enim se et suas vires et illarum fiducia aliis metuenda et praerupta audere. multa se non persuadere iudici sed auferre. [16] Turrinus contra nihil probare nisi tutum, non quia imbecillus erat sed quia circumspectus. causas nemo diligentius proposuit, nemo respondit paratius. et pecuniam itaque et dignitatem, quam primam in provincia Hispania habuit, eloquentiae debuit. natus quidem erat patre splendidissimo, avo divi Iuli hospite, sed civili bello attenuatas domus nobilis vires excitavit et ita ad summam perduxit dignitatem, ut, si quid illi defuerit, scias loco defuisse.

Inde filius quoque eius, id est meus, numquam enim illum a vobis distinxi, habet in dicendo conservatam paternam diligentiam, qua vires ingenii sui ex industria retundit. hoc et in ipso genere vitae sequitur ad summa evasurus iuvenis, nisi modicis contentus esset; et ideo dignus est, cuius tam modestis cupiditatibus Fortuna praestet fidem.

Horum nomina non me a nimio favore sed a certo posuisse iudicio scietis, cum sententias eorum rettulero aut pares notissimorum auctorum sententiis aut praeferendas.

1. INIVRIARVM SIT ACTIO. Quidam, cum haberet filium et divitem inimicum, occisus (in) spoliatus inventus est. adolescens sordidatus divitem sequebatur. dives eduxit in ius eum et postulavit, ut, si quid suspicaretur, accusaret se. pauper ait: 'accusabo, cum potero' ~~en~~ihilominus sordidatus divitem sequebatur. cum peteret honores dives, repulsus accusat iniuriarum pauperem.

[1] VIBI GALLI. Gratias ago diviti, quod quos odit iam reos facere contentus est. Interdiu nobis publico interdicitur; quaerite quid nocte fiat. ' Non ~~amb~~ulabis', inquit, 'eadem via qua ego, non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam vestem, non flebis invito me, non tacebis' ; ~~p~~rieramus, si magistratus esset.

ALBVCI SILI. Quod sordidatus fui, luctus est; quod flevi, pietatis est; quod non accusavi, timoris est; quod repulsus est, vestrum est. Non taceam, qui adhuc vivo quod tacui? Nostis populi loquacis suspiciones: 'quare iste honores illo vivo numquam petit?' Ego ~~v~~o omnes [quero omnes] (precor,) ut me in inquisitionem paternae mortis adiuvent. et ad tua genua, dives, venissem, nisi timerem, ne invidiam tibi fieri diceres. et iam pridem hoc animo sequor: occasionem loquendo capto, nec mehercules possum dicere inhumanitate tua fieri, quod non audeo, sed vitium me meum sequitur: taceo. utinam hoc vitium habuisset et pater! dum libere loquitur, multos offendit; neque enim, puto, te solum in civitate habuit inimicum. Vt iste ait, ' ~~a~~usam meam populo probavi'.

[2] IVLI BASSI. Quando autem istis divitibus non sordidati sumus? 'Accusa' inquit: pauper divitem, lugens candidatum ego accusem? ambulare mihi meo arbitrio non licet. In ius vocavit: ' ~~a~~um' inquit ' ~~per~~age, perora' . qui ~~ha~~ec loquentem auderet accusare? ' ~~C~~r me' inquit 'sequeris?' ~~q~~asi aliud iter pauperes, aliud divites habeant.

CESTI PII. Non essem reus, si accusare possem. barba demissa, sordidatus cum criminibus meis ad vos veni. Omnia licet fiant, non desinam inquirere percussorem; et fortasse iam inveni. Cum subito pater meus in media civitate , quid me intueris? quid observas, quid dicam? , subductus est.

[3] ARELLI FVSCI. Incedere magno comitatu, splendido cultu non est fortunae meae; ista divites possunt. satis est, si vivimus. Cum (in)spoliatum cadaver [meum] inventum sit, quis fuerit percussor, nescio; quisquis fuit, quasi dives spolia contempsit. ' ~~Q~~uare' inquit 'me sequeris per publicum?' ~~f~~ainus indignum commissum est: dives et pauper eadem via incessimus.

MOSCHI. ' ~~A~~cusa' inquit; ubi est, qui primo coeperat [acceperat]? Vellem pater meus quoque a te non discessisset: viveret. ' ~~Q~~uare' inquit 'me reum non facis?' ~~q~~u(a) accusatorem me non times. Mortuo patre , timeo [mi] enim, ne quis sibi iniuriam fieri putet [et], si dixero ' ~~o~~ciso' . ~~O~~cisus est pater meus; a quo, si permittitis, nescio.

[4] IVNI GALLIONIS. ' Sordidatus es' , inquit 'fles' ; quid aliud facere possum filius occisi pauperis? pater meus in media civitate salvis legibus occisus est: quis hoc sine lacrimis narrare possit? non deponam has sordes, nisi invenero, cui induam. Quis occidit patrem meum? nescio. nihil amplius testari potes quam hanc vocem meam. adhuc nescio; delibero interim et illam induo vestem, quam patri meo reliquit percussor. ' Cume sequeris?' magistratus post terga sua non summovent.

[5] FVLVI SPARSI. Quid iste accusanti fecisset, qui persequitur tacentem? 'Cur non agis?' qui vis tecum agi. Numquid nunc tibi iniuriam facio sordidatus? quod reo licet, lugenti non licet? Quid potui patri meo minus praestare? in honorem eius vestem mutavi.

ARGENTARI. Non vis patrem meum fleam? lacessere nos ultro non solebas.

CLODI TVRRINI patris. ' Quae' niquit ' sordes sumpsisti?' quid ergo? [non] ne lugebo quidem quem vindicare non possum? nulli iniuriam facio nisi patri, quem adhuc tacitus fleo.

[6] PORCI LATRONIS. Cuius inter necessarium ita crudeliter interempti patris dolorem nihil fortius est quam quod gemit. ' Accusa' inquit ' eum; unde tam securus es? invenisse videris, quis alius occiderit. Non erat praeda, quam grassator sequeretur, sed erat summa virtus, sed erat firmissimum inopiae munimentum, contumax adversus fastidium divitiarum innocentia. haec ab inimico spolia petita sunt. Nescio quomodo miserum esse inter miseras iuvat, et plerum(que) omnis dolor per lacrimas effluit. Nimum funere nostro exultat: non solebat vivo illo provocare nos, ut reus fieret. Si quis omnium mortalium miserrimi inter necessarias super occisum patrem lacrimas ita creditam adhuc inertiam miratus est, in hac indignitate praesentis periculi omnem suam ponat admirationem: si pauper accusandi divitis animos non sumpsit, miramini? quia tacet, reus est! [7] Per has lacrimas, per hunc squalorem, per haec necessaria omnibus periclitantibus instrumenta non invidiosum vestrae misericordiae praemium petimus, ut absoluto sic esse tamquam reo liceat. Potens iste et graciosus, ut ne ipse quidem negat, dives fuit, et qui nihil umquam putaret sibi timendum, etiam [a] reo. crescere deinde in dies odium alterius impotentia, alterius libertate. dives nihil aliud quam nos pauperes aestimare, nos nihil aliud quam innocentes, inter cotidianas acies semper invicti. quis de nostra interim morte cogitaverit, nescio; quod dissimulari non potest, scio, quis optaverit. Venit iste cum turba clientium ac parasitorum et adversus paupertatem totam regiam suam effudit: 'cur me non accusas, non postulas?' vi temperabat, quin diceret: ' quid ergo in te accusatorem non audeam, qui occidendum curavi eum, qui tantum mecum litigaverat?'

[8] Civitates plerumque finitimae inter repentinam discordiam bello tument. inter civilia certamina tantum in ultionem satis est, quantum quisque ad male dicendum occupavit. Macerio qua violentia in absentiam Metelli strepit! M. Cato Pulchro obiciente furtorum crimina audit. quae maior indignitas illius saeculi esse potuit quam aut Pulcher accusator aut reus Cato! in Cn. Pompeium terra marique victorem fuit qui carmen componeret, uno, ut ait, digito caput scalpentem; fuit aliquis, qui licentia carminis tres auratos currus contemneret! M. Brutus atrocissima eum eloquentia lacerat, cum quidem eius civili sanguine non inquinatas solum manus sed infectas ait. atque ille tamen, cum tres consulatus ac tres triumphos scinderet, adeo non timuit, ne esset reus, ut etiam disertus esse curaverit. solus hic est in nostra civitate innocentior Catone, nobilior Metello, Pompeio fortior.

[9] LATRO sic divisit: an in re iniuria sit. nulla, inquit, iniuria est. sordidatus sum; (nonne omnes lugentes? te secutus sum;) quam multi faciunt! omnia iniuriae genera comprehensa sic: pulsare non licet, convicium facere contra bonos mores non licet. (Hoc loco SCAVRVS dixit: nova formula iniuriarum componitur: 'quod ille contra bonos mores (tac)uit').etiamsi in re iniuria est, an, si non malo animo facit, tutus sit; an malo animo faciat. hoc Latro in duas quaestiones divisit: an, si credit ab hoc patrem suum occisum et propter hoc secutus est, ignoscendum illi sit. deinde, an crediderit.

GALLIO illam fecit primam quaestionem, an, quod licet cuique facere si facit, iniuria(ru)m non teneatur. licet, inquit, flere, licet ambulare qua velis, licet vestem quam velis sumere. nihil, inquit, licet in alienam invidiam facere. sordidatus es: non queror, sed si sordes tuae invidiam mihi concitant, queror.

[10] De colore quaesitum est: quidam aperte invecti sunt in divitem, quidam ex toto nihil dixerunt, quidam secuti sunt mediam viam. cum praeter haec nihil sit, LATRO volebat videri invenisse quartum genus, ut hoc modo in divitem diceret: tu quidem non fecisti, sed tamen ego habui causas, propter quas possem decipi et de te aliquid frustra suspicari: quia inimicus eras, quia inspoliatus pater inventus est, et cetera. hoc est autem medium illud genus nec dimittendi divitem nec accusandi; nam et dimittere non debet quem distulit et accusare propter hoc ipsum non debet, quia distulit.

[11] ALBVCIVS nihil dixit in divitem; hoc colore declamavit: committit, inquit, iniuriam, si quem non postulavit accusat. ' quare' inquit sequeris me?' ut quando mei miserearis, ut desinas afflictam domum persequi, ut scias me in (hoc) habitu accusare non posse, ut concupiscas gloriam vindicatae mortis: tu solus potes, si voles, invenire, quis occiderit, tu accusare. 'at me quidam propter hoc suspectum habent' . potes discutere istam suspicionem: quaere, quis fecerit. ' ut scias' inquit est t invidiam mihi facere', cum dixissem: 'accusa me' , non egasti te accusaturum sed respondisti: 'accusabo, cum potero.' ignosce mihi; non magis quemquam adhuc accusare possum quam absolvere. quaero, quis fecerit. 'haec levia argumenta sunt.' vana sunt quae alios tangunt, quod inimicus es, quod ille inspoliatus inventus est? non est, quare accusem; est, quare suspicer.

[12] RVFVS VIBIVS hoc pro colore posuit: sordidatus sum; lugeo; sequor te; ut tutior sim. timeo nescioquem illum, qui patrem meum occidit. scio me, quamdiu tecum fuero, perire non posse.

Dum hunc colorem sequitur MVRREDIVS, ineptissime dixit: quare te sequor? pater meus, quia solus inambulabat, occisus est.

MOSCHI color non placebat Gallioni: sequor, inquit, ut inveniam, quis fecerit. hoc mecum cogito: quisquis est ille qui fecit, volet hoc inimico imputare; ad divitem veniet. multo, inquit, hoc iniuriosius est, si inquirendi causa facit, si non tantum in convicium sed periculum divitis sequitur.

GALLIO subtiliter agendum putavit et ad positionem controversiae colorem actionis derigendum, ut diceret: suspicor a te patrem meum occisum. quis enim illum alius magis oderat, quis tam potens alius est? vestem sine dubio ille nescioquis percussor concupierat. dicit aliquis: ' quid ego? si inimicus est, protinus interfector est?' non; ideo non accuso.

[13] HISPO ROMANIVS palam accusavit et dixit non causam sibi desse sed vires, et hanc sententiam in prooemio magno cum adsensu hominum dixit: eum accusatorem habeo, qui se reum non esse miratur.

BASSVS IVLIVS in hac controversia dixit: ' quare me sequeris per publicum?' facinus indignum, iudices, factum est: pauper et dives [ex] eandem terram calcavimus! consecrari autem solebat res sordidas et inveniebat, qui illas unice suspicerent. memini illum declamantem [declarasse] controversiam de lenone, qui decem iuvenibus denunciavit, ne in lupanar accederent, et foveam igne repletam terra superiecta obruit, in quam adolescentibus lapsis et consumptis accusatur rei publicae laesae. audit illum declamantem ALBVCIVS, fastidiosus auditor eorum, quibus invidere poterat; admirabatur hanc Bassi sententiam: non mehercules te ferrem, si canem ad ostium alligasses. [14] (Idem LATRONIS illas sententias aiebat tumidas magis esse quam fortes, (quae) summa hominum admiratione circumferebantur: legunt argumenta patres et ossa liberorum coniectura dividunt. et illam: produc iam sacerdotes tuas. et illam: supra cineres liberorum nostrorum lupanar de(di)catum est.) ipse autem laudabat haec utique (quae) adaequaret, nam in hac ipsa controversia, ne Bassus videretur aliquid dixisse sordidius, dixit ipse: itane sic peribunt decem iuvenes propter dipondios tuos?

[15] EVCTEMON (a) fili parte, cum patrem suum narrasset solum sine comite oppressum et occisum, dixit: DIA TOUTO ASFALESTATON ESTIN META PLOUSION PERIPATEIN. et idem: DIA TI SIGO; O PATER MOU LEGON APETHANEN.

HERMAGORAS dixit: CHTISOMEN IDIA, O PENETES, POLIN. OI GAR PLOUSIOI TEN AUT(ON ***). illud in narratione: UPO TINOS ANERETHE, OUCH OIDA. EICHEN ECHTHROUS FUSEI PARRESIASTES CHACHEGOREIN DUNAMENOS.

ARTEMON dixit: OTAN EURO TON FONEA, TOT' AIGRAP SOMAI. CHAI TOTE DE, AN EURO PENETA.

2. VIR FORTIS QVOD VOLET PRAEMIVM OPTET. SI PLVRES ERVNT, IVDICIO CONTENDANT. Pater et filius fortiter fecerunt. petit pater a filio, sibi cederet; ille non vult. iudicio contendit, vicit patrem. praemio statuas patri petivit. abdicatur.

[1] IVNI GALLIONIS. Dubito, quid de eventu huiusce iudici optem, cum crimen meum sit vicisse. Videtis, quemadmodum in hoc quoque iudicio opera sua iactet; et miratur quisquam, si hoc patre natus gloriae cupidior est? Faciles habetis partes: viros fortes iungite. Dissidemus, quia nimium similes sumus. Cum exiremus in aciem, aiebat: si adolescens essem, nemo pugnaret fortius.

maiorum quoque suorum (gloriam) et virtutes referebat, sed omnibus se praeferbat. Cum ad aetatem tuam pervenero, non contendam cum ullo, quamvis, si exemplum tuum sequi voluero, etiam cum filio contendendum. [2] Quia patriae iudicium habeo, patris perdidit. Dicam abdicanti: ' non luxuriabor, non amabo' ; nunc emendationem criminum meorum non possum promittere: ('non fortiter pugnabo.' Ego vero pugnabo et fortiter et fortissime: vidi patrem iam senem lorica induentem. multum est pugnare cum exemplo. Iudicium vocat, quo pater et filius spolia contulimus? Ecce commilito(ni) ego tibi possum cedere, seni non possum. Quod contendi, legis, quod vici, iudicium, quod pugnavi, patris est. Volui cedere. concurrerunt iuvenes, aetatis causa agebatur. vici non filius patrem sed iuvenis senem. Ego vici, sed omnes patri gratulati sunt. [3] Parvi adulescens magnis exemplis: deceptus sum, dum cogito mecum Horatium Etruscas acies corpore suo summoventem et Mucium in hostili ara ma(num) urentem et dum te, Deci, cogito, qui et ipse noluit patri cedere. Transibo in subsellia tua, complectar invitum. licet repugnes, fortior sum.

[4] FVLVI SPARSI. Necesse fuit mihi fortiter militare: pugnandum habebam non imperatori tantum sed patri. Si tu vicisses, diceretur: 'patri cessit, abdicatorem enim timuit.' Solebas semper optare, ut contingeret tibi filium habere meliorem. Iudicium vocas duplicem domus nostrae triumphum?

[5] CLODI TVRRINI. Tu Mucio diceret: ' non est quod ostendas istam manum' , tu Scipioni post deletam Carthaginem: 'tace'? loquax est virtus nec ostendit se tantum sed ingerit. Aiunt ecce nunc quidam: ' cessit pater filio et in hoc abdicat, ut videatur verum fuisse certamen' . Opta pater, ut et a nepote vincaris. ' Postea inquit ' pugnae fortiter poteris'; unde scio? vulneribus me senem feci. Quis te felicitior? tu omnes vicisti, te filius. Quanto honestius modo pater et filius inter se contenderunt, honestiorem facturus victum uter vicisset! [6] Dubito quid faciam: taceam? sed silentium videtur confessio. narrem virtutes meas? sed illud quoque mihi novum accidit, quod uni mihi abdicato eas narrare non (prodest). Processi in aciem coram patre: ' fortiter inquit ' pugnae, turpe est adulescenti vinci a sene.' Avidus sum gloriae; hoc si vitium est, paternum est. Fortis sum; numquid improbas, pater? at iam abdicabis, si di(xe)ro: ' fortissimus sum' . diem tamen audaciter: 'fortissimus sum' et timeo in ea civitate hoc crimen, in qua fortes etiam senes novimus.

[7] IVLI BASSI. Ad te quoque ignominiae meae pars redundat: pudeat te, pater, si a filio abdicando victus es.

ARELLI FVSCI patris. Ignosce; iuvenis erravi. ambitiosus non ero, cum senex fuero.

GAVI SILONIS. Vtrum putas vicisse? ego praemium tantum habeo, tu et praemium et virum fortem.

[8] (Divisio. *** sic divisit: an filius abdicari possit propter id, quod per)mittente lege fecit. nemo, (inquit), in eadem re et habet legem et timet. contra ait: si quid fecerit, quod non licet, lex vindicabit; si quid, quod licet, sed non oportet, pater. non quaeritur de scelere filii sed de officio. deinde: utatur sua quisque lege. tibi illud licuit; et mihi hoc licet. abdicare liberos liceat. est aliqua lex, quae filio patrem praeferat. si potest abdicari etiam propter id, quod lege permittente fecit, an

abdicari [etiam] propter hoc non possit, quo praemium accepit. non potest, inquit, in ea re privatim puniri, in qua publice honoratur. eidem rei non potest et praemium dari et nota denuntiari. cetera iura puta paterno imperio subiecta esse: hoc ius maius est ceteris, quo de victoria, de summa virtute quaeritur. non potes propter hanc legem filium abdicare, propter quam a filio victus es. [9] si potest abdicari, an debeat. hoc (in haec) divisit: an, etiamsi non debuit cum patre contendere, ignoscendum tamen sit, si adulescens gloriae cupiditate lapsus est. deinde, an contendere debuerit. tibi, inquit, et honestum erat certamen et tutum: quid est enim gloriosius quam aut virum fortem vincere aut a filio vinci? si non debuisset contendere, non vicisset. et potuit fieri, ut, si hic tibi cessisset, alius aliquis ad certamen procederet, qui nunc non processit, quia sciebat nihil sibi profuturum, si te vicisset, cum deberet a filio tuo vinci. nulla laus tua fuisset; apparuisset enim illam victoriam non viri fortis fuisse sed patris. silentio virtutes vestrae transissent; nunc illustratae sunt, dum conferuntur.

[10] TVRRINVS hoc loco belle dixit: plures tibi invidere coeperunt, postquam victus es. itaque novi generis res accidit: filius vicerat, omnes aiebant: ' odlicem patrem!'

Novissimam quaestionem fecit: an, etiamsi quid iudicio peccavit, praemio emendaverit.

Hoc loco dixit GALLIO illam sententiam, quae valde excepta est: cum diu deprecatus esset, ait: si nihil prof(ec)ero, quid me facturum putas? ad templa iturum aut ad deos supplicem? ad statuas tuas confugiam.

[11] SILO POMPEIVS temptavit et in hac controversia illam quaestionem, quam in omnibus virorum fortium abdicationibus putabat esse temptandam: an vir fortis abdicari possit. aiebat in nulla magis controversia illam posse tractari. non potes, inquit, eum abdicare, qui te potest vincere. miraris, si patri hac lege subducitur, qua et comparatur et praefertur?

[12] Colorem pro adulescente GALLIO illum (in)duxit: (concurrerunt ad) me, inquit, iuvenes; aetatis causa agi videbatur. Cum dubitarem, exaudivi nescioquem dicentem: ' nilliagis. ego tibi cedo, illi non cedo.'

CESTIVS hoc colore usus est: putasse se ipsi patri honestius hoc esse, certe domui, laudes utriusque in foro inspicere.

MONTANVS VOTIENVVS ait: cogitavi non quid imperares, sed quid praecepisses; dixeras semper, cum me hortareris ad gloriam, ut nulli cederem. Invidiosa omnibus in illo iudicio fortuna tua videbatur, cum quaereretur, utrum pugnasses feliciter an genuisses. Non est, quod me putes visum illis fortiorem: decepti sunt, pater, iudicaverunt non quod erat sed quod te malle crediderunt.

[13] ARGENTARIVS ait: occasionem benefici quaesivi, non concupivi accipere praemium. honor ad utrumque pervenit: alter praemium habet, alter accepit.

FVSCVS ARELLIVS pater ait: si navigare imperasses, per hibernos fluctus egissem ratem; si peregrinari, nihil fuisset iubente te durum. hanc rem imperabas difficilem forti viro, vinci.

BLANDVS hoc colore narravit: pater mihi obicit, quod illi in una re non cesserim. ego multiplicabo crimina mea: numquam illi, quotiens recte faciendum fuit, cessi. semper volui videri frugalior, videri volui laboriosior, nam cum ad vires ventum erat, etiam ipse cedebat. Non ego illum vincebam sed aetas.

[14] TVRRINVS hoc colore usus est: volui, inquit, cedere, sed erant, qui dicerent non licere: hoc enim modo nobis legem saluberrimam tolli. disputaturi contra praemium patris videbantur et dicturi: 'non licet inter se cedere fortibus. non ipsorum tantum causa agitur sed publica. omnium interest scire, quis sit fortissimus.' his vocibus hominum mis(sus) sum ad id certamen, in quo ad istum utraque pertineret victoria. quid putatis me dicturum? fortiorem me visum? falsum est, cum hoc quoque, quod ego fortis eram, istius esset. quid ergo? quare vicerim, quaeritis? visum est ad ruborem totius iuventutis pertinere neminem pugnasse fortius quam senem. et cum dixisset se praemia in patrem contulisse, dixit: vici te, pater, sed nempe vici tibi.

[15] ALBVCIVS hoc colore narravit: nolui, inquit, videri per collusionem patri titulum fortissimi viri contigisse; non cessi ante iudicium, ut in iudicio cederem, et feci nihil aliud quam laudavi patrem, virtutes eius rettuli. visus sum propter hoc ipsum praemio dignus.

[16] SILO GAVIVS ait: solebas mihi, pater, insignium virorum exempla narrare, quaedam etiam domestica; aiebas: 'avom fortem virum habuisti; vide, ut sis fortior.' Processi tecum in aciem, nec illic *** ubi redimus, omnis gloria in una domo erat. Volebat res publica fortes viros recognoscere. O quantam ego cupiditatem gloriae in patre meo vidi, quam iuvenilem! contendere me vetabat imperio, iubebat exemplo. ventum est in iudicium: omnium, quas ego novi, res invidiosissima quaerebatur de patre meo, utrum fortior esset an felicior.

[17] MOSCHVS hoc colore narravit: (erant, qui) accederent et dicerent: 'roga patrem tuum, cedat tibi. non est utile rei publicae excitari hostium animos. excitabuntur, si scierint neminem in hac civitate esse fortiorem quam senem.' illi me coegerunt, quasi tum quoque aliquid praestaturus essem rei publicae, venire in iudicium. in quo quid habet (quod queratur pater, nescio, nisi quod) ego iudicatus sum iuvenior.

MENTO dixit: timeo, ne ob hoc ipsum patri vilior fiam, (quod seni cessero. iam) ergo sciamus, quam gloriosus sit.

[18] TRIARIVS hoc colore usus est: in iudicio volui tibi cedere, ut non imperasse videreris sed vicisse; et cessi: defunctorie causam meam egi +set notum sit illum cedere quia parum est illi non putabat+

NICETES in hac controversia dixit: EI O PAPPUS UPO TES FUSEOS APODOTHEIS [EMEIS] EMIN PARESTE TO TOTE DICHASTERIO, OUCH AN EIPEN.

TIS NU MOI EMERE EDE, THEOI FILOI; E MALA CHAIRO. (UIOS TH' UIO)NOS T' ARETES PERI DERIN ECHOUSIN;

et:

POLLON D' OIE PATROS AMEINON.

[19] SCAVRVS hunc sensum aliter dixit: o si avos meus interesset iudicio, quam libenter spectaret [et] discordiam nostram! clamasset mihi: ' non ~~et~~, quod cedas; ipse mihi numquam cessit.'

LABIENVVS partem patris declamavit et dixit: quod etiam desertoribus licet, nolo habitare cum adversario meo. non capit idem contubernium fortem virum et victum. ' ~~st~~tuam' inquit' tibiposui'; immo, ne possem umquam victum me oblivisci, ignominiam meam in aes incidisti.

3. DEMENTIAE SIT ACTIO. Bello civili quaedam virum secuta est, cum in diversa parte haberet patrem et fratrem. victis partibus suis et occiso marito venit ad patrem. non recepta in domum dixit: ' ~~quem~~quomadmodum tibi vis satisfaciam?' ille respondit: 'morere!' ~~us~~pendit se ante ianuam eius. accusatur pater a filio dementiae.

[1] PORCI LATRONIS. Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit; excusavit victos, quin restituit. ' Quomam ~~am~~ repossis vitam quam dedisti, accipe.' Nullum fuit in proscriptione mulierculae caput.

MOSCHI. Inquinasti filiae sanguine penates, quamquam quid ego dico penates, tamquam in domo perierit? Adlatum ad se Caesar Pompei caput flevit. hoc ille propter filiam praestitit.

ARELLI FVSCI. 'Quemadmodum tibi vis satisfaciam?' ~~ho~~ ipso satisfecisse debuerat. Filiam habuit piam et in maritum et in patrem: alterum usque in mortem secuta est, alteri etiam per mortem satisfecit. Quam periculose istum offendo, qui, simul irasci coepit, nescit ignoscere!

[2] CLODI TVRRINI patris. ' ~~M~~erere!' Quid aliud meruerat, si satisfacere nollet? Nisi occupasses, soror, fortasse pater sibi satisfecisset. Hoc, certum habeo, unusquisque vestrum suadebat puellae: 'ad iratum patrem venis. in quas potes te compone blanditias, roga, deprecare. si nihil proficies, habes, quemadmodum cogas: morituram te denuntia.' Hocquod ignovisti, victor, ad viros pertinet, illi tibi gratias agunt; nam feminas ne si irascereris quidem proscripsisses. ' ~~Qu~~are secuta est virum?' adeo tibi vetera exempla exciderunt bonarum coniugum, in (quae) filiam tuam solebas sanus hortari:

'aliqua spiritum viri redemit suo, aliqua se super ardentis rogam misit'? impendisset se puella viro, nisi servasset patri.

[3] FVLVI SPARSI. Filia ante limen paternum in cruore suo volutatur. quid exhorruistis? paterna satisfactio est. Nostis domus nostrae legem: aut vincendum mihi aut moriendum est. Qualis est ista satisfactio, qua filia exoratum sibi patrem non sentit?

ALBVCI SILI. Vtrae meliores partes essent, soli videbantur iudicare di posse. ' Svis satisfacere mihi, morere.' quod ad me attinet, irascere malo. Si parricidium (esset) fuisse in diversis partibus, numquam defendisset apud Caesarem Ligarium Cicero. M. Tulli, quam leve iudicasti crimen, de quo confessus es! Dona filiam, si misericors es, deprecanti, si hostis, edicto, si pater, naturae, si iudex, causae, si iratus es, fratri.

[4] BVTEONIS. Ante ipsum limen domus decessit, ne dubitari posset, utrum marito perisset an patri. Vbi (i)stud vidisti, ubi audisti? nego te istuc in bello didicisse.

MARVLLI. ' Muerat' niquit ' mri' ; iam nunc accusas? certe iam tibi satisfactum est. O novum monstrum! irato victore vivendum est, exorato patre moriendum est.

PASSIENI. Vtinam intervenissem; non satisfacisses sola patri. Furiosum te dicerem, si pro genero non rogasses. Secutus est gener diversas partes, uxor suas.

[5] LABIENI. Hoc obsequio consequatur denique, ut intra domum moriatur. M. Cato, quo viro nihil speciosius civilis tempestas abstulit, potuit beneficio Caesaris vivere, si tamen ullius voluisset. Optima civilis belli defensio oblivio est.

MVSAE. Allato ad se capite Cn. Pompei Caesar avertisse oculos dicitur, quod tu ne in morte filiae quidem fecisti.

CORNELI HISPANI. Pervagata est illa crudelis belli fortuna omnem ordinem; usque (in) infimae plebis supplicia descendit. nihil in civitate nostra immune a victoris ira praeter feminas fuit. hanc laudem miserae urbi servare licuit. Aut pater noster aut victor insanit.

[6] MENTONIS. Semel repulsa iterum redit, iterum repulsa tertio rogat. non fatigatur: scit exorari etiam hostes. O te crudelem, nisi iam tibi etiam pro genero satisfactum est! Non ignoro, in quanto periculo sim: nescit placari iratus et voce etiam [si] filiae excanduit.

TRIARI. An non exoraretur victor, cum pro alio (victo rogaret filia, pro alio) pater? ' Mrere!' Ili quoque, quibus animadvertere in damnatos necesse est, non dicunt ' ccide' , non ' mce' sed age

lege' crudelitatem imperi verbo mitiore subducunt.

[7] Divisio. LATRO usus est in hac controversia illa calcata quaestione, an possit dementiae agi cum patre ob ullam aliam rem quam ob dementiae: impotens sum, crudelis sum, immitis; non tamen demens. mores tuos patri debes adprobare, non patris regere. dic: ' ~~es~~ipis, nihil intellegis' ; ego sanitatis meae, si potuero, argumenta colligam, dicam: ' in ~~sc~~atu non stulte sententiam dixi' . quid tibi videor fecisse dementer? partes male (el)egi? multa debes dementiae signa colligere. damnare non potes patrem propter verba, immo propter verbum.

[8] Si damnari dementiae aliquis pater etiam non demens ob aliquod improbandum factum potest, an hic possit. hoc in duo divisit: an, etiamsi hoc animo dixit, ut filiam mori vellet, damnandus tamen non sit. hic accusatio filiae contrarias partes et patri (et fratri) sequentis, cum illam ipsa natura publicis excepisset malis. animadvertit Manlius in filium et victorem, animadvertit Brutus in liberos non factos hostes sed futuros; vide, an sub his exemplis patri fortius loqui liceat. [9] Deinde, an non eo animo dixerit, ut illam mori vellet: dixi, inquit, iratus, cum vellem castigare, non occidere.

TVRRINVS CLODIVS belle dixit: nolite mirari, si durioribus verbis utor: non sum processurus ultra verba. minabor, deinde ignoscam. fecit et victor.

[10] GALLIO et illam quaestionem fecit, an non (ob) hoc puella perierit, quod pater illi tam dure responderit: perit, inquit, propter desiderium viri. alioqui unius verbi amaritudinem morte pensasset? immo mulier praeceps, temeraria, insano flagrans amore et attonita, quem virum patre relicto secuta fuerat, reversa consecuta est.

[11] SILO POMPEIVS huic quaestioni praeponerat illam, ex qua in hanc transitus fit, an, etiamsi propter hoc verbum patris perit, damnari tamen pater non debeat; nec enim eventus imputari debet cuiusque rei sed consilium. si post hoc verbum puella vixisset, numquid patrem dementiae damnare posses? atque post hoc verbum si quid factum est, non a patre sed a puella factum est. non oportet autem illius temeritatem dementiae videri patris. post hanc quaestionem faciebat illam, an ob hoc perierit.

[12] Color a parte accusatoris simplex est. (LATRO) ait patrem durum fuisse, crudelem; bono publico hunc non fuisse [a] partium ducem. dixit, inquit, eo vultu, ea adfirmatione, ut videretur non iubere tantum sed occidere.

Hoc loco dixit TVRRINVS CLODIVS: hoc post bellum, immo post edictum? et adiecit: nunc intellegit res publica, imperator, quantum tibi debeat, cui sine sanguine satisfactum est.

Omnes (a parte patris eodem fere colore usi sunt; omnes) enim dixerunt patre nolente illam perisse. [13] GALLIO dixit: nondum mihi videbatur scire, quid meruisset. volui illam intellegere crimen suum.

CESTIVS hoc colore: contumaciter, inquit, rogavit, sic quomodo periit: non vultu demisso, non summissioribus verbis, nondum tamquam victa. nihil agnovi filiae, nihil victae. primum, quare ad me non fratrem suum mittit? an etiam nunc fratri irascitur?

[14] ARGENTARIVS ait: nos ducem exoravimus, quorum liberi in diversis partibus fuerant; diximus: 'ignos(ce; licebit) nobis severis esse, si licuerit esse securis.' Quid peccavi, quod filiam ex hostium castris venientem non primo verbo recepi?

TVRRINVS CLODIVS ait: volui fratrem sorori dare beneficium: 'eo durius loquar, ut ille me pro sorore sua deprecetur.' Num quare me solum rogat, cum debeat duobus satisfacere?

SILO GAVIVS dixit: volui illam mora torqueri: 'ne' nunquam 'et iterum et tertio roget; ne mitissimus quidem victor statim ignovit.'

[15] LABIENVVS ait: non sum statim exoratus. et si vixisset, non essem fractus proximis precibus eius, ne tertio quidem rogatus aut quarto. 'at victor cito exoratus est.' noli mirari: facilius est ignoscere bello quam parricidio.

HISPANVS de morte eius hoc dixit: etiam morte patri quaesivit invidiam. Iterum illam nobis vir abduxit.

ALBVCIVS ait: tuto me [ait] putavi loqui fortius. non dubitavi enim, quin frater illi dicturus esset: ' non ~~et~~, quod timeas, exorabitur. si difficilior erit, ego illum rogabo' ; et isrogasses, adolescens, fecissem. non magis tibi ego quicquam *** sorori tuae maritus.

[16] MONTANVS VOTIENVVS dixit: Non est, quod putes illam cecidisse irae patris: cui vixerat perit, illi se cui addixit impendit. et eundem sensum in argumentis, cum dixisset non propter patrem illam perisse: ' Qui ergo?' inquis, ' propter quem?' scis illam unum habuisse, pro quo mori posset.

4. REI PVBLICAE LAESAE SIT ACTIO. Quidam expositos debilitabat et debilitatos mendicare cogeat ac mercedem exigebat ab eis. rei publicae laesae accusatur.

[1] PORCI LATRONIS. Aestimate, quale sit scelus istius, in quo laesi patres, (ne) liberos suos aut agnoscant aut recipiant, etiam confessas iniurias tacent. Vectigalis isti crudelitas fuit eo magis, quod omnes praeter istum misericordes sumus. Mendicantes, nisi tot mendicos fecisses. Effecit scelestus iste, ut novo more nihil esset miserius expositis quam tolli, parentibus quam agnoscere.

[2] CASSI SEVERI. Hinc caeci innitentes baculis vagantur, hinc trunca bracchia circumferunt; huic convulsi pedum articuli sunt et (ex)torti tali, huic elisa crura, [in] illius inviolatis pedibus cruribusque femina contudit. aliter in quemque saeviens ossifragus iste alterius bracchia amputat, alterius enervat; alium distortet, alium delumbat; alterius diminutas scapulas in deforme tuber extundit et risum [in] crudelitate captat. produc agedum familiam semivivam, tremulam, debilem, caecam, mancam, famelicam; ostende nobis captivos tuos. volo mehercules nosse illum specum tuum, illam humanarum calamitatum officinam, illud infantium spoliarium: sua quoque calamitas tamquam ars adsignatur. huic recta membra sunt, et, si nemo naturae (occurrit,) proceritas (e) micabit; ita frangantur, ut humo se adlevare non possit, sed pedum crurumque resolutis vertebrae reptet. huic ***; extirpentur radicitus. huic non (in)speciosa facies est; potest formosus mendicus esse; reliqua membra inutilia sint, ut Fortunae iniquitas in beneficia sua saevientis magis hominum animos pervellat. miseris satellitibus tyrannus calamitates humanas dispensat.

[3] VIBI GALLI. Intuemini debilia infelicium membra nescioqua tabe consumpta: illi praecisas manus, illi erutos oculos, illi fractos pedes. quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Tot membra franguntur, ut unum ventrem impleant, et , o novom monstrum! , integer alitur, debiles alunt.

ALBVCI SILI. ' Paissent' inquit; ita non infelicius supersunt quam perituri fuerant? ' prissent' inquit; interroga patres, utrum maluerint. 'Eruantur' inquit 'cudi illius, (illius) praecidantur manus' ; quid, si aliquis ex istis futurus est (vir fortis? quid, si futurus est) tyrannicida? quid, si sacerdos? nec, puto, incredibilia in hac turba loquor. certe ex hac fortuna origo Romanae gentis apparuit. Egregius educator plus acceptum crudelitati quam expensum misericordiae refert.

[4] TRIARI. 'Perissent' inquit. puto, xpertus es nos non esse crudeles; tamen nemo non nostrum, cum istis stipem porrigeret, mortem precatus est. Surge tu, debilis: conatur et corruit. surge tu, mute , sed quid excitaris? rogare non potes. surge tu, caece , sed ad quorum eas genua, nescis. o te inter omnis debiles ante hoc iudicium felicissimum, quod istum dominum non videbas, in hoc iudicio infelicissimum, quod istum reum non vides! Expositos aluerunt etiam ferae, satis futurae mites, si praeterissent.

[5] CORNELI HISPANI. Ergo, si illis temporibus iste carnifex apparuisset, conditorem suum Roma non haberet. Timeo, ne hoc prosit reo, quod nemo ex istis quemquam videri volt suum.

IVLI BASSI. Intuemini utramque partem et ei succurrite, quae miserabilior est. Liceat videre mercedarios tuos: hic caecus est, hic debilis, hic mutus. his tu mori non permittis? Vis in te iudices more tuo misericordes sint, tuo exemplo?

ARGENTARI. Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum causa cessant. ' Adiamus aliquid ad quaestum: deme huic oculos, illi manus.'

[6] ARELLI FVSCI patris. ' Paecidatur' inquit ' ligua; genus est rogandi rogare non posse.' Miseremini horum, iudices, ut misereri etiam singulorum soletis.

CESTI PII. Vt hanc causam susciperem, ne ab eis quidem rogatus sum, pro quibus ago. quid enim miseri rogare sciunt nisi stipem? Quid infelix iste peccavit aliud quam quod natus est?

CLODI TVRRINI patris. Age, si quis agnoverit suum, petes alimenta, tamquam alueris? non est, quod timeas: nemo agnoscet. O miserum, si quis alimenta suo dat! o miserum, si negat! Ita nos istis vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negamus, quod tibi daturi sunt? Et quod indignissimum est: cum tam crudelis sit, misericordia publica vivit. Venite, miseri, et hodie primum vobis rogate.

[7] MENTONIS. Errant miseri circa parentum suorum domos, et fortasse aliquis a patre alimenta non impetrat. Nulli plus reddunt integra mancipia. 'Cur tu tam exiguum refers? +vitus est equas+ poterat, ut non rogares, ut non acciperes. spiritum tibi non relinquerem, [tibi] nisi crudelior futurus essem relinquendo.' 'Tibi cotidiana captura non respondet. apparet te nondum hominibus satis miserum videri.'

GAVI SILONIS. 'Tu' inquit 'in illa vicinia mendicabis, tu ad (illud) limen accedes', et crudelissimi (mus) miseris parentum domos monstrat. ' **H** non facile stipem impetrat; etiamnunc aliquid illi detrahatur.'

[8] IVNI GALLIONIS. ' **S**erva oculos, ut videat, quem roget. serva manus, ut habeat, quibus stipem accipiat.' **C**urrunt nuptiis dira omina, sacris publicis tristia auspicia. feriatas maxime ac sollemnibus et in hilaritatem dicatis diebus semianimes isti greges oberrant. +a te fortasse aliquis acceptam stipem ad deos+

FVLVI SPARSI. Scio, iudices, variis quemque causis ad accusandum solere compelli: quosdam ambitio gloriae, quam ex damnato petierunt, provocavit, alios odia et simultates protraxerunt. non dubito fuisse quosdam, qui praemium peterent. ego omnibus ceteros impellentibus causis vaco. quae enim gloria est in tam sordido reo? quae simultates, ut non eas quoque contraxisse pudeat? aut quod praemium, cum istum alant, qui se alere non possunt? [9] Non is est, qui rogare nesciat: etiam docere solet. Quos adfectus vestros optare debeam, nescio: si misericordiae propiores fueritis, crimina rei vobis ostendam; si severitati, reum: hunc nos publice pascimus. Exigi a te talio non (potest: non) habes totidem membra quot debes. Oblita feritatis placida velut fetibus suis ubera praeuisse fertur; sic lupa venit ad infantes, (ut) expectemus hominem. gratulor tibi, Roma, quod in conditores tuos homo non incidit. Ergo tu, cum de publica misericordia cogitares, tam crudelis esse potuisti? [10] ' **P**roxima' inquit ' **e**dic plurimum rettulit; faciendus est huic similis alter. hic satis rettulit; fiat et alius miser ad hoc exemplum.' 'Ite nunc' inquit 'et alimenta mihi quaerite. tu' inquit ' qui **c**ulos non habes, per oculos rogato. tu' inquit ' **q**uamuis perdidisti, per manus rogato. tu per illa membra, quae trahis debilia. per ea quisque, quae non habet, ambiat.' o miseros, qui sic rogant, miseres qui rogantur! ecce nescioquis ' **r**eus' inquit ' **f**ilius, si viveret, huic fortassis similis esset. numquid ego meum transeo?' **a**lius 'potuit' inquit ' **r**eus in eundem incidere dominum. quid, si incidit?' omnes omnibus congerunt, dum unusquisque timet, ne suo neget.

Pars altera. ARELLI FVSCI. 'Debilitasti' inquit plus illis patres nocuerant.

[11] LATRO sic divisit: an laesa sit res publica. primum, (in)quit, crimen constare oportet, deinde tunc reum quaeri. an laesa sit res publica, non solet argumentis probari; manifesta statim rei publicae damna sunt, si muri diruti sunt, si classis incensa est, si exercitus amissus, si vectigalia deminuta. hoc damnum, quod tu obicis, (quis) videbat? dic mihi: quando rem publicam laesit? cum unum expositum debilitavit? atqui etiam qui occidit unum non tamen rei publicae laesae tenetur sed caedis; etiam qui duos, etiam qui plures. dic mihi, quis numerus efficiat, ut laesa videatur res publica. duo debilitantur: nondum res publica (laesa est. tres: nondum. ne si plures quidem debilitantur, laesa est res publica.) [iuvenes qui suadere infantes perdidit et infelices] 'potuerunt,' inquit, 'duces fieri' : potuerunt et sacrilegi esse et homicidae, potuerunt et perire. 'at tamen crudelem rem facit (qui sua de re infantes perdit et infelices mendicare cogit.' facit) et lanista, qui iuvenes cogit ad gladium, nec damnatur rei publicae laesae, et leno, qui cogit invitas pati stuprum, nec laedit rem publicam. ego non laudari reum desidero sed absolvi. noceat hoc illi, cum honores petet. potest aliquis et non esse homo honestus et esse innocens reus.

[12] Deinde, an, si laesa est res publica, ab hoc laesa sit. non a me, inquit, sed a parentibus, qui proiecerunt. hic crudelis, ut multum illis abstulerit, vitam reddidit. contra ait: illi singulos exponunt, tu omnes debilitas; illi spem, (tu instrumenta vivendi) detrahis.

Deinde, an teneatur rei publicae laesae, si fecit quod ei facere licet. non potest, inquit, ulla res lege damnari, quae lege (per)mittitur. si domum meam diruo, numquid dicis me rem publicam laedere? et poteras describere, quam inhumanum sit illos parietes maiorum in nostram usque perductos memoriam in hostilem modum deici. (numquid dicis,) si in agris meis arbusta succidere velim?

[13] Deinde, an hoc non licuerit illi facere. licuit, inquit; expositi in nullo numero sunt, servi sunt. hoc educatori visum est. denique, si non licet, habent legem: talionis agere singuli possunt, iniuriarum possunt. rei publicae quidem laesae non potest agi eorum nomine, qui extra rem publicam sunt. non potest pro omnibus agi, pro quibus singulis non potest.

[14] Scio quosdam putare quaestionem esse, an possit a privato homine laedi res publica. SPARSVM certe ita declamare memini. quod si quisquam recipit, et illam recipiet, an a muliere possit, an a sene, an a paupere possit; quorum nihil umquam quaeritur, sed dici tamen solet; quomodo, cum illa quaestio tractatur, an res publica laesa sit, totiens reus in(ter) argumenta non laesae rei publicae dicit: ne potuit quidem laedi a privato, a paupere, ab aegro, [ab] a sene.

GALLIO fecit et illam quaestionem, an in expositis laedi possit res publica. non potest, inquit, res publica laedi [possit] (nisi) in aliqua sui parte. haec nulla rei publicae pars est: non in censu illos invenies, non in testamentis. sed haec quoque in illam incurrit, an res publica laesa sit. dicitur enim: ne laedi quidem potuit in eis, quos non habebat.

[15] Pro illo, qui debilitabat expositos, pauci admodum dixerunt. dixit GALLIO et hoc colore usus est: egentem hominem et qui ne se quidem alere nedum alios posset, sustulisse eos, qui iam relictii sine spe vix spiritum traherent, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficium daretur, si vita servaretur: faciant invidiam, (dicant) alicui oculos desse, alicui manus; dicant illos per hunc tam misere vivere, dum fateantur per hunc vivere. Gallio illud quoque in argumentis temptavit: adeo, inquit, haec res non nocuit rei publicae, ut possit videri etiam profuisse: pauciores erunt qui exponant filios.

[16] TVRRINVS CLODIVS hoc colore usus est: multos patres exponere solitos inutiles partus. nascuntur, inquit, quidam statim aliqua corporis parte mulcati, infirmi et in nullam spem idonei, quos parentes sui proiciunt magis quam exponunt. aliqui etiam vernulas aut omine infausto editos aut corpore invalidos abiciunt. ex his aliquos hic sustulit et eas partes, quae cuique possent miserabiliores esse, manu abstulit. stipem rogant et unius misericordia vivunt, omnium aluntur. 'at res foeda est mendicos habere, a mendicis ali, inter debiles versari.' *ge*, non pudet vos ex hoc producere contubernio reum, (a) quo dicatis laesam rem publicam? et sic descendit ad argumenta, ut diceret: quomodo hic potuit laedere?

[17] SILO POMPEIVS illo colore usus est: misericordem hunc fuisse; voluisse vitam dare sed non potuisse alere. itaque eo compulsus, ut unusquisque aliquam partem corporis pro toto dependeret.

LABIENVVS tam diserte declamavit partem eius, qui debilitabat expositos, quam nemo alteram partem, cum illam omnes disertissimi viri velut ad experimentum suarum virium dixerint. illum autem locum vehementissime dixit: vacare homines huic cogitationi, ut curent, quid homo mendicus inter mendicos faciat! principes, inquit, viri contra naturam divitias suas exercent: castratorum greges habent; exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impudicitiae idonei sint, amputant et, quia ipsos pudet viros esse, id agunt, ut quam paucissimi sint. his nemo succurrit delicatis et formosis debilibus. [18] curare vobis in mentem venit, quis ex solitudine infantes auferat perituros, nisi auferantur. non curatis, quod solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt, non curatis, quod iuvenum miserorum simplicitatem circumeunt et speciosissimum quemque ac maxime idoneum castris in ludum coniciunt. in mentem vobis venit misereri horum, quod membra non habeant; quid(ni) illorum, quod habent? et hoc genere insectatus saeculi vitia egregia figura inquinatum et infamem reum maiorum criminum impunitate defendit.

Celebris haec apud Graecos controversia est. multa ab illis pulchre dicta sunt, a quibus non abstinerunt nostri manus, multa corrupte, quibus non cesserunt nec ipsis. [19] dixit GLYCON: CHAI TOUTOUS TROFAS AITEIS, OUS ME TREFEIN ASEBES ESTIN;

Hunc dixit sensum P. ASPRENAS eodem modo, uno verbo magis proprio usus: hos aliqui alimenta poscit, quibus crudelis est qui negat?

Circa hunc sensum est et ille a QVINTILIANO dictus: nescio, utrumne vos miseriores dicam, quod alimenta accipitis, an huic quod datis. accipitis enim, quia debiles estis, (datis) ei, per quem debiles estis.

ADAEVS rhetor: CHLAIIOUSAI METERES ERANIZON, EI MEN EMOS, LEGOUSAI TON EMON, EI DE ALLOTRIOS, INA CHAI TON EMON ALLOI.

[20] Hunc sensum quidam Latini dixerunt, sed sic, ut putem illos non mutuatos esse +arti+ hanc sententiam sed imitatos. BLANDVS dixit: porrigit aliqua mendico rogata stipem, utique si peperit (et) exposuit. o [te] quam misera cogitatio porrigentis est: ' ~~hi~~ fortasse meus est!' MOSCHVS dixit: aliqua, quia iam proiecit pluribus stipem, suo negat. ARELLIVS FVSCVS dixit: alit rogata filium mater, misera, si scit suum esse, misera, si nescit.

ARTEMON dixit: TA MEN TON ALLON EUROSTA. PLEI, GEORGEI. TA D' EMETERA ANAPER. TREFEI AR(A) TON OLOCHLERON. [21] hanc sententiam LATRO PORCIVS virilius dixit, qui non potest (de) furto suspectus esse; Graecos enim et contemnebat et ignorabat. cum descripsisset debiles artus omnium et alios incurvatos, alios reptantes, adiecit: pro di boni! ab his aliquis alitur integer?

DAMAS SCOMBROS dixit: PALAI MEN ECHTHETOIS CHINDUNOS EN TO RIFENAI, NUN DE TO TRAFENAI. hunc sensum CESTIVS transtulit: effecisti, inquit, ut maius esset periculum educari quam exponi.

FVSCVS ARELLIVS aliter dixit: illa adhuc in miserae sortis infantia timebantur: ferae serpentesque et inimicus teneris artubus rigor et inopia; inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

[22] GLYCON corruptam dixit sententiam: CHROUSATO TIS TEN THURAN TON ECHONTON, (INA) PROSAGAGE TIS. et illam: AGE, SU DE CHLAIE, SU DE THRENEI. O CHACHON SUMFONION.

Sed nostri quoque bene insanierunt. MVRREDIVS dixit: producit miserorum longus ordo, maior pars se sine se trahit. Et LICINIVS NEPOS: ut solvendo sis, in poenas quotiens tibi renascendum est!

[23] Illud SPARSVS dixit, quod non corruptum tantum sed contrarium dicebat esse Montanus: solus plura habes membra quam tot hominibus reliquisti. ita enim hic potest videri laesisse rem publicam, si multi sunt debilitati; apparet autem non esse multos, si plura habet membra quam debilitatis reliquit. et illud aequae aiebat ab illo corrupte dictum: prodierunt plures mendici (quam) membra.

Graecas sententias in hoc refero, ut possitis aestimare, primum quam facilis e Graeca eloquentia in Latinam transitus sit et quam omne, quod bene dici potest, commune omnibus gentibus sit, deinde

ut ingenia ingenii conferatis et cogitetis Latinam linguam facultatis [non] minus habere, licentiae (non) minus.

[24] LABIENI sententiam separavi, quia locuti de illa homines erant: sed(et) ad cotidianum diurnum et mendicantium quaestus recognoscit: 'tu hodie minus attulisti; cedo lora. gaudeo me non omnes emancasse. quid fles? quid rogas? plus rettulisses, si sic rogasses.' dixit illam sententiam: date miseris quod unum percipere gaudium possint: aliquis ex illis damnatum istum videat, aliquis audiat.

GLYCON dixit: AUT(E) MONE TOIS TALAIPOROIS CHARA CHATALELEIPTAI.

[25] P. VINICIUS, summus amator Ovidi, hunc aiebat sensum disertissime apud Nasonem Ovidium esse positum, quem ad fingendas similes sententias aiebat memoria tenendum. occiso Achille hoc epiphonema poni:

quod Priamus gaudere senex post Hectora posset, hoc fuit.

CASSIUS SEVERUS dixerat: ostende nobis captivos (tuos). IVLIVS BASSVS dixerat: ostende mercedarios tuos. LABIENVS commodius videbatur dixisse: ostende nobis alumnos tuos. P. ASPRENAS dixit, cum induxisset stipem porrigentem mendico: 'o (in)felicem patrem!' hoc qui dicit, ipse fortassis pater est.

5. LAESAE REI PVBLICAE SIT ACTIO. Parrhasius, pictor Atheniensis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum ex iis senem. perduxit Athenas, torsit et ad exemplar eius pinxit Promethea. Olynthius in tormentis perit. ille tabulam in templo Minervae posuit. accusatur rei publicae laesae.

[1] GAVI SILONIS. Infelix senex vidit iacentis divulsae patriae ruinas; abstractus a coniuge, abstractus a liberis super exustae Olynthi cinerem stetit. iam ad figurandum Promethea satis tristis est. [quo] Pro Iuppiter! quem enim melius invocem adversus Parrhasium quam quem imitatus est? Olynthium tantum picturae tuae excipio? nemo, ut naufragum pingeret, mersit. Caeditur: 'parum est' inquit; uritur: 'etiannunc parum est' laniatur: 'hoc inquit' at Philippo satis est sed nondum [in] irato Iove' .

IVLI BASSI. Producitur puer: 'supervacuum est' inquit 'nondum quantum satis sit Prometheo potest gemere' . Vltima Olynthi deprecatio est: 'Atheni(ensi)s, redde me Philippo!' Non est istud donum, sacrilegium est. 'Sevus' inquit 'meus fuit' ; pater Philippum loqui. Aedem Minervae tamquam castra Macedonum fugiunt.

[2] CLODI TVRRINI. 'Pam' inquit 'fistis est'; aliquis Olynthius parum tristis est? *** nisi qui

Atheniensem dominum sortitus est. vis [Parrhasi] tristem videre? dabo tibi, Parrhasi, maiora tormenta: duc illum ad iacentem Olynthum, duc illo, ubi liberos, ubi domum perdidit. scis certe, quam tristem illum emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa praeclusimus. Ergo nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. torqueatur; hoc nec sub Philippo factum est. moritur; hoc nec sub Iove.

[3] ARGENTARI. Hoc hospitio Olynthius Athenis exceptus est? Tantum [porro] Olynthium torsit Parrhasius? quid (porro)? non et oculos nostros torquet? ibi ponit tabulam, ubi fortasse nos tabulam foederis posuimus. Hoc Promethea facere est, non pingere. Aiebat tortoribus: ' ~~ic~~ intendite, sic caedite, sic istum quem fecit cum maxime vultum servate, ne sitis ipsi exemplar' .

[4] CESTI PII. ' ~~Ei~~ inquit; immo, si Atheniensis es, redemisti. Si nescis, Parrhasi, in isto templo pro Olynthiis vota suscepimus; (ita per te vota) solventur? Crudelis ille Graeciae carnifex istum tamen nihil amplius quam vendidit. Producitur nobilis senex longa miseriarum tabe confectus, reductis introrsus oculis, tam tristis quam si iam tortus esset. ut admoveri sibi catenas vidit, ' ~~sup~~vacuae sunt' inquit; ' isad alium dominum pervenissem, Athenas fugerem' Istud tibi in nullo Olynthio permitto, nisi si Lasthenen emeris.

[5] TRIARI. Corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem et hominem. Quemcumque praeco flentem viderat, sciebat emptorem: miserebantur omnes. Te fortasse ipse Philippus reduci iussisset, nisi Atheniensem vidisset emptorem. (Promethea torsisse ferunt Iovem,) quod ego fabulosum esse non dubito; sed utrum vult Parrhasius eligat: parum pie aut infamavit Iovem aut imitatus est. Clamabat iste: ' nondum ~~sis~~ tristis es, nondum satis, (in)quam, adiecisti ad priorem vultum.' ~~alis~~ in auctione Philippus?

[6] MVSAE. Narraturus sum Olynthi senis ignes, verbera, tormenta; aliquis nunc me queri de Philippo putat? dii deaque te perdant! misericordem Philippum fecisti. Si isti creditis, iratum Iovem imitatus est; si nobis, iratum vicit Philippum. Pinge Philippum cru(re) debili, oculo effosso, iugulo fracto, per tot damna a dis immortalibus tortum.

CORNELI HISPANI. Vltima membrorum tabe (consumptus) tormentis immoritur. Parrhasi, quid agis? non servas propositum: hoc supra Promethea est. tantum patiendum est pingente Parrhasio quantum irato Iove.

[7] ARELLI FVSCI patris. Pinge Promethea, sed homines facientem, sed ignis dividentem. pinge, sed inter munera potius quam inter tormenta. Inter altaria Olynthi senis crucem posuit. Miserrime senex, aliquis fortassis ex servis tuis felicius servit; utique felicius est quisquis Macedoni servit.

[8] FVLVI SPARSI. Si ad succurrendum profectus es, queror, quod unum emisti; si ad torquendum, queror, quod ullum. Vtinam, Philippe, auctionem cum exceptione fecisses, ne quis Atheniensis emeret! Non vidit Phidias Iovem, fecit tamen velut tonantem, nec stetit ante oculos eius Minerva; dignus tamen illa arte animus et concepit deos et exhibuit. Quid facturi sumus, si bellum volueris

pingere? diversas virorum statuemus acies et in mutua vulnera armabimus manus; victos sequentur victores, revertentur cruenti. ne Parrhasii manus temere ludat coloribus, internecione humana emendum est. [9] Si necesse est aliquem torqueri, eme nocentem servum, ut eodem tempore (et) exem(plum) sumas et supplicium. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, eculeis. ista aut videntem aut expectantem, Parrhasi, parum tristem putas? Dicebat miser: ' non pōdidi patriam. Athenienses, si nihil merui, succurrite, si merui, reddite Philippo.' Inter ista Parrhasius dubium est studiosius pingat an ille saeviat: ' torque, verbera, ure!' si iste carnifex colores temperat. [10] Quid ais? parum tristis videtur quem Philippus vendidit, emit Parrhasius? ' Etiamnunc torque, etiamnunc; bene habet, sic tene: hic vultus esse debuit lacerati, hic morientis.'

PORCI LATRONIS. Si videtur tibi, istis muneribus aram Misericordiae orna. Nemo ergo ex Olynthiis miserius servit quam qui Atheniensem dominum sortitus est? Miser ubicumque Philippum non viderat, pacem putabat. ' Alligā inquit aiebat: 'solutus apud Philippum fui.'

[11] ALBVCI SILI. Expecta, dum Euthykrates aut Lasthenes capiantur. Phidias omnia opera sine tortore fecit. Philippus quoque vendidisse contentus est. Producitur senex nobilis, flens, respiciens patriam: placuit isti vultus, habuit aliquid Promethei simile etiam ante tormenta. Quam diligenter causam agit! ut Philippus Olynthio *** non est, ego pecuniam perdidit. redi ad auctorem.' Propter homines Prometheus distortus, propter [me] Promethea homines ne torseris. Philippus sic rogabatur: ' licet Olynthios vivere'; Parrhasius aliter rogandus: ' Olynthiis mori licet'. 'Tristem volo facere' : nemo faciet, si Philippus non fecit.

[12] Hanc controversiam magna pars declamatorum sic dixit, ut (non) controversiam divideret sed accusationem, quomodo solent ordinare actionem suam in foro qui primo loco accusant. in scholastica, quia non duobus dicitur locis, semper non dicendum tantum sed respondendum est. obiciunt, quod hominem torserit, quod Olynthium, quod deorum supplicia imitatus sit, quod tabulam in templo Minervae posuerit. si Parrhasius responsurus non est, satis bene dividunt. nihil est autem turpius quam aut eam controversiam declamare, in qua nihil ab altera parte responderi possit, aut non refellere, si responderi potest.

[13] GALLIO fere similem divisionem in Parrhasio habuit ei, quam habuerat in illa controversia, cuius mentio est in hoc ipso libro, de illo, qui debilitabat expositos, detractis quibusdam. divisit autem sic: an laesa sit res publica. quid perdidit? inquit; nihil. nondum de iure controversiam facio. perdidit unum senem Olynthus. fac Atheniensem: non ages mecum rei publicae laesae, si Atheniensem senatorem occidero, sed caedis. 'at vero opinio Athenarum corrumpitur; misericordia semper censi sumus.' numquam unius facto publica fama corrumpitur; solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari illo modo possit. [14] ' laesa est' inquit ' res publica'; [laesae] non, ut existimo. aliquis Olynthio depositum negaverit: videbitur [non] hominem, (non) rem publicam laesisse. [Olynthiis hoc tribuisti, ut eodem loco essent quo Athenienses.] ' laesisti' inquit ' rem publicam, quod hanc picturam in templo posuisti' laedunt rem publicam qui aliquid illi auferunt, non qui adiciunt; qui diruunt templa, non qui ornant. peccaverunt ergo et sacerdotes, qui tabulam receperunt. quare tamen non reciperent? deorum adulteria picta sunt, positae sunt picturae Herculis liberos occidentis.

[15] Deinde, an ob id accusari possit laesae (rei publicae), quod illi facere licuit. ea lege perseguere, quae non licent. dicis mihi: 'hoc facere non oportet' huic rei aestimatio immensa est, itaque nulla vindicta est; et id tantum punitur, quod non licet. satis abundeque (est), si opifex rerum imperitus ad legem innocens est.

An hoc ei facere licuerit. hoc in illa divi(di)tur: an Olynthius apud Atheniensem, etiam antequam fieret decretum, servus (esse non potuerit. servus,) inquit, est meus, quem ego belli iure (possideo. rata autem esse quae parta sunt belli iure) vobis, Athenienses, expedit: alioqui imperium vestrum in antiquos fines redigitur. quidquid est, bello partum [et] est. contra ait: ille servos alii emptori potest esse, Atheniensi non. [16] quid enim, si Atheniensem a Philippo emisses? atqui sciebas Olynthios coniunctos nobis esse foedere. ut scias, inquit, servos fuisse, decretum postea factum est Atheniensium, quo iuberentur et liberi et cives (es)se: quare hoc illis ius, si iam habebant, dabatur?

Deinde, an decreto hoc non contineatur, ut liberi fiant, sed ut esse liberi iudicentur. hoc censuimus, Olynthios cives nostros esse; ita et ille civis noster fuit. non, inquit, nam decretum in futurum factum est, non in praeteritum. vis hoc scire [vis]? num quis, qui Olynthium servum habuit, accusabitur, quod civem in sua servitute tenuerit? si quis tunc inter necessaria servilium officiorum ministeria percussit aut ce(ci)dit, iniuriarum accusabitur? atqui, quantum ad ius attinet, nihil interest, occiderit an ceciderit; nam aut nec caedere licuit aut (et) occidere.

[17] (LATRO) a parte Parrhasii fecit hunc colorem: emptum esse a Parrhasio senem inutilem, expiraturum. si verum, inquit, vultis, non occidit illum sed deficientis et alioqui expiraturi morte usus est. torsit, inquit, tamen: si lucri causa, obice; nempe huius crudelitatis pretium Athenae habent. in argumentis dixit, quan(tum) semper artibus licuisset: medicos, ut vim ignotam morbi cognoscerent, viscera rescidisse; hodie cadaverum artus rescindi, ut nervorum articularumque positio cognosci possit.

ALBVCIVS hoc colore: calamitosum fuisse, orbem, palam mortem optantem, nec aliter illum Philippus vendidisset, nisi putasset illi poenam esse vivere.

[18] SILO POMPEIVS putabat commodius esse, si hoc animo isset ad auctionem Parrhasius, ut aliquem in hunc usum emeret. poterit enim videri elegisse vilissimum et maxime inutilem.

FVSCO ARELLIO placebat emptum quidem illum in alios usus sed, cum deficeret et mori vellet, in id, quod unum ex cadavere artifex poterat, impensum.

GALLIO ad neutrum se alligavit nec dixit, quo animo emisset.

+gallionis+ color intolerabilis est: dixit enim senem ex noxiis Olynthiis emisse; quod si illi licet fingere, non video, quare non [ex] eadem opera dicat et conscium proditoris Lastheni fuisse et se

poenae causa torsisse.

[19] HISPO ROMANIVS ignorantia illum excusavit: pictor, inquit, intra officinam suam clausus, qui haec tantum vulgaria iura noverat, [si] in servum nihil non domino licere, pictori nihil (non) pingere, mancipium suum operi suo impendit. ' nomnia' inquit 'amas: Olynthius fuit ille qui perit.' quid autem ad rem pertinet, cuius nationis servos fuerit? 'audes' inquit ' servum dicere Olynthium?' etiam, post bellum et ante decretum. alioqui quod vos illis beneficium dedistis, nisi quod iam illos nec torquere licet nec occidere?

Graeci nefas putaverunt pro Parrhasio dicere; omnes illum accusaverunt. in eosdem sensus incurrerunt. [20] GLYCON dixit: PUR CHAI ANTHROPOS, PROMETHEU, TA SA SE DORA BASANIZEI. TRIARIVS hoc ex aliqua parte, cum subriperet, inflexit. hos aiebat SEVERVS CASSIVS, qui hoc facerent, similes sibi videri furibus alienis poculis ansas mutantibus. multi sunt, qui detracto verbo aut mutato aut adiecto putent se alienas sententias lucri fecisse. Triarius autem sic vertit: corrupisti duo maxima Promethei munera, ignem et hominem.

[21] Sed et Graeci illam subrupuerunt: EVCTEMON, qui dixit: PROMETHEU, EPI SE TIS PUR CHAI ANTHROPON; sanius quam Glycon ADAEVS: PROMETHEU, SE TIS GRAFON ANTHROPON AFANIZEI. DAMAS corruptissime: DICHAIOS, PROMETHEU. DIA TI GAR PUR ECHLEPTES ANTHROPO; CRATON furiosissime, qui dixit: PROMETHEU, NUN EDEI SE PUR CHLEPSAI. hic est Craton, venustissimus homo et [pro homo et] professus Asianus, qui bellum cum omnibus Atticis gerebat. cum donaret illi Caesar talentum, in quo viginti quattuor sestertia sunt Atheniensium more: E PROSTHES, FESIN, E AFEL' , IM ME ATTICHON E. hic Caesari, quod illum numquam nisi mense Decembri audiret, dixit: OS BAUNO MOI CHRE; et (cum) commendaretur a Caesare Passieno nec curaret, interroganti, quare non complecteretur tanti viri gratiam: ELIOU CHAIONTOS LUCHNON OUCH APTO. [22] saepe solebat apud Caesarem cum TIMAGENE confligere, homine acidae linguae et qui nimis liber erat , puto, quia diu non fuerat. ex captivo cocus, ex coco lecticarius, ex lecticario usque in amicitiam Caesaris +felix+ usque eo utram(que) fortunam contempsit, et in qua erat et in qua fuerat, ut, cum illi multis de causis iratus Caesar interdixisset domo, combureret historias rerum ab illo gestarum, quasi et ipse illi ingenio suo interdiceret; disertus homo et dicax, a quo multa improbe sed venuste dicta.

[23] Ne modum excedam excurrando, ad Parrhasium revertor. NICETES dixit: EI PURI (CHAI) SIDERO ZOGRAFOUNTAI, TIN(I) TURANNOUNTAI;

HISPO ROMANIVS dixit: ignis, ferrum, tormenta: pictoris ista an Philippi officina est?

SPARSI sententia in descriptione picturae habet aliquid corrupti: et ubicumque sanguine opus est, humano utitur. dixit enim quod fieri non potest.

Illum locum omnes temptaverunt: quid, si volueris bellum pingere, quid, si incendium, quid, si parricidium? e Graecis DORION furiose dixit: TIS OIDIPOUS ESTAI, TIS ATREUS; OU

GRAPSEIS GAR, AN ME MUTHOUS IDES ZONTAS. sed nihil est, quod minus ferri possit (quam) quod a METRODORO dictum est: [24] ME MOI TROADAS MEDE NIOBEN. EPITHES TO PUR. OUPO MOI TON PROMETHEA APEDOCHEN.

Triarius dixit: nondum dignum irato Iove genuisti.

HATERIVS dixit sanius: nondum vultus ad fabulam convenit. et illud: Parrhasi, ut omnia fiant ad exemplum, vivat qui tortus est.

Sed si vultis, audire supra quod non possit procedere insania: LICINIVS NEPOS ait: si vultis digne punire Parrhasium, ipse se pingat.

[25] Non minus stulte AEMILIANVS quidam, Graecus rhetor, quod genus stultorum amabilissimum est, ex arido fatuus, dixit: APOCHTEINATE PARRASION, ME THELESAS GRAFEIN EKS UMON ARCHETUPON EURE.

PAVSANIAS dixit: DIA SE, PARRASIE, DEI TOUS ECHPOREUOMENOUS TOU NAOU AFAGNISASTHAI.

OTHO pater, cum (pro) Parrhasio diceret, in hoc colore derisus est: quia conciderat, inquit, per proditores Olynthos, volui pingere iratum proditori suo Iovem.

GARGONIVS multo stultius, quare Promethei Parrhasius supplicium pinxisset: ego, inquit, ardente Olyntho non odissem ignium auctorem?

[26] LATRONIS illa celebris sententia est, quam SPARSVS quoque subtractis quibusdam verbis dixit in descriptione tormentorum: 'Parrhasi, morior!' sicæne! hanc sententiam aiunt et DIOCLEN CARYSTIVM dixisse non eodem modo: APISTOS E UPEROPSIA. PROS TO ARESCHON EIDOS EBOA. MENE.

[27] SPYRIDION honeste Romanos fecit; multo enim vehementius insanit quam nostri phrenetici. voluit videri volturios ad tabulam Parrhasi advolare, fabula eleganti ad turpem sententiam perductus: traditur enim Zeuxin, ut puto, pinxisse puerum uvam tenentem, et cum tanta esset similitudo uvae ut etiam (aves advolantes temptarent iniuriam) facere operi, quendam ex spect(at) oribus dixisse aves male existimare de tabula; non fuisse enim advolaturas, (si) puer similis esset. Zeuxin aiunt oblevisse uvam et servasse id, quod melius erat in tabula, non quod similis. [28] Spyridion aequae familiariter in templum volturios subire putavit quam passeret aut columbas; dixit enim: SARCHOFAGA SOU G' E GRAFE EPATA ZOA.

Sed nolo Romanos in ulla re vinci restituere aciem MVRREDIVS, qui dixit: pingere Triptoleum, qui iunctis draconibus sulcavit auras.

Inter illos, qui de Prometheo corrupte aliquid dixerunt, et APATVRIVS locum sibi vindicat; dixit enim: +OTOGTO+ TO PUR EIS THEOUS PALIN CHLAPENAI.

6. FVR CONTIONE PROHIBEATVR. Quidam, cum divitem proditoris postulasset, noctu parietem eius perfodit, et scrinium in quo erant missae ab hostibus epistulae, sustulit. damnatus est dives. accusator contionari cum vellet, a magistratu prohibitus agit iniuriarum.

[1] PORCI LATRONIS. Id solum sustuli, quod fur reliquisset. Nihil tam valde fur timui, quam ne dominus res suas non agnosceret. Fac mihi invidiam, pro(fer) furtum meum! Ago magis(tratui) tamen isti gratias, quod, cum ad illum furtum meum detulissem, furem summoveri non iussit. Ruentem civitatis statum unius parietis ruina reposui.

MOSCHI. Sollicitus erat, ne quod perdiderat quaereretur. Indicium profiteor: multos furti conscios habeo. Ad illum tuli, illi ostendi: hoc furtum non solus habeo. Furtum est quod timet dominus agnoscere? Potui non esse pauper: habui quod magno venderem. teneo ecce epistulas, in quibus manifesta proditoris argumenta sunt, in quibus hostium consilia. te interrogo: si furtum est, repono?

MVSAE. Furtum vocas, quod qui perdiderat negabat suum? furtum feci, sed hostibus.

CLODI TVRRINI. Furtum vocas, quod qui perdiderat, supplicium tulit, qui subripuerat, praemium? utri permisisses loqui, si eodem tempore et fur venisset et dominus? Potui rem publicam magno vendere vel proditori.

[2] ARELLI FVSCI patris. Mille navium duces furto Troiam cepistis. si bene furto evertuntur urbes, quanto melius servantur! Si non indicavero, cuius sit, nemo agnoscet.

VIBI RVFI. Cuius ego, si potuissem, non parietem tantum, pectus ipsum perfodissem. Nondum totum consummavi officium: non est tam angusta res publica, ut ab uno opprimi possit.

CESTI PII. Nolite a me omnia exigere, quae scio; multa sunt, quaedam et in contione dicenda. Hoc furtum liberos vestros docete. Rogo vos, iudices, per furtum meum. Quotiens furtum meum protuli, tacet dominus. Ego fur? ecce altera iniuria! Non tu, inquit, perfodisti domum? tace, ego [non] ista melius narrare soleo. Non nego rem +precio ***

(EXCERPTA CONTROVERSIARVM LIBRI DECIMI)

Lugens divitem sequens filius pauperis

1. INIVRIVM SIT ACTIO. Quidam, cum haberet filium et divitem inimicum, occisus in spoliatus inventus est. adolescens sordidatus sequi divitem coepit; dives eduxit in ius eum et postulavit, ut, si quid suspicaretur, argueret. adolescens ait: 'accusabo, cum potero.' dives petens honores repulsus est. accusat iniuriarum pauperis filium. contradicit.

Gratias diviti, quod quos odit iam reos facere contentus est. 'Non ambulabis' inquit ad eam via, non calcabis vestigia mea, non offeres delicatis oculis sordidam vestem, non flebis invito me, non tacebis'; perieramus, si hic magistratus esset. Quod sordidatus fui, luctus est; quod flevi, pietatis; quod non accusavi, timoris; quod repulsus est, vestrum est. Honores patre meo (vivo) numquam petivit. Vitium meum sequitur: taceo. utinam hoc vitium habuisset et pater! Quando vobis non sordidati sumus? 'accusa' inquit pauper divitem? Ambulare mihi arbitrio meo non licet. 'accusa', inquit 'reum perage, perora'. quis accusare sic loquentem potest? 'cur' inquit 'ma sequeris?' laud ergo pauperes iter, aliud divites habent? Quisquis percussor fuit, quasi dives spolia contempsit. Mortuo patre meo, metuo enim, ne quis se laedi putet, si dixero occisum. 'Sordidatus' inquit 'fles'; quid aliud facere possum occisi pauperis filius? Quid accusanti fecisset qui persequitur tacentem? 'Quare' inquit 'sequeris me?' ut aliquando mei miserearis, ut desinas ad afflictam domum persequi. Eum accusatorem habeo, qui se reum non esse miratur. 'Cur non agis?' quia adeo non metuis, ut cogas. Sordidatus sum. quod reo licet, lugenti non licet? An ne lugebo quidem quem vindicare non possum? Non erat in illo praeda, quam grassator adpeteret; erat summa virtus, contumax adversus fastidium divitiarum innocentia. haec ab inimico petita sunt spolia. Quis caedem machinatus est? scire non possum; quod dissimulari non potest, scio, quis optaverit. Et tu dives inimicus es et ille in spoliatus inventus est; non est, cur accusem, sed est, cur suspicer.

Pars altera. Vt scias te invidiam mihi facere, cum dixissem 'accusa me', non negasti sed respondisti: 'accusabo, cum potero'.

Fortis non cedens forti patri

2. VIRO FORTI PRAEMIVM. SI PLVRES ERVNT, IVDICIO CONTENDANT. Pater et filius fortiter fecerunt. petit pater a filio, ut sibi cederet; ille noluit. iudicio contenderunt, vicit patrem. petit praemio statuas patri. abdicatur.

Quem optem nescio iudicii huius eventum, cum crimen meum sit vicisse. Patriae iudicium habeo, patris perdidit. Patrem in acie vidi, pugnavi cum exemplo. iudicium vocat, quo pater et filius spolia contulimus? Vici non filius patrem sed iuvenis senem. ego vici, sed omnes gratulati sunt patri. Cogitavi Horatium Etruscas acies corpore suo submoventem; cogitavi Decium, qui nec ipse patri cessit. Pugnabam non tantum imperatori sed etiam patri. Avidus sum gloriae; hoc si vitium est, paternum est. Pudeat, pater, si te vicit filius abdicandus. Ego praemium habeo, tu et praemium et virum fortem. Virtutes nostrae silentio praeterissent; illustratae sunt, dum conferuntur. Iudicaverunt

non quod erat sed quod te malle credebant. Honor ad utrumque pervenit: alter praemium habet, alter accepit.

Pars altera. Nolo habitare cum adversario meo. non capit idem contubernium victum et virum fortem. 'sttuas' inquit 'ibi posui' ; immo, ne possem umquam victum me oblivisci, ignominiam meam in aes incidisti.

Demens quod mori coegerit filiam

3. DEMENTIAE SIT ACTIO. Bello civili quaedam virum secuta est, cum in diversa parte haberet patrem et fratrem. victis partibus suis et occiso marito venit ad patrem; a quo non recepta ait patri: 'quemadmodum vis tibi satisfaciam?' ille respondit: 'morere!' suspendit se ante ianuam eius. accusatur pater a filio dementiae. contradicit.

Sic sibi satisfieri ne victor quidem voluit. Nullum fuit in proscriptione mulieris caput. Inquinasti filiae sanguine penates, quamquam quid loquor penates, tamquam in domo perierit? adlatum ad se Caesar Pompei caput flevit, et hoc ille propter filiam fecit. 'Quemadmodum vis satis tibi faciam?' hoc ipso satisfecisse debuerat. puella adeo et in maritum et in patrem pia, ut alterum usque in mortem secuta sit, alteri etiam morte satisfecerit. periculose offendo patrem, qui nescit ignoscere. 'Morere!' quid aliud meruerat, si satisfacere noluisset? Defendisti Ligarium, Cicero. quam leve iudicasti crimen, de quo confessus es! Ante ipsum domus limen extincta est, ne dubitari posset, marito perisset an patri. 'Meruerat' inquit; accusas etiamnunc? et certe iam tibi satisfactum est. Secutus est gener diversas partes, uxor suas. Optima civilis belli defensio oblivio est. 'Morere' inquit; etiam quibus animadvertere in damnatos necesse est, non dicunt 'occide', non 'morere' sed 'age lege'; crudelitatem imperii verbo mitiore subducunt.

Pars altera. Mores tuos patri debes approbare, non patris regere. Multa debes dementiae signa colligere. non potes patrem propter verba damnare. Animadvertit Manlius in filium et in victorem quidem, animadvertit Brutus in liberos non factos hostes sed futuros: vide, an sub his exemplis liceat patri fortius tantum loqui. Contumaciter rogavit et quemadmodum periit. Nihil agnovi filiae, nihil victae. Non misit ad patrem fratrem. an etiamnunc irascitur fratri? Cur me solum rogat, cum duobus satisfacere debeat? 'Victor' inquit 'cito exoratus est' ; facilius est ignoscere bello quam parricidio. Etiam morte patri quaesivit invidiam. Perisse propter patrem dicitur mulier, quae unum habuit, propter quem mori posset?

Mendici debilitati

4. REI PVBLICAE LAESAE SIT ACTIO. Quidam expositos educebat et debilitatos mendicare cogebat, ut sibi mercedem referrent. accusatur laesae rei publicae.

Factum est, ne liberos patres aut agnoscant aut recipiant. Vectigalis isti crudelitas eo magis, quod

omnes praeter istum misericordes sumus. Effectum est, ut nihil esset miserius expositis quam tolli, parentibus quam agnoscere. Alterius comminutas scapulas in deforme tuber extundit. Produc familiam tuam. Volo nosse illam humanarum calamitatum officinam. Sua cuique calamitas tamquam ars adsignatur. Intuemini illi erutos oculos, illi fractos pedes. quid exhorrescitis? sic iste miseretur. Novum monstrum: integer alitur, debiles alunt. 'Perissent' inquit; ita non infelicius supersunt? 'Perissent' inquit; interroga patres, utrum maluerint. Quanti ex his viri fortes, quanti tyrannicidae, quanti futuri sacerdotes? nec incredibilia loquor; ex hac fortuna (origo) Romanae gentis apparuit. Plus acceptum crudelitati quam expensum misericordiae refert. Expositos aluerunt etiam ferae, satis futurae mites, si praeterissent. Quorum cum ubique audiantur preces, in sua tantum causa cessant. Abscisa est illi lingua; et est rogandi genus rogare non posse. miseremini omnium, iudices, quorum singulorum misereri soletis. Istis nos vindictam negaturos putas, quibus ne id quidem negavimus, quod tibi daturi erant? Res indignissima: cum, tam crudelis sit, misericordia publica vivit. Exsurgite, miseri, et hodie primum vobis rogate. 'Tibi' inquit cotidiana captura non constat. apparet te nondum satis miserum videri.' Occurrunt nuptiis dira omina, sacris publicis auspicia feralia et diebus in hilaritatem dicatis semianimes isti greges oberrant. Alunt istum qui se alere non possunt. non est, qui rogare nesciat: solet etiam docere. Non habes tot membra, quot debes. Ergo tu, cum de misericordia publica cogitares, tam crudelis esse potuisti? Miseros qui sic rogant, miseres qui sic rogantur! Omnes omnibus stipem conferunt, dum unusquisque timet, ne filio neget. Effecisti, ut maius esset malum educari quam exponi. Timebantur ferae atque serpentes et inimicus teneris artubus rigor, inopia quoque; inter expositorum pericula non numerabamus educatorem.

Pars altera. 'Debilitasti' inquit plus illis patres nocuerunt. Quid videtur lanista, qui iuvenes cogit ad gladium et tamen non accusatur laesae rei publicae? quid leno, qui stuprum pati cogit invitas nec rem publicam laedit? ego reum non laudari desidero sed absolvi. noceat hoc illi, cum honores petet. potest enim aliquis et non esse homo honestus et esse innocens reus. Vt illis multum ablatum sit, vita reddita est. Rei publicae laesae non potest agi eorum nomine, qui sunt extra rem publicam. Egens homo et qui ne me quidem alere nedum alios possem, sustuli relictos, quibus non iniuria fieret, si aliquid detraheretur, sed beneficio cederet, si vita servaretur: faciant invidiam, dicant illos per me tam misere vivere, dum fateantur per me vivere. Vnius misericordia vivunt, omnium aluntur. Mirum est vacare homines huic cogitationi, ut curent, quid homo mendicus inter mendicos agat. civitatis istius principes divitias suas exercent contra naturam: excisorum greges habent; exoletos suos, ut ad longiorem patientiam impudicitiae idonei sint, amputant et, quia ipsos pudet viros esse, id agunt, ut quam paucissimi sint. his nemo succurrit delicatis et formosis debilibus. curatis, quis ex solitudine infantes auferat perituros, nisi auferantur; non curatis, quod solitudines suas isti beati ingenuorum ergastulis excolunt et miserrimorum iuvenum simplicitate decepta speciosissimum quemque ac maxime idoneum castris in ludum detrudunt.

Parrhas(ius) et Prometheus

5. REI PVBLICAE LAESAE SIT ACTIO. Parrhasius, pictor Atheniensis, cum Philippus captivos Olynthios venderet, emit unum senem. Athenas perduxit, deinde torsit. ad exemplar torti Promethea pinxit. Olynthius in tormentis periit. ille in templo Minervae tabulam posuit. accusatur laesae rei publicae.

Senex abstractus a liberis super exustae patriae cinerem stetit. ad figurandum Promethea satis tristis est. Nemo, ut naufragum pingeret, mersit hominem. Vltima Olynthii deprecatio fuit: 'redde me Philippo' '. Servus' niquit' 'aus fuit' putes Philippum loqui. aedem Minervae sic fugimus tamquam castra Macedonum. 'Parr' inquit tristis est'; aliquis Olynthius parum tristis est? vis, Parrhasi, tristem videre? duc illum ad Olynthum iacentem. scis certe, quam tristem emeris. Olynthiis urbem aperuimus, templa praeclusimus. nemo Olynthius tortus esset, si omnes illos Macedones emissent. 'torqueatur' hoc nec sub Philippo. 'moriatur' ; hoc nec sub Iove. Sic iste hospitalis Olynthio fuit? Hoc Promethea est facere, non pingere. 'Emi' inquit; immo, Atheniensis es, redemisti. In isto templo (pro) Olynthiis vota suscepimus. Ille carnifex Graeciae istum tamen non amplius quam vendidit. Senex longa miseriarum tabe confectus et tam tristis quam si iam tortus esset. Quemcumque praeco flentem viderat, agnoscebat emptorem. Vereor, ne quis, cum audierit Olynthii verbera, tormenta, ignes, queri me de Philippo putet. Si isti creditis, iratum Iovem imitatus est; si nobis, iratum vicit Philippum. Tantum patiendum est pingente Parrhasio quantum irato Iove. Miserrime senex, aliquis fortassis ex servis tuis feliciter servit. Si ad succurrendum profectus es, queror, quod unum emisti; si ad torquendum, queror, quod ullum. Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus. Dubium est, inter ista Parrhasius studiosius pingat an saeviat. Producitur respiciens patriam senex; placuit Parrhasio vultus infelix: Olynthius aliquid habuit Promethei simile etiam ante tormenta. Ignis, tormenta, ferrum; officina haec pictoris an Philippi est?

Pars altera. Numquam unius malo publica fama corrumpitur; solidior est opinio Atheniensium, quam ut labefactari tormentis captivi possit. 'laesisti' inquit rem publicam, quod hanc picturam in templo posuisti'; laedunt rem publicam qui aliquid illi auferunt, non qui adiciunt. Peccaverunt ergo recipiendo tabulam etiam sacerdotes. cur tamen [cur] non reciperent? deorum crimina in templis picta sunt. Multum semper artibus licuit: medici, ut vim ignotam morbi cognoscerent, viscera hominum resciderunt.

Fur accusator proditoris

6. INIURIARVM SIT ACTIO. FUR CONTIONE PROHIBEATUR. Quidam, cum divitem proditoris accusasset, noctu parietem eius perfodit et scrinium, in quo missae erant ab hostibus litterae, sustulit. damnatus est dives. cum contionari vellet accusator, a magistratu prohibitus agit iniuriarum.

Id solum sustuli quod fur reliquisset. nihil magis fur timui, quam ne dominus furtum nollet agnoscere. Ruentem civitatis statum unius parietis ruina suspendit. Profiteor indicium: furti mei civitas conscia est. Furtum est quod timet dominus agnoscere? Quod qui perdidit, supplicium tulit, praemium qui subripuit? cui magis permisisses loqui, si eodem tempore et fur venisset et dominus? Mille navium duces furto Troiam cepistis. si bene furto evertuntur urbes, quanto melius liberantur!

In forum veni, narraui nocturnam expeditionem meam. convenerant omnes tamquam ad contionem. Cur me summoves ante accusationem, cum nec proditores inauditi pereant? O furtum in contione narrandum! Proditoris vigilantissimum pectus et in exitia semper nostra sollicitum publica fata sopierant; ita etiam ministros eius alligaverat somnus, ut mihi liceret eligere quod tollerem. Diruere

mihi videbar hostium muros. Furtum vocas, quo nihil melius anno tuo factum est? Nemo fur rem publicam cogitat. Nihil non licet pro re publica facere.

Pars altera. Quale illud, di, spectaculum fuit! composuerat inter se fortuna rei publicae furem et proditorem. Vt vidit inutile furtum suum, prodidit, ut vobis venderet quod nulli poterat. Tam callidus fur, ut etiam proditori posset imponere. Consilium videri volt infelicitatem furci sui. Lex, quae nocturnum furem occidi quoquo modo iubet, non de damnato tantum sed de fure loquitur; odit hoc vitium, nec immerito: non multum abest a proditore. Sustulit non quod elegit sed quod illi fatum publicae felicitatis obiecit. Vno tempore et proditorem nobis ostendit et furem, qui divitem compilare quam damnare mallet. Effregit domum suspensa manu; elucet illum non tunc primum fecisse. Sustulit non quod voluit sed quod potuit. Bono exemplo damnatus est proditor, malo inventus.